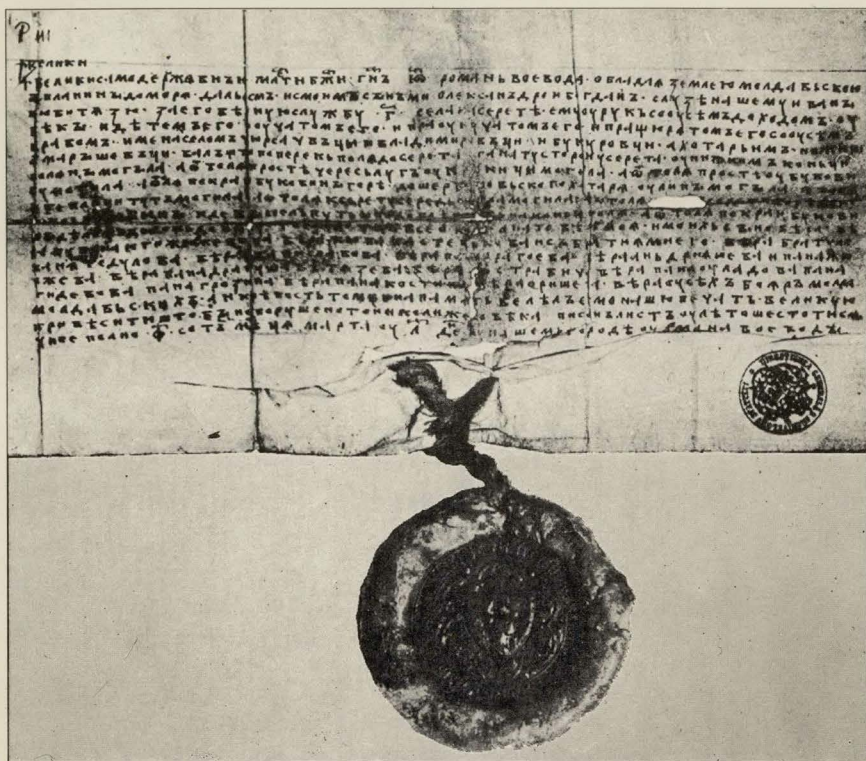

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

REVISTA ARHIVELOR

1-2/2000

Colegiul de redacție :

Acad. DAN BERINDEI	COSTIN FENEȘAN
Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU	VASILE IONAȘ
Membru coresp. al Acad.	CORNELIU MIHAIL LUNGU
FLORIN CONSTANTINU	IOANA ALEXANDRA NEGREANU
CONSTANTIN BURAC	TUDOR RĂȚOI
MARCEL-DUMITRU CIUCĂ	DRAGOȘ ȘESAN

Redactor responsabil :

COSTIN FENEȘAN

Redactor :

MARIA IGNAT

Culegere și tehnoredactare computerizată :

NICOLETA BORCEA

Coperta I :

1392 martie 20. Uricul de la Roman Mușat, „voievod stăpânitor al Țării Moldovei din munte până la mare“, prin care acesta dăruiește lui Ivănuș Viteazul, „pentru credincioasă slujbă“, trei sate pe Siret.

Coperta a IV-a :

<1521 iunie 29-30> . Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung către Hanăș Begner, judele Brașovului, despre trecerea trupelor lui Mahamet-beg pe Dunăre în sus.

ISSN 1453-1755

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

REVISTA ARHIVELOR

ANUL LXXVII VOL. LXII

Nr. 1-2/2000

SUMAR

EDITORIAL

COSTIN FENEȘAN, ELISABETA MARIN – Al XIV-lea Congres Internațional al Arhivelor, Sevilla, 21-26 septembrie 2000.....	11

STUDII DE ISTORIE

BOGDAN FLORIN POPOVICI – Considerații asupra drumului vechi al Branului.....	28
ANTAL LUKÁCS – Instituția adopțiunii la boierii făgărășeni în secolul al XVI-lea. Un document inedit.....	36
MIOARA IONIȚĂ – Documente de arhivă despre începuturile Casei de Comerț și ale familiei Capșa.....	47
SORIN VASILE HENDEA – Învățămintul confesional ortodox din Bihor în preajma izbucnirii primului război mondial. Protopopiatul ortodox Beiuș.....	54
GABRIELA BODEA – Mișcă Constantinescu, personalitate a României interbelice...	66
MARIA COLEA – Mărturii documentare despre familia mareșal Constantin Prezan și ținutul Vasluiului	78

DOCUMENTE

SILVIA VĂTAFU-GĂITAN – Două documente de la Mihai Viteazul	84
VASILE IONAȘ – O diplomă de confirmare a privilegiilor târgului Baia de Criș	90
GHEORGHE RADU – Scrisori ale lui Ion Bianu către Maria Sturdza.....	98

ȘTIINȚE AUXILIARE ALE ISTORIEI

LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS – Blazoane de pe diplome de înnobilitare din secolele XV-XIX aflate în fondurile Direcției Județene Maramureș a Arhivelor Naționale (I).....	109

OPINII

FILOFTEIA RÎNZIȘ – Evidența centralizată a fondurilor și colecțiilor arhivistice din Arhivele Naționale. Informatizarea operațiunii de evidență.....	180
NATALIA TRANDAFIRESCU – Câteva opinii în legătură cu metodologia prelucrării și valorificării documentelor în limba greacă existente în Arhivele românești.....	207
MARIA VERTAN – Considerații privind asistența de specialitate acordată de Arhivele Naționale creatorilor și deținătorilor de documente.....	229

ACHIZIȚII DE DOCUMENTE

CRISANTA ILIE – Documente preluate de Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale în anii 1998 și 1999.....	233

CRONICĂ	235

RECENZII ȘI PREZENTĂRI	239

SOMMAIRE

EDITORIAL

COSTIN FENEȘAN, ELISABETA MARIN – Le XIV-ème Congrès International des Archives, Seville, 21-26 septembre 2000.....	11

ÉTUDES D'HISTOIRE

BOGDAN FLORIN POPOVICI – Considérations sur l'ancienne route de Bran	28
ANTAL LUKÁCS – L'institution d'adoption chez les boyards de Făgăraș au XVI ^e siècle. Un document inédit.....	36
MIOARA IONIȚĂ – Documents d'archives sur les commencements de la Maison de Commerce et sur la famille Capșa.....	47
SORIN VASILE HENDEA – L'enseignement confessionnel orthodoxe de Bihor aux environs de l'éclatement de la première guerre mondiale. L'archidiocèse orthodoxe de Beiuș.....	54
GABRIELA BODEA – Mitiță Constantinescu, personnalité de la Roumanie de l'entre-deux-guerres.....	66
MARIA COLEA – Témoignages documentaires concernant la famille du maréchal Constantin Prezan et le district de Vaslui.....	78

DOCUMENTS

SILVIA VĂTAFU-GĂITAN -- Deux documents du temps du Michel le Brave.....	84
VASILE IONAȘ – Un diplôme de confirmation des privilèges dans le bourg Baia de Criș.....	90
GHEORGHE RADU – Épitres de Ion Bianu à Maria Sturdza.....	98

SCIENCES CONNEXES DE L'HISTOIRE

LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS – Blasons sur les diplômes d'anoblissement des XV-XIX siècles qui se trouvent dans les fonds de la Direction départementale Maramureș des Archives Nationales (I).....	109

OPINIONS

FILOFTELA RÎNZIȘ – L'évidence centralisée des fonds et collections archivistiques des Archives Nationales. L'informatisation de l'opération d'évidence.....	180
NATALIA TRANDAFIRESCU – Quelques remarques au sujet de la méthodologie de l'ordonnance et de la publication des documents grecs se trouvant aux Archives roumaines.....	207
MARIA VERTAN – Considérations sur l'assistance spécialisée assurée par les Archives Nationales aux créateurs et détenteurs des documents.....	229

ACQUISITIONS DE DOCUMENTS

CRISANTA ILIE – Documents acquis par la Direction des Archives Nationales Historiques Centrales entre 1998-1999.....	233

CRONIQUE	235

COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS	239

CONTENTS

EDITORIAL

COSTIN FENEȘAN, ELISABETA MARIN – The 14th International Congress of Archives, Sevilla, September 21-26, 2000.....	11

HISTORY ISSUES

BOGDAN FLORIN POPOVICI – Reflections on the Ancient Road of Bran.....	28
ANTAL LUKÁCS – The Inheriting Institution with the Fagarasian Nobles in the 16th century. Original document.....	36
MIOARA IONIȚĂ – Archive documents refering to the origins of the Commerce House and the Capșa Family.....	47
SORIN VASILE HENDEA – Orthodox education in Bihor before the outbreak of the First World War the Orthodox Archpriestry of Beiuș.....	54
GABRIELA BODEA – Mitiță Constantinescu, a personality of the interwar Romania..	66
MARLA COLEA – Documentary evidence of the Marshall Constantin Prezan Family and Vaslui County.....	78

DOCUMENTS

SILVIA VĂTAFU-GĂITAN – Two documents of Michael the Brave.....	84
VASILE IONAȘ – License confirming the privileges of Baia Criș.....	90
GHEORGHE RADU – Ion Bianu's letters addressed to Maria Sturdza.....	98

AUXILIARY SCIENCES OF HISTORY

LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS – Coats of Arms embroidering the Ennoblement Diplomas from the period between the 15th and 19 th Centuries; the Fonds of the Maramureș District.....	109

PERSONAL VIEWPOINTS

FILOFTEIA RÎNZIȘ – A centralized account of the fonds and collections belonging to the National Archives. Processing the account operation.....	180
NATALIA TRANDAFIRESCU – Some personal viewpoints concerning the methodology of remaking and using the Greek documents found within the Romanian Archives.....	207
MARIA VERTAN – Reflections on the profesional assistance granted on the creating agencies and documents holders by the National Archives.....	229

NEW ACQUISITIONS

CRISANTA ILIE – Documents taken over from the Central Historical National Archives during the period between 1998 and 1999.....	233

CHRONICLE	235

BOOK REVIEW	239

INHALT

EDITORIAL

COSTIN FENEȘAN, ELISABETA MARIN – Der 14. Archivinternationalekongress in Sevilla, 21-26. September 2000.....	11

HISTORISCHE STUDIEN

BOGDAN FLORIN POPOVICI – Betrachtung über dem alten Bransweg.....	28
ANTAL LUKÁCS – Die Einrichtung der Adoption bei den Bojaren aus Fogaras im 16. Jahrhundert. Eine erstmalige Urkunde.....	36
MIOARA IONIȚĂ – Eine Archivurkunde über dem Beginn des Handelshauses und der Familie Capsa.....	47
SORIN VASILE HENDEA – Ostkirchlicher Konfessionsunterricht vor dem Beginn des ersten Weltkriegs. Ostkirchlicher Erzpriesteramt Beiuș.....	54
GABRIELA BODEA – Mituța Constantinescu, eine rumänische Personalität in der Zeit zwischen den Weltkriege.....	66
MARIA COLEA – Dokumentarische Belege über der Familie Marschall Constantin Prezan und das Vasluigebiet.....	78

DOKUMENTE

SILVIA VĂTAFU-GĂITAN – Zwei Urkunden von Michael der Tapferer.....	84
VASILE IONAȘ – Ein Bestätigungsdiplom des Privilegiums der Stadt Altenburg...	90
GHEORGHE RADU – Briefe von Ion Bianu zu Maria Sturdza.....	98

HILFSWISSENSCHAFTEN DER GESCHICHTE

LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS – Die Wappen am Adelsdiplome vom 15. bis zum 19. Jahrhunderts in Archivbestände der Kreisdirektion Maramureș der Nationalarchive (I).....	109

MEINUNGEN

FILOFTEIA RÎNZIȘ – Die Zentralevidenz der Archivbestände und Sammlungen der Nationalarchive. Die Informatisation der Evidenzoperation.....	180
NATALIA TRANDAFIRESCU – Einige Betrachtungen über der Verarbeitungs- und Verwertungsmethodologie der griechischen Urkunden in rumänischen Archive.....	207
MARIA VERTAN – Betrachtungen über dem Fachbeistand der Nationalarchive ,gegeben den Schöpfern und Besitzern der Urkunden.....	229

NEUERWERBUNGEN

CRISANTA ILIE – Neuerworbene Dokumente bei der Zentralgeschichts-nationalarchive in Jahre 1998 und 1999.....	233

CHRONIK	235

BUCHBESPRECHUNGEN UND VORFÜHRUNGEN	239

Al XIV-lea Congres Internațional al Arhivelor, Sevilla, 21-26 septembrie 2000

COSTIN FENEȘAN,
ELISABETA MARIN

În zilele de 21-26 septembrie 2000, o delegație a Arhivelor Naționale ale României, formată din prof. dr. Costin Feneșan, director general, și prof. Elisabeta Marin, director al Direcției Județene Brașov a Arhivelor Naționale, a participat la cel de-al XIV-lea Congres Internațional al Arhivelor, desfășurat la Sevilla, Spania. De asemenea, la lucrările Congresului au luat parte, ca reprezentanți ai Asociației Arhiviștilor din județul Prahova, domnii dr. Mihai Rachieru, directorul Direcției Județene Prahova a Arhivelor Naționale, și Constantin Dobrescu, arhivist la aceeași Direcție.

La lucrările Congresului, cu tema generală „Arhivele din noul mileniu în societatea informatică”, au participat în jur de 3.300 delegați din aproape toate cele 200 administrații arhivistice naționale membre ale Consiliului Internațional al Arhivelor. Pe lângă conducătorii de administrații arhivistice naționale, în rândul participanților s-au numărat experți în diferite domenii ale arhivisticii (cu precădere în domeniul aplicării informaticii, în prelucrarea și gestionarea materialului arhivistic sau al standardizării arhivistice), reprezentanți ai uniunilor naționale ale asociațiilor profesionale ale arhiviștilor, cadre didactice din învățământul arhivistic de grad universitar și postuniversitar, personal de specialitate din departamentele de arhivă ale unor biblioteci documentare și muzee.

Lucrările Congresului s-au desfășurat în sesiuni plene, în reuniuni ale comitetelor și grupurilor de lucru și sub forma unor ședințe paralele în plen. Dintru bun început se cuvin puse în evidență cele două mari direcții profesionale ale dezbaterilor, decurgând din tema generală a Congresului: pe de o parte, abordarea gestionării arhivelor electronice ca realitate mereu mai prezentă și cu o perspectivă de-a dreptul explozivă de dezvoltare la nivel mondial, pe de altă parte, și în strânsă legătură cu practica arhivistică de acum și cu cerințele din viitorul apropiat, importanța aplicării unor norme de standardizare arhivistică universală.

Prima ședință plenară de comunicări a fost consacrată gestionării și utilizării arhivelor electronice în contextul mondializării. În referatul principal (Magdalena Canellas Anoz - Spania) s-a evidențiat faptul că – în contextul dezvoltării explozive a arhivelor electronice – se impune realizarea, pe baza liniilor directoare elaborate de Comisia pentru documente electronice a Consiliului Internațional al Arhivelor – a unui act normativ privind crearea și gestionarea documentelor electronice, aceasta și în condițiile unei stabiliri clare a conceptului, precum și a definirii documentelor și arhivelor electronice. De asemenea, ținându-se seama de perimarea rapidă a

echipamentului electronic (cu o durată de viață de maximum 15-20 de ani), arhivistului modern îi revin următoarele îndatoriri: asigurarea ansamblului de activități necesare identificării, păstrării și conservării documentelor electronice în condițiile garantării accesului la acestea și a comprehensibilității lor. În atingerea acestui obiectiv, va trebui să se țină seama de trei principii de bază: *controlul documentelor* încă în momentul creării acestora, ele trebuind să fie autentice, fiabile și susceptibile de a fi conservate, în acest sens arhivistul urmând să colaboreze atât cu creatorii de documente electronice, cât și cu specialiștii din alte discipline; *evaluarea documentelor* electronice, în sensul exercitării unui control intelectual asupra documentelor ce urmează a fi arhivate, respectiv asupra creatorilor acestora; *conservarea, accesul și folosirea documentelor*. În privința modului de acces la documentele electronice de arhivă, referatul principal are în vedere trei căi: prin copii pe suporturi materiale (benzi magnetice, dischete, CD-ROM); prin teletransmitere (de ex. Internet); prin accesul direct la document în formă primară.

Diferite aspecte ale gestionării și utilizării arhivelor electronice au fost dezbătute în cele patru coreferate, de un interes deosebit părăndu-ni-se modelele de păstrare a arhivelor electronice avute în vedere de Kenneth Thibodeau (SUA): prin păstrarea tehnologiei originale, folosită la crearea sau stocarea documentelor electronice; prin translarea tehnologiei originare pe noi platforme; prin asigurarea translării softului necesar regăsirii documentelor arhivate inițial; prin trecerea materialului arhivistic pe formate actuale; prin convertirea materialului arhivistic pe formate standard. În opinia specialistului american, nici unul din modelele amintite nu este pe deplin satisfăcător, urmând ca cercetările în curs să ofere soluția optimă. Dezbătând raportul dintre tehnologiile informatice și utilizatorii arhivelor electronice, coreferatul Claudiei Salmini (Italia) a insistat asupra necesității și a modului de realizare a unei interfețe informatice puse la dispoziția publicului și rolul arhivistului în obținerea acestui însemnat mijloc de acces și comunicare a documentelor electronice. Nu mai puțin interesant s-a dovedit coreferatul Lucianei Duranti (Canada), consacrat influenței evoluției tehnologice asupra teoriei arhivistice, cu referire specială la documentele electronice, în care s-a insistat asupra necesității de a se reveni și de a se păstra conceptele arhivistice fundamentale, elaborate în lumina realităților actuale. În acest sens, pentru documentele electronice sunt fundamentale următoarele concepte arhivistice: arhivabilitatea; fiabilitatea; autenticitatea; legătura arhivistică pe traseul dosar – parte constitutivă a fondului – fond. Metodele arhivistice fundamentale, care trebuie aplicate la gestionarea documentelor electronice sunt: selecționarea; ordonarea; inventarierea; păstrarea.

A doua ședință plenară de comunicări a fost consacrată expansiunii arhivisticii ca disciplină științifică de sine stătătoare. Pornind de la o retrospectivă istorică a evoluției arhivisticii în ultimii 200 de ani, referentul principal (Hermann Rumschöttel - Germania) a pus în evidență emanciparea, mai ales în cursul ultimilor 50 de ani, a arhivisticii ca disciplină științifică independentă, teoretică și aplicată,

insistând asupra importanței unei orientări interdisciplinare, pe raporturile dintre elementele regionale și cele mondiale din știința arhivistică. În acest context, așa cum a fost, de altfel, evidențiat și într-unul din cele cinci coreferate (Ana Maria de Almeida Camargo - Brazilia), formația profesională a arhiviștilor este de maximă importanță. Pe lângă formația academică inițială, se impune educația ulterioară continuă, adaptată nevoilor momentului și noutăților survenite pe plan național și mondial și, deopotrivă, o armonizare între *formarea generală* și *formarea specializată*. În acest sens, un arhivist profesionist trebuie să dispună de pregătirea care să-i asigure folosirea metalimbajelor pertinente, să-l abiliteze de a produce și pune la dispoziție cunoștințele de specialitate, să-i permită să evalueze critic fenomenele și modelele descriptive și/sau explicative ale disciplinei, să-i îngăduie transferul de concepte în cazul unor situații neprevăzute, să-i faciliteze formularea de modele alternative, să-i permită aplicarea instrumentelor de lucru adecvate și să-i garanteze gestionarea produselor rezultate de pe urma formării sale profesionale.

Deosebit de interesant, din punct de vedere teoretic și deopotrivă practic, a fost coreferatul prezentat de Leopold Kammerhofer (Austria), în care, pornind de la constatarea că, în era informaticii, conceptul de „arhive” a dobândit noi accepțiuni – acum, arhivele electronice fac parte din prezent, fiind rapid înlocuite –, se insistă asupra necesității implicării nemijlocite a arhivistului încă în procesul de elaborare a documentelor electronice ce urmează a fi arhivate, mai ales că în viitor vom insista la hegemonia formelor mixte (în parte numerice, în parte pe suport tradițional) și a obiectelor multimedia. În legătură cu arhivele audiovizuale, coreferatul a insistat asupra necesității elaborării unor sisteme de arhivare eficientă și rapidă, citând, în acest sens, proiectul EUROMEDIA, legat de punerea la punct a unor „metode arhivistice” și a echipamentului de regăsire care să permită accesul rapid (inclusiv de la distanță) la mijloacele de evidență și la informație. Kammerhofer constată, în același timp, că dezvoltarea tehnologiei informației a provocat o adevărată criză de identitate a profesiei arhivistice, dar sarcinile fundamentale ale arhivistului au rămas, dobândind însă o importanță cu mult sporită. În prezent, „guvernarea electronică”, o adevărată „administrație transparentă”, a exercitat un impact sensibil și asupra activității arhivistice, determinând necesitatea unui acces rapid și operativ la informație și, pe această cale, integrarea arhivisticii în activitatea de zi cu zi, când transmiterea informației devine un factor de maximă importanță. Ancorarea arhivelor, cu riscuri sporite, în activitatea cotidiană practică a impus și clarificarea unor aspecte de ordin juridic. Așa cum a evidențiat-o un coreferat (José Maria Desantes Guanter - Spania), s-a făcut încercarea unei reglementări juridice supranaționale a regimului arhivelor în cadrul Uniunii Europene în ceea ce privește armonizarea normelor constituționale naționale cu cele universale, în speță cu referire la accesul la informație și la dreptul fundamental de informare. În viziunea coreferentului, într-o perioadă relativ scurtă se va ajunge la un concept juridic universal asupra arhivelor.

A treia ședință plenară a fost consacrată unui aspect intrat de destul de puțin timp în atenția Consiliului Internațional al Arhivelor, cel al rolului arhivelor în raport cu nevoile sociale, de petrecere a timpului liber. Din referatul principal și cele patru coreferate se desprinde concluzia că, pe de o parte, Arhivelor le revine obligația de a-i ghida pe utilizatori prin mijloace specifice – fie că e vorba de cercetarea științifică, fie de preocupări ce exced aceasta –, obținând chiar profituri comerciale, iar, pe de altă parte, tot Arhivele sunt cele care trebuie să evolueze în același timp cu societatea, să-și redefinească periodic rolul și să-și modifice strategiile aplicate la gestionarea materialului deținut și la satisfacerea cererilor utilizatorilor.

Pe lângă cele trei sesiuni amintite până acum, în cadrul Congresului s-au mai desfășurat patru așa-numite *ședințe paralele*, consacrate dezbaterii unor aspecte importante ale teoriei și practicii arhivistice. În referatul său privind contribuția Arhivelor la calitatea gestiunii în instituțiile publice și private, Anne-Marie Schwirtlich (Australia) a explicat „gestiunea de calitate” a Arhivelor publice și private prin îmbunătățirea controlului profesional și al prestărilor de servicii către beneficiari, ansamblul normelor de calitate ISO 9000, aplicate și recunoscute unor agenți economici, însemnând, printre altele, și verificarea calității gestionării arhivelor acestora. În același sens s-a pronunțat și Simon F.K. Chu (China), care a pledat în favoarea aplicării la orice agent economic a *gestiunii integrale de calitate* (TQM = Total Quality Management), vizând inclusiv Arhiva, pentru a se răspunde atât nevoilor clienților cât și celor proprii.

De un impact deosebit pentru facilitarea schimburilor internaționale în domeniul Arhivelor s-a dovedit, și este încă de mare actualitate și deopotrivă de viitor, armonizarea și actualizarea permanentă a vocabulelor naționale de terminologie arhivistică și, prin aceasta, a *Dicționarului internațional de terminologie arhivistică* (ultima ediție, din 1988), problemă solid argumentată de referatul prezentat de Bruno Galland (Franța). În contextul necesității elaborării unei terminologii arhivistice universale, sunt recomandate *Normele internaționale de descriere arhivistică ISAD (G)*, care au fost revăzute de Comitetul de specialitate al Consiliului Internațional al Arhivelor, stabilind concepte comune de descriere a tuturor documentelor de Arhivă. De asemenea, s-a propus elaborarea unui sistem de codare informatică a instrumentelor de cercetare (EAD: Encoding Archival Description), care ar urma să fie pus de acord cu ISAD (G).

Cu privire la activitatea de standardizare în domeniul Arhivelor, socotim deosebit de interesante și opiniile exprimate în referatul prezentat de Lajos Körmendy (Ungaria). În viziunea referentului, standardizarea informației de Arhivă permite: crearea unui sistem global de regăsire a informațiilor; înțelegerea corectă și în același mod de către toți utilizatorii a informației regăsite; apropierea dintre diferitele teorii și practici arhivistice existente. Pe de altă parte, cu cât este mai completă descrierea fondurilor unei Arhive, cu atât mai mult se pretează la

standardizarea informațiilor de Arhivă. Cu referire la ISAD (G), referentul a remarcat, pe de o parte, faptul că respectă principiul apartenenței la fond, dar, pe de altă parte, și-a exprimat temeri că *Norma* încearcă o standardizare prea profundă a informației, acumulându-se multe date inutile și fiind, în același timp, eliminată diversitatea instrumentelor de regăsire având diferite funcții.

Tot în plen, au fost prezentate cinci conferințe, după cum urmează:

- *Arhivele tranzițiilor politice* (Maria Madalena Garcia – Portugalia). Conferențiarul a adus public mulțumiri Arhivelor Naționale ale României pentru răspunsul prompt primit la chestionarul trimis în vederea documentării;
- *Colaborarea non-guvernamentală și dezvoltarea Arhivelor* (Sahadatou Nacina – Niger);
- *Prezent și viitor în realitatea arhivistică ibero-americană* (Milagros Contreras – Venezuela);
- *Evaluarea programelor de conservare în fața catastrofelor naturale* (Mariana Kolyba – Grecia);
- *Arhivele arhitecturii* (Ramon Gutiérrez – Argentina; Manuel Blanco – Spania).

În afara reuniunilor științifice prezentate mai sus, cu ocazia Congresului s-au desfășurat, în plen, trei sesiuni de lucru ale Adunării Generale a Consiliului Internațional al Arhivelor, la care Arhivele Naționale ale României, prin delegații lor, au luat parte ca membri de categorie A (administrație arhivistică națională). Ordinea de zi a cuprins următoarele:

1. Raportul Consiliului Internațional al Arhivelor referitor la activitatea dintre Congresul al XIII-lea, de la Beijing (1996), și Congresul al XIV-lea, de la Sevilla (2000);
2. Planul strategic al activității Consiliului Internațional al Arhivelor (C.I.A.) pe perioada 2000-2010;
3. Bugetul C.I.A. pe anul 2001;
4. Rapoartele comisiilor de specialitate și ale altor organisme ale C.I.A. cu privire la activitatea desfășurată în perioada 1996-2000;
5. Revederea (completarea) Statutelor C.I.A.;
6. Aprobarea baremului de cotizații ale membrilor C.I.A. din categoriile A-D. Pe baza PNB și a PNB/locuitor și a unui calcul aferent (a se vedea p.35 din Actele Adunării Generale), Arhivele Naționale ale României vor plăti o cotizație anuală de 953 \$ SUA, în loc de 594 \$ SUA, ca membru de categorie A al C.I.A. În același timp, s-a atras atenția tuturor administrațiilor arhivistice naționale ca, pentru a se evita plata unor comisioane bancare consistente cu ocazia achitării cotizației anuale de membru C.I.A., plata să se efectueze prin check.

Cu ocazia Adunării Generale a Consiliului Internațional al Arhivelor a fost ales și noul Comitet Executiv, care va funcționa până la următorul Congres Internațional al Arhivelor. Ca președinte a fost aleasă doamna Elisa Carolina de

Santos Canalejo, director general-adjunct al Arhivelor Statului din Spania, iar ca prim-vicepreședinte domnul Lorenz Mikoletzky, director general al Arhivelor Statului din Austria. În funcția de președinte al CITRA (Conferința Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor) a fost ales domnul Ian E. Wilson, directorul general (*national archivist*) al Arhivelor Naționale ale Canadei, iar ca trezorier domnul Leopold Kammerhofer, arhivist la Arhivele Statului din Austria. În funcția de secretar general a fost confirmat domnul Joan van Albada (Olanda) (pentru restul membrilor Comitetului Executiv, a se vedea lista anexată). Menționăm faptul că, la propunerea Arhivelor Naționale ale României, formulată încă înainte de desfășurarea Congresului, câțiva arhiviști români au fost nominalizați de a face parte din unele comisii de specialitate ale Consiliului Internațional al Arhivelor. În acest fel, arhivele românești vor beneficia, pe de o parte, cu mai mare eficiență de experiența acumulată pe plan internațional, iar, pe de altă parte, membrii români în aceste comisii (în bună parte personal tânăr) vor avea de câștigat în ceea ce privește pregătirea lor profesională.

În timpul ultimei ședințe de lucru a Adunării Generale a Consiliului Internațional al Arhivelor a avut loc o dispută (începută încă în octombrie 1999, cu ocazia conferinței CITRA de la Budapesta) în legătură cu locul de desfășurare – Ierusalimul – a viitoarei Conferințe CITRA din anul 2001. Prin vocea directorului general al Arhivelor Naționale ale Algeriei, domnul Abdelkrim Badjadja, statele arabe au declarat că nu pot accepta Ierusalimul ca loc de desfășurare a reuniunii din motive ce țin de politica guvernelor lor. Domnul Badjadja a declarat că orice altă localitate din Israel va putea fi acceptată de reprezentanții arhivelor din statele arabe, în cazul desemnării Ierusalimului existând chiar posibilitatea retragerii lor din Consiliul Internațional al Arhivelor. Soluționarea problemei ivite a fost încredințată noului Comitet Executiv al C.I.A.

Cu ocazia lucrărilor Congresului, reprezentanților administrațiilor arhivistice naționale le-a fost pusă la dispoziție Recomandarea nr. R (2000) 13 a Comitetului de Miniștri ai Consiliului Europei, din 13 iulie 2000, adresată statelor membre, cu privire la politica europeană de acces în Arhive (vezi Anexa 1), document ce va trebui avut în vedere cu ocazia amendării Legii Arhivelor Naționale ale României (Legea nr. 16/1996).

În fine, cu ocazia ședinței finale a Adunării Generale a Consiliului Internațional al Arhivelor, au fost adoptate *Recomandările celui de-al XIV-lea Congres al Arhivelor* adresate comunității arhivistice internaționale (vezi o copie a textului în Anexa 2). Aceste recomandări se referă la: necesitatea aplicării unor măsuri specifice cu privire la gestionarea arhivelor electronice și la implementarea tehnologiei informatice; importanța realizării standardizării (în primul rând terminologice) de către administrațiile arhivistice naționale; importanța educării/formării profesionale a arhiviștilor și necesitatea dezvoltării continue a

profesiunii de arhivist; măsuri în vederea protecției acordate moștenirii arhivistice, în primul rând a arhivelor organelor de represiune ale fostelor regimuri dictatoriale.

De asemenea, cu ocazia ședinței Adunării Generale a Consiliului Internațional al Arhivelor, s-a hotărât ca următorul Congres Internațional al Arhivelor (Congresul al XV-lea) să se desfășoare la Viena, în perioada 23-29 august 2004, având tema generală „Arhive, memorie, cunoaștere”.

În complexul în care s-au desfășurat lucrările Congresului, a fost organizată o expoziție profesională și comercială, prilej pentru delegația română de a strânge mai multe prospecte și material documentar (mai ales cu privire la informatizarea Arhivelor și la diferite tipuri de mobilier specific de Arhivă), acesta urmând a fi pus, spre documentare, la dispoziția serviciilor de specialitate din Aparatul Central al Arhivelor Naționale.

Cu ocazia participării la Congres, membrii delegației române au purtat discuții cu următorii șefi de administrații arhivistice naționale, abordând probleme privind relațiile bilaterale de cooperare:

1. Dr. Shaban Sinani, directorul general al Arhivelor Statului din Albania – s-a examinat, în comun, textul proiectului de Protocol de colaborare bilaterală, propus de partea română, și s-a căzut de acord asupra conținutului și formei acestuia. S-a convenit ca, după obținerea tuturor avizelor necesare, să se procedeze la semnarea Protocolului de colaborare, după cum urmează: de către partea română la Ambasada Albaniei la București, de către partea albaneză la Ambasada României la Tirana.

2. Dr. Panto Kolev, directorul general al Arhivelor Statului din Bulgaria, a sondat disponibilitatea Arhivelor Naționale ale României de a participa la înființarea unei subramuri Balcani sau Europa de Sud-Est din cadrul branșei Europa a Consiliului Internațional al Arhivelor, scop în care a consultat, cu rezultate pozitive, și alți șefi de administrații arhivistice din zonă, oferindu-se, în același timp, să găzduiască la Sofia, în primăvara anului 2001, o reuniune preliminară în acest scop.

3. V. A. Tiuneev, secretar de stat, prim-adjunct al directorului general al Arhivelor Rusiei (Rosarhiv), s-a interesat de stadiul în care se află textul Protocolului de colaborare arhivistică bilaterală, fiind rugat să preia de la Ambasada României la Moscova textul propus de partea română, și a oferit Arhivelor Naționale ale României un dar în cărți.

4. Prof. dr. Ruslan Iakovici Pirig, director general al Arhivelor Statului din Ucraina, și-a exprimat mulțumirea pentru cursul ascendent al relațiilor de colaborare bilaterală, fiind rugat de partea română să semneze și să trimită la București Protocolul de aplicare a Acordului, convenit la Cernăuți, în iunie 2000.

5. Dr. Zoran Todorovski, directorul general al Arhivelor din Macedonia, și-a exprimat dorința de continuare a foarte buneii colaborări bilaterale, prin menținerea schimbului reciproc de delegați și publicații.

6. Prof. dr. Peter Pavel Klasinc, directorul Institutului Internațional de Știință Arhivistică din Maribor (Slovenia), a solicitat desemnarea unui nou specialist român (în locul celui pensionat) în Comisia de restaurare, problema urmând a fi rezolvată pe calea corespondenței.

7. Prof. dr. Hartmut Weber, președintele Arhivei Federale a Germaniei, a agreat propunerea Arhivelor Naționale ale României cu privire la organizarea, până la sfârșitul anului 2001, în Germania, a unei expoziții de fotografii istorice din perioada 1870-1945, care să ilustreze, pe diferite planuri, istoria României; și-a manifestat dorința continuării colaborării fructuoase de până în prezent.

8. Prof. dr. Hermann Rumschöttel, director general al Arhivelor Statului din Bavaria, și-a manifestat dorința încheierii unui Protocol de colaborare cu Arhivele Naționale ale României și și-a exprimat disponibilitatea ca un specialist român în restaurare să se documenteze la München asupra noii metode aplicate la restaurarea documentelor contemporane.

ANEXE*

1

CONSILIUL EUROPEI COMITETUL DE MINIȘTRI

Recomandarea nr. R (2000) 13

**a Comitetului de Miniștri din statele membre,
asupra unei politici europene în materie de acces în Arhive**

(Adoptată de Consiliul de Miniștri la 13 iulie 2000,
cu ocazia celei de-a 717- a reuniuni a delegaților miniștrilor)

Comitetul de Miniștri, în virtutea articolului 15.b din Statutul Consiliului Europei,

Considerând că obiectivul Consiliului Europei este de a realiza o uniune mai strânsă între membrii săi și că acest obiectiv este realizabil numai printr-o acțiune comună în domeniul cultural;

Luând în considerație Convenția de Salvagardare a Drepturilor Omului și Libertăților fundamentale, în special articolele 8 și 10, și Convenția pentru protecția persoanelor față de automatizarea informațiilor cu caracter personal (STE nr. 108);

Luând în considerație Recomandarea (81) 19 a Comitetului de Miniștri din statele membre privind accesul la informația deținută de autoritățile publice și

---

* Traducerea textelor Anexelor, din limba franceză, a fost realizată de Emanuela Chiriac.

Recomandarea (91) 10 a Comitetului de Miniștri din statele membre privind accesul persoanelor terțe la informații cu caracter personal deținute de organisme publice;

Considerând că arhivele reprezintă o parte esențială și de neînlocuit a patrimoniului cultural;

Considerând că ele asigură perenitatea memoriei umanității;

Ținând seamă de interesul sporit al publicului pentru istorie, de procesul de reformare a instituțiilor, aflat în curs în noile democrații, și de amploarea extraordinară a schimbărilor care au loc pretutindeni în cazul producerii documentelor;

Considerând că o țară nu accede deplin la democrație decât atunci când fiecare dintre locuitorii săi are posibilitatea de a cunoaște, de o manieră obiectivă, elementele istoriei sale;

Ținând seamă de complexitatea problemelor pe care le pune comunicarea documentelor de Arhivă – atât la scară națională cât și la scară internațională, ca urmare a diversității situațiilor constituționale și juridice –, de constrângerile contradictorii la transparență și la secret totodată, de protejarea vieții private și de accesul la cunoaștere istorică, probleme percepute diferit în fiecare țară de către opinia publică;

Recunoscând nevoia istoricilor și a societății civile de a studia și de a cunoaște mai bine geneza complexă a istoriei, în general, și pe cea a secolului al XX-lea, în particular;

Conștient că o mai bună cunoaștere a istoriei recente ar putea contribui la prevenirea conflictelor;

Considerând că, față de complexitatea problemei accesului în Arhive, se impune adoptarea unei politici europene în materie de comunicare a documentelor întemeiată pe principii comune, conforme cu valorile democrației;

Recomandă ca guvernele statelor membre să ia măsurile necesare și să acționeze în scopul:

- i. de a adopta o legislație în materie de acces în Arhive inspirată din principiile enunțate în recomandarea de mai jos, sau de a-și adapta legislația existentă la aceleași principii;
- ii. de a difuza cât mai larg posibil recomandarea către toate structurile și persoanele implicate.

Anexă la Recomandarea nr. R (2000) 13

1. Definiții

1. Pentru a servi prezentei recomandări:

a. Cuvântul <<arhive>> semnifică:

- i. atunci când este scris cu minusculă: ansamblul documentelor, oricare ar fi

data emiterii lor, forma și suportul material, produse sau primite de către orice persoană fizică sau juridică în exercițiul activității sale și vărsate Arhivelor spre conservare permanentă; cu mențiunea specială că prezenta recomandare nu se preocupă decât de arhivele produse de serviciile publice, numite <<arhive publice>>.

ii. atunci când este scris cu majusculă: instituțiile publice consacrate conservării arhivelor.

b. Cuvântul <<comunicare>> semnifică:

i. funcția care revine de drept Arhivelor de a pune la dispoziția utilizatorilor fondurile și colecțiile pe care le conservă;

ii. exercitarea acestei funcții.

c. <<Acces la arhive>> semnifică posibilitatea de a consulta arhivele în conformitate cu dreptul național. Această noțiune de acces nu se referă la valorificarea documentelor având ca rezultat produse derivate, acestea urmând să facă obiectul unor acorduri specifice.

d. <<Utilizator>> reprezintă orice persoană care consultă arhivele, cu excepția personalului angajat la Arhive.

e. <<Informații cu caracter personal protejate>> semnifică orice informație, privitoare la o persoană fizică identificată sau identificabilă (<<persoana în cauză>>), informație care, potrivit legii, regulamentelor sau jurisprudenței, nu face obiectul unei divulgări publice de natură să aducă atingere intereselor acestei persoane.

II. Texte legislative și regulamentare

2. Principiile generale care călăuzesc comunicarea documentelor de Arhivă emană, în țările europene, de la puterea legislativă și, deci, trebuie să facă obiectul unei legi. Dispozițiile practice vor fi repartizate între lege și texte regulamentare potrivit legii interne a țării.

3. Legislația și regulamentele relative la comunicarea documentelor publice ar trebui să fie coordonate și armonizate cu legile referitoare la domeniile conexe și, în special, cu cea privind accesul la informația deținută de autoritățile publice și cea privind protecția informațiilor.

4. Criteriile de comunicare a Arhivelor publice, definite prin lege, trebuie aplicate la ansamblul acestora pe întreg teritoriul național oricare ar fi Arhivele însărcinate să asigure conservarea lor.

III. Modalități de comunicare a documentelor publice

5. Accesul în Arhive publice constituie un drept. Într-un sistem politic care se revendică de la valorile democratice, acest drept trebuie recunoscut utilizatorilor, indiferent de naționalitatea, statutul sau funcția lor.

6. Comunicarea documentelor și instrumentelor de studiu face parte dintre atribuțiile Arhivelor publice și, prin urmare, nu presupune perceperea unor drepturi bănești.

7. Legislația trebuie să prevadă:

a. fie deschiderea, fără nici o restricție, a Arhivelor publice;

b. fie un termen general de protecție.

7.1. Excepții de la această regulă generală, necesare într-o societate democratică, pot fi prevăzute, la nevoie, pentru a asigura protejarea:

a. intereselor publice precumpănitoare, demne de protecție (precum apărarea națională, politica externă și ordinea publică);

b. persoanelor împotriva divulgării informațiilor referitoare la viața lor privată.

7.2. Orice excepție de la principiul termenului general de protecție, indiferent că este vorba de reducerea sau de prelungirea acestui termen, trebuie să se facă în temeiul legii. Orice clasificare și declasificare ține de competența serviciului care a creat documentele sau de cea a administrației sale tutelare, doar dacă legea nu atribuie această competență unei Arhive particulare. Dacă o clasificare depășește termenul general, ea trebuie făcută, fără excepție, pentru o perioadă determinată, la capătul căreia declasificarea să aibă loc efectiv.

8. Instrumentele de cercetare trebuie să acopere totalitatea arhivelor și să semnaleze, eventual, pe cele excluse. Chiar dacă ele fac referire la existența documentelor aflate sub rezervă – cu respectarea condiției ca aceste documente să nu conțină informații protejate în virtutea legislației –, instrumentele de studiu sunt liber consultabile cu scopul de a oferi utilizatorilor posibilitatea de a cere autorizații excepționale de acces.

9. Regulile aplicabile trebuie să prevadă posibilitatea de a solicita administrației competente o autorizație excepțională de acces la documente necomunicabile în principiu. Se cuvine ca autorizațiile excepționale să fie acordate în aceleași condiții pentru toți utilizatorii solicitanți.

10. Dacă, pentru a proteja interesele menționate la articolul 7.1., documentele solicitate nu sunt comunicabile, poate fi dată autorizație excepțională pentru comunicare de extrase sau prin ocultare parțială. Utilizatorul va fi informat asupra acestor aspecte.

11. Orice refuz de comunicare sau de autorizație excepțională de acces trebuie motivat în scris, iar autorul cererii trebuie să aibă dreptul de a face apel, în ultimă instanță, împotriva unei decizii negative, chiar și la o autoritate de judecată.

IV. Comunicarea Arhivelor private

12. În măsura posibilului, trebuie încercată, *mutatis mutandis*, adaptarea condițiilor de acces la Arhivele private cu cele valabile pentru Arhivele publice.

2

RECOMANDĂRILE CONGRESULUI AL XIV-LEA

Recunoscând că Declarația universală a drepturilor omului afirmă dreptul fiecăruia <<de a căuta, primi și comunica, indiferent de frontiere, informații și idei prin orice mijloc de exprimare>>,

considerând că fluxul de informații implică din ce în ce mai mult apelul la norme internaționale privind terminologia arhivistică, prezervarea, selectarea, conservarea și accesul la fonduri de Arhivă,

și considerând că educația profesională și formarea permanentă a arhiviștilor trebuie constant reluată și actualizată pentru a permite comunității arhivistice să-și îndeplinească misiunile vis-à-vis de documente, utilizatori și ansamblul societății,

Al XIV-lea Congres Internațional al Arhivelor recomandă următoarele:

ARHIVELE ELECTRONICE ȘI TEHNOLOGIA INFORMAȚIEI

1. Arhiviștii trebuie să vegheze la asigurarea accesului neîntrerupt la arhive electronice, garantând autenticitatea, integritatea și funcționalitatea acestora, ținând seama de imposibilitatea prezervării lor în formatul original;

2. Directorii Arhivelor Naționale, conștienți că este necesar să se intervină de urgență pentru a fi salvate arhivele electronice ale administrațiilor, trebuie să mobilizeze pe cei responsabili cu scopul de a asigura conservarea și accesul la documente, condiții care probează exercitarea drepturilor cetățeanului;

3. Arhiviștii, salutând facilitatea accesului în Arhive datorită progreselor tehnologice, trebuie să vegheze ca patrimoniul documentelor să rămână accesibil fiecărui cetățean, oricare ar fi mijloacele tehnologice de care acesta dispune;

4. Comitetul pentru probleme juridice în domeniul arhivelor (ICA/CLM) va urmări cu regularitate evoluția prevederilor relative la drepturile de autor – îndeosebi incidența acestora asupra arhivelor electronice –, va pregăti studiile necesare și va asigura asistența calificată;

STANDARDIZAREA

5. Toate comitetele și secțiunile C.I.A. se vor preocupa de terminologie și de alte norme privind domeniile lor de specializare profesională și vor încuraja utilizarea lor;

6. Toți arhiviștii ar trebui să îndemne autoritățile naționale în materie de

standardizare să participe activ la elaborarea noilor norme ISO în diferite domenii ale practicii arhivistice și să adopte strategii fondate pe normele ISO și C.I.A.;

7. Arhiviștii, profesioniștii în domeniile înrudite și reprezentanții administrațiilor trebuie să-și aprofundeze cunoștințele în tehnica de gestionare a calității pentru a putea continua ameliorarea gestiunii arhivelor;

EDUCAREA ȘI FORMAREA ARHIVIȘTILOR

8. Arhivele și asociațiile de arhiviști au datoria de a face cunoscute și respectate principiile Codului deontologic elaborat de C.I.A. și aprobat de Adunarea Generală a C.I.A. la al XIII-lea Congres al acestuia;

9. Arhiviștilor le revine misiunea de a încuraja universitățile să ofere un curs de inițiere în arhivistică, nu numai studenților în istorie, ci și studenților în drept, management, științe sociale și științe medicale, după un model propus de C.I.A.;

10. Administratorii bibliotecilor aflate în incinta arhivelor trebuie să permită regulat accesul la colecții, asigurându-se că există mijloacele necesare pentru a oferi aceste servicii;

DEZVOLTAREA PROFESIUNII

11. Comisia de administrare a programului C.I.A. se va strădui să cunoască mai bine nevoile profesiei și va pregăti un plan pentru furnizarea publicațiilor C.I.A., comunicând cu regularitate aceste informații tuturor membrilor;

12. C.I.A. va institui o comisie consacrată analizării rolului esențial al arhivistului în valorificarea documentelor și serviciile aduse utilizatorilor;

PROTEJAREA PATRIMONIULUI ARHIVISTIC

13. Dată fiind problema pe care o ridică în continuare gestionarea arhivelor vechilor regimuri represive și importanța lor în procesul democratizării regimurilor respective, C.I.A. urmează să conceapă, împreună cu UNESCO, un program de preservare a acestor arhive, urmând liniile principale enunțate în studiul C.I.A./UNESCO, din 1995 asupra gestionării arhivelor serviciilor de securitate ale vechilor regimuri represive (*The Management of State Security Archives of Former Repressive Regimes*);

MOȚIUNI SPECIALE

14. Al XIV-lea Congres Internațional al Arhivelor, reunit la Sevilla, își exprimă profunda recunoștință pentru cinstea pe care i-a făcut-o Majestatea Sa Regele Spaniei, acceptând să-i fie președinte de onoare, și pentru participarea activă la ceremonia de inaugurare;

15. Al XIV-lea Congres Internațional al Arhivelor își manifestă gratitudinea față de toate organizațiile naționale și internaționale, publice și private, care au susținut îndeplinirea programului C.I.A. între 1996 și 2000;

16. Al XIV-lea Congres Internațional al Arhivelor mulțumește raportorilor și tuturor celorlalți colegi a căror contribuție a făcut posibile dezbaterile profesionale stimulante și novatoare, precum și raportorilor care au inclus în rezoluții principalele dorințe exprimate în timpul discutării problemelor profesionale;

17. În numele Consiliului Internațional al Arhivelor și al tuturor participanților la cel de-al XIV-lea Congres Internațional al Arhivelor ne exprimăm profunda recunoștință Guvernului spaniol, Juntei Andaluziei, primarului Sevillei, directoarei adjuncte a Arhivelor Statului, directoarei Congresului și colegilor săi, precum și altor arhiviști spanioli pentru călduroasa lor ospitalitate și pentru organizarea celui de-al XIV-lea Congres Internațional al Arhivelor.

3

COMITETUL EXECUTIV AL C.I.A. 2000-2004

Carmona, 28-29 septembrie 2000

Lista participanților

27 septembrie 2000

PREȘEDINTE

Dna Elisa Carolina DE SANTOS CANALEJO, Subdirector general al Arhivelor Statului, Subdirecția Generală a Arhivelor Statului, Direcția Generală Cărți, Arhive și Biblioteci, Ministerul Educației și Culturii,
Plaza del Rey 1, 4^a Planta, 28071, MADRID, Spania
Fax: 34 91 521 0508 – Tel: 34 91 521 5626
e.mail: ELISA.DESANTOS@DGLAB.MCU.ES

PRIM-VICEPREȘEDINTE

Gazda celui de-al XV-lea Congres Internațional al Arhivelor

DI Lorenz MIKOLETZKY, Director general, Direcția Generală a Arhivelor Statului din Austria,
Nottendorfer Gasse 2, 1030 VIENA, Austria
Fax: 43 1 795 40 109 – Tel: 43 1 795 40 100

Președintele CITRA (Conferința Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor)

DI Ian E.WILSON, Arhivist național, Arhivele Naționale ale Canadei, 395 Wellington Street, OTTAWA, Ontario KIA ON3, Canada
Fax: 1 613 992 9010 – Tel: 1 613 992 2473
e.mail: IWILSON@ARCHIVES.CA

Președintele Comisiei de audit (ICA/CEP)

DI Moncef FAKHFAKH, Director general, Arhivele Naționale Tunisienne,
122 boulevard 9 avril 1938, 1030 TUNIS, Tunisia
Fax: 216 1 569 175 – Tel: 216 1 560 556
e.mail: ARCHIVES.NATIONALES@EMAIL.ATI.TN

Reprezentant supleant al membrilor de categorie B (Asociații profesionale ale arhiviștilor)

Fără reprezentant

Reprezentant al membrilor de categorie C (Membri instituționali)

DI Jens BOEL, Șef de secție, Gestiuinca Arhivelor și Microfilme, UNESCO,
7 place de Fontenoy, 75700 PARIS, Franța
Fax: +33 1 45 68 56 17 – Tel: +33 1 45 68 19 50
e.mail: j.boel@unesco.org

Reprezentant al membrilor de categoria D (Membri instituționali)

DI Thomas HICKERSON, Bibliotecar universitar asociat, Departamentul
Tehnologia Informației și Colecții Speciale, Cornell University, 107 Olin Library,
ITHACA NY 14853-5302, S.U.A.
Fax: +1 607 254 5419 – Tel: +1 607 255 9965
e.mail: hth2@cornell.edu

*SUCURSALE REGIONALE**ALA*

dna Virginia CHACÓN ARIAS, Director general, Arhiva Națională din Costa
Rica, Apartado Postal 41-2020, ZAPOTE, Costa Rica
Fax: 506-234 73 12 – Tel: 506 234 76 89
e.mail: ANCOST@SOL.RACSA.CO.CR

ARBICA

DI Abdelkrim BADJADJA, Director general al Arhivelor Naționale,
Președinția Republicii, BP 61, ALGER GARE, Algeria
Fax: 213 2 541 616 – Tel: 213 2 542 160 & 691 515 ext./poste 3370
e.mail: BADJADJA99@YAHOO.FR

CARBICA

Dna Margot THOMAS, Arhivist național, Arhivele Naționale din Santa
Lucia, P.O.Box 3060, Clarke Avenue, Vigie, CASTRIES, Saint Lucia, West Indies
Fax: 1 758 453 1405 – Tel: 1 758 452 1654 & 453 2519
e.mail: STLUNATARCH_MT@CANDW.LC

EASTICA (Vicepreședinte)

DI MAO, Administrația Arhivelor Statului din China, 21 Feng Sheng Hutong,
Beijing 100 032, China

Fax: 86 10 6617 36 75 – Tel: 86 10 6617 1413

ESARBICA

DI H.H.OMAR, Director, Arhivele Naționale din Zanzibar, Departamentul
Antichități, Arhive și Muzeu, P.O.Box 116, ZANZIBAR, Tanzania

Fax: 255 54 235241 – Tel: 255 54 230342 & 235241

e.mail: DAMA@ZITEC.ORG

PARBICA

DI Setareki TALE, Arhivist guvernamental, Arhivele Naționale din Fiji, P.O.
Box 2125, Government Buildings, SUVA, FIJI Islands

Fax: 679 307 006 – Tel: 679 304 144

e.mail: STALE@GOVNET.GOV.FJ

EURBICA

Vicepreședinte: Dna Daria NALECZ, Director general, Direcția Generală a
Arhivelor Naționale, ul. Długa 6, Skr. Poczt. 1005, 00-950 VARȘOVIA, Polonia

Fax: 48 22 831 75 63 & 92 22 – Tel: 48 22 831 95 84

EURASIABICA (Reprezentant al președintelui)

DI Vladimir TARASOV, Director adjunct, Serviciul Federal al Arhivelor
Rusiei (Rosarhiv), ul. Ilyinka 12, 103132 MOSCOVA, Federația Rusă

Fax: 7 095 206 5587 – Tel: 7 095 206 2785

e. mail: KINARCH@ONLINE.RU

WARBICA

DI John DARAMOLA, Director, Departamentul Arhivelor Naționale, Ministerul
Federal al Informației și Culturii, P.M.B. 12897, Ikoyi Road, LAGOS, Nigeria

Fax: 234 1 269 46 42 Attn Box 026

TREZORIER

DI Léopold KAMMERHOFER, Arhivist, Administrația Arhivelor Statului
din Austria, Minoritenplatz 1, 1010 VIENA, Austria

Fax: 43 1 531 15 2501 – Tel: 43 1 531 15 2518

e.mail: KAMMERHOFER@OESTA.GV.AT

SECRETAR GENERAL

DI Joan VAN ALBADA, Consiliul Internațional al Arhivelor (C.I.A./ICA),
60 rue des Francs-Bourgeois, 75003 PARIS, Franța

Fax: 33 (0)1 42 72 20 65 – Tel: 33 (0)1 40 27 63 49

e.mail: VANALBADA@ICA.ORG

SECRETAR GENERAL ADJUNCT AL C.I.A.

DI George P. MACKENZIE, Arhivele Naționale ale Scoției, Thomas Thomson House, 99 Bankhead Crossway North, EDINBURGH EH11 4DX, Scotland, Regatul Unit

Fax: 44 131 535 1390 – Tel: 44 131 535 1382 & 1313

e.mail: GEORGE_MACKENZIE@COMPUSERVE.COM

DI Marcel CAYA, Departamentul de Istorie, Universitatea din Québec, Montréal, C.P. 8888, Succ. Centre Ville, MONTRÉAL, Québec H3C 3P8, Canada

Fax: 1 514 987 7813 – Tel: 1 514 987 7760

e.mail: CAYA.MARCEL@UQAM.CA

RESPONSABIL PRINCIPAL DE PROGRAM

DI Stephen O'CONNOR, Consiliul Internațional al Arhivelor, 60 rue des Frانس-Bourgeois, 75003 PARIS, Franța

Fax: 33 (0)1 42 72 20 65 – Tel. direct: 33 (0)1 40 27 61 10

e.mail: OCONNOR@ICA.ORG

ȘEF AL SECRETARIATULUI

Dna Annick CARTERET, Consiliul Internațional al Arhivelor, 60 rue des Frانس-Bourgeois, 75003 PARIS, Franța

Fax: 33 (0)1 42 72 20 65 – Tel. direct: 33 (0)1 40 27 63 06

e.mail: CARTERET@ICA.ORG

INTERPRET AL DLUI MAO

Dna DU Mei, Administrația Arhivelor de Stat din China, 21 Feng Sheng Hutong, BEIJING 100 032, China

Fax: 86 10 6617 36 75 – Tel: 86 10 6617 1413

SUBDIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

Dna Asunción DE NAVASCUES BENLLOCH, Subdirecția Generală a Arhivelor Statului, Direcția Generală Cărți, Arhive și Biblioteci, Ministerul Educației și Culturii, Plaza del Rey 1, 4ª Planta, 28071 MADRID, Spania

Fax: 34 91 701 71 32 – Tel: 34 91 701 71 29

e.mail: ASUNCION.navascuesDGLAB.MCU.ES

ÎNȘOȚITORI:

Dna Irene KAMMERHOFER

Dna Juliane MIKOLETZKY

Dna Marjan VAN ALBADA-VOGEL

Considerații asupra drumului vechi al Branului

BOGDAN FLORIN POPOVICI

„În majoritatea cazurilor, drumurile sunt indicate de natură și omul niciodată nu ocolește condițiile naturale: ceea ce-i oferă solul și poziția locului în câștigarea mijloacelor de trai și în găsirea rețelelor de comunicație”.

Ioan Clinciu¹

Se știe faptul că, dintotdeauna, căile de comunicație au fost elemente indispensabile legăturii dintre diferitele comunități. Dezvoltarea economică a unei țări ar fi greu de înțeles fără contribuția unei cât mai largi rețele de căi de comunicație, răspândită pe întreg teritoriul ei. Zone de acces comercial, dar și militar, drumurile au favorizat dezvoltarea unor așezări, importanța lor strategică atrăgând atenția autorităților militare și politice.

„În vasta rețea de căi de comunicație terestră, câteva artere se individualizează prin importanța și vechimea lor. Astfel (între Țara Românească și Transilvania – n.a.), poate cea mai circulată arteră de comunicație pornea de la Brașov, placa turmantă a comerțului transilvan, trecea pe la Bran, apoi, prin <<schela>> de la Rucăr, cobora spre Câmpulung”².

Din punct de vedere istoric, drumul prin pasul Bran-Giuvla a avut din vechime o intensă circulație transcarpatică. A fost drum strategic în timpul ocupației romane, ce lega castrele Jidova, Rucăr și Râșnov³. În evul mediu, importanța deosebită a drumului a dus la ridicarea cetăților de la Bran și de la Orateca, precum și acordarea unei atenții deosebite din partea regalității maghiare, a voievozilor Transilvaniei și a domnilor Țării Românești. De precizat și faptul că drumul apare menționat în cel mai vechi document păstrat din cancelaria Țării Românești, anume privilegiul lui Vladislav Vlaicu către brașoveni, datat 1368⁴.

Cu toate acestea, nu există până acum, după cunoștința noastră, nici o încercare de reconstituire exactă a drumului vechi. Relatări vagi și neutre gen

¹ Ioan Clinciu, *Colibașii din pasul Bran*, în „Transilvania”, VI (1910), p. 396.

² Pavel Mircea Florea, *Condiții de transport și circulația mărfurilor și de călători în Evul Mediu*, (ms), 1997, p. 2-3.

³ Sorin Roată, Gheorghe Niculescu, *Culoarul Rucăr-Dragoslavele. Considerații geomorfologice*, în „Studii și cercetări de geografie”, București, XLII (1995), p. 33.

⁴ *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*, vol. I, București, Editura Academiei, 1977, doc. 46.

„drumul Branului”⁵, „drumul transcarpatic al Branului”⁶, prezentări sumare, ca cea a lui Ștefan Meteș⁷, identificări eronate ale toponimelor existente în vechile documente⁸ nu fac decât să lanseze o provocare pentru cel ce se ocupă de geografia istorică a regiunii. Iată de ce, profitând de cunoașterea regiunii, folosind informații din vechile documente, mărturii ale localnicilor, izvoare cartografice etc. am încercat să reconstituim cât mai fidel traseul drumului medieval al Branului.

Încă de la început se cuvin a fi făcute o serie de precizări. O primă remarcă este legată de toponimie. Ceea ce numim „drumul Branului” se întâlnește în documente sub diferite nume. În cele transilvănene apare deseori sun numele „drumul Regelui”⁹, în timp ce în documentele muntenești se vorbește de „drumul Rucărului”¹⁰ sau „drumul Dâmboviței”¹¹. Indiferent de numele sub care apare, drumul dintre Brașov și Câmpulung are un sector Bran-Podu Dâmboviței, iar în reconstituirea noastră am folosit izvoarele istorice, înțelegând prin toponimele întâlnite *acest* sector din drumul „medieval” al Branului. O a doua precizare se referă la faptul că, după informațiile oferite de localnici, actuala șosea DN 73 a fost amenajată pe sectorul Bran-Rucăr pe la începutul secolului XX. Harta militară 1881 prezintă, pe versantul nordic, drum modernizat, rectiliniu, până la Fundata, iar de aici la Podu Dâmboviței¹², traseu modernizat. Ioan Moșoiu afirmă că acest sector nordic s-a realizat între 1879-1880, iar serpentinele au fost tăiate în 1895¹³. Harta topografică a României, ediția 1906,¹⁴ prezintă versantul sudic atât cu varianta veche de drum, cât și cu drumul nou, modernizat parțial, cu serpentine, corespunzând actualului traseu. În concluzie, se poate spune că vechiul drum al Branului – sectorul montan – a fost utilizat până spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

⁵ Titus N. Hașdeu, *Branul – poartă în Carpați*, București, Editura Albatros, 1979, p. 62, 93 și următoarele.

⁶ Teodor Simion, *O poartă în Carpați. Culoarul Rucăr-Bran*, București, Editura Sport-Turism, 1990, p. 93.

⁷ Ștefan Meteș, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Ardealul până în secolul al VII-lea*, Sighișoara, 1921, p. 17-19.

⁸ Ioan Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașov și Ungaria, sec. XV-XVII*, București, 1905, p. 228; *Călători străini despre Țările Române*, București, Editura Științifică, vol. II (1970), p. 429; III (1971), p. 20, 120; VIII (1983), p. 605; (în continuare *Călători ...*); Gh. Duzinchevici, *Din istoria Regimentului I grăniceresc român*, în „Revista Arhivelor”, 2/1978, p. 184, 186.

⁹ Pavel Binder, *Drumurile și plaiurile Țării Bârsei*, în „Studii și articole de istorie”, XIV (1969), p. 214.

¹⁰ Teodor Simion, *op.cit.*, p. 29.

¹¹ Pavel Binder, *loc.cit.*

¹² *Hartă militară. Transilvania*, ediția 1881/87, scara 1:300.000.

¹³ Ioan Moșoiu, *Branul și Cetatea Branului*, București, 1930, p. 63.

¹⁴ Institutul de Geografie al Academiei Române (IGAR), *Hartă topografică*, ediția 1906/12, scara 1:100.000, foaia Rucăr (seria XI, coloana F).

DRUMUL BRANULUI

1: 25 000

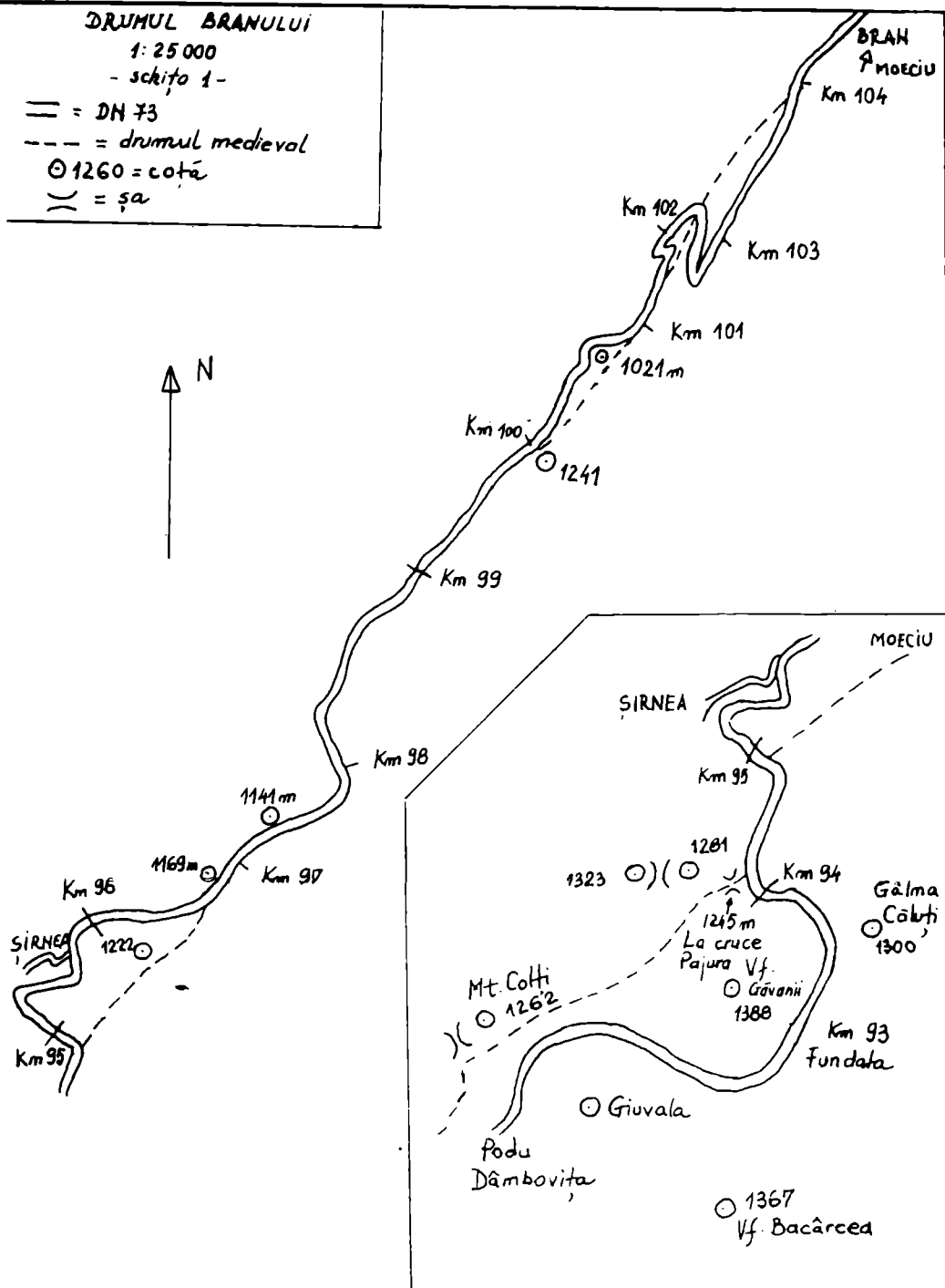
- schiță 1 -

== = DN 73

--- = drumul medieval

○ 1260 = cotă

) = șa

A. Sectorul nordic: Bran - Fundata

Cunoașterea zonei și studiul hărților topografice ne-au permis să stabilim existența unor variante de drum care evită serpentinele actualului drum DN 73. Acestea sunt și astăzi folosite de localnici ca drumuri de care¹⁵. Numele satului aflat pe culmea interfluviului – Drumul Carului – atestă, o dată în plus, poziția corectă a reconstituirii noastre. Mai mult, zona Moeciu-Drumul Carului și sectorul de la km 95-96 (variantă a șoselei) sunt definite de localnici drept „drumul vechi, din vremea turcilor”. Mărturiile călătorilor străini afirmă că drumul trecea prin punctul „La Cruce” sau „Pajura”¹⁶, pe care l-am identificat în teren ca fiind situat într-o șa, sub vârful Găvanii, în dreptul km 94¹⁷.

În opinia noastră, drumul pe acest sector avea următorul itinerar. Pornind de la vama Bran, urma o rută asemănătoare cu cea a DN 73 până în dreptul km 104. De aici, se angaja direct pe interfluviul Drumul Carului (sau Dealul Drumului, cum este numit pe o hartă de triangulație din 1866¹⁸), până la km 100. În continuare, drumul vechi urma, ca și drumul modern, linia de culme, relieful nepermițând o altă variantă. La km 96,5 însă, drumul vechi se desprindea spre est, revenind pe un itinerar comun cu DN 73 la km 95-200. Pentru încă 800 de metri, drumul vechi și cel actual se suprapun. La km 94, drumul vechi atingea locul Pajurei, trecând granița spre Țara Românească.

Referitor la acest sector, există o serie de mărturii care susțin că, în caz de primejdie, drumul era blocat¹⁹: „spun brănenii că în vechime, în vremuri de bătaie, ... două îngustimi ale drumului au fost afund tăiate, iar pe deasupra acoperite ușor, așa că năvălind unii sau alții de la frontieră pe drum în jos când au ajuns la tăieturi, fără să știe că acestea există, au căzut amestecați unii peste alții”²⁰.

Până la 1840, granița politică se afla pe culmea Carpaților, iar cea administrativă în dreptul cetății Bran²¹. După mutarea acestei granițe, o perioadă, vama și carantina s-au aflat în preajma drumului pe la km 94-95. Ulterior, s-a construit o nouă carantină și un nou oficiu vamal, situate pe locul actualului sat Fundata²².

¹⁵ IGAR, *Hartă topografică*, ediția 1981/82, scara 1:25.000, planșa L-35-87-D-a.

¹⁶ *Călători...*, III, p. 160; VIII, p. 203.

¹⁷ IGAR, *Harta 1906*; Ibidem, *Harta 1981*, planșa L-35-87-D-a; Al.Dan, Codruț Clement Dan, *Piatra Craiului – hartă turistică*, București, Editura Abeona, 1992.

¹⁸ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale (D.J.Brașov A.N.), fond Primăria Brașov, colecția Hărți, nr. 127.

¹⁹ Pavel Binder, *loc.cit.*, p. 214.

²⁰ Ioan Turcu, *Excursiuni în munții Țării Bârsei și Făgărașului*, Brașov, 1896, p. 39.

²¹ Candid Mușlea, *Fondul Bran*, în *Arhivele Statului. 125 de ani de la înființare*, București, 1957, p. 392.

²² D.J.Brașov A.N., *loc.cit.*, nr. 459.

B. Sectorul sudic: Fundata - Podu Dâmboviței

Cheile Orăzii – urmele drumului de pe versantul stâng

Dacă pe versantul nordic reconstituirea a fost oarecum mai ușoară, vechiul drum fiind și azi folosit, pe versantul sudic reconstituirea a fost mult mai dificilă. Drumul vechi nu mai este utilizat în întregime astăzi, ca drum local. În schimb, alte

Documentele vechi și relatările călătorilor străini²³ ne informează că drumul, după ce trecea de Pajură, ajungea într-un punct dificil. În documentele amintite, se regăsesc mai multe denumiri pentru acest sector. Denumirile întâlnite în documentele ardeleni definesc pasajul drept „Piatra Craiului” („Lapis Regis”, „Königstein”, „Királykö”), iar documentele muntenești „Oratea”, sau „Orăzii”. Regretatul cercetător brașovean Pavel Binder a demonstrat că cele două serii toponimice sunt identice²⁴, desemnând zona Cheilor Orăzii. Deci drumul de pe versantul sudic pornea de la Cruce, ajungând la Podu Dâmboviței, prin zona Cheilor Orăzii.

²³ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, Brașov, vol. I (1886), p. 288, 356, 452, 454, 460-462, 506; II (1889), p. 266, 276, 381, 527; III (1896), p. 124, 408, 430; *Călători...*, I (1970), p. 492; II, p. 429; III, p. 20, 41, 160, 544, 545, 550, 561, 621; VI (1976), p. 98, 272, 376; V (1973), p. 529; N. Iorga, *Brașovul și românii. Scrisori și lămuriri*, București, 1905, p. 244.

²⁴ Pavel Binder, *loc.cit.*, p. 213-214.

variante de drum apar în teren, care îngreuiază o reconstituire fidelă. Hărțile zonei nu sunt nici ele unanime în a cartografia vechiul drum. Informațiile localnicilor și parcurgerea terenului au fost astfel principalele metode prin care am făcut reconstituirea. Confruntarea ulterioară a informațiilor a avut darul de a confirma datele din teren.

Din punctul La Cruce (1245 m), drumul vechi ocolea obârșia unei mici văi, îndreptându-se spre o șa, lângă Muntele Colți²⁵. De aici continua spre sud, apoi, printr-o șa, cobora spre Valea Muierii, pe la baza Colților Vătarnei. Militar vorbind, acest sector este extrem de expus pentru o armată în marș, fapt care, probabil, a contat de-a lungul timpului. În orice caz, este cert că în Valea Muierii au avut loc înfruntări între Regimentul I românesc de graniță și armata otomană, la 1789²⁶.

De aici, drumul continua pe Dealul Muierii, unde este și astăzi marcat de o cruce din piatră, cu o inscripție cu caractere chirilice. După o altă porțiune de drum, linia generală se schimbă, orientarea drumului devenind E-V pentru o perioadă. Ulterior, se revine la orientarea N-S și, după câteva serpentine ale drumului, se intra într-o mică vâlcea. Aici se regăsesc primele urme din ceea ce legenda spune că ar fi „amprenta” de la roțile carelor. Puțin mai departe se intră în zona Cheilor Orășii.

Aici este celebra zonă a Pietrei Craiului, „munți accia înalți și de nesuferit”²⁷. Și aici se pot remarca urme adânci, continue și la distanțe egale, care nu pot decât să confirme tradiția păstrării urmelor de care în stâncă. Acesta este locul unde relatările călătorilor vorbesc despre schele de lemn²⁸ ca niște trepte²⁹, peste care erau trase/coborâte carele cu scripeți³⁰ și cu frânghii³¹, prin forța brațelor³² sau a animalelor de tracțiune³³. Și aici este o zonă deosebit de favorabilă unei ambuscade. Zonă extrem de îngustă, în pantă, străjuită deasupra de Cetatea Orășii, ea putea fi apărată eficient, blocând astfel drumul spre Transilvania. Poate de aici și interesanta problemă juridică ce se ridică, și anume de ce reparau supuși transilvăneni un drum din Țara Românească, așa cum atestă documentele³⁴.

²⁵ cf. Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, vol. III, București, 1859, p. 192.

²⁶ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei, pe 200 de ani în urmă*, ediția a II-a, vol. I, Brașov, 1993, p. 485.

²⁷ *Călători...*, IV (1972), p. 376.

²⁸ *Ibidem*, III, p. 20.

²⁹ *Ibidem*, p. 41.

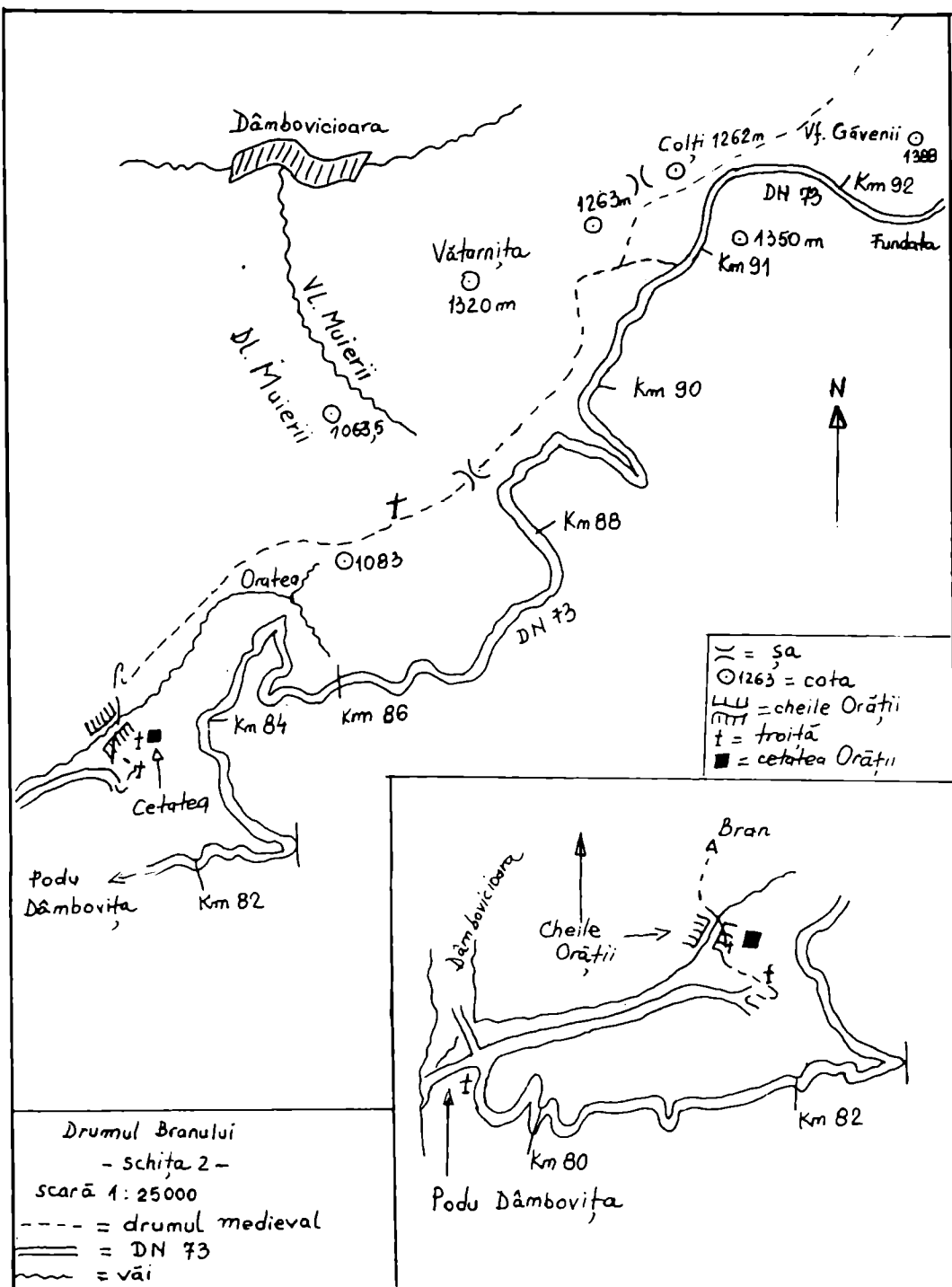
³⁰ *Ibidem*, p. 561; IV, p. 98.

³¹ *Ibidem*, III, p. 20, 41, 160, 545, 555; IX (1997), p. 48, *Quellen*, III, p. 430.

³² *Călători...*, III, p. 41.

³³ N. Iorga, *op.cit.*, p. 244; *Quellen*, I, p. 454; *Călători...*, IX, p. 48.

³⁴ *Quellen*, I, p. 288; II, p. 276; III, p. 124, 408; cf. Pavel Binder, *loc.cit.*, p. 213.

Este foarte posibil ca în această zonă să fi existat un pod, în felul acesta explicându-se modalitatea de trecere de pe un versant pe altul al prăpastiei, de asemenea, am înțelege urmele lăsate în stâncă și s-ar explica sintagma din documente: „podul de la Orășii”³⁵.

De aici, drumul coboară în Podu Dâmboviței, la crucea lui Constantin Brâncoveanu³⁶, după ce a trecut pe lângă alte două cruci din piatră, inscripționate.

Am încercat, în studiul de față, să reconstituim traseul vechiului drum al Branului, în sectorul montan. Traseul prezentat are o lungime aproximativă de 18 km (Bran-Podu Dâmboviței). După unele mărturii era parcurs în șase ore de negustori, iar patru regimente cu bagaje l-au parcurs în opt zile și jumătate³⁷. Sperăm ca informațiile oferite să fi clarificat o problemă de geografie istorică și că, de asemenea, au adus în discuție aspecte noi, urmând ca cercetări viitoare să scoată la lumină alte date despre drumul Branului.

---

³⁵ *Relațiile Moldovei și Țării Românești cu Brașovul. Inventar arhivistic*, București, 1986, p. 260; *Quellen*, I, p. 356; II, p. 276, 323, 527; III, p. 124, 408; E.Hurmuzaki, *Documente privind istoria Românilor*, XV/2, București, 1913, doc. MMMCCCLXIX.

³⁶ Gh.Părnua, Nicolae Blăjan, *Peste două secole de atestare documentară a bisericii din Rucăr-Muscel-Argeș*, în „Mitropolia Olteniei”, Craiova, XLII (1995), nr. 1-2, p. 122.

³⁷ Constantin Rezachevici, *1690-Zărnești*, București, Editura Militară, 1989, p. 178.

Instituția adopțiunii la boierii făgărașeni în secolul al XVI-lea. Un document inedit

ANTAL LUKÁCS

Perioada ducatului, veacul stăpânirii efective a domnilor munteni, reprezintă, foarte probabil, epoca celor mai importante și mai durabile evoluții pe plan social, instituțional și juridic din întreaga istorie medievală a Țării Făgărașului. Transformarea feudalității prestatale în nobili recunoscuți de autoritatea politică, boierii – care vor reprezenta elita din care se alcătuiau instituțiile deliberativ-juridice și forța militară a țării –, aservirea de către aceștia a obștilor sătești și formarea categoriei sociale a vecinilor, reglementările juridice ale puterii domnești, dar și un rezistent drept consuetudinar, vor constitui principalele articulații ale unei societăți care, în ciuda intervențiilor ulterioare, va rezista până la începuturile epocii moderne.

În evoluția raporturilor dintre domnie și boieri, în speță dreptul de moștenire rezervat domnului asupra proprietăților boierești în cazurile de desherență pe linie masculină, boierii au dezvoltat un întreg sistem de instituții juridice menite să evite stingerea familiei sau a cetei de neam. „Frăția de ocină”, înfierile și îmbăiețirea fetelor devin practici curente, după câte ne putem da seama pe baza documentelor păstrate, începând cu a doua jumătate a secolului al XV-lea¹. În Țara Făgărașului, fenomenul se poate urmări mai bine abia din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, dar există totuși câteva indicii care certifică funcționarea sistemului încă din timpul stăpânirii statului muntean.

Înfrățirea, ca mijloc de a asigura moștenirea în familie a patrimoniului boieresc, este atestată în 1473, când boierul Stoica Naneș se înfrățeste, pe o serie de sate din Țara Făgărașului și din Țara Loviștei, cu vărul său Tatomir și cu nepoții săi, Manea și Stoica, documentul emis de Radu cel Frumos precizând în mod explicit: „Iar Stoica Naneș a așezat pe vărul său Tatomir și nepoții lui, Manea și Stoica, peste averea lui, cât are, ca după moartea lui toate să le fie ale lor, iar prădalica să nu fie, ci pe toate ocinele să fie frați nedespărțiți în veci. Iar căruia dintre dâșșii i s-ar întâmpla moartea, iar ocinele să fie celor rămași”². Satele au fost primite pentru credincioasă slujbă într-un moment deosebit de confuz în istoria Țării Făgărașului, când pentru stăpânirea ei se confruntau sașii din Sibiu, verii regelui Matia Corvinul din familia Gereb de Vingart și domnii Țării Românești³. Nu este exclus ca înfrățirea

¹ Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, ed. a II-a, vol. III, București, 1998, p. 182-204.

² *Documenta Romaniae Historica, Țara Românească*, B, vol. I, București, Editura Academiei, 1966, p. 238-240.

³ Antal Lukács, *Țara Făgărașului în evul mediu (secolele XIII-XVI)*, București, 1999, p. 188.

să se fi făcut și datorită acestui climat de nesiguranță, dreptul de stăpânire fiind mai bine protejat de o ceată de neam mai numeroasă decât o familie ieșită din indivizie. De altfel, după toate aparențele, deși documentele nu sunt suficient de concludente, se pare că dania nu a fost durabilă, pentru nici unul din satele făgărășene menționate în 1473 neputându-se atesta menținerea urmașilor lui Stoica Naneș.

Izvoarele de la începutul secolului al XVI-lea dovedesc, în mod indubitabil, că obiceiul pământului, folosit *ab antiquo* în Țara Făgărașului, a fost menținut aproape neschimbat și după confiscarea ducatului, inclusiv în ceea ce privește regulile succesoriale, înfierile și îmbăiețirile, noii stăpâni moștenind drepturile domnilor munteni și pretinzând ca asemenea practici să se facă cu avizul lor și al Scaunului de Judecată al boierilor jurați.

Prima codificare a dreptului consuetudinar făgărășean, statutele din 1508, elaborate de castelanul Paul Tomori, în numele proprietarului de atunci, Ioan Bornemisza, castelan de Buda și consilier regal, dar și cu acordul boierilor și al tuturor românilor din Țara Făgărașului, reglementează moștenirea boierului mort fără moștenitori și condițiile în care fiicele puteau intra în stăpânirea bunurilor imobiliare⁴. Un articol special prevede ca transformarea fiicelor în moștenitori bărbătești să se facă doar pe baza unui document valabil, întărit cu sigiliul domnului pământului și apoi de boierii jurați⁵.

Trebuie să așteptăm mai bine de o jumătate de veac pentru a putea documenta primul caz de așezare a fetelor în loc de fii. Un document din 1582, emis de prefectul și provizorul cetății Făgărașului, Cosmă Horvath Petrichevich, amintește faptul că Gabriel Mailat, fiul voievodului Ștefan Mailat, le așezase pe Boba, zisă Dobra, și pe Naxa (poate Neacșa?), fiicele răposatului boier Stan Grigore din Veneția de Jos, în moștenirea părților de boierit pe care fratele lor, Ștefan More, le avusese în satul pomenit, ca moștenitori bărbătești, drept răsplată pentru moartea acestuia din urmă în luptele pe care stăpânul Făgărașului le-a avut cu secuii răzvrățiți împotriva regelui Ioan Sigismund Zápolya⁶.

⁴ V. textul în Șt. Meteș, *Vieța agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria. Documente contemporane*, vol. I, 1508-1820. București, 1921, p. 246; cf. și David Prodan, *Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec. XVI-XVII*, în vol. *Din istoria Transilvaniei. Studii și evocări*, București, 1991, p. 35-36; Ioan Aurel Pop, *Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV-XVI*, Cluj-Napoca, 1991, p. 195-198.

⁵ „*Si quis filiam vel filias in rebus hereditatibus prefacere heredem masculinum. Ex tunc primum a Domino Terrestri et tandem a juratis habeas litteras efficaces, sigillo munitas, et sic tandem huiusmodi hereditates ad talem tanquam virum masculinum succedant*”. Șt. Meteș, *op. cit.*

⁶ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, I, București, 1929, p. 218-220: „*pro sexu virili in ea statuendo*”. Evenimentul a avut lor între 1562, anul Răscoalei secuilor, și 1566, anul în care Gabriel Mailat a vândut Țara Făgărașului

Peste numai doi ani, documentele înregistrează un alt caz de îmbăiețire a unei fete de boier făgărășean. Același oficial al Țării Făgărașului, asistat de boierii jurați ai Scaunului de Judecată, consemnează acțiunea boierului Dragoș Cârstea, fiul răposatului Cârstea Căcărează din Șercăița, de așezare a fiicei sale, Vespea, dimpreună cu soțul acesteia, popa Bărbat, parohul din Șercăița, fiul răposatului popa Simion din Drăguș, „*pro sexu virili et successore, haeredequ legitimo*” în toate posesiunile și drepturile sale boierești din satul Șercăița⁷. Nu încapе îndoială că dreptul consuetudinar făgărășean funcționează, în condițiile stabilite de statutele din 1508, și probabil că numai starea lacunară a documentației face ca astfel de exemple să nu fie mai numeroase.

Necesitățile succesoriale, dar și o serie de presiuni de natură materială îi determină pe boierii făgărășeni să recurgă la soluția adopției fraterne și filiale. Statutele din 1508 nu se referă la posibilitatea adoptării unor rude sau chiar străini drept moștenitori și cu atât mai puțin adopțiunea din rațiuni materiale, dar documentele ulterioare stau mărturie că toate aceste soluții erau în practică și nu constituiau invenții recente.

Încă în 1518, boierul Aldea Bica din Voivodeni, membru marcant al Scaunului de Judecată al țării, lipsit fiind de copii, îi adopta pe adolescenții Ioan și Manea, nepoți de soră, „*in suos haeredes ... et in filios in omnibus procreasset*”⁸. Cei doi adolescenți urmau să moștenească posesiunile boierești ale lui Aldea, cu toate drepturile și foloasele care aparțineau de boieritul respectiv în conformitate cu legea țării.

Aceeași stare lacunară a documentației este răspunzătoare de cele șapte decenii care ne despart de cunoașterea unui nou caz de adopțiune în Țara Făgărașului. În 1588, boierul Oprea Dragomir din Mândra îl adoptă pe boierul Toma din Recea, comitele cercului superior al Țării Făgărașului, ca fiu moștenitor, alături de fiii săi buni, Oprea și Bucur, pentru a-l ajuta să ridice o moară în satul Mândra, bucurându-se de jumătatea veniturilor acelei mori. Prefectul cetății, Cosma Horvath Petrichevich, și cei 12 boieri jurați întăresc convenția încheiată și emit documentul doveditor care va fi confirmat în 1590 și de Balthasar Báthory, stăpânul de atunci al țării⁹.

Cel mai interesant caz de adopțiune ne este transmis de un document emis de același Balthasar Báthory în 1592. Izvorul relatează că în 1585 Scaunul de Judecată al țării, prezidat de viceprovizorul de atunci al cetății Făgărașului, Nicolae

---

lui Gaspar Békés. V.Szádeczky Lajos, *Fogaras vára és uradalma történeti emlékei*, Cluj, 1892, p. 39-41.

⁷ Ioan Cav.de Pușcariu, *Fragmente istorice. Despre boierii din Țara Făgărașului*, [IV], Sibiu, 1907, p. 130-134.

⁸ *Ibidem*, p. 95-96.

⁹ *Ibidem*, p. 134-138.

Bessenyei, a aprobat cererea adresată forului amintit de către boierul Aldea Dateș din Vad prin care îl adopta ca frate și moștenitor pe Neagoe Strâmbul din Șinca¹⁰. Actul este motivat de ajutorul pe care Aldea l-a primit în cumpărarea unei case în Râșnov, la rândul său, cedându-i lui Neagoe jumătatea unei pătrimi de boierit a satului Vad, din care a șasea parte și el o moștenise prin moartea rudei sale de sânge Stoica Șomcuta. Documentul precizează, în continuare, că, în aceeași ședință a Scaunului de Judecată, boierul Solomon Aldea îl așeza în stăpânirea porțiunilor sale din Șinca și Ohaba pe sus-numitul Neagoe Strâmbul ... vecinul său și-l ridica în rândul adevăraților și legiuitorilor boieri ai țării. Tranzacția prevedea ca Neagoe să cedeze, în schimbul acestor importante beneficii, casa sa pustie, numită Pârful, pe care o avea în satul Vad. În continuare, este înregistrată o altă tranzacție a lui Neagoe, de data aceasta cu boierii Stoica, Oprea, Czafflo, Lupul și Lioka (Leuca) din Vad, prin care aceștia din urmă cedează partea lor din veniturile morii construite împreună cu Neagoe pe râul Șercaia, în schimbul părții de boierit pe care Neagoe o avea în Vad, cumpărată cu 28 de florini dați lui Chiușdea, fiul lui Man, pentru răscumpărarea capului. Ascensiunea spectaculoasă a vecinului din Șinca este încununată prin ocuparea funcției de comite al cercului superior al Țării Făgărașului, calitate în care se adresează stăpânului țării în 1592 și obține întărirea tuturor tranzacțiilor menționate¹¹.

Prezentarea cazurilor de adopție și de îmbăiețire din mediul boieresc făgărașean sugerează, cel puțin la prima vedere, o concentrare a acestor practici în ultima treime a veacului al XVI-lea, în special în timpul provizoratului lui Cosma Horvath Petrichevich. În măsura în care această imagine nu este creată în mod artificial de caracterul documentației, explicația fenomenului ar putea fi căutată în adâncirea procesului de ieșire din indivizie a familiilor boierești și fărâmițarea stăpânirilor, ambele putând contribui la mărirea posibilității apariției situațiilor de desherență ori de insuficiență a resurselor materiale necesare exploatarea eficiente a domeniilor.

Numărul foarte mic al atestărilor, doar cinci pentru un interval de un secol, ne obligă să luăm în considerare posibilitatea pierderii multor documente care au avut ca obiect astfel de tranzacții. Din această perspectivă, descoperirea unor documente inedite constituie o sarcină prioritară a cercetării. O șansă neașteptată, datorată unei generoase sugestii, ne-a permis să găsim un astfel de document¹².

Este vorba despre un document emis de prefectul și provizorul cetății Făgărașului, des pomenitul Cosma Horvath Petrichevich, în 27 septembrie 1580, asistat de cei 12 boieri jurați ai Scaunului de Judecată, pentru boierul Ioan Stroia,

¹⁰ *Ibidem*, p. 144-146.

¹¹ *Ibidem*, p. 149-151.

¹² Documentul ne-a fost semnalat de colegul Costin Feneșan, căruii îi mulțumim și pe această cale pentru întregul sprijin acordat în studierea și publicarea privilegiului.

fiul răposatului Stroia din Ludișor. El se găsește astăzi în fondurile Direcției Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București, *Colecția Peceși*, II, nr. 531, provenind din colecția de documente ale Bibliotecii Academiei Române. Evidențele vechi ale bibliotecii amintite nu conțin decât o informație vagă asupra provenienței documentului, consemnând doar că el a fost achiziționat în anul 1958, ca urmare a ofertei unui oarecare Cirtan¹³. Neconcludente și nesigure sunt și referințele mai vechi despre existența documentului, singurul istoric care face referiri la diplomele familiilor Stroia și Comșa Sârbul din Ludișor fiind, după știința noastră, Ioan Pușcariu¹⁴. Informațiile sunt contradictorii, în prima dintre lucrările citate, diploma pentru familia Stroia, emisă de Balthasar Báthory, fiind datată în 1590, iar în cea de a doua în anul 1591. De asemenea, documentul emis de Cosma Horvath Petrichevich pentru familia Sârbul este datat în 1586. Cu toate aceste scăpări, Pușcariu era îndreptățit să indice anul 1590, pentru că documentul a fost într-adevăr întărit de Balthasar Báthory și, la conscrierea care a avut loc în 1862, urmașii familiei au prezentat în fața judeului Iosif Cepeșiu această diplomă sau o copie a ei. Supoziția noastră este susținută de un izvor inedit aflat în Arhivele vieneze. Este vorba despre *Pars libri secundi Elenchum literalium instrumentorum Districtum Terrae Fogaras concernentium*¹⁵ (Partea cărții a doua din Inventarul actelor privitoare la districtul Țării Făgăraș). Informația fiind necunoscută și foarte importantă, o redăm integral: „Anno 1590, sub litera A Copia consensualium Balthasari Báthory qua perpetui districtus seu terrae Fogaras domini, super filiali adoptione agilis Szirbul Komsa (quem agilis Juon Sztroja de Ludissor anno 1580 coram Sedria boeronali districtus Fogaras nemine contradicente in verum et legitimum suum successorem nominavit et cooptavit) ac super adeptione tertiae partis medietatis unius quartae boeronatus (quem agilis Popa Sztan de dicta Ludisor perennali jure in dictum Komsa Szirbul, eiusque utriusque sexus haeredes cum clausula nihil juris de anno adhuc 1582 feria tertia proxima post Dominicam Quasimodo [24 aprilie] nemine contradicente, coram Sedria boeronali judiciaria transtulit et vendidit) quae laudati Balthasaris consensuales recensitas duas litteras, primas super filiali adoptione de 1580, alias de adeptione et coemptione tertiae partis medietatis unius quartae boeronatus per extensum complectentes, pro parte dicti Komsa Szirbul quoad utrumque sexum 12-mo maii, anni praefati 1590 authentice expeditae erant, uti vidimatio ejusdem copiae de 24-ta februarii anni

¹³ Aceste informații le-am obținut prin bunăvoința domului Gabriel Ștrempele, directorul Bibliotecii Academiei Române, căruii îi mulțumim în mod calduros și pe această cale.

¹⁴ *Date istorice privitoare la familiile nobile romane*, Sibiu, 1892, p. 111; *Fragmente istorice despre boierii din Țara Făgărașului*, III, Sibiu, 1904, p. 78-79.

¹⁵ *Hofkammerarchiv, Sammlung der Handschriften*, nr. 577-578. Copie la D.A.N.I.C., Colecția Microfilme-Austria, rola nr. 271.

*1786 facta perhibet*¹⁶. (Din anul 1950, sub litera A, copia scrisorilor de încuviințare ale lui Baltazar Báthory, pe atunci stăpân perpetuu al districtului sau Țării Făgăraș, cu privire la adopția filială a destoinicului Sârbul Comșa (pe care Ioan Stroia de Ludișor l-a numit și l-a socotit ca succesor al său legiuit și adevărat în anul 1580, în fața Scaunului de Judecată boieresc al districtului Făgăraș, neîmpotrivindu-se nimeni) și cu privire la dobândirea unei treimi a jumătății dintr-o pătrime a boieritului (pe care destoinicul Popa Stan din amintitul Ludișor a dat-o și a vândut-o zisului Comșa Sârbul și moștenitorilor săi de orice parte, fără îngrădirea dreptului, în anul 1582, în prima zi de marți de după Duminica Quasimodo, în fața Scaunului de Judecată boieresc, nimeni nefiind împotrivă), care încuviințare a lăudatului Baltazar, fiind înscrise cele două scrisori, prima cu privire la adopția filială din 1580, cealaltă referitoare la dobândirea și cumpărarea treimii unei jumătăți din sfertul boieritului, s-a dat zisului Comșa Sârbul, pentru ambele sexe, în 12 mai a anul amintit 1590, în chip autentic, după cum arată legalizarea aceleiași copii în 24 februarie a anul 1786).

Documentul nostru este un original, scris pe pergament, cu toate elementele de validare obișnuite în cancelaria făgărașeană: sigiliu, semnătură autografă și lista boierilor asesori. Din nefericire, starea de conservare este precară, pergamentul fiind rupt în mai multe locuri din cauza îndoiturilor. Textul este palidat în unele porțiuni, iar alteori complet șters, ceea ce a îngreunat descifrarea lui. Cu toate acestea, pe baza altor documente emise de același prefect, textul a putut să fie reconstituit la un nivel care să nu afecteze înțelesul diplomei. Fiind vorba de o decizie importantă, emitentul a căutat să-i confere o oarecare solemnitate, rândul întâi fiind scris cu litere de dimensiuni mult mai mari decât restul textului. Scrisul este îngrijit și relativ ușor de descifrat. În partea stângă, mai jos de text, este plasată semnătura autografă a lui Cosma Horvath Petrichevich, iar în partea dreaptă, cea a viceprovizorului său, Nicolae Bessenyei, așa cum se poate constata și în cazul altor documente emise de același slujbaş¹⁷. Sub plicatură, documentul are o însemnare în limba slavonă, din 1599-1600, asupra căreia vom avea prilejul să revenim. Documentul are ca principal mijloc de validare sigiliul prefectului cetății, atârnat cu trei șnururi împletite, de culoare albă, roșie și verde, imprimat în ceară roșie într-o capsulă protectoare din ceară naturală.

În ceea ce privește contextul istoric și persoanele implicate, credem că este necesar să începem chiar cu emitentul diplomei, prefectul și provizorul cetății Făgărașului, Cosma Horvath Petrichevich. Făcând parte dintr-o familie de origine

¹⁶ *Ibidem*, fasc. 18, p. 215-216.

¹⁷ A. Veress, *op.cit.*, p. 220; A. Lukács, *Un document inedit din 1582 privind boierii români din Țara Făgărașului*, în vol. *In honorem emeritae Ligiae Bârză*, Timpul istoriei, I, p. 247; Ioan Cav. de Pușcariu, *Fragmente*, [IV], p. 133.

croată, stabilită în Transilvania la scurtă vreme după organizarea Principatului¹⁸, el va cunoaște o rapidă ascensiune, devenind pârcălab al cetății Brâncovenești¹⁹, apoi căpitan al cetății Alba Iulia și comite al Zarandului. Aproximarea de curtea princiară și în special sprijinul pe care l-a acordat lui Ștefan Báthory în conflictul acestuia cu Gaspar Békés, precum și în obținerea tronului Poloniei²⁰, îi vor aduce o serie de sate confiscate de la adversari în comitatele Cluj, Dăbâca și Turda²¹. Într-o scrisoare din 5 aprilie 1587, Cosma Horvath Petrichevich însuși precizează faptul că a fost numit provizor și prefect al Făgărașului de către Ștefan Báthory în 26 martie 1576²². Slujbele continue (în 1577 l-a însoțit pe Ștefan Báthory în Polonia²³) au atras după sine alte manifestări ale munificenței regale și voievodale, Ștefan și Cristophor Báthory lăsându-i Țara Făgărașului, fără obligația de a da socoteală asupra administrării veniturilor²⁴.

Încununarea carierei politice a lui Cosma Horvath Petrichevich o reprezintă numirea sa în funcția de consilier al principelui, în 1587²⁵. Treburile curente ale administrației cetății și țării vor fi lăsate în seama credinciosului său locțiitor, Nicolae Bessenyei, cel care îl înlocuise și înainte când a lipsit din Făgăraș. Viceprovizorul s-a ocupat de administrarea domeniului și prezida chiar și scaunele de judecată ale boierilor jurați, emițând documente în nume propriu²⁶. Pentru a răsplăti aceste slujbe, Cosma Horvath Petrichevich îi va dăruia moșia Cenad, din comitatul Turda²⁷.

Despre beneficiarii diplomei, boierii Ioan Stroia și Comșa Sârbul, nu deținem nici o informație până la această apariție, satul Ludișor nebucurându-se de prea multă atenție din partea cancelariilor. Prima atestare documentară o datorăm unei danii pe care domnul muntean Basarab cel Bătrân o făcea, în 1476, boierilor Șerban și Aldea, pe lângă părți din satele Șinca și Ohaba, munți și șapte familii de țigani, figurând și satul Ludișor, cu muntele Ludișor²⁸. Vom reîntâlni numele satului abia în 1534, când boierul Ganea face parte din Scaunul de Judecată al Țării

¹⁸ Nagy Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, V, Pesta, 1859, p. 156-157.

¹⁹ Într-un document din 10 mai 1564, v. D.J.Cluj A.N., fond *Familia Josika Fideicomisionar din Brănișca*.

²⁰ Petrichevich Horvath Emil, *A Petrichevich család történetének regesztái*, I, 2, 1069-1942, Pécs, 1942, p. 74-76.

²¹ *Ibidem*, p. 76-77, documentele nr. 377 și 384 din 1575 și 1576.

²² *Ibidem*, p. 104, doc. nr. 505.

²³ *Ibidem*, p. 80, doc. nr. 397.

²⁴ *Ibidem*, p. 105, doc. 508 din 21 mai 1587.

²⁵ *Ibidem*, p. 104, doc. nr. 505, din 5 aprilie 1587.

²⁶ Ioan Cav. de Pușcariu, *Fragmente*, [IV], p. 144-148.

²⁷ Petrichevich Horvath Emil, *op.cit.*, p. 91, doc. nr. 447 din 11 martie 1583.

²⁸ D.R.H., B., I, p. 255.

Făgărașului²⁹. Familia Ganea dispare din rândul boierilor făgărașeni, abia în veacul următor urbariile Țării Făgărașului consemnând prezența lor în sat. În urbariul din 1632 sunt înscrise Abraham Gania și Constantin Gania, dar în 1637 și în 1640 ei nu mai apar în lista boierilor satului³⁰. În schimb, ei vor fi ridicați în rândul armaliștilor de către principele Mihai Apafi în anul 1662³¹.

Documentul nostru reprezintă și pentru boierul Comșa Sârbul cea dintâi atestare, cu toate că, așa cum se poate constata chiar în text, acesta ocupa deja importanta slujbă de comite al părților inferioare ale Țării Făgărașului. Timp de un deceniu aproape toate documentele păstrate îl menționează în această poziție³² și cu siguranță că ea l-a ajutat să-și consolideze starea materială. Alături de dreptul de moștenire obținut prin înfierea consemnată în documentul nostru, regestele vieneze citate mai sus dovedesc că boierul făgărașean reușise să achiziționeze de la preotul Stan din Ludișor treimea unei jumătăți dintr-o pătrime a boieritului satului, adică 1/24. În aceeași calitate de comite, Comșa Sârbul obținea, la 12 mai 1590, confirmarea celor două documente de către Balthasar Báthory și nu este exclus ca tot el să fi fost acela care, după instalarea căpitanilor lui Mihai Viteazul, în noiembrie 1599, s-a îngrijit să obțină recunoașterea lor de către noile autorități. Evenimentul s-a produs în intervalul noiembrie 1599, primul document și singurul, de altfel, emis de Badea stolnicul și lane comisul în calitate de pârcălabi de Făgăraș datând din 26 noiembrie³³, și 20 aprilie 1600, când în fruntea cetății se afla deja jupan Farcaș³⁴. Mai important decât aceste detalii cronologice este însă faptul că în însemnarea în limba slavonă³⁵, singura de acest fel cunoscută până în prezent pentru perioada stăpânirii lui Mihai asupra Făgărașului, cei doi pârcălabi redau titulatura folosită de domnul muntean în actele referitoare la românii făgărașeni: voievod și domn al Țării Ardealului. Prezidând scaunele de judecată ale boierilor, Mihai acționa în calitate de domn și nu de oficial care a preluat stăpânirea Țării Făgărașului, așa cum se vede explicit în documentul deja citat din 20 aprilie 1600: „Io Mihail Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Țara Ardealului, fecior al marelui și preabunului răposatului Pătrașcu Voevod din Țara Românească”.

²⁹ A. Veress, *Acta et Epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, I, Budapesta, 1914, p. 237.

³⁰ *Urbariile Țării Făgărașului*, ed. David Prodan, vol. I, București, 1970, p. 239-240; 553, 774.

³¹ Ioan Cav. de Pușcariu, *Date istorice despre familiile nobile române*, I, p. 111.

³² A. Veress, *Documente*, II, p. 220; Ioan Cav. de Pușcariu, *Fragmente* [IV], p. 132; 136.

³³ *DRH, B.*, XI, p. 494.

³⁴ *Ibidem*, p. 518.

³⁵ Mulțumim și pe această cale domnului Marcel-Dumitru Ciucă, pentru sprijinul acordat în descifrarea și traducerea însemnării.

ANEXĂ

1580 decembrie 20, Făgăraș. *Cosma Horvath Petrichevich, prefect și provizor al Făgărașului, întărește adopțiunea filială făcută de Ioan Stroia din Ludișor.*

Nos Cosma Horwath Petrytyewyth prefectus et provisor arcis Fogaras etcetera. Memorie commendamus significantes quibus¹ expedit universis, quod nos feria tertia festi beatorum Cosmae et Damiani martirum² unacum duodecim iuratis boyaronibus huius districtus Fogaras sedis judicariae assessoribus pro administrando iudicio causantibus in sede iudiciario consedissemus, tunc agilis vir Joan Sztroya filius agilis quondam Sztroya de Lwdissor, nostram veniens in presentiam sponte et libere protestare curavit in hunc modum, quomodo ipse perpendens et considerans suam ex vitam ...³ et sui filii unici Lwpwl etatem teneram et qui ipso decedente suis rebus perspiciendis non esset idoneus; attendentes genium et morum probitatem faventemque erga se suumque filium prefatum ...³ agilis Komse Zerbul filii Pope Opra de Lwdissor predicta, comitis pertinentie inferioris qui semper multiplicis ...³ et sinceris complacentiis se benevolum et gratum sibi suoque filio superscripto declarasset speraretque et in futurum in ...³ placitum gratamque ipsis fore, pro eo matura intra se deliberatione habita ipsum Komsam Zerbul comitem filium sibi adoptivum ...³ Lwpwl prenominati et successorem legitimum suorum hereditatum boyeronalium in prefata possessione Lwdissor districtu Fogaras existentium, simul cum omnibus suis utilitatibus ...³ fluviis et molendinis eorumque locis, generaliter vero ...³ utilitatibus ad ipsius boyeronatum de jure et ab antiquo spectantibus pertinentes et pertinere debentibus pacifico dominio ipse usque hac perseverasset perseveraretque etiam in presentem constituere et participem facere vellet prout etiam constituit et locavit participemque fecit coram nobis filium adoptivum et coheredem sui filii Lwpwl iam sepedicti constituit jure perpetuo et irrevocabiliter in filios filiorum et eorum posteros in tribus sedibus iudiciariis continuis proclamationibus ...³ de et adoptione filiali et participatione hereditali pro more et consuetudine huius districtus Fogaras habitis etiam statuit et hereditavit introducendum introduxitque statuendum ipsum Komsam Zerbul comitem ipsiusque heredes et posteritates universos, nullo penitus contradicente presentibus boyaronibus huius sedis judicariae iuratis assessoribus Sztoyka Balya de Kopaczel, Dobrin de Woyla, Ztroya de Waád, Wladimer de Alsowcza, Ilya de Synka, Markwl de Alsowysth, Nago de Gryd, Bârb de Zaratha, Synka Ispan de Zetczeor, Halmag de Szkore, Man Pencz de Alsowenetia ac Serban de Bessymbak.

¹ Rândul întâi este scris cu litere mai mari decât restul textului.

² 27 septembrie.

³ Loc rupt.

In cuius rei testimonium firmitatemque perpetuo duraturam presentes nostras sigilli nostri munimine roboratas dedimus literas.

Ex arce Fogaras, feria tertia profesti beati Thomae Apostoli, anno domini millesimo quingentesimo octuagesimo.

Horwath Kosma Petrytyewith m.p.

Nicolaus Bissenyey m.p.

Traducere:

Noi Cosma Horvath Petrichevich, prefect și provizor al cetății Făgăraș etc. Dăm de știre tuturor celor cărora li se cuvine că noi, în ziua de marți a sărbătorii Sfinților Martiri Cosma și Damian, împreună cu cei 12 boieri jurați asesori ai Scaunului de Judecată al acestui district Făgăraș, ne-am adunat în Scaunul de Judecată pentru a rândui judecata proceselor și atunci destoinicul bărbat Ioan Stroia, fiul destoinicului răposat Stroia de Ludișor, venind în fața noastră s-a îngrijit a mărturisi în chip deschis și liber în acest chip, cum că socotind și considerând viața sa ... și vârsta fragedă a singurului său fiu, Lupul, și că, murind el, acesta n-ar fi potrivit să vadă de bunurile lui, luând aminte la curățenia înțelepciunii și moravurilor ca și la bunăvoința față de el și față de fiul său mai sus-zis ale destoinicul bărbat Comșa Sârbul, fiul popii Oprea din amintitul Ludișor, comite al părților inferioare, care totdeauna s-ar fi arătat binevoitor și milostiv față de el și față de fiul său mai sus scris prin .... și sincere slujbe, și nădăjduiește că și pe viitor se va arăta plăcut și binevoitor față de aceștia, de aceea, după o înțeleaptă chibzuință avută în sine, voiește a-l rândui și a-l face pe acel comite Comșa Sârbul fiul său adoptiv ... amintitului Lupul și urmaș legitim al moștenirilor sale din boieritul aflător în zisa posesiune Ludișor din districtul Făgăraș, împreună cu toate folosințele sale ... ape și mori și locurile acestora, în general cu ... toate folosințele ce țin de drept și din vechime de boieritul acesta și care se cuvin a se ține în stăpânire pașnică după cum el însuși s-a ținut până acum și se ține și în prezent, după cum l-a rânduit, l-a așezat și l-a făcut pârtaș în fața noastră ca fiu adoptiv și co-moștenitor al fiului său Lupul deja amintit, cu drept veșnic și irevocabil fiilor fiilor săi și urmașilor acestora, prin vestiri continue în trei scaune de judecată ... privind adopția filială și pârtașia ereditară, după obiceiul acestui district Făgăraș și chiar a rânduit și a hărăzit și a pus punând și rânduind pe același Comșa Sârbul comite și pe toți moștenitorii și urmașii acestuia, neîmpotrivindu-se nimeni, fiind de față boierii acestui Scaun de Judecată, jurați asesori Stoica Balea de Copăcel, Dobrin de Voila, Stroia de Vad, Vladimir din Ucea de Jos, Ilie din Șinca, Marcu din Viștea de Jos, Neagoe din Grid, Bard din Sărata, Șinca Ișpan de Sâscior, Hălmagiu din Scorei, Man Penci din Veneția de Jos și Șerban din Beșimbac.

Spre amintirea și tăria veșnică a acestui lucru am dat prezenta noastră scrisoare întărită prin puterea privilegiului nostru. Din cetatea Făgăraș, în ziua de marți dinaintea sărbătorii fericitului apostol Toma, în anul Domnului 1580.

Horvath Cosma Petrichevich cu mâna proprie

Nicolae Bissenyey cu mâna proprie

Sub plicatură: Аз жупан Бадѣ столникѹ и Іанъш комис, кѣпитани
от Фѣгѣрашком градѹ, ѹтврѣждаем сѣю кинигѹ, как ест била наипрѣжде
<врѣме¹, так да бѹт и от нас. Въ дни Ю Мнѣхана Воевода и господинѹ
Ардѣлском Земли. *Traducere*: Eu jupan Badea stolnic și Ianăș comis, căpitani
din orașul Făgăraș, întărim această carte, cum a fost mai dinainte vreme, așa să fie
și de la noi. În zilele lui Mihail voevod și domn al Țării Ardealului.

D.A.N.I.C., col. Peceți, II, nr. 531.

Orig., perg., pecete atârnată. Documentul este deteriorat.

---

¹ Loc rupt în original.

Documente de arhivă despre începuturile Casei de Comerț și ale familiei Capșa

MIOARA IONIȚĂ

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, românii din Macedonia și Albania ajunseseră la o situație economică deosebit de înfloritoare, datorată, în special, uneia din trăsăturile care-i individualizează pe macedoromâni față de ceilalți locuitori din Balcani, în oricare din profesiile pe care le-au îmbrățișat, între care, nu cel din urmă, a fost comerțul. Este vorba de „acel dinamism extraordinar, care îi face să izbutescă în toate întreprinderile, oricât de mari greutatea li s-ar pune în drumul lor”¹. Din păcate, bunăstarea de care se bucurau, reprezentând binemeritul produs al muncii lor, nu a durat mult timp, din cauza deselor războaie ruso-turce și a tulburărilor neconținute din nord-vestul și sud-vestul Imperiului Otoman. Pe fondul unei accentuate slăbiciuni a acestuia, ei au fost supuși, pe de o parte, unei asidue politici de deznaționalizare din partea populației grecești majoritare, iar, pe de altă parte, jafurilor și prădăciunilor întreprinse asupra lor de albanezi. Către sfârșitul secolului al XVIII-lea (1788²), până și renumitul centru economic și de cultură al lor, Mocopole (în Empir), supranumit mai târziu, prin comparație, „Blajul macedonenilor”³, aproape a dispărut de pe fața pământului.

În aceste condiții, la sfârșitul secolului al XIX-lea se produce cel mai mare val de migrare a aromânilor, cu tot ce aveau ei mai bun – elita economică și intelectuală –, către centrele comerciale din nordul Peninsulei Balcanice, între care au fost preferate, nu o dată, poate și datorită comunității de limbă, cele din Transilvania și Principatele Române.

Posesori a o serie de virtuți care, cuplate, nu puteau duce decât la reușită – munca și economia, curajul în lupta pentru existență, credința în Dumnezeu, dragostea de patrie și setea de învățătură –, având chiar un dicton înțelept în acest sens: „Omul neînvățat, oricât de bogat ar fi, slugă la cel învățat va fi”⁴, ei au format aici acele faimoase colonii care au dat, mai târziu, României prestigioase personalități în aproape toate domeniile de activitate, de la comerț și meserii, până la medicină, drept, literatură, arte plastice, politică, biserică⁴.

---

¹ Th.Capidan, *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București, 1942, p. 41.

² Idem, *Originea macedoromânilor*, București, 1939, p. 7.

³ Anastase Hâciu, *Aromânii. Comerț, industrie, arte, expansiune, civilizație*, Focșani, 1936, p. 542.

⁴ Amintim aici doar câteva nume: medicii Apostol Arsachi, Thoma Ionescu, frații Mina, Nicolae și Ștefan Minovici, avocatul Emanoil Gojdu, mitropolitul Andrei Șaguna, oamenii politici Mihail Pherechide, Emil Costinescu, Tache Ionescu, Nicolae Mișu,

Spre deosebire de aromânii stabiliți în Transilvania și în Principate în secolele XVI-XVII, care puteau fi cu greu deosebiți de greci, cei veniți masiv, mai ales din ținutul moscopolitan, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, formează, organizându-se, comunități recunoscute ca atare. În scurt timp devin renumiți mai ales ca negustori, comercianți, domeniu pentru care aveau înclinații și calități deosebite – vrednicie, prevedere, chibzuință și perseverență. Așa încât „cazurile de nereușită în afaceri erau foarte rare la ei; știau ... să cumpere și să vândă bine, în exercitarea comerțului lor erau adevărați artiști, foarte vrednici și foarte economi”⁵.

Printre orașele unde s-au format puternice comunități de negustori aromâni (erau de la exportatori de cereale, cojocari, bancheri, la proprietari de restaurante și hoteluri, băcani, brutari etc.), contribuind substanțial la constituirea burgheziei românești, amintim Brașovul – în Transilvania –, Galațiul – în Moldova –, Brăila, Giurgiu, Pitești, Râmnicul Sărat, Ploiești și, nu în ultimul rând, București – în Muntenia.

Strâns legat de acest proces de formare a burgheziei românești și de negoțul din orașele menționate întâlnim, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, numele unei familii de aromâni care va marca puternic, prin activitatea și realizările sale deosebite, comerțul de prelucrare alimentară din București, familia Capșa.

Cojocarul DUMITRU CAPȘA, întemeietorul familiei, va fi pornit către Țările Române din ținutul moscopolitan, împreună cu alți semeni ai săi, în penultimul deceniu al secolului al XVIII-lea. Se va fi oprit mai întâi la Brașov, de unde și-a luat nevastă pe Zamfirica Cervenvodaly (Cernovodeanu – n.n.) și, socotind că pe piața Bucureștilor meseria sa ar avea mai multă căutare, a trecut munții și s-a stabilit în capitala Țării Românești. Îl întâlnim atestat documentar pentru prima oară la 3 noiembrie 1791⁶, punându-și semnătura pe o poliță în valoare de 500 groși. Dumitru Capșa avea prăvălia pe locul fostei piețe Sf. Anton (în apropiere de hanul lui Manuc – n.n.). Ea va fi distrusă, mult mai târziu, de focul izbucnit în ziua de Paști, 23 martie, a anului 1847. Din cei patru fii pe care i-a adus pe lume Zamfirica Capșa, Cristache, Anton, Ștefan și CONSTANTIN (1790-1841), doar acesta din urmă a îmbrățișat meseria tatălui, pe care a transformat-o în adevărată artă, devenind „cojocar subțire pe piața Bucureștilor”⁷. Credincios unuia din principiile de căpătâi

---

Menelaos Ghermani, Constantin Garoflid, sociologul Dimitrie Gusti, astronomul Nicolae Coculescu, inginerul Elie Carafoli, filologii Theodor Capidan, Iuliu Valaori, Tache Papahagi, pictorii Theodor Aman și Ary Murnu, sculptorul Dimitrie Paciurea, arhitectul Constantin Iotzu, scriitorii Anton Pann, Dimitrie Bolintineanu, Octavian Goga, Șt.O.Iosif, Victor Papacostea ș.a.

⁵ Anastase Hâciu, *op.cit.*, p. 536.

⁶ Direcția Arhivelor Naționale Istoric Centrale (în continuare se va cita D.A.N.I.C.), Colecția Documente muntenesti, pachet CLXXIX/3.

⁷ Dr.Nicolae I.Angelescu, *Negustorii de odinioară. Grigore Capșa și familia sa (1841-1902)*, București, 1940, p. 3.

ale negustorilor aromâni, după care, „având nevoie de oameni de încredere, lucrau ... cu rudele, iar, în lipsa acestora, cu prietenii lor”⁸, Constantin Capșa colaborează cu vărul său Ștefan Cervenodaly (Cernovodeanu – n.n.) din Brașov, care-l aprovizionează cu marfă, materie primă pentru prăvălia sa de cojocărie. În același timp, ei își acordă reciproc sprijin bănesc, după cum ne-o dovedește bogata corespondență purtată de cei doi între 1816 și 1819⁹.

În anul 1818, având deja o situație economică înfloritoare, Constantin Capșa se căsătorește cu fiica unui negustor din Ploiești, Ana Vasiliu (1801-1870), ce-i va dăruia 12 copii, din care vor trăi nouă, opt băieți și o fată.

Inițial, Constantin Capșa și-a desfășurat activitatea în prăvălia tatălui său din Piața Sf. Anton. Abia în 1830¹⁰, cumpără, pentru suma de 12.500 taleri, de la nepoata sa, Elenca Capșa, din Ploiești, al cărei epitrop devenise după moartea timpurie a fratelui său, Cristache, una din prăvăliile de la Hanul lui Zamfir, din București. La 11 aprilie 1831, Constantin Capșa achitase nepoatei sale întreaga sumă, cu care aceasta a cumpărat „o casă în orașul Ploiești, în mahalaua Sfinții Împărați ... pe care au și reparat-o, și o vie în Dealul frumos al Scăienilor”¹¹. Situat la întretăierea străzii Blănari cu Ulița Colțea (actualul Bulevard Brătianu – n.n.), cam în dreptul bisericii Sf. Gheorghe-Nou¹², hanul aparținuse, până la focul din 1804, când a fost aproape în întregime distrus, mănăstirii Sărințar. După acest an el este arendat de egumenul mănăstirii, „contraccii” urmând să amenajeze aici 30 de prăvălii.

Dintre acestea, în 1840¹³, după focul din anul precedent, mai supraviețuiau nouă prăvălii, între care și cea a lui Constantin Capșa. Dar, cu siguranță, el nu-și mai desfășura activitatea acolo, ea fiind mai tot timpul închiriată. Astfel, la 31 ianuarie 1834¹⁴, „chir Costache Capșa” închiria prăvălia din Hanul lui Zamfir, pe termen de patru ani, pentru suma de 2.200 taleri/an, unui Grigore Ion, care urma să-i facă, pe cheltuială proprie, și o serie de reparații, dar numai după 23 aprilie 1835, până când „o ține cu chirie Anghel precepuțul”.

În orice caz, prăvălia din Hanul lui Zamfir se mai păstra în proprietatea familiei la 3 aprilie 1875, când, după moartea mamei lor, Ana Capșa, cei șase frați Capșa ce se mai aflau în viață, Anton, Ștefan, Vasile, Constantin, Ion și Grigore, încheie un „act de împărțeală voluntară”¹⁵. Între bunurile ce făceau obiectul respectivului act, dovedind totodată și situația materială solidă pe care o lăsase soției

⁸ Th. Capidan, *op.cit.*, p. 48.

⁹ D.A.N.I.C., Colecția Documente muntenesti, pachet CLXXIX/4-9.

¹⁰ *Ibidem*, pachet CLXXIX/14.

¹¹ *Ibidem*, pachet CLXXIX/15, f. 1.

¹² Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 121. Vezi și George Potra, *Hanurile bucureștene*, București, 1943, p. 62-64.

¹³ D.A.N.I.C., Colecția Documente muntenesti, pachet CLXXIX/18.

¹⁴ *Ibidem*, pachet CLXXIX/16, f. 1.

¹⁵ *Act de împărțeală voluntară*, în Arhiva Mircea M. Possa – Mihai Boureanu.

și copiilor săi Constantin Capșa, mort de timpuriu, la numai 51 de ani, se găsea „una prăvălie cu casă d-asupra în suburbia Colței, strada Blănari nr. 4”¹⁶, reprezentând deja menționata prăvălie din Hanul lui Zamfir, care revine lui Vasile Capșa. Pentru ca împărțeala să fie cât se poate de corectă, el urma să dea o sumă de bani, prăvălia și casa valorând mai mult decât partea sa, unui alt frate, Ion. Din același act aflăm că averea lui Constantin Capșa, moștenită de văduva sa și acum împărțită între fiii săi, se mai compunea din: „un loc moștenesc, fost grădină în suburbia Bateștea, strada Polonă, nr. 48”¹⁷, pe care-l împart dr. Ștefan Capșa și Grigore Capșa, dând fiecare o sumă de bani aceluiași frate Ion, drept despăgubire, precum și din „casele cu locul lor moștenesc din suburbia Bateștea, strada Bateștea nr. 19”¹⁸, care revine lui Anton Capșa, el urmând să-i despăgubească cu sume de bani pe frații Constantin și Ion. În urma împărțirii, fiecăruia din cei șase frați Capșa îi revenea, în numerar sau sub formă de bunuri imobiliare, suma de 5.162,49 lei noi¹⁹. Actul mai consemna și „locul viran între stradele Cometu și Nissiparu, suburbia Visarion”, de fapt ceea ce mai rămăsese din el „în urma vânzărilor parțiale ce s-au făcut până acum” și care „este luat în tovărășie cu Domnul Dimitrie Eustatie”²⁰. Acest loc urma să fie împărțit între frații Capșa „când se va putea vinde”. Era, mai mult ca sigur, locul pe care se va fi aflat hanul, provenit prin moștenire, de la fratele Anei Capșa, Fotie Vasiliu. Acesta, neavând urmași, lasă, prin testamentul întocmit la 1 ianuarie 1855, executor fiind desemnat cumnatul său Dimitrie Eustatie, „prea iubitei ...surori Anica a răposatului Capșa, hanul meu ce se află vis-à-vis de casele mele”²¹.

La „împărțeala voluntară” din 1875 nu participa unica fată a soților Constantin și Ana Capșa, SOFIA (1829-1913), care, la căsătoria sa cu Petre Davidell, funcționar în Ministerul de Externe și șeful diviziei consulare în timpul Căimăcămiei din perioada premergătoare Unirii Principatelor, își primise zestre corespunzătoare.

În ce o privește pe Ana Capșa, după decesul soțului său, survenit în anul 1841, o întâlnim prezentă foarte puțin în documente, ea trăind în umbra și pentru numeroșii săi copii. S-a chinuit să-i crească, deoarece, la moartea tatălui lor, majoritatea nu erau în stare să se întrețină singuri, aflându-se la vârste fragede, începând cu cel mai mic, Grigore, născut la 4 decembrie 1841 și până la cel mai mare, Anton, care avea doar 20 de ani. Deși beneficia de o stare materială mulțumitoare, Ana Capșa a trebuit să apeleze și la sprijinul rudelor pentru a face un rost copiilor săi.

¹⁶ *Ibidem*, f. 1 v.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, f. 2.

²⁰ *Ibidem*, f. 1 v.

²¹ D.A.N.I.C., Colecția Documente muntenești, pachet CLXXIX/20 a, f. 2r.

Așa se explică faptul că a acceptat ca și cel de-al doilea fiu, Ștefan, să fie ajutat material de vărul lui Constantin Capșa, Ștefan Cernovodeanu de la Brașov. Acesta, fiindu-i și naș, i-a plătit studiile din străinătate, în urma cărora Ștefan Capșa a devenit unul din primii, și cei mai cunoscuți, medici ginecologi din România.

Pe Ana Capșa o întâlnim prin 1863 într-o postură nu prea măgulitoare pentru o mamă, aceea de musafir nedorit. Într-o scrisoare adresată la 1 august 1863 fratelui său Vasile, aflat în taxid²², la Paris, Constantin Capșa îl înștiințează despre o epistolă pe care o primise mama lor, de la dr. Ștefan Capșa, aflat la rudele de la Brașov. Acesta aproape o soma ca până la Sf. Dumitru să-și găsească o altă casă, întrucât „nu o mai poate ține la dânsu că îi rămâne copiii proști și needucați”²³. La întoarcere urma „să ia o guvernantă pentru copii și trebuie să o pue în cele 3 odăi unde șade Nineka”, care-i crescuse așa de nepotrivit progeniturile, încât „la Brașov a răs rudele lui de needucația copiilor și de aceea trebuie ca cu orice preț să dea pe Nineka afară”²⁴.

Nu știm dacă faptul s-a consumat sau nu, dar el demonstrează, chiar și numai sub formă de intenție că dr. ȘTEFAN CAPȘA (1822-1885) se simțea cu mult mai atașat de „rudele lui” de la Brașov, decât de propria familie. Situația nu este una anormală, având în vedere că, așa cum am menționat deja, el s-a format sub oblăduirea și cu sprijinul pecuniar al unchiului și nașului său Ștefan Cernovodeanu, negustor și bancher în orașul de la poalele Tâmppei, în casa căruia, de altfel, s-a și născut. După încheierea studiilor gimnaziale, în 1842, Ștefan Cernovodeanu îl ia în grija sa și acoperă cheltuielile prilejuite de frecventarea și absolvirea cursurilor Facultății de Medicină din Viena de către nepotul său. La terminarea studiilor, în 1850, Ștefan Capșa obține diploma de medic, specialitatea obstetrică-ginecologie. Va funcționa mai întâi ca medic primar la „Spitalul de faceri” (Institutul „Maternitatea”) și ca profesor la Școala de moașe. Doctorului Ștefan Capșa i se datorează organizarea învățământului universitar de obstetrică²⁵, el fiind, cu mici întreruperi, până la sfârșitul vieții, titularul catedrei și cursului de obstetrică de la Școala de medicină și apoi de la Facultatea de Medicină din București.

Pe parcursul anilor, aceia dintre băieții Capșa ce-și făcuseră un rost, practicând o meserie, între care în mod deosebit Anton, Vasile și, mai târziu, Constantin, îi vor ajuta pe ceilalți mai mici, Dumitru, Nicolae și Ion să ajungă „domni”, făcându-și studiile superioare în țară, dar și în străinătate.

---

²² Călătoria pe care o făceau negustorii (în străinătate) pentru a vinde sau cumpăra marfă.

²³ Copier scrisori (1 mai 1863 – 9 aprilie 1866), f. 15, în Arhiva Mircea M. Possa – Mihai Boureanu.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Dr. Pantelimon Miloșescu, *Ștefan Capșa (1822-1885)*, în „Viața medicală”, nr. 17, din 25 aprilie 1997, p. 5.

DUMITRU CAPȘA (1826-1863) urmează teologia, iar după terminarea studiilor, călugărindu-se, se retrage la mănăstirea Căldărușani²⁶ (după alte informații, la mănăstirea Pasărea, care, în acea perioadă, era mănăstire de călugări – n.n.) unde și moare²⁷, în vârstă de numai 37 de ani.

În ce-l privește pe NICOLAE CAPȘA (1834-1864) aflăm că „în 1857 ... urma la Paris Școala Centrală (de inginerie)”²⁸, ca bursier al Eforiei Școalelor²⁹. Se specializează în matematici, fiind primul român care își ia doctoratul în matematici în capitala Franței³⁰. Întors în țară, ocupă catedra de profesor de matematică la Gimnaziul „Gheorghe Lazăr”, abia înființat (1860). Din nefericire, Nicolae Capșa se îmbolnăvește de plămâni și se stinge din viață în toamna anului 1864³¹.

Despre ION CAPȘA (1839-1894) se știe că, după luarea diplomei de inginer³², profesează în București meseria de cartograf, realizând, între altele, o copie târzie, poate generală, poate numai a unor planșe, cu caractere latine, după planul Bucureștilor întocmit în 1852 de Rudolf Arthur Borroczyński³³.

ANTON (1821-1880), VASILE (1827-1877 sau 1879) și CONSTANTIN (1832-1890), despre a căror viață și activitate nu ne vom ocupa în acest articol, prin îmbrățișarea meșteșugului de cofetar, deschid, o dată cu întemeierea primei cofetării „Capșa”, în iulie 1852, la parterul Hanului Damari (vis-à-vis de Biserica Zlătari – n.n.), unul dintre cele mai importante și interesante capitole ale comerțului bucureștean de prelucrare alimentară. Ei vor susține material și stagiul parizian de pregătire în meseria de cofetar, bucătar și patiser, al lui Grigore Capșa, care, în aprilie 1868, pornind propria afacere în casa Slătineanu, va rămâne în istoria comerțului românesc drept „maestrul cofetăriei, patiseriei și al bucătăriei moderne” din țara noastră.

Meritul de a fi deschis calea către cunoscuta firmă pe care însă n-a văzut-o luând ființă și dezvoltându-se, i-l putem atribui, fără exagerare, „cojocarului subțire” Constantin Capșa. Din dorința de a asigura un viitor cât mai sigur copiilor săi, dar dând dovadă și de intuiție, el își îndrumă, cu puțin timp înainte de a se săvârși din viață, unul din băieți, pe Vasile, în vârstă de numai 14 ani, către o meserie cu totul nouă în familie, încredințându-l ucenic cofetarului Constantin Iefteru, zis și Alexandru Elefterescu, ce-și avea prăvălia pe Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei,

²⁶ Dr. Nicolae I. Angelescu, *op.cit.*, p. 4.

²⁷ Copier scrisori, f. 35, în *loc.cit.*

²⁸ Nicolae Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei, domn al Țării Românești (1849-1856)*, Văleni de Munte, 1910, p. 233.

²⁹ Dr. Nicolae I. Angelescu, *op.cit.*, p. 4.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Copier scrisori, f. 119, în *loc.cit.*

³² Dr. Nicolae I. Angelescu, *op.cit.*, p. 4.

³³ Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ediția a II-a, București, 1977, p. 215-216.

din 1878 – n.n.) în Hanul Dedu³⁴ (fostul Palat Nifon, azi magazin de confecții – n.n.).

În contractul încheiat la 10 aprilie 1841³⁵, între „chir Constantin Lefteru cofetaru” și Constantin Capșa, care-și dă fiul „Vasilache ... la meșteșugul de cofetărie ucenic în patru ani”, se stipula că tatăl urma, pe parcursul uceniciei, să-i poarte „grija de îmbrăcăminte, și spălatul cămășilor”, iar patronul pe aceea „de încălțăminte și spălatul pe cap”. În același timp, Constantin Lefteru se angaja ca, la sfârșitul celor patru ani în care „are datorie ca să-l învețe să-i arate la acest meșteșug de cofetărie”, să-i facă lui Vasile „un rând de haine de postav după vârsta lui ... dându-i cuviincioasele nizamuri³⁶, spre a sale bune urmări”. Pentru obținerea acestui, să-i spunem, atestat, Vasile Capșa trebuia ca, în timpul celor patru ani de ucenicie „să să poarte cu silință, cu dreptate, cu supunere la cele cuviincioasele lucruri și porunci ale stăpânului său dându-i ascultare”.

Cu siguranță că termenii contractului au fost reciproc respectați pentru că, și după terminarea uceniciei, Vasile Capșa mai rămâne o bună bucată de vreme să lucreze în cofetăria lui Constantin Lefteru, dobândind experiența ce-l va ajuta, în 1852, să se lanseze, cu sprijinul financiar al fratelui său Anton, în propria afacere, deschizând cofetăria „La doi frați, Anton și Vasile Capșa”.

Dar asta este o altă poveste – poveste „dulce” a celor patru frați cofetari din familia Capșa –, mezinului, lui Grigore Capșa, revenindu-i meritul, dar și gloria, transformării meșteșugului cofetăriei în adevărată artă și înființării unei firme de renume în domeniu – Casa „Capșa”.

---

³⁴ George Potra, *op.cit.*, p. 16. Potrivit altei surse, [Ștefan Capșa], *Capșa. 1852-1942*, Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 291.961, fond Ștefan Lăzărescu, cofetăria lui Constantin Lefteru s-ar fi aflat lângă Biserica Albă.

³⁵ Muzeul Național de Istorie a României, nr. inv. 291.971/a-b, fond Ștefan Lăzărescu.

³⁶ *Nizam* (din turcește) are dublu înțeles: 1. înscris cuprinzând drepturile și îndatoririle membrilor unei bresle; 2. normă de lucru fixată printr-un regulament. În acest caz, ar putea fi vorba de ambele accepțiuni ale cuvântului, deci un fel de atestat, dar și o normă de lucru pe care o primea Vasile Capșa de la patronul său.

Învățământul confesional ortodox din Bihor în preajma izbucnirii primului război mondial. Protopopiatul ortodox Beiuș

SORIN VASILE HENDEA

Istoriografia de după 1945 a abordat, într-o mare măsură, problemele politice, militare, economice, care au conturat viața și activitatea, locuirea și conviețuirea în regiunile bihorene. Remarcăm activitatea profesorului dr. Viorel Faur, care, în diverse studii și volume, a surprins demersurile culturale ale românilor bihoreni de până la 1919.

Învățământul românesc confesional din perioada 1914-1919 constituie un segment vital pentru existența românilor bihoreni, pentru propășirea lor culturală, și, ca atare, spre acesta se îndreaptă demersul nostru istoriografic.

Învățământul a reprezentat pentru românii din Transilvania singura șansă de supraviețuire și analiza rolului școlii, în cadrul comunității naționale, a dus la constituirea *conceptului de educație națională*. Elementele de conținut ale acestui concept au apărut în perioada formării națiunii române, el conturându-se după 1868¹.

Numeroși pedagogi au punctat, în studiile elaborate, importanța pe care o are educația națională în realizarea individului. Ne raliem punctului de vedere promovat de pedagogul Ion Popescu, care consideră că educația națională are la bază educarea tineretului, inseparabil de spiritul națiunii pe care o reprezintă. Prin spiritul națiunii, Ion Popescu înțelege aspirațiile ei, atitudinile ei naturale, prestațiile ei „pe terenul științelor, artelor și al vieții practice și poste tot faptele ei istorice, în fine, datinile și moravurile și cu deosebire limba și literatura ei în care mai pregnant i se exprimă individualitatea”. Pedagogul pledează, în continuare, pentru o educație serioasă, care trebuie făcută în așa fel încât să se evite „împingerea fenomenului educativ pe panta șovinismului național”².

Pentru înțelegerea corectă a realităților cu care s-au confruntat învățământul și școala, în general, în perioada primului război mondial, și învățământul nemaghiar, în mod special, vom încerca să realizăm o trecere în revistă a cadrului socio-politic în Transilvania de dinainte de 1914.

Constituie o realitate faptul că prin Legea naționalităților din 1868 statul ar fi trebuit să deschidă școli cu limba de predare a „naționalităților” acolo unde

---

¹ În anul 1868, Guvernul maghiar a adoptat Legea naționalităților, lege care, teoretic, acorda drepturi culturale tuturor naționalităților din imperiu, dar care, în realitate, a însemnat o nouă și grea lovitură aplicată sistemului educațional nemaghiar.

² Prof. dr. Vasile Popeangă, *Conceptul de educație națională în gândirea pedagogică din Transilvania*, în „Revista de Pedagogie”, anul XIX, 1970, nr. 7, p. 106.

acestea formau majoritatea populației, dar, cu toate acestea, „nu vom întâlni în Transilvania, până la 1918, nici o școală de stat cu o altă limbă de predare decât maghiară”³. Această realitate este surprinsă și criticată și de către unele elemente progresiste ale culturii maghiare. Bunăoară, sociologul maghiar Jászi Oszkár afirma, referitor la această lege, următoarele: „legea ... n-a fost niciodată aplicată, ea a avut doar menirea ca biroul de presă ungar, invocând-o, să se poată mândri cu liberalismul maghiar”⁴.

Neaplicarea corespunzătoare a legislației existente, și așa deficitare, îl determină pe vicarul episcopesc Vasile Mangra să pledeze pentru „salvarea școalelor naționale”, pentru neacceptarea compromisurilor care ar leza „autonomia bisericii și așezămintele ei culturale”⁵.

Situația este agravată mult de realitatea care caracterizează repartitia numerică a naționalităților în aceste teritorii. Toate statisticile efectuate, de la Iosif al II-lea încoace, îi arată pe români ca fiind majoritari, ei depășind încă de la 1840 cifra de 2.000.000. Statistica maghiară din 1910, pentru Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, ne prezintă următoarele cifre și procente: 2.830.040, adică 53% români; 1.664.296, adică 31,6% unguri; 596.116, adică 10,7%, germani; 204.150, adică 3,9%, alții – evrei, slovaci, ruteni, țigani. Totalul populației din aceste teritorii era de 5.263.602 locuitori⁶. Observăm ponderea dominantă a elementului românesc în urma unor statistici efectuate de autoritățile maghiare, care nu aveau nici un interes de a supraestima numărul românilor în aceste teritorii, ci, din contră, de a-l micșora, așa cum se va observa în nenumărate rânduri.

Ponderea nemaghiarilor era semnificativă în întregul Regat maghiar. După același recensământ din 1910 putem constata că din întreaga populație a regatului, maghiarii reprezentau 54,5%, românii 16,1%, germanii 10,4%, slovaci 10,7%, sârbii 2,5% și rutenii 2,5%⁷. Considerăm că aceste cifre sunt relevante; am apelat la ele numai și numai cu intenția de a vedea concret care era problema populației nemaghiare din Regat și, deci, dacă cererile și revendicările lor erau îndreptățite.

³ Gheorghe Iancu, *Învățămintul primar și secundar în Transilvania în perioada activității Consiliului Dirigent (1918-1920)*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, 1970, XIII.

⁴ *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p. 250, după Jászi Oszkár, *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés (Formarea statelor naționale și problema naționalităților)*, Budapesta, 1912, p. 478.

⁵ Direcția Județeană Bihor a Arhivelor Naționale (în continuare: *D.J.Bihor A.N.*), fond Protopopiatul ortodox Beiuș, inv. 1057, dosar 125 a, f. 155.

⁶ Pr.dr. Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului (1867-1918)*, Sibiu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 47.

⁷ *Ibidem*, p. 164.

Demne de menționat sunt concluziile la care a ajuns cercetătoarea maghiară Éva Kovács privind gradul de instruire al locuitorilor Regatului. Aceasta apreciază că din totalul tinerilor obligați a frecventa învățământul elementar „în jur de 20% nu au umblat la școală”. Cunoștințele de scris-citit erau „de 66% în rândul bărbaților și de numai 46% din rândul femeilor”⁸. Cu aceste procente ne situam cu mult în urma Marii Britanii, unde 96% dintre bărbați și 95% dintre femei cunoșteau scrisul și cititul, dar eram superiori Italiei, unde numai în jur de 45% dintre bărbați și 30% dintre femei cunoșteau scrisul și cititul.

Aceeași sursă bibliografică realizează, pe baza unor statistici, o ierarhizare a participării populației, pe culte, la instituțiile de învățământ ale statului: „Cea mai mare parte a elevilor o reprezentau romano-catolicii (39,3%)... Semnificativ a fost și numărul reformaților (11,8%), al celor susținuți de societăți (9,3%), dar și al greco-orientalilor (7,9%)...”⁹.

Reiese foarte clar și din aceste statistici faptul că românii ortodocși nu frecventau școlile de stat, unde limba de predare era numai maghiara. În schimb, unirea cu Biserica Romei a facilitat accesul unui număr destul de mare de tineri la școlile de stat, în statisticile mai sus prezentate aproximativ 7,9% din totalul celor înșcriși, și posibilitatea continuării studiilor la universități de prestigiu. Este un moment semnificativ din istoria Transilvaniei, constituind începutul unei noi etape a luptei românilor pentru independența politică și culturală.

Se pune firesc întrebarea: dacă românii ortodocși nu aveau acces la școlile de stat, atunci aceștia unde mai studiau? În cele ce urmează vom trece în revistă categoriile de școli existente în Transilvania în preajma izbucnirii războiului. Existau trei tipuri de școli: școlile de stat, școlile confesionale și cele susținute de societăți.

În școlile de stat, limba de predare era numai maghiara, fiind singura categorie de școli finanțate și susținute de stat.

Școlile confesionale erau autonome și neautonome. Cele autonome erau conduse de autoritatea lor bisericească și supuse controlului statului, în această categorie înscriindu-se școlile ortodoxe române și sârbe, școlile reformate și unitariene maghiare, evanghelice, luterane, săsești. Școlile confesionale neautonome erau conduse și controlate întocmai ca școlile de stat, prin organismele statului, bisericile și ordinele călugărești având drepturi doar în susținerea școlii și în numirea personalului didactic, înscriindu-se aici școlile romano-catolice, greco-catolice și evreiești.

Cea de a treia categorie o constituiau școlile susținute de societăți, care aveau o situație juridică similară cu a celor confesionale neautonome¹⁰.

⁸ Kovács Éva, *Modele de școli primare și învățământul de zi cu zi*, în „História”, XVIII, nr. 5-6/1996, p. 53.

⁹ *Ibidem*, p. 54.

¹⁰ Sorin Vasile Hendea, *Considerații privind învățământul românesc bihorean în perioada 1914-1919. Liceul greco-catolic „Samuil Vulcan” din Beiuș* (aflat sub tipar la

Școlile confesionale ortodoxe din județul Bihor și, ca atare, și cele din Protopopiatul ortodox Beiuș și-au menținut activitatea și după anul 1907, anul adoptării legilor Apponyi, prin intermediul cărora, apreciază prof. Viorel Faur, „era lovită autonomia școlilor confesionale ale popoarelor nemaghiare din Transilvania și Ungaria”¹¹.

Cu mult mai dificilă va fi situația în preajma izbucnirii războiului și pe parcursul desfășurării acestuia, școlile confesionale confruntându-se cu numeroase lipsuri, precum precaritatea fondurilor materiale necesare susținerii edificiilor școlare, deteriorarea acestor lăcașuri de cultură, lipsa învățătorilor și a elevilor¹².

În ceea ce privește spațiile de învățământ, dotarea și îngrijirea acestora, probleme majore au existat încă înainte de izbucnirea războiului. În localitățile și parohiile ortodoxe aparținătoare Inspectoratului de Beiuș aceste nereguli au fost sesizate chiar de inspectorul regal, în urma vizitelor întreprinse la aceste școli. Astfel, vicarul episcopesc Vasile Mangra sesizează Oficiul protopresbiterial despre neregulile sesizate de inspectorul regal la școala confesională din Sânmartin, în luna ianuarie 1913, aici elevii neavând manuale, nefiind clasificați și fiind nevoiți „a aduce lemne de acasă” pentru „încălzirea salei de învățământ”¹³.

Asemenea lipsuri au fost întâlnite și la școala confesională ortodoxă din Budureasa¹⁴, unde, datorită faptului că „lărgirea salei merge foarte încet..., prelegerile nici acum nu au început”, adică în ianuarie 1913. Dar acestea nici nu puteau începe în condițiile în care era neadecvată și dotarea cu rechizite școlare, „tabla neagră nu se mai poate folosi”, „nu s-a găsit cuier, vas pentru apă, fiere pentru curățirea picioarelor”, iar băncile erau „împractici și vătămătoare pentru sănătate”, la toate acestea adăugându-se și faptul că lemnele pentru foc lipseau în miezul iernii.

Cazurile în care școlile oferă condiții improprii desfășurării procesului de învățământ sunt numeroase. Semnalările venite din partea inspectorului regal s-au dovedit, de cele mai multe ori, întemeiate. În localitatea Budureasa, după vizita inspectorului regal în ianuarie 1913 și sesizarea lipsurilor existente, preotul localității a împrumutat 700 coroane și a reorganizat școala românească, acum aflându-se în imposibilitatea de a restitui banii și fiind amenințat „numai și numai

---

Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, pentru „Buletinul Cercurilor Științifice Studențești”, vol. III).

¹¹ Dr. Viorel Faur, *Viața politică a românilor bihoreni (1849-1918)*, Oradea, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, 1992; aplicarea și impactul legii școlare din 1907 sunt prezentate de Flaminia Faur, în lucrarea *Manifestările românilor din Bihor împotriva proiectului de lege școlară din 1907. Documente*, Oradea, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, 1994.

¹² Sorin Vasile Hendea, *Aspecte ale învățământului românesc din Bihor (1914-1919)*, în „Cele Trei Crișuri”, Oradea, anul VII (serie nouă), nr. 7-8, iulie-august, 1996, p. 8.

¹³ D.J. Bihor A.N., fond Protopopiatul ortodox Beiuș, inv. 1957, dosar 125 a, f. 66.

¹⁴ *Ibidem*, f. 64.

pentru că am adus școala în ordine cu cele trebuincioase”¹⁵, afirma, dezamăgit, preotul în cauză.

În ianuarie 1914, sunt sesizate nereguli la școala confesională ortodoxă din Meziad, unde „băncile școlare sunt necorespunzătoare, locuința învățătorului e nepadimentată”, iar la Băbești „școala de învățământ e scundă, lumina internă a acesteia e slabă, băncile școlare sunt nepractice”¹⁶.

Lista edificiilor școlare neadecvate ar putea continua, dar considerăm mult mai gravă situația localităților lipsite de școală sau de învățători. Dacă în cazul școlii ortodoxe române din Parohia Răbăgani, unde, datorită lipsurilor, învățătorul stă „fără a putea începe prelegerile și espus la toate lipsurile și neajunsurile...”¹⁷, lucrurile se mai puteau redresa, situația era mult mai gravă în comunele Albești-Hidișiu, unde „de mai mulți ani în lipsă de edificiu școlar corespunzător nu aveam învățător, în urmare prelegerile în comunele sus-amintite sunt sistate, neavând școală...”¹⁸. Cu nimic mai îmbucurătoare nu este situația „nici în Ceîșoara, precum nici în Topa de Jos ...”, deoarece și aici lipsesc edificiile școlare¹⁹.

Cu toate că sesizările inspectorului școlar au fost făcute cunoscute Oficiului protopresbiterial Beiuș, „în privința învățământului nu s-a făcut nimic” pentru anul școlar 1913/1914 în următoarele comune: Albești, Cărbunari, Cârpeștiu Mari, Câmpani, Ceîșoara, Copăcenii, Coșdeni, Crâncești, Cresuia, Drăgoteni, Făncești, Pomezueu, Săliște B., Săliște, Hidiș, Sitani, Topa de Sus, Vărășeni²⁰. Faptul că în aceste comune nu s-a acționat nici în urma sesizărilor făcute de inspector demonstrează clar imposibilitatea financiară și organizatorică, incapacitatea de mobilizare, în momente critice, a Oficiului protopresbiterial ortodox din Beiuș.

În aceste condiții, deosebit de delicate pentru supraviețuirea învățământului confesional ortodox, se impunea o acțiune energetică, pentru a se evita închiderea acestor lăcașuri de învățământ, sau pentru a se evita transformarea lor în școli de stat. În favoarea acestei ultime ipostaze, statul maghiar putea aduce ca argument solid incapacitatea parohiilor ortodoxe românești de susținere a acestor școli. Terenul a fost meticulos pregătit de autoritățile maghiare și ne vom opri, în cele ce urmează, asupra acestui aspect.

O primă măsură menită a periclita evoluția învățământului confesional ortodox român, și așa subrezit în urma greutăților cu care se confrunta, a constituit-o votarea în Parlament, în anul 1913, a legii prin care toate localitățile mai mari din Ungaria și Transilvania, care plăteau un impozit direct către stat mai mare de 30.000

¹⁵ *Ibidem*, dosar 128, f. 9.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 126, f. 126.

¹⁷ *Ibidem*, dosar 128, f. 47.

¹⁸ *Ibidem*, f. 49.

¹⁹ *Ibidem*, f. 65.

²⁰ *Ibidem*, dosar 129, f. 169.

coroane anual, erau obligate să înființeze câte o „grădină de copii”, în cazul în care existau peste 30 de copii între 3 și 6 ani în localitatea respectivă. Limba de convenție era cea maghiară. Se pare că prin aceste grădinițe au încercat „să trezească și să dezvolte în sufletul copiilor sentimentul de alipire către patria ungară ...”²¹.

Mult mai puternică a fost lovitura primită de școlile confesionale ortodoxe române în același an, 1913, când a fost adoptată de către Parlament Legea privind salarizarea învățătorilor. Aceasta era o completare a articolului de lege XXVII din 1907 și stipula faptul că „salarul fundamental nu mai începe de la 1000 coroane, ci de la 1200 coroane și se urcă până la 3200 coroane, plus banii de chirie”²².

Vicarul episcopesc Vasile Mangra apreciază gravitatea momentului, deoarece „noua lege școlară implica greutăți nouă pentru școala noastră și cere jertfe înalte de la susținătorii ei”, întrucât parohiile nu aveau posibilități materiale pentru achitarea unor asemenea salarii. După cum reiese și din documentele existente, învățătorii nu-și vor primi salariile mai multe luni la rând.

Prin asemenea măsuri, adoptate de Parlamentul maghiar, se intensifică presiunile asupra școlilor confesionale ortodoxe de transformare a lor în școli de stat. Împotriva acestei tendințe se va ridica vicarul episcopesc Vasile Mangra, acesta criticând tendința de „statificare” a școlilor, cerând preoților și învățătorilor să explice poporului faptul că „statificarea școalelor nu are de consecință nici un fel de ușurare a poporului”, aceasta cu atât mai mult cu cât aplicarea acestor măsuri ar însemna „ca toate averile nemișcătoare ... cum sunt edificiile școlare, locuințele învățătoresci, clădirile laterale, intravilanele, grădinele și pământurile școlare să fie cedate Statului cu drept de proprietate, sau cu drept de folosință pe vecie”²³.

Teama vicarului episcopesc la 1913 este îndreptățită și în scurt timp se vor resimți și efectele acestei politici promovate de Guvernul maghiar.

Surse documentare inedite vin să susțină afirmațiile lui Vasile Mangra. Ne oprim, pe moment, la Raportul cu nr. 560/1914, prin care se aduce la cunoștința „Venerabilului Consistor” faptul că în mai multe parohii „averile școlare nu sunt transcrise pe biserică”. Acest lucru a făcut posibilă transferarea averilor școlare confesionale ortodoxe române din unele localități în patrimoniul unor școli comunale de stat: „Averile școlare din Rotăcești – Ojești –, înființându-se în comună școală comună cu limba de propunere maghiară, averea școalei confesionale a trecut la cea comună, tot așa: în Ceișoara, Cârpești, Topa de Sus, Făurești și Nanhidișel”²⁴. Acesta constituie un exemplu categoric al politicii școlare promovate de Budapesta față de școlile nemaghiare din Regat. Dacă această politică a fost o reușită sau nu pentru Statul maghiar ne vom convinge pe măsură ce vom parcurge

²¹ Pr. dr. Mircea Păcurariu, *op.cit.*, p. 161.

²² D.J.Bihor A.N., fond Protopopiatul ortodox Beiuș, inv. 1057, dosar 125 a, f. 18.

²³ *Ibidem*, f. 22.

²⁴ *Ibidem*, dosar 128, f. 32.

materialul de arhivă existent.

Dorim să mai punctăm – tot în acest sens – un document interesant. Este vorba despre ordinul adresat „inspectorilor regești”, cu data de 13 august 1914, în care se cerea „pentru elevii cu limba maternă nemaghiară ... să se facă uz de limba maternă ca limbă auxiliară în clasele I-II, iar în clasele III, IV și V să se predea ca studiu separat”. Inspectorii regali erau obligați a se asigura de faptul că limba maternă pentru nemaghiari era folosită numai „pentru înlesnirea învățării limbii maghiare, pentru progresul instrucției în limba maghiară”. Se cerea, de asemenea, inspectorilor multă perseverență și seriozitate pentru ca „aceste dispoziții, întemeiate pe echitate ... să întărească educația patriotică în școală”²⁵.

Toate aceste măsuri veneau după o suită de alte impedimente care afectau corecta desfășurare a învățământului confesional ortodox român. Am aminti, în acest sens, ordinul nr. 107666/1912, din 16 decembrie 1912, prin care ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice „a oprit din toate școlile elementare următoarele manuale”²⁶: Iuliu Vuia, *Curs practic de limba română. Etimologie. Sintaxă. Stilistică. Ortografie și Literatură*, pentru clasele a III-a, a IV-a, a V-a și a VI-a ale școlii primare, Arad, Tiparul tipografiei diecezane, Editura autorului; Ioan Popescu, *Carte de cetire II pentru școlile populare române*, Sibiu, Tipografia arhidiecezană; Ioan Popescu, *Carte de cetire III pentru școlile române*, Sibiu, Tipografia W.Krafh. Aceste măsuri represive la adresa materialului didactic românesc nu se impuneau, cu atât mai mult cu cât în privința manualelor școlare învățământul confesional ortodox român era și așa deficitar. Până și manualele școlare românești conțineau lecții care propulsau elementul cultural maghiar.

Declanșarea primei conflagrații mondiale a însemnat și intensificarea demersurilor diplomatice ale celor două blocuri militare în vederea atragerii României în război. În această ordine de idei se va ajunge și la unele concesii, cel puțin teoretic, pentru românii transilvăneni. Semnificativă, în acest sens, este scrisoarea trimisă de Tisza István mitropolitului Ioan Mețianu, la 22 septembrie 1914. Prin această scrisoare se promitea satisfacerea unor revendicări românești pe plan național-politic, cultural și economic. „Poate fi avută în vedere – scria el – o reformă a legii școlare, care să aibă în vedere dorințele concetățenilor noștri nemaghiari referitoare la școlile confesionale. Mai putem asigura, prin dispozițiuni legale, folosirea limbii materne în comunicarea directă cu organele de stat și, în sfârșit, poate fi supusă unei revizuiri reforma electorală, în așa fel încât reprezentarea politică a românilor să fie pusă pe o bază mai echilibrată”²⁷.

²⁵ Pr. dr. Mircea Păcurariu, *op.cit.*, p. 160-161; cf. Lazăr Triteanu, *Școala noastră, 1850-1916. „Zona culturală”*, Sibiu, 1919, p. 46-48.

²⁶ D.J.Bihor A.N., fond Protopopiatul ortodox Beiuș, inv. 1057, dosar 125 a, f. 67.

²⁷ Pr.dr. Mircea Păcurariu, *op.cit.*, p. 161-162; dr. Teodor Botiș, *Istoria Școlii normale (preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922, p. 266.

Teoretic, guvernanții maghiari erau dispuși să rezolve problema școlilor confesionale, pe cea a folosirii limbii materne și se mergea până acolo încât erau dispuși să accepte chiar și modificarea legii electorale! În realitate, nimic din acest program nu va fi aplicat, școlile confesionale ortodoxe române confruntându-se cu aceleași greutăți ca și înainte de 1914. Toate aceste lipsuri erau însă acum amplificate, la ele mai adăugându-se, odată cu izbucnirea războiului, și altele noi. De acum școlile confesionale ortodoxe române se vor confrunta și cu lipsa învățătorilor, aceștia fiind concentrați și trimiși să lupte sub steagul maghiar.

În noua situație creată, s-a hotărât, prin ordinul circular nr. 2142, din 1914, ca „învățătorii chemați sub drapel să fie substituiți prin preoții locali, cari sunt îndatorați să facă înregistrările elevilor și instruirea lor la zi ...”²⁸.

Deci, dascălii concentrați fiind înlocuiți de preoți, aceștia din urmă erau nevoiți să se împartă între sfântul lăcaș bisericesc și școala confesională. Dar, de multe ori, tinerii nu veneau la școală, fiind opriți acasă, pentru a ajuta la treburile gospodărești.

Astfel, preotul parohiei Sântmartin înștiințează, în octombrie 1914, pe administratorul popesc al Beiușului de faptul că „prelegerile încă nu s-au început”, aceasta deoarece bărbaii au fost concentrați la război, iar mamele au nevoie de sprijinul copiilor pentru „sămănatul grâului, care încă nu s-a terminat”²⁹. În această localitate instrucția școlară „a avut mers regulat, împlinindu-și atât directorul, cât și învățătorul regulat datorițele”, până la finele anului școlar 1913/1914. Dar, din vara anului 1914 au început să apară și primele greutăți: „cu ocazia mobilizării generale a trebuit să meargă sub drapel și învățătorul nostru Iuliu Lazăr, pe care l-a substituit preotul local”. Acesta a îmbinat cele două activități până la sfârșitul anului 1914, atunci când „din cauze sanitare a fost silit să sisteze cu regret instrucția (școlară – n.n.)”³⁰.

O situație identică cu cea de la Sântmartin o înregistrează documentele de arhivă în parohia ortodoxă din Șoimuș - Petreasă, unde, în anul 1914, „instrucția școlară a avut mers regulat”, dar „în luna septembrie și octombrie elevii au cercetat neregulat școala”, acest lucru întâmplându-se deoarece „elevii, în lipsa părinților înrolați, au fost mamelor ajutor la economie”³¹.

De foarte multe ori, greutățile materiale cu care se confruntă oamenii îi fac pe aceștia pasivi la chemarea dascălului, ei netrimțându-și copiii la școală. Din raportul preotului parohiei Roșia reiese că până în luna octombrie a anului 1914 erau înscriși la școală 41 elevi, rămânând neînscriși 57 tineri obligați a frecventa școala. Preotul consideră că principalii vinovați pentru această stare de lucruri sunt părinții acestor

²⁸ D.J.Bihor A.N., fond Protopopiatul ortodox Beiuș, inv. 1057, dosar 128, f. 50.

²⁹ *Ibidem*, f. 60.

³⁰ *Ibidem*, f. 36-37.

³¹ *Ibidem*, f. 38.

tineri și cere „pedepsirea părinților reticenți”, în baza articolului 86 din Regulament³².

Cu toate acestea, sărăcia țăranilor români îi împiedică pe aceștia, de multe ori, să-și trimită copiii la școală, nici pedepsele venite din partea dascălului nefiind eficiente: „Durere însă că în săticelele noastre deluroase și muntoase nici pedepsele nu-și au efectul dorit, deoarece sărăcia, acest oaspete neavenit, dar îndârjit de statornic al sătenilor respectivi, îi scapă și de urmările pedepselor”³³.

Instruirea tinerelor vlăstare nu s-ar putea realiza fără prezența unor pedagogi bine instruiți. În ședința școlară desfășurată la Oradea Mare în ziua de 20 mai/2 iunie 1914, s-a insistat pe rolul jucat de dascăl în societate, pe necesitatea pregătirii profesionale a acestuia, realizabilă „îndeosebi prin cetirea cărților pedagogice și a revistelor de specialitate”. Situația este, însă, îngreunată de faptul că „învățătorii noștri își pot procura cu anevoie cărțile și revistele de specialitate”. Tocmai pentru a se veni în sprijinul acestui ideal s-a hotărât organizarea *cursurilor didactice de vară*, acestea dovedindu-se „folositoare mijloace în cultivarea ulterioară a învățătorimii”³⁴.

Pentru anul 1914, aceste cursuri urmau a avea loc la Beiuș, începând cu ziua de 6 iulie 1914, asigurându-se condiții de cazare și masă tuturor învățătorilor. Ele erau anuale, prezența tuturor dascălilor fiind obligatorie, cei care încercau să se sustragă de la aceste cursuri de perfecționare „se vor urmări în cale disciplinară cu cea mai mare rigoare”.

Un alt obiectiv important al școlilor confesionale ortodoxe române l-a constituit lupta contra alcoolismului. Vicarul episcopiei, Vasile Mangra, remarcă acest obiectiv fundamental în circulara din 17/30 septembrie 1912, afirmând că „școala e îndatorată să lupte cu îndârjire și contra alcoolului, pricinuitorul celor mai multe rele, atât materiale, cât și intelectuale-morale”³⁵. Această luptă contra alcoolului, declanșată la 1912, a fost „continuată cu râvnă și înțelegere de către preoții și învățătorii români în anii 1913-1914”³⁶.

Remarcăm și unele încercări de donații materiale pentru supraviețuirea școlilor confesionale ortodoxe române. Amintim aici cazul dr. Ioan Ciordaș și al Institutului de credit din Beiuș. „Drăganul”, care „și în anul acesta ... a dăruit parohiei de aici ajutor la susținerea școlii...”³⁷.

Un alt exemplu de donație, întâlnit în fondurile Direcției Județene Bihor a Arhivelor Naționale, îl constituie acela al Fundației „Demitriu Negreanu”. Fundația poartă numele unui fost comerciant și proprietar beiușean, președintele Comitetului

³² *Ibidem*, f. 82.

³³ Sorin Vasile Hendea, *Aspecte ale învățământului românesc...*, p. 8.

³⁴ *D.J.Bihor A.N.*, fond Protopopiatul ortodox Beiuș, inv. 1057, dosar 127, f. 119.

³⁵ *Ibidem*, dosar 125 a, f. 152.

³⁶ Sorin Vasile Hendea, *Aspecte ale învățământului românesc...*, p. 8.

³⁷ *D.J.Bihor A.N.*, fond Protopopiatul ortodox Beiuș, inv. 1057, dosar 128, f. 36-37.

parohial greco-ortodox din Beiuș. El a lăsat prin testament, la începutul secolului XX, parohiei greco-ortodoxe din Beiuș suma de 1400 coroane, destinată, după cum urmează: 1000 coroane vor fi investite în ajunul Crăciunului pentru „a se providea gratuit cu haine și recuzite școlare elevii diligenți și cu purtare bună de la școalele confesionale greco-ortodoxe române din Beiuș ...”; restul de 400 coroane urmând a servi pentru „acoperirea lipselor anuale a bisericii gr.-ort. română din Beiuș”³⁸. Aceste donații, sporadice și modeste, nu au avut puterea necesară salvării de la dispariție a numeroaselor școli românești confesional-ortodoxe, pe parcursul anilor 1914-1919, în regiunile Inspectoratului Beiuș.

Considerăm că am reușit, prin informația transmisă, prin statistici, prin bogatul material de arhivă, în cea mai mare parte nevalorificat, prin elementele noi aduse, să vă transpunem în perioada imediat premergătoare anului 1914 și să surprindem împreună realitățile transilvănene și beiușene ale perioadei.

Credem că ar fi interesant să vedem, pe baza unor statistici, care a fost numărul școlilor confesionale ortodoxe române, al elevilor obligați să frecventeze o școală și câți din acești tineri au putut urma prelegerile obligatorii în anul școlar 1913-1914 în Inspectoratul Beiușului³⁹.

Remarcăm astfel că în cele 55 de comune bisericești existau 35 de școli, 18 comune neavând școală confesională ortodoxă românească.

Existau în aceste comune un număr de 5236 elevi, cu vârsta între 6-12 ani, din care au frecventat școala confesională ortodoxă română 1276, adică 24,56% din totalul lor. Alți 546 elevi, reprezentând 10,43% din total, au frecventat alte tipuri de școli.

Observăm o participare a elevilor la școală în proporție de 35%, ceea ce înseamnă că în anul școlar 1913/1914 nu au frecventat școala în jur de 65% din totalul tinerilor obligați a merge la școală. Motivele sunt multiple și noi am încercat a le surprinde în articolul de față. Edificator, în acest sens, este *Tabelul cu datele statistice*, pe care îl publicăm în continuare.

Toate aceste informații și date privind anul școlar 1913-1914 vor deveni cu adevărat semnificative atunci când vor fi comparate cu statisticile anilor următori, până la 1919. Coroborate, aceste date dovedesc regresul înregistrat de învățământul confesional ortodox în perioada primului război mondial⁴⁰.

³⁸ *Ibidem*, dosar 125 a, f. 93-94; Titus L. Roșu, *Beiușul, centru politic și de cultură românească*, Oradea, Edit. Buna Vestire, 1993, p. 116-118.

³⁹ *D.J. Bihor A.N.*, fond Protopopiatul ortodox Beiuș, inv. 1057, dosar 129, f. 403-408, vezi *Tabelul cu datele statistice școlare de la finele anului școlar 1913-1914 din Inspectoratul Beiușului*.

⁴⁰ Sorin Vasile Hendea, *Aspecte ale învățământului românesc...*, p. 8.

Datele statistice școlare de la finele anului 1913/1914
din Inspectoratul Beiușului

Numele comunelor bisericești	Existența școlii	Anul școlar curent elevi		Au frecventat elevi		Au frecventat alte tipuri de școli	Edificii de școală	Săli de clasă
		6-12 ani	13-15 ani	6-12 ani	13-15 ani			
1. Albești	nu	58						
2. Beiuș	da (două)	104		91			2	2
3. Beiușele	da	110					1	1
4. Budureasa - Cărbunari	da	172	85	80			1	1
5. Burda	nu	63	21			63		
6. Căluși	da	123				81	1	1
7. Câmpeștii Mari	nu	82	37					
8. Câmpeștii Mici	nu	65				58		
9. Sâmbăteșag		11				7		
9. Câmpani	da	132					1	1 (neco-resp.)
10. Ceica M.	nu	122				62		
11. Ceisoara	nu	116	45					
12. Copăceni	nu	41						
13. Corbești	nu	127						
14. Coșdeni	da	118	45				1	1 (neco-resp.)
15. Crâncești	nu	90	22					
16. Cresuia	da	101					1	1 (neco-resp.)
17. Curățele	da	101	44	57			1	1 (neco-resp.)
18. Dobrești	da	93		59			1	1
19. Drăgoteni	da	99					1	1
20. Dușești	da	63				43	1	1 (neco-resp.)
21. Feneriș	da	82	48	82	48		1	1 (neco-resp.)
22. Forău	da	226	104	79	88		1	1
23. Goila	-	-	-	-	-	-	-	-
24. Gurbuști	-	-	-	-	-	-	-	-
25. Hidîș	nu	56						
26. Iancești	nu	42						
27. Josani	da	109	54	64	25		1	1
28. Lumcașne	nu	100				100		
29. Lazuri	da	86	36	66	28		1	1
30. Meziad	da	262	120	81	25		1	1
31. Mezeș	da	71		55			1	1
32. Nimăești	da	128		65			1	1
33. Nănhidigel	nu	86			31			
34. Petreasa S.	da	58		42			1	1
35. Pocioveliste	da	90					1	1
36. Pocola	da	62	15	58			1	1
37. Pomezău		39						

38. Răbăgani	da	90	30	70			1	1
39. Remeșea	da	58		58			1	1 (neco- resp.)
40. Roșia	da	454		55			1	1 (neco- resp.)
41. Rotărești	nu	54		44				
42. Saca	da	48					1	1
43. Sănmartin	da	62		51			1	1
44. Seliște B.	da	70					1	1 (neco- resp.)
45. Seliște P.M.	nu	47						
46. Sitani	nu	82						
47. Săldăbagiu		130				101		
48. Săucani	da	62	48	56	24		1	1
49. Sohodol L.	da	79	33	63	23		1	1
50. Spinuș	da	84					1	1
51. Talpe-Telec	da	79					1	1
52. Topa de Sus	da	116					1	1 (neco- resp.)
53. Topa de Jos	nu	64	35					
54. Văhani P.M.	da	122					1	1 (neco- resp.)
55. Vărășeni	da	82					1	1
	Da Nu 35 18	5236		1276 =24, 56%		546 = 10,43%	35	Coresp. 25 Necoresp. 10

D.J.Bihor A.N., fond Protopopiatul ortodox Beiuș, inv. 1057, dosar 129, f. 403-408.

Mitiță Constantinescu, personalitate a României interbelice

GABRIELA BODEA

1. Coordonate biografice

Mitiță Constantinescu, exponent al neoliberalismului românesc (dar neconformându-se „schemei de profil” a acestuia, element care a stat la baza conturării personalității sale, controversate în perioada interbelică), a fost, în același timp, un doctrinat al *dirijismului*, fiind adeptul implicării active a Statului în economie (ca urmare, nu-l putem socoti un neoliberal „clasic”). Întrucât considerăm că prin ceea ce a gândit și înfăptuit Mitiță Constantinescu ar trebui să fie – astăzi – mai cunoscut decât este, vom încerca, în cele ce urmează, să facem o prezentare a personalității sale, prin intermediul datelor pe care le avem la dispoziție privind activitatea lui științifică, politică și socială.

Dumitru D. Constantinescu s-a născut în București, la 20 octombrie 1890¹ (însă, interesant, în unele documente completate de el apare data de 22 octombrie²), ca al doilea fiu al unor oameni simpli, care au sacrificat mult pentru viitorul copilului lor: Dragomir, funcționar C.F.R., și Elena, casnică, ambii de origine socială modestă³.

Educația primară a primit-o în cadrul „Școlii Normale pentru învățătura poporului român”, până în 1901, iar în anul școlar următor a devenit elev al Liceului „Gheorghe Lazăr”, la secția clasică modernă – etapă încheiată în 1909, prin obținerea, la examenul de absolvire, a mediei generale 9,40 (care a contat la înscrierea la facultate)⁴. În anii de liceu, a dovedit aptitudini, între alte discipline, pentru Dreptul uzual și Economia Politică (al căror studiu l-a aprofundat ulterior), învățând trei limbi străine, pe care le-a utilizat cu succes în carieră: franceza, germana și italiana⁵.

---

¹ Arhiva Lic. „Gh. Lazăr”, București, Reg. matricol 1901/1902; Arhiva Facult. de Drept București, dosar D. 54/1910, p. 3, verso, 14; informație regăsită, între alte surse, în lucrarea lui Lucian Predescu, *Enciclopedia CUGETAREA. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, București, 1940, p. 217.

² Arhiva Facult. de Drept București, dosar D. 54/1910, p. 1; Arhiva B.N.R. București, Secretariat, dosar D. 8/1939, subdosar 3, p. 1, 9, 12, 21.

³ Arhiva Lic. „Gh. Lazăr”, București, Reg. matricol 1901/1902; informații și în „Revista fiscală și financiară”, an V, nr. 57-58, oct. 1937, p. 5.

⁴ Arhiva Lic. „Gh. Lazăr”, București, Reg. matricol 1901/1902; Reg. matricol 1908/1909; Arhiva Facult. de Drept București, dosar D. 54/1910, p. 1, 3 verso.

⁵ Arhiva Lic. „Gh. Lazăr”, București, Reg. matricol 1908/1909, p. 126.

În toamna lui 1910 s-a înscris la Facultatea de Drept din București, al cărei student meritoriu a fost, deși era lipsit de mijloacele materiale necesare pentru a-și putea plăti taxele școlare. Ca urmare, a solicitat scutirea, anual (pe baza actelor legale), de la această obligație⁶. În anul terminal, 1913, el a apreciat chiar că, fără obținerea scutirii respective, nu se putea prezenta în fața profesorilor, iar „această dureroasă temporizare n-ar face decât să risipească cunoștințele căpătate cu atâta străduire pentru examen”, căci „ultimul pas” în vederea absolvirii era „atât de scump în viață”⁷. Oricum, notăm faptul că la examene (promovate „totdeauna în sesiunea de iunie”⁸) a obținut doar calificative foarte bune („bile albe și roșii”), în fiecare an universitar⁹, ele constituind baza înscrierii la doctorat¹⁰.

După absolvirea facultății, tânărul a plecat la Paris, pentru obținerea titlului de doctor în științe juridice. Deși studiile i-au fost întrerupte de declanșarea primului război mondial, a obținut titlul dorit¹¹, devenind „Docteur en Sciences Juridiques de l'Université de Paris” (deși unele surse¹² menționează doctoratul în Drept și în Științe Economice), „cu destule încordări de voință și trecând prin numeroase lipsuri”¹³.

Întorcându-ne la anul 1916, când el a revenit în țară, în condițiile intrării României în război, menționăm că, încorporat în rândurile armatei, a luat parte, ca ofițer de Infanterie, la luptele de la Rucăr, Lerești, Predeal și Argeș, la cea din urmă fiind grav rănit¹⁴. În timpul războiului, a căzut prizonier și a ajuns într-un lagăr din Germania. Având „simțul onoarei într-un grad fără pereche”, tânărul locotenent a luat în mod constant (și, uneori, chiar vehement) apărarea camarazilor săi de arme și, ca urmare, a fost deportat într-o tabără de „osândiți la moarte prin chinuri lente”¹⁵, la Spandhau, pe baza unei fals invocate „atitudini ireverențioase”, de fapt ca pedeapsă pentru „că lovise un ofițer german”¹⁶.

Sfârșitul războiului a făcut ca Mitiță Constantinescu să poată reveni în țară. Aici, mulțumită realelor sale calități profesional-organizatorice, a devenit – în 1918 – șef de Cabinet la Ministerul de Industrie și Comerț, funcție pe care a deținut-o

⁶ Arhiva Facult. de Drept București, dosar D. 54/1910, p. 2, 4, 6, 7, 14.

⁷ *Ibidem*, p. 7.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 4, 7, 14.

¹⁰ *Ibidem*, p. 8-13.

¹¹ Arhiva B.N.R. București, Secretariat, dosar D. 8/1939, subdosar 3, p. 1, 9, 12-14, 21.

¹² „Universul”, an 63, nr. 217, 22 sept. 1946, p. 1; de asemenea, articolul

Guvernatorii, în rev. „Magazin istoric”, serie nouă, mart. 1997, p. 34.

¹³ „Revista fiscală și financiară”, an V, nr. 57-58, oct. 1937, p. 5.

¹⁴ Arhiva B.N.R. București, Secretariat, dosar D. 45/1935, p. 485.

¹⁵ „Revista fiscală și financiară”, an V, nr. 57-58, oct. 1937, p. 5.

¹⁶ „Universul”, an 63, nr. 217, 22 sept. 1946, p. 1.

până în 1919¹⁷. Între 1922-1926, a fost secretar general la Ministerul de Agricultură și Domenii, fiind responsabil cu conducerea Comitetului Agrar¹⁸.

Grație talentului său oratoric deja cunoscut, a fost ales – ca fruntaș al „Tinerilor liberali” – în Parlamentul României, în 1927 și 1933, ca deputat de Hunedoara, pe listele Partidului Național-Liberal¹⁹. Menționăm, în acest cadru, faptul că a participat – în Adunarea Deputaților – la dezbaterile multor probleme „la ordinea zilei”, între care amintim doar câteva (corespunzătoare perioadei 1934-1935), aparținând atât domeniului economic, cât și celui social²⁰: regimul unor comunități etnice (martie 1934), Legea timbrului (martie 1934), situația Regiilor Autonome (aprilie-mai 1934), perceperea și urmărirea veniturilor publice (mai 1934), discuții generale asupra bugetului țării (iulie 1934), reglementarea aspectelor legate de lichidarea „datoriilor arierate” pentru categorii sociale defavorizate: invalizi, orfani, văduve de război (septembrie 1935) ș.a.

Pe plan profesional, continuând activitatea științifică începută încă înaintea războiului, în afara problemelor legate de agricultura românească (avute în vedere la elaborarea tezei de doctorat), Mitiță Constantinescu s-a preocupat de câștigarea unui bun renume în cariera juridică, devenind, în cadrul Baroului Ilfov, unde era înscris, „un sânguitor și distins profesionist”²¹. În anul 1932, a ajuns avocat al Băncii Naționale a României, poziție în care și-a pus la încercare întreaga pregătire și abilitatea necesară²². Specializat în domeniul economico-financiar, a ocupat, începând din ianuarie 1934 și până în septembrie 1936 (cu o întrerupere între lunile iunie-octombrie 1934), funcția de subsecretar de Stat la Ministerul de Finanțe, în două guverne succesive conduse de Gh. Tătărescu²³. Aici „înfruntând invidia și trufia stearpă a unora”, a reușit să devină „nervul conducător” al întregului

¹⁷ Arhiva B.N.R. București, Secretariat, dosar D. 45/1935, p. 485.

¹⁸ *Ibidem*, dosarele: D. 45/1935, p. 485; D. 8/1939, subdosar 3, p. 1, 9, 12, 13, 16; „Revista fiscală și financiară”, an V, nr. 57-58, oct. 1937, p. 5.

¹⁹ *Ibidem*, dosar D. 8/1939, subdosar 3, p. 1, 9, 12, 13, 16, 21; „Universul”, an 63, nr. 217, 22 sept. 1940, p. 1; „Monitorul Oficial” (partea a III-a), nr. 17, 19 oct. 1927, p. 399, nr. 10, 26 febr. 1934, p. 401, 412-413; nr. 12, 2 mart. 1934, anexă, p. III.

²⁰ „Monitorul Oficial” (partea a III-a), 1934: nr. 15, 7 mart.; nr. 19, 12 mart.; nr. 20, 13 mart.; nr. 22, 16 mart.; nr. 23, 19 mart.; nr. 44, 30 apr.; nr. 45, 2 mai; nr. 46, 4 mai; nr. 47, 9 mai; nr. 11, 23 iul.; 1935: nr. 19, 4 ian.; nr. 25, 8 febr.; nr. 64, 19 sept.

²¹ Arhiva B.N.R. București, Secretariat, dosar D. 45/1935, p. 485.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, dosar D. 8/1939, subdosar 3, p. 1, 9, 12, 13, 16, 21; Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 – până în zilele noastre – 1995*, București, Edit. Machiavelli, 1995, p. 112, 114-115; „Revista Arhivelor”, an XLVII, vol. XXXII, nr. 2/1970, p. 453-454; completări din Dimitrie Costescu, *Fazele ministeriale în România. Instituirea primului Minister comun pentru ambele Principate Unite, de la 1862-1936*, București, 1936, p. 218, 220.

minister²⁴, grație calităților sale de adevărat lider.

La 23 septembrie 1935, a fost instalat guvernator al Băncii Naționale, prin Înalt Decret Regal²⁵. Numirea a fost efectuată în urma recomandărilor și insistențelor lui Victor Antonescu (ministrul Finanțelor), care arăta că în timpul celor doi ani de colaborare a fost în măsură să judece „însușirile eminente ale d-lui Mitiță Constantinescu”, încredințându-se de „unitatea de concepții” care îi alături în probleme de interes comun²⁶. În plus, dr. Costinescu „a condiționat prezența sa la Ministerul de Industrie” de aceeași numire. Menționăm că guvernatorul a rămas în funcție până în toamna lui 1940 (ultima „Minută” a ședinței prezidată de el în Consiliul de Administrație al B.N.R. fiind datată 13 septembrie)²⁷.

Din 30 martie 1938, el a ocupat (în același timp) și funcția de ministru al Industriei și Comerțului (transformat, la 7 aprilie, în Ministerul Economiei Naționale), în guvernul condus de Miron Cristea, până la 31 ianuarie 1939²⁸ (deși, într-o declarație aflată în Arhiva B.N.R., apare menționată ziua de 3 februarie²⁹). De la această dată a fost numit ministru de Finanțe, în cele șase guverne succedate până la 3 iulie 1940 (conduse de: Miron Cristea, Armand Călinescu, Gheorghe Argeșanu, Constantin Argetoianu și, în două rânduri, Gheorghe Tătărescu)³⁰.

În perioada celui de-al doilea război mondial, Mitiță Constantinescu s-a retras din viața social-politică, în semn de protest față de manifestările fasciste și revizioniste (cu care nu era de acord și pe care le condamna), de evenimentele petrecute în țară și de instaurarea dictaturii, preocupându-se, în special, de activitatea științifică și publicând lucrarea sa principală: *Politică economică aplicată* (1943), care conferea supliment de valoare întregii sale opere (cuprinzând, de altfel, zeci de cărți, tratate, articole și cuvântări).

Demnitarul român a fost unul din membrii delegației noastre la Conferința de Pace de la Paris (1946)³¹. Pe plan politic, a figurat ca membru marcant al Frontului Renașterii Naționale în timpul dictaturii regale, ocupând, de asemenea, funcția de președinte al Partidului Național-Popular (din 12 ianuarie 1946, de la congresul

²⁴ „Revista fiscală și financiară”, an V, nr. 57-58, oct. 1937, p. 5.

²⁵ Arhiva B.N.R. București, Secretariat, dosarele: D. 19/1935, p. 290; D. 45/1935, p. 488.

²⁶ „Curentul”, an VIII, nr. 2746. 26 sept. 1935, p. 12.

²⁷ Arhiva B.N.R. București, dosar „Consiliul de Administrație și Consiliul General”, p. 133.

²⁸ „Revista Arhivelor”, an XLVII, vol. XXXII, nr. 2/1970, p. 457-458; Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1995, p. 710; Stelian Neagoe, *op.cit.*, p. 123-124; Mitiță Constantinescu, *Politică economică aplicată*, vol. 1, *Schimburi. Monetă. Prețuri*, București, Edit. Tiparul Românesc, S.A.R., 1943, p. 195.

²⁹ Arhiva B.N.R. București, Secretariat, dosar D. 8/1939, subdosarele 3, p. 1, 13.

³⁰ Stelian Neagoe, *op.cit.*, p. 125-132.

³¹ *Guvernatorii*, în rev. „Magazin istoric”, serie nouă, mart. 1997, p. 34.

acestei formațiuni politice, creată din Uniunea Patrioților)³², precum și pe cea de vicepreședinte al Asociației Române pentru Legăturile de Prietenie cu Uniunea Sovietică (A.R.L.U.S.)³³.

Mitiță Constantinescu a încetat din viață la 20 septembrie 1946³⁴, fiind considerat, de către o bună parte a celor care l-au cunoscut, ca „un om de o vastă cultură politică și economică, o personalitate înzestrată cu însușiri reale de orator, scriitor și organizator”³⁵.

2. Personalitate a vieții publice interbelice românești

„Mic la stat, dar bine zidit, cu priviri de oțel și mișcări vioaie, dl Mitiță Constantinescu exprimă prin înfățișare: inteligență scăpărătoare, hotărâre, tenacitate și sinceritate tăioasă. Adică aspectele omului de acțiune și energie stăruitoare, care se pune totdeauna în slujba unei cauze ce îi depășește ambițiile, interesele și preferințele personale”. Astfel debuta „Medalionul” creionat de „Revista fiscală și financiară” a anului 1937³⁶, dedicat economistului român.

Fostul om de Stat putea fi caracterizat, potrivit presci din perioada interbelică (de o largă coloratură politică), drept un bun organizator (în toate domeniile în care a activat – avocatură, agricultură, economie generală, sector bancar, finanțe publice); era harnic, neostenit, însuflețit de perpetua dorință de a aduce buna orânduială, atât de necesară, în viața economică și socială a țării. Numele lui era des întâlnit în paginile ziarelor, e drept, de multe ori în „apariții” controversate, dar mai rar criticate (de presa din opoziție). Această atitudine a presci, aprobatoare, în cele mai multe dintre cazuri, deriva – credem – din recunoașterea interesului manifestat de Mitiță Constantinescu pentru soarta țării, din „idealismul echilibrat” care-l stăpânea, el nefiind doar „o creatură a politicii de partid, a saloanelor”, ci promovând în funcții prin „neastâmpăr creator” și „întotdeauna muncind, muncind”³⁷, având o viață cinstită, plină de „muncă și amărăciune”³⁸.

Calitățile deosebite ale lui Mitiță Constantinescu au fost remarcate, alături de puterea lui de muncă, încă de la intrarea în viața publică, pentru că spiritul metodic și de bun îndrumător l-a însoțit pretutindeni, în completarea calităților de cercetător asiduă al realităților economice și sociale, materiale și umane. Nu degeaba a fost

³² Șerban Rădulescu-Zoner, Daniela Bușe, Beatrice Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, Edit. Cavallioti, 1995, p. 109.

³³ *Ibidem*, p. 161; mențiune făcută și în *Dicționar Enciclopedic Român*, vol. I (A-C), București, Edit. Politică, 1962, p. 764.

³⁴ „Universul”, an 63, nr. 218, 23 sept. 1946, p. 5.

³⁵ „Universul”, an 63, nr. 217, 22 sept. 1946, p. 1.

³⁶ „Revista fiscală și financiară”, an V, nr. 57-58, oct. 1937, p. 5.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ „Universul”, an 63, nr. 218, 23 sept. 1946, p. 5.

considerat ca „unul dintre cei mai de seamă cunoscători ai problemelor economiei de Stat”³⁹, presa de peste hotare numindu-l „una din personalitățile eminente”⁴⁰ ale țării, deoarece avea importante realizări în domeniul economiei. Mitiță Constantinescu realiza, de asemenea, o bună coordonare între conducerea operațiunilor Băncii de Emisiune („adevărat model de instituție de Stat”) și cea a ministerelor⁴¹, în paralel cu preocupările în planul politicii interne și externe a României.

Perioada 1935-1940, dovedită a fi – în timp – cea mai fructuoasă pe toate planurile pentru economistul român, a debutat cu numirea lui Mitiță Constantinescu drept guvernator al B.N.R. În cuvântarea rostită cu ocazia instalării în această funcție, el promitea: „Voi fi cât se poate de sobru în declarațiuni programatice, aceasta cu atât mai mult, cu cât timpurile ce avem în față reclamă insistent muncă, dreptate și soluțiuni (...). Pun la dispoziția instituțiunei noastre și îi voi consacra toată însufleșirea vie, hotărârea dâră și disciplina mea de acțiune”⁴².

În declarația făcută presei (care-i solicita proaspătului numit un amplu discurs, el menționa, scurt: „prefer un inventar tăcut de realizări, celui mai ispititor și strălucitor retorism al dezideratelor”⁴³, prefigurând, astfel – în opinia noastră – pragmatismul care l-a însoțit pe autorul ei în întreaga carieră. C.Băicoianu spunea, însă: „Nu ca cel mai bătrân, dar ca cel mai vechi dintre conducătorii Băncii, salut trecerea dvs. la guvernatoria Băncii Naționale cu toată încrederea ce isvorăște din încercata dvs. cultură juridică, dublată de aceea economică, pe care ați afirmat-o puternic în scrierile dvs. de o incontestabilă valoare, ca și de puternica putere de muncă ce ați dovedit-o în conducerea finanțelor publice”⁴⁴ (cunoscut fiind faptul că noul guvernator fusese „unul dintre distinșii avocați pledanți ai B.N., în care calitate i-a adus servicii reale”⁴⁵).

Chiar din momentul preluării acestei funcții, Mitiță Constantinescu s-a remarcat prin corectitudine, punând accent pe disciplină și pe responsabilitatea fiecărui subordonat pentru faptele sale; el dezaproba, spre exemplu, lipsa de respect, comunicările prin intermediari, prezentarea de date statistice eronate – toate acestea sancționându-le, după caz, de la rețineri din salariu până la demiteri. Instrucțiunile sale erau clare și în ceea ce privea „practica intervențiilor”, pe care o socotea „slabă notă calificativă” și o pedepsea, la fel cum proceda și în cazul încălcării ordinelor⁴⁶.

³⁹ *Ibidem*, nr. 217, 22 sept. 1946, p. 1.

⁴⁰ *Ibidem*, an 56, nr. 128, 13 mai 1939, p. 1 (citând din presa italiană).

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Arhiva B.N.R. București, Secretariat, dosar D. 45/1935, p. 484.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 487.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 479.

⁴⁶ *Ibidem*, dosarele: D. 19/1935, p. 69, 70, 176, 177, 199, 221, 222, 237, 289; D. 31/1934, p. 206, 216, 217; D. 45/1935, p. 464.

Amintim, de pildă, comportamentul corect avut vizavi de una din personalitățile Casei Regale, față de pretențiile căreia nu s-a abătut de la regulamentul de angajare în Bancă, ce prevedea concursul, dovedind astfel că nimeni nu era mai presus de lege⁴⁷.

Guvernatorul cerea din partea funcționarilor o ținută morală demnă, nu doar în timpul serviciului, ci și în societate, sau în familie. De asemenea, el atrăgea atenția că există „o problemă a personalului”⁴⁸, manifestându-și frecvent preocuparea pentru pregătirea de specialitate a angajaților, precum și pentru avansarea celor meritorii. Un exemplu l-a constituit adoptarea – în Consiliul de Administrație – a hotărârii de înființare, din 1 ianuarie 1937, a unui Institut pentru promovarea cunoștințelor profesionale ale funcționarilor. În același scop, s-a hotărât tipărirea – cu ajutorul Băncii Naționale și al colaboratorilor săi – a unor volume de specialitate economică și financiară, iar Mitiță Constantinescu a propus ca, anual, în afara sumei de două milioane lei, alocată deja acestui program, să se acorde și două premii celor mai bune lucrări științifice prezentate în concurs, ale căror subiecte au fost stabilite anterior⁴⁹.

În vederea sporirii randamentului personalului în cadrul băncii, el a inițiat și aprobat (în 1936) începerea procesului de mecanizare a contabilității și a celorlalte servicii conjugate⁵⁰. În iunie 1939, a salutat dorința de perfecționare a celor mai tineri funcționari, manifestată în schimbul reciproc de personal cu „Reichsbank”⁵¹, prospera bancă germană. Tot el a luat decizia de instituire, în 1936, a Comisiei de examinare a candidaților la concursurile pentru ocuparea de posturi vacante, punând accent nu doar pe respectarea programelor analitice de admitere, ci și pe condițiile de participare (cu sublinierea necesității cunoașterii limbilor străine)⁵². Constant, el cerea – de la filialele din teritoriu – recomandări și note calificative pentru cei mai buni angajați, dar și date privind-i pe cei mai puțin „dotați” pentru activitatea bancară, în raport cu anumite norme: capacitate profesională, conștiinciozitate, zel, reputație⁵³.

Pentru a veni în sprijinul funcționarilor, a luat inițiativa de construire – din mijloacele bănești ale Institutului de Emisiune – a unui imobil ale cărui venituri urmau să fie destinate sporirii fondurilor Casei de Pensii a angajaților băncii⁵⁴. Mai putem adăuga faptul că Mitiță Constantinescu adresa subordonaților, cu fiecare prilej socotit important, mulțumiri pentru activitatea desfășurată, pretinzându-le,

⁴⁷ *Ibidem*, dosar D. 5/1935, p. 201.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar D. 34/1936, p. 176.

⁴⁹ *Ibidem*, dosarele: D. 31/1934, p. 155-156; D. 45/1935, p. 13-14.

⁵⁰ *Ibidem*, dosar D. 31/1934, p. 188.

⁵¹ *Ibidem*, dosar D. 8/1939, subdosar 2, p. 84.

⁵² *Ibidem*, dosar D. 31/1934, p. 192-193, 195-198.

⁵³ *Ibidem*, p. 199, 212, 221-222, 229.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar D. 45/1935, p. 15.

însă, maniere și respect în relațiile cu clienții băncii (de exemplu, obligativitatea folosirii limbii române la ghișeele de relații cu publicul⁵⁵, cu excepția explicațiilor date persoanelor aflate în tranzit prin țară – dovada prețurii avute pentru originea neamului nostru românesc).

În privința deciziilor luate de Mitiță Constantinescu în postura de guvernator al B.N.R., e peste puțină ca ele să fie prezentate în totalitate. Menționăm, totuși, hotărârea de a conduce personal serviciile bancare (exceptându-le pe cele rezervate Consiliului de Administrație sau Consiliului General), care se adăuga implicării sale în ordonanțarea internă și numirea funcționarilor meritorii în funcții de conducere. Ele erau tot atâtea măsuri ce urmăreau o coerentă și responsabilă funcționare a tuturor sectoarelor din subordine⁵⁶, în virtutea trăsăturilor profesionale ale demnitarului, de remarcabil *practician* (în afara interesului pentru *teoria economică*). Spirit analitic, neobosit, guvernatorul făcea adnotări pertinente pe majoritatea rapoartelor primite spre studiu sau aprobare și le comunica celor vizați⁵⁷; recomanda (în 1937, de pildă) ordine în cadrul serviciilor „de la care emană publicații pentru presă”⁵⁸, dovedind grijă pentru imaginea instituției și a conducerii ei.

Portretul lui Mitiță Constantinescu este completat de datele privind întâlnirile oficiale cu șefi de state, miniștri, conducători de bănci, dar și din corespondența purtată cu ocupanții acestor posturi (și notăm că, în majoritate, ciomele păstrate sunt dovada cunoașterii, în afara limbilor străine, a celor mai distinse maniere diplomatice, dobândite în cadrul pregătirii universitare și ulterior)⁵⁹. Menționăm, în consecință, succesul colaborărilor cu personalități publice din Franța, Anglia, Germania, Italia, Grecia, Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria ș.a., în special cele cu guvernatorii Băncilor Naționale din țările Miciei Înțelegeri (organizație care îi datora „fructuoasa colaborare româno-ceho-iugoslavă”⁶⁰), pentru că B.N.R. a avut norocul să aibă la conducere „pe juristul și economistul de care avea nevoie”⁶¹.

Dovedind calități de om de cultură, Mitiță Constantinescu a depus reale eforturi pentru dotarea unor biblioteci cu fondul de carte solicitat, oferind sprijin în procurarea materialelor de studiu pentru editarea unor numere din revista „România” (1939) și acordând ajutoare materiale (în numele propriu, sau al băncii) pentru

⁵⁵ *Ibidem*, dosar D. 31/1934, p. 168.

⁵⁶ *Ibidem*, dosarele: D. 45/1935, p. 31, 133-136, 168-170, 215, 474; D. 31/1934, p. 145, 146, 181.

⁵⁷ *Ibidem*, dosarele: D. 31/1934, p. 131; D. 5/1935, p. 223; D. 45/1935, p. 468.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar D. 31/1934, p. 144.

⁵⁹ *Ibidem*, conținutul dosarelor de corespondență: D. 5/1935; D. 8/1939, subdosar 1; D. 132/1938; D. 40/1939.

⁶⁰ „Știrea”, an 18, nr. 399, apr. 1937, p. 1.

⁶¹ *Ibidem*, an 19, nr. 421, 24 mart. 1938, p. 1.

conservarea patrimoniului național⁶². Cât privește munca de documentare generală, realizată în cadrul ministerelor și al băncii, se cuvine amintit că la propunerea lui Mitiță Constantinescu s-a înființat Biblioteca Monetară, Economică și Financiară, care a publicat traduceri ale celor mai cunoscute opere din literatura de specialitate internațională și cele mai valoroase lucrări originale ale autorilor români⁶³ (zeci de volume). Adăugăm că editura amintită, al cărei scop principal consta în oferirea posibilității cunoașterii realităților economice ale momentului, a fost organizată și coordonată de „mentorul” ei⁶⁴, căruia i-a fost apreciată „străduința continuă pe care o depune (...) de a înzestra și ridica prestigiul și influența B.N.”, răspunzând „unui imperativ național”⁶⁵.

La numirea în funcția de ministru al Industriei și Comerțului, proaspătul titular a fost primit ca un om în ale cărui mâini „sigure și competente” se aflau destinele forului respectiv⁶⁶. Mitiță Constantinescu declara că Ministerul trebuia să fie „nu o formațiune simplamente administrativă, de înregistrare a cererilor și de obișnuită și pasivă aplicațiune a unor legi de specialitate, ci, în primul rând, un centru activ”, generator de activitate economică⁶⁷. Tot atunci, Constantin Argetoianu afirma: „Nu mă îndoiesc că dv. veți ști să faceți din acest minister un adevărat departament al economiei naționale. Să vă dea D-zeu noroc, fiindcă minte aveți”⁶⁸. Modest, cel vizat a mulțumit pentru aprecieri, dar a declarat presei că nu era vremea „amplelor declarații”, ci timpul înfăptuirilor⁶⁹.

La instalarea lui Mitiță Constantinescu în funcția de ministru de Finanțe, în 1939, reprezentanți ai presei relevau: „Azi ați fost ales, grație muncii și capacității dvs., să organizați și cel mai important Minister, al Finanțelor. În aceste momente grele pentru țară. M.S.Regele a făcut o fericită alegere în persoana dvs.”⁷⁰, apreciind la noul ministru nu doar puterea creatoare și de muncă, necesare în situația de atunci a țării, ci și căldura sufletească. Oricum, se spunea că „ministeriatul său a făcut epocă la Finanțe”⁷¹.

⁶² Arhiva B.N.R., București, Secretariat, dosarele: D. 5/1935, p. 84; D. 8/1939, subdosar 2, p. 7-8, 71-72; D. 31/1934, p. 109.

⁶³ *Ibidem*, dosar D. 11/1938, subdosar 6, p. 1-5; „România”, an III, nr. festiv, 8 iunie 1940.

⁶⁴ *Ibidem*, dosar D. 82/1938, p. 7, 8, 20.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 20.

⁶⁶ Christache Ch. Milian, *Animatorul vieții economice*, în „Informații comerciale”, an XIII, nr. 265, 1 iul. 1938, p. 1.

⁶⁷ „Correspondența economică”, an XXI, nr. 1-2, ian.-febr. 1939, p. 2.

⁶⁸ „Universul”, an 55, nr. 91, 2 apr. 1938, p. 13.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 13.

⁷⁰ Arhiva B.N.R., București, Secretariat, dosar D. 40/1939, p. 38.

⁷¹ D. Athanasiu, *Guvernatorul*, în „Știrca”, an 18, nr. 391, 17 ian. 1937, p. 1.

Nu putem lăsa la o parte, datorită spiritului analitic cu care vrem să privim viața și concepțiile economistului român, activitatea lui parlamentară (desfășurată în cadrul Adunării Deputaților), chiar dacă polemicile din acest cadru l-au avut, adesea, în centrul lor. Luările lui de cuvânt, uneori scurte, alteori ample, aveau marea calitate de-a fi fost totdeauna „la obiect”, bine documentate și neexclusiviste, căci – spunea el – „ori de unde vor veni sugestii bune pentru alcătuirea unei bune legiferări, le vom primi cu tragere de inimă”⁷². Replicile lui dure provocau – nu rareori – ilaritate în sală⁷³ (ca, de exemplu: „D-le Robu, de la dv. cam greu să mă aștept la sugestii în asemenea materie”⁷⁴).

Pe de altă parte, însă, deputatul dovedea seriozitate în tot ceea ce întreprindea, afirmând, de pe banca parlamentară a liberalilor: „Nu dorim ca, sub a noastră guvernare, de ordine, de liniște și respect al legii, să se poată întâmpla lucruri care ar fi împotriva legilor”⁷⁵, fiind lăudat, pentru asemenea gânduri, chiar de membri ai opoziției, ca având o bună pricepere teoretică și practică, cea a juristului profesionist. Era aplaudat la tribună, ca puțini alții, dar i se putea remarca și abilitatea, în sensul că arăta direct: „Nu cădem în cursele imaginare pe care vreți să ni le întindeți”⁷⁶; mai mult, chiar acuza, la un moment dat, lipsa autorității morale din partea unui coleg, de a fi vorbit într-un fel nepotrivit⁷⁷. Ca deputat, dădea dovadă de același realism ca în viața cotidiană; menționăm, în acest sens, replica dată lui Virgil Madgearu, care îl lăudase pentru o anume atitudine: „Calificativele dv. mă lasă rece și prefer să mă calificați în calitate de adversar, decât cu calificative care să-mi fie agreabile, dar în care să nu cred”⁷⁸.

În semn de protest contra nepriceperii oratorice și chiar profesionale a unor colegi deputați, a propus: „Să înființăm niște cursuri serale pentru educația parlamentară”⁷⁹. A rămas, de asemenea, celebră, prin adevărul cuprins în ea, o mărturisire făcută în plenul unei ședințe (asupra căreia opoziția lui ar fi trebuit să reflecteze adânc): „Niciodată n-am fugit în fața adversarului. Dimpotrivă, l-am înfruntat totdeauna cu curaj”⁸⁰.

Cu toate laudele înregistrate – pe care, în general, le-am găsit pe primele pagini ale multor publicații din presa interbelică – nu putem să nu relevăm, din dorința de-a fi obiectivi, o replică usturătoare, dată fostului om politic de ziarul „Dreptatea” (al P.N.Ț.), în 1944. Autorul anonim, revoltat de încercarea lui Mitiță

⁷² „Monitorul Oficial” (partea a III-a), nr. 19, 12 mart. 1934, p. 671.

⁷³ *Ibidem*, p. 671-672.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 671.

⁷⁵ *Ibidem*, nr. 20, 13 mart. 1934, p. 678.

⁷⁶ *Ibidem*, nr. 44, 30 apr. 1934, p. 2050.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 2064.

⁷⁸ *Ibidem*, nr. 25, 8 febr. 1935, p. 583.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. 30, 16 febr. 1935, p. 736.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 735.

Constantinescu de a reveni în arena publică, îl caracteriza ca pe „unul din cei mai răsfățați miniștri ai unui regim de dictatură”, „fostă persoană de vază” pe care lumea o uitase, „partizan al unei apropiieri economice cu Rusia” (iar noi am sesizat că *acesta din urmă* este motivul real al articolului, mascat, însă, de alte acuzații), sfătându-l să dispară „în umbră”⁸¹. Chiar având un anume temei veridic, autorul articolului este răutăcios, adresându-se (indirect) unui om care nu avea posibilitatea să răspundă, nemaifiind persoană de notorietate publică.

Credem că aici se cuvine a fi subliniată calitatea de patriot a lui Mitiță Constantinescu, manifestată cu diverse prilejuri, în special în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial (fără a mai aminti meritele militare din prima mare conflagrație a secolului, în urma căreia a obținut gradul de maior de Artilerie în armata teritorială⁸²). Astfel, și-a donat salariul pe o lună (alături de alți miniștri), în 1939, pentru fondul de ajutor al oștirii⁸³, amintind și apelurile făcute în presă, în vederea subscrierii la bonurile pentru înzestrarea militară, pentru că, potrivit concepției lui, „tăria armatei noastre face tăria și liniștea țării”⁸⁴. Bugetul de Stat pentru 1940/1941, întocmit de el, a constituit, în plus, una din dovezile grijii pentru cei care păzeau granițele României.

Demnitarul român se bucura, datorită unor asemenea fapte, de simpatia declarată a presei, care – mai în glumă, mai în serios – aprecia: „Alți miniștri – nu ca tine – / Se cam înzestrau ... pe sine!”⁸⁵, comentând pozitiv înscrierea B.N.R., din inițiativa guvernatorului, prima pe lista donatorilor pentru fondurile destinate armatei, cu 25 milioane lei⁸⁶.

Lui Mitiță Constantinescu i-au fost conferite 14 decorații militare, românești și străine, menționate în fișa lui personală din Arhiva Băncii Naționale⁸⁷. Ca dovadă a recunoașterii multiplelor sale capacități, a realizărilor teoretice și practice din domeniul economico-financiar-juridic, ministrul a primit, în 1939, din partea Institutului de Cercetări Biografice din New-York, o scrisoare prin care era informat că, dacă accepta, numele și opera îi vor fi incluse în ediția din 1939 a *Biographical Encyclopedia of the World (An Authentic Record of Notable Living Men and Women in Every Country Throughout the World)* cuprinzând personalități recunoscute pe plan mondial în domeniile lor de activitate⁸⁸ (ocazie cu care i se cerea și sugerarea

⁸¹ „Dreptatea”, seria a 2-a, an I, nr. 17, 14 sept. 1944, p. 3; faptul e menționat și de Șerban Rădulescu-Zoner, Daniela Bușe, Beatrice Marinescu, *op.cit.*, p. 15.

⁸² Arhiva B.N.R., București, Secretariat, dosar D. 8/1939, subdosar 3, p. 14.

⁸³ „România”, an II, nr. 345 c, 17 mai 1939, p. 1.

⁸⁴ Rev. „A.L.A.C.I.”, an XI, nr. 2-3, febr.-mart. 1940, p. 111, 119.

⁸⁵ „Universul”, an 57, nr. 1, 1 ian. 1940, p. 3.

⁸⁶ „Revista fiscală și financiară”, an V, nr. 57-58, oct. 1937, p. 6.

⁸⁷ Arhiva B.N.R., București, Secretariat, dosar D. 8/1939, subdosar 3, p. 1, 9, 21.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 11-17.

altor nume considerate potrivite aceluiași scop⁸⁹). Acceptul de principiu reiese din completarea unor documente, rămase – ca dovadă – în dosarul personal aflat în Arhiva B.N.R., referitoare la întreaga lui viață (titluri, lucrări principale, carieră militară, preocupări, hobbyuri). N-am reușit să aflăm dacă numele lui figurează *într-adevăr* în enciclopedia amintită, deoarece nu știm ca ea să fi ajuns în România.

Președinte al Comisiei Consiliului Superior al Instituțiilor Bancare și membru în Consiliul Superior Economic al țării, președinte de onoare (din 1940) al secției „Finanțe Publice” din Institutul de Științe Sociale al României, demnitarul a primit, prin decizie ministerială, în 1940, cetățenia de onoare a comunei Geoagiu (jud. Hunedoara), „pentru serviciile de seamă aduse”⁹⁰. El a fost membru în Consiliul Societății pentru învățătura poporului român, precum și președinte al unor organizații și instituții, pe care le-a susținut nu doar spiritual, ci și material. Ca urmare, în Arhive există multe dovezi de recunoștință pentru acțiunile de ajutorare inițiate de Mitiță Constantinescu⁹¹.

Am încercat să surprindem cele mai importante dintre acțiunile care l-au particularizat pe Mitiță Constantinescu, atât ca persoană fizică, dar și ca personalitate publică a epocii sale, pentru a-i contura profilul și a facilita – în continuare – prezentarea principalelor lui contribuții la gândirea economică a perioadei interbelice.

---

⁸⁹ *Ibidem*, p. 14.

⁹⁰ *Ibidem*, dosar D. 8/1939, subdosar 2, p. 9.

⁹¹ *Ibidem*, dosarele D. 8/1939, subdosar 1, p. 3, 4, 5, 8, 26 ș.a.; D. 8/1939, subdosar 2, p. 5, 26, 32-33, 38, 70, 87; D. 5/1935, p. 113, 174; D. 6/1936, p. 330; D. 19/1936, p. 18; „Universul”, an 63, nr. 218, 23 sept. 1946, p. 5.

Mărturii documentare despre familia mareșal Constantin Prezan și ținutul Vasluiului

MARIA COLEA

Parcurgând pagini din istoria zbuciumată a neamului nostru, regăsim fapte și împliniri reunite sub același nume – mareșalul Constantin Prezan. Născut la 27 ianuarie 1861, la Butimanu, județul Ilfov, Constantin Prezan a îmbrățișat cariera militară, prin absolvirea Școlii de ofițeri de infanterie și cavalerie din București și a Școlii Speciale de Artilerie și Geniu de la Fontainebleau. El a parcurs toate treptele ierarhiei militare, de la sublocotenent, 1880, căpitan, 1887, general de corp de armată, 1917, până la cea de mareșal al României, în 1930.

Fiind ofițer specializat în arma genului, Constantin Prezan este numit șef sector, apoi în comandamentul „Cetății București”.

În 1913, a participat la cel de-al doilea război balcanic, iar la intrarea României în primul război mondial, Constantin Prezan a comandat Armata de Nord, care opera la aripa dreaptă a dispozitivului ofensiv din Transilvania.

În calitate de șef al Marelui Cartier General, Constantin Prezan a realizat un puternic aliniament defensiv pe linia Siretului și în Carpații Orientali, la adăpostul cărora s-a desfășurat activitatea de refacere a armatei¹.

În aprilie 1917, generalul Constantin Prezan l-a însoțit pe Ion I.C. Brătianu în a doua sa vizită la Petrograd și a pledat pentru reînceperea acțiunii militare pe frontul românesc. Aici, a „propus mutarea ofensivei mai spre vest, în regiunea Nămolosa, spre a putea sparge frontul dușman în mijloc și a-i arunca aripa cu spatele spre munți. Planul propus de generalul român a fost acceptat și comunicat celor două state majore ca directivă pentru prelucrarea planurilor de operațiuni plănuite”².

Comandând activitatea de elaborare a planului campaniei anului 1917 și sprijinind ideea declanșării unor acțiuni hotărâte de lovire a grupurilor de armate „Arhiducele Iosif” și „Feldmareșalul von Mackensen”, Constantin Prezan a contribuit la obținerea biruințelor de la Mărăști, Mărășești, Oituz.

În anii 1918-1919, după cea de a doua mobilizare, în fruntea Marelui Cartier General, generalul Constantin Prezan a coordonat operațiunile militare împotriva Puterilor Centrale, obligând adversarul să evacueze întreg teritoriul național.

Pentru activitatea și meritele sale în Războiul de Reîntregire a Neamului,

---

¹ C. Căzănișteanu, V. Zodian, A. Pandea, *Comandanți militari. Dicționar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 159-160.

² Constantin Kirilescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 25.

Constantin Prezan a primit toate cele trei clase ale Ordinului „Mihai Viteazul”.

În afara carierei militare, „ofițerul cu ținută sigură, vorbă socotită și de cugetare îndelungată”, cum avea să-l numească Nicolae Iorga, a trăit retras, neangajat în vreun curent politic. Și dorind, parcă, să rămână cât mai departe și străin de orice „intrigă și îndemn ce ar fi vrut să-l întrebuițeze în tumultoasa viață politică” a Bucureștiului, în 1897, Constantin Prezan cumpără, de la Constantin Livaditi din Iași, moșia Schințea, din comuna Dumești, județul Vaslui, în suprafață de 1065 ha, la prețul de 150.000 lei³. Pe această moșie, aflată la 40 km de Vaslui, își construiește Constantin Prezan o casă țărănească de proporții mai mari, cu cerdac.

Poate și calității sale de proprietar al moșiei Schințea i se datorează faptul că, în perioada 1901-1904, este numit comandant al Regimentului 7 Rahova din Vaslui, regiment care, ca o dovadă a prețurii ce i-a purtat-o, și-a luat succesiv numele de Regimentul 7 Rahova 25 „General de Corp de Armată Constantin Prezan”⁴, după Războiul de Reîntregire a Neamului, și Regimentul 7 Rahova 25 „Mareșalul Constantin Prezan”⁵, după 1930. Tot sub îndemnul aceluiași sentiment, ofițerii vasluieni și-au făcut un titlu de mândrie din a întregi numele Cercului militar al Garnizoanei Vaslui cu cel al Mareșalului.

În 1934, Cercul militar „Mareșal Constantin Prezan” cumpără⁶ Palatul „Mavrocordat” din Vaslui, fosta casă „Elena Ghica”, acesta fiind amenajat drept sediu pentru activitățile proprii. Aici, mareșalul Constantin Prezan avea o cameră cu mobilier personal, unde rămânea pentru și după întâlnirile și manifestările organizate de cadrele militare vasluiene (fotografiile păstrate la sediul actual al Cercului militar Vaslui ilustrează unele dintre acestea).

Mărturii inedite ale existenței și trecerii Mareșalului și a familiei sale pe aceste meleaguri, precum și ale unor manifestări de atașament față de oamenii de aici, concretizate prin donații sau prin implicarea în înființarea unor instituții laice sau religioase, se pot regăsi, pe parcursul unei jumătăți de secol, în documente sporadice (cele existente anunțând altele, care, însă, nu s-au păstrat) din fondurile arhivistice: Tribunalul județului Vaslui, Episcopia Huși, Prefectura județului Vaslui, Școala primară Schințea, Poliția orașului Vaslui, Camera agricolă Vaslui, păstrate la Direcția Județeană Vaslui a Arhivelor Naționale.

Astfel, încă din 1926, Constantin Prezan și soția sa s-au preocupat de reînființarea schitului Mălinești⁷ de pe moșia Schințea (desființat prin secularizarea

³ Direcția Județeană Vaslui a Arhivelor Naționale (în continuare: D.J.Vaslui A.N.), fond Tribunalul județului Vaslui, registru de transcripțiuni nr. 1/1897, act nr. 163.

⁴ *Ibidem*, fond Prefectura Județului Vaslui, dosar 1/1923, f. 16.

⁵ *Ibidem*, fond Poliția orașului Vaslui, dosar 3/1932, f. 112.

⁶ *Ibidem*, fond Tribunalul județului Vaslui, registru de transcripțiuni nr. 1/1934, act nr. 1238.

⁷ *Ibidem*, fond Episcopia Huși, dosar 6/1933, f. 8, 11.

de la 1864) și apoi de refacerea bisericii schitului, construirea chiliilor și dotarea schitului cu obiecte de cult, cărți, tablouri.

Într-un memoriu al Episcopiei Huși, adresat, în 1933, Ministerului Instrucțiunii Cultelor și Artelor, după ce se menționează că „Dl mareșal Prezan și dna Prezan, animați de sentimente de pietate ale străbunilor noștri, au intervenit locurilor competente și au înființat schitul”⁸, se solicită sprijin ca acesta să devină instituție independentă, schitul Mălinești aflându-se sub conducerea unei maici de la Mănăstirea Adam, județul Tutova.

În legenda schiței de plan a terenurilor schitului Mălinești, aliniatul *d*, este precizată suprafața de 3.520 m² pădure, „teren cedat de dl mareșal Prezan”⁹, iar în inventarul schitului, întocmit în 1934, printre obiectele din dotare se află: „trei sfeșnice de alamă din care două de la dl mareșal Prezan, un rând de acoperăminte pentru vase de la dna mareșal Prezan, ... trei tablouri: *Regele Carol I, Regina Elisabeta, Voievodul Mihai*, donate de dl mareșal Prezan, ... două icoane de mătase tot de la dl Mareșal”¹⁰.

Acestui schit, așa cum rezultă din declarația maicii Leonora Verman, „mareșalul Prezan a mai donat 50 de cărți ca punct de plecare pentru înființarea unei biblioteci”¹¹.

În 1938, când noul Consiliu al Asociației Române pentru Propaganda Aviației, Filiala Vaslui, prin președintele său, Ion Rășcanu, general în rezervă și fost ministru, își exprimă dorința, printr-o scrisoare adresată Mareșalului, „ca avionul ce se va procura de filială să poarte numele Domniei Sale”, acesta refuză propunerea, dar nu întârzie să răspundă favorabil apelului Consiliului de a contribui la achiziționarea respectivului avion, donând în contul asociației suma de 5000 lei.

„În dorința de a contribui la răspândirea luminii prin școală și de a pune la îndemâna fiilor de săteni un local care să întrunească condițiile de ordin didactic”¹², mareșalul Constantin Prezan, așa cum arată prefectul județului Vaslui, Ion Rășcanu, într-o adresă către primarul comunei Dumești, din 14 ianuarie 1943, a hotărât să construiască, în satul Schinetea al acestei comune, o școală primară. Gândul începe să prindă contur chiar din primele luni ale anului respectiv.

După ce, încă din anul anterior, prefectul județului Vaslui se preocupa ca drumul județean Roman-Buhăești-Dumești să fie „practicabil, pentru a putea fi folosit de dl mareșal Prezan”¹³ (la intervenția Ministerului Afacerilor Interne), la începutul anului 1943, acesta cere primarului comunei Dumești „să se pună la

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, dosar 7/1934, f. 21, 36.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, dosar 6/1933, f. 27.

¹² *Ibidem*, fond Prefectura județului Vaslui, dosar 3/1939, f. 401.

¹³ *Ibidem*, dosar 5/1943, f. 36.

dispoziția dlui Mareșal, pentru transportarea materialului lemnos necesar construirii școlii, un număr de 50 sănii”¹⁴. Numărul acestora și al carelor crește apoi, la 120, urmând ca locuitorii care vor participa la transportarea lemnului să fie scutiți în întregime de prestație pe anul 1943. Toate aceste măsuri urmau să contribuie ca dorința de „largă generozitate a dlui Mareșal să fie îndeplinită cât mai repede”.

Școala din satul Schinetea, ridicată din „cărămidă roșie, cu fondurile donate de mareșalul Prezan”, la dimensiuni mari, vreo 11 săli, pentru care „cumpărase inventarul și materialul didactic necesar”¹⁵, cu toate insistențele Mareșalului, care, simțindu-și, poate, sfârșitul, ar fi vrut s-o vadă finalizată (se păstrează numeroase adrese către Prefectură, solicitându-se sprijin), rămâne nefinisată și „acoperită cu tablă doar în parte”.

Anul 1943 a fost un an nefast pentru familia Prezan. La 18 iunie 1943, moare, la București, soția Mareșalului, Olga Prezan, care, conform dorinței sale, este adusă și înmormântată la moșia Schinetea. Ceremonialul înmormântării a făcut obiectul unei informări scrise a prefectului județului Vaslui către Ministerul Afacerilor Interne al României, la cererea acestuia. În conținutul documentului sunt prezentate, în detaliu, aspecte ale ritualului înmormântării, pe ore, începând de la sosirea, la 8,16, a trenului mortuar în gara Vaslui, „din ajun foarte frumos și sobru cernită”, apoi, în gara Băcești, unde „pe peron se găseau reprezentanți ai autorităților județene și locale, cei mai mulți îmbrăcați în costume naționale ... foarte mulți săteni și sătence din satele învecinate”, și continuând cu sosirea, la Schinetea, a cortegiului funerar, „format dintr-un car tras de șase boi, car frumos îmbrăcat cu verdeață”, după care venea dl mareșal Prezan, apoi corul maicilor de la schitul Mălinești și în urmă săteni și sătence”¹⁶. Această informare prezintă interes nu atât prin descrierea modului de desfășurare a ceremoniei, cât mai ales prin datele referitoare la sosirea și prezența personalităților politice și militare de cel mai înalt grad, în frunte cu mareșalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului, precum și prin relatarea întrevederii prefectului județului cu acesta.

Astfel, se consemnează: „... la Vaslui, în după-amiaza zilei de 21 iunie, am luat toate măsurile în vederea sosirii la Schinetea a dlui mareșal Ion Antonescu, prin pavoazarea gării și a parcurului până la conacul moșiei. Azi-dimineață, la ora 7,30, m-am aflat în gara Băcești. Împreună cu mine așteptau sosirea trenului dl general Pălăceanu, prefectul Poliției Capitalei, dnii ofițeri generali și superiori din Corpul IV de Armată, dl general Barozzi, subinspector general de Jandarmi Iași, dl prefect de Roman, ofițeri ai Regimentului 7 Rahova 25 <<General de Corp de Armată Constantin Prezan>> ... La ora 9,00 fără câteva minute a intrat în stație trenul cu dl mareșal Antonescu. Au coborât mai întâi dnii miniștri, la ora 9,30, a descins dl Mareșal ... la

¹⁴ *Ibidem*, dosar 2/1943, f. 536.

¹⁵ *Ibidem*, fond Școala primară Schinetea, dosar 6/1945.

¹⁶ *Ibidem*, fond Prefectura județului Vaslui, dosar 2/1943, f. 376-388.

ora 10,00, a început ceremonia religioasă ... la ora 11,30, Dl mareșal Ion Antonescu a părăsit conacul, mergând în gara Băcești. Imediat după urcarea în vagon a primit în audiență, ... la ora 12,00 am fost primit subsemnatul ... Dl mareșal Antonescu s-a interesat de următoarele chestiuni: agricultură, sănătate publică, drumuri, construcții, școli, biserici, ordine publică ... în problema școlilor și bisericilor, după ce am arătat situația rea în care se găsesc, Domnia sa a binevoit a-mi acorda un fond de 20000000 lei, cu care să pot să îndeplinesc lipsurile, ajutat de munca obștească ... Trenul special a plecat din gara Băcești la ora 13,00”¹⁷.

O lună mai târziu, ca rezultat al acestei întrevederi, prefectul județului Vaslui îi trimite mareșalului Ion Antonescu o telegramă cu următorul conținut: „Intrând în posesia marelui dar ce ați binevoit a-l face pentru reconstrucția bisericilor și școlilor din județ, care au suferit cumplit de pe urma cutremurului din 1940, vă rog să-mi permiteți ca în numele județului să vă adresez respectuoase mulțumiri pentru mărinimoasa dvs. danie”¹⁸. (În arhiva Prefecturii județului Vaslui se păstrează o amplă corespondență privind folosirea celor 20000000 lei constituiți în Fondul „Mareșal Antonescu”).

Nu mult după moartea Olgăi Prezan, la 27 august 1943, moare și mareșalul Constantin Prezan.

Documentele de arhivă vasluiene nu oferă informații cu privire la înmormântarea Mareșalului, care a avut loc tot la moșia Schinetea, dar au rămas încă vii emoțiile acestui eveniment în memoria celor care mai trăiesc și au participat direct la funeralii: „Eram în muzica militară a Regimentului 7 Infanterie Vaslui. Aveam 23 ani ... Eu sunt cel care am dat onorul cu trompeta. Doamne, ce emoții aveam! Erau de față Majestățile sale Regele Mihai și Regina Maria. E adevărat, au fost acolo, pentru a-l conduce pe ultimul drum pe eroul Prezan, și mareșalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului de atunci, și Mihai Antonescu ... Și e adevărat, iarăși, că o formație de avioane a dat onorul, trecând în zbor deasupra mormântului și a conacului de la Schinetea”¹⁹.

După moartea soților Prezan, fiica adoptivă a acestora, Olga Dimitriu, devine proprietara deplină a moșiei Schinetea și a imobilelor de pe aceasta, vândute ei încă din 1934, prin actul încheiat la Tribunalul județului Vaslui, cu următoarea clauză: „În stăpânirea tuturor imobilelor ce am vândut în acest act cumpărătoarea intră numai după moartea mea, deoarece îmi rezerv uzufructul pe viață asupra acestor terenuri, precum și după moartea soției mele, Olga mareșal Prezan, căreia dacă îmi va supraviețui îi las uzufructul pe toată viața ei asupra tuturor imobilelor ce am vândut, împreună cu conacul, moara

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 15/1943, f. 629.

¹⁹ Fragmente din articolul semnat de pensionarul Mihai Dobaru, din comuna Ivănești, județul Vaslui, publicat în ziarul județean „Adevărul”, din 20 septembrie 1993.

și via”²⁰.

Noua proprietară avea intenția, încă din octombrie 1943, așa cum rezultă din procesul-verbal încheiat de prefectul județului Vaslui, în urma inspecției în comuna Dumești, „să doneze pentru școala din satul Schinetea un teren situat chiar lângă conac, iar pentru locuința învățătorului o casă învecinată cu acest loc”²¹. Materializând această intenție, Olga Dimitriu donează pentru școală și locuința învățătorului o clădire compusă din cinci camere și antreu, cu 1200 m² în jurul clădirii, precum și 1 ha pământ, separat.

De asemenea, „datorită bunăvoinței și înaltului patriotism al dnei Olga Dimitriu (se precizează într-un proces-verbal de inspecție al subinspectorului școlar, la școala Schinetea, din 17 decembrie 1943), toți elevii acestei școli au primit cărți și rechizitele necesare. În tot timpul petrecut de dna Olga Dimitriu în localitate, până la data de 1 decembrie 1943, elevii au primit zilnic gustarea de dimineață. Fetele au fost înzestrate cu șorțulețe uniforme încât clasa prezintă un aspect frumos”²².

Tot acestei școli, în 1947, Olga Prezan (revenise la numele inițial, în urma divorțului din februarie 1945) donează suma de 100000 lei, pentru „modificările necesare”. Reprezentantul Inspectoratului Școlar al județului Vaslui, martor al acestei donații, consemnează în procesul-verbal: „Aducem mulțumiri publice, în numele autorităților școlare, dnei Olga Prezan pentru donația făcută”²³.

Ca o recunoaștere a contribuției acesteia la susținerea învățământului local, școala din satul Schinetea a primit numele Olgăi Prezan. Pe catalogul claselor I-IV, anul școlar 1947-1948, stă scris: „Școala primară mixtă <<Olga Prezan>>”²⁴.

Documentele privind naționalizarea bunurilor mobile și imobile aparținând fiicei Mareșalului încheie seria informațiilor vasluiene referitoare la familia mareșalului Constantin Prezan, rămânând în aceste ținuturi, dincolo de timp, mormântul luptătorului întregitor de țară, mareșal Constantin Prezan și cel al soției sale, Olga Prezan.

---

²⁰ D.J. Vaslui A.N., fond Tribunalul județului Vaslui, registru de transcripțiuni, 1/1934, act nr. 3553.

²¹ *Ibidem*, fond Prefectura județului Vaslui, dosar 23/1943, f. 254.

²² *Ibidem*, dosar 25/1943, f. 270.

²³ *Ibidem*, fond Școala primară Schinetea, dosar 6/1945-1947.

²⁴ *Ibidem*.

Două documente de la Mihai Viteazul

SILVIA VĂTAFU-GĂITAN

În fondul Comisia de cercetare a drepturilor stăpânilor particulari asupra pământurilor restituite de turci (1830-1831), comisie înființată la 29 martie 1830, în scopul aplicării prevederilor Tratatului de la Adrianopole (1829) și a actelor anexe ale acestuia, referitoare la restituirea către Țara Românească a teritoriilor fostelor raiale Giurgiu, Turnu și Brăila, se află copii și traduceri adevărate după documente din secolele XIV-XIX, anume hrisoave, cărți domnești, anafore, cărți de hotărnicie, cu care petenții (așezăminte eclesiastice, instituții de stat sau boieri), ce-și solicită proprietățile, își susțin dreptul lor de posesie.

Printre aceste acte, am găsit o carte a lui Mihai Viteazul, domnul Țării Românești, din 1595 (7103) iulie 18¹, prin care întărește lui Mihalcea ban moșie la Șcheaul din județul Râmnicul Sărat și Brăila. Documentul s-a păstrat sub formă de traducere, în limbile română și rusă, după originalul slav, așa cum se precizează și în nota scrisă cu creionul la sfârșitul textului: „Nefiind originalul slavonesc, afară de această copie, altă tălmăcire nu s-a înfățișat la Comisie”. Însemnarea nu are iscălitură și dată. Această carte domnească face parte din dosarul întocmit pentru Maria Cărpeneșanca și Iancu Roset, care cer să li se restituie moșia Șcheaul, din hasul Brăilei.

În jalba acestora se precizează că documentele acestei moșii au fost la Brașov, de unde, după multă vreme, au reușit să le aducă. De altfel, este cunoscut faptul că la 1821, în împrejurările intrării armatelor turcești în țară, mulți boieri au părăsit în Transilvania, la Sibiu sau Brașov, luând cu ei ceea ce aveau mai de preț, inclusiv documentele de proprietate. În acest mod a procedat și mitropolitul Dositeiu Filitti, care a plecat la Brașov, cu arhiva Mitropoliei Țării Românești. După evenimente, mitropolitul nu a mai revenit în scaun, iar arhiva s-a împrăștiat².

Cartea lui Mihai Viteazul se află alături de alte șapte documente din secolul al XVII-lea³, pe baza cărora cei doi își revendică drepturile de proprietate.

---

¹ D.A.N.I.C., fond *Comisia de cercetare a drepturilor stăpânilor particulari asupra pământurilor restituite de turci*, ds. 70, f. 5-5v.; în continuare: *Comisia*.

² Tudor Mateescu, Marcel Ciucă, *Mănăstirile din Țara Românească și Moldova ca locuri de depunere a documentelor*, în „Mitropolia Olteniei”, anul XXXVII, nr. 5-6, mai-iunie 1985, p. 448-449.

³ Dăm, în continuare, rezumatele acestor documente:
– 1656 (7164) aprilie 25, Târgoviște – Hrisovul lui Constantin Șerban, vv. Țării Românești, prin care întărește lui Balea logofăt din Chiojd moșie la Șcheaul. Traduceri adevărate în limbile română și rusă; *Comisia*, ds. 70, f. 6-6v.

În cartea lui Mihai Viteazul este menționat și satul Potoceani, jud. Buzău, în legătură cu Datco clucer din Potoceani, de la fiii căruia Mihalcea ban a cumpărat moșia. În urma verificării corpurilor de documente, *Documente privind Istoria României* și *Documenta Romaniae Historica*, am constatat că aceasta este prima atestare a satului mai sus amintit, la 1595. Edițiile de documente menționate înregistrează existența acestui sat într-un document din 28 septembrie 1597⁴.

Deși nu este hrisov, este o carte domnească, la sfârșitul textului se află divanul domnesc, din care fac parte: Ivan mare vornic, Miroslov mare logofăt, Tudosie vistier, Calotă spătar, Radul căminar, Stroie stolnic, Șarban paharnic, Preda mare postelnic. Documentul este scris de Stanciul. Acesta nu mai apare ca scriitor pentru alte acte provenite din cancelaria lui Mihai Viteazul, apare însă un Stanciul care scrie o carte domnească din 1596 (7104) iulie 29⁵. Având în vedere că ambele documente s-au păstrat sub formă de traduceri, din limba slavă, este posibil ca într-una din ele să fie o greșeală de lectură, iar sub aceste două nume să fie, de fapt, același personaj.

Al doilea document este din 1597 (7105) februarie 15⁶, o carte domnească

– 1656 (7164) iunie 11 – Cartea lui Constantin Șerban, vv. Țării Românești, prin care îi întărește jupânesci Neacșu dreptul de a lua dijma de pe moșia Șcheaul. Copie adevărită, trad. în lb. rusă; *Comisia*, ds. 70, f. 7.

– 1656 (7165) decembrie 14, Târgoviște – Hrisovul lui Constantin Șerban vv. Țării Românești prin care întărește lui Balea logofăt din Starchiojd, din jud. Saac, moșie în satul Șcheaul. Trad. în lb. română și rusă, adevărite; *Comisia*, ds. 70, f. 8-9v.

– 1680 (7188) august 17 – Zapisul lui Albul din Potoceni prin care vinde jupânesci Mușa, soția lui Stanciul căpitan din Vernești, ocină în Șcheaul. Copie și trad. în lb. rusă; *Comisia*, ds. 70, f. 14.

– 1681 (7189) aprilie 30 – Zapisul lui Ivașcu și alții din Potoceni prin care vând jupânesci Mușa moșia din Șcheaul. Copie adevărită și trad. în lb. rusă; *Comisia*, ds. 70, f. 14v.-15.

– 1681 (7189) iunie, f.z. – Zapisul lui Albul din Potoceni prin care vinde jupânesci Mușa, a lui Stanciul căpitan din Vernești, ocină în Șcheaul. Copie adevărită și trad. în lb. rusă; *Comisia*, ds. 70, f. 15-15v.

– 1686 (7194) ianuarie, f.z. – Cartea lui Șerban Cantacuzino, vv. Țării Românești, prin care poruncește către 6 boieri să cerceteze pricina Mușei, ce a fost soția lui Stanciu căpitan din Vernești, pentru moșia Șcheaul. Copie adevărită și trad. în limba rusă; *Comisia*, ds. 70, f. 16-16v.

⁴ *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, vol. XI (1593-1600). *Domnia lui Mihai Viteazul*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1975, p. 347-350 (nr. 264); în continuare: *D.R.H.*

⁵ D.A.N.I.C., Colecția Manuscrise, nr. 443 (Condica m-rii Bucovău), f. 122v.-123; publicat în *D.R.H.*, vol. XI, p. 247-248 (nr. 186).

⁶ D.A.N.I.C., Colecția Documente Muntenesti, CCIX/2; documentul este semnalat de Pavel-Mircea Florea, în articolul *Un document necunoscut de la Mihai Viteazul*, în „Revista Fundației Culturale <<Mihai Viteazul>> – Călugăreni”, an III, 1997, nr. 5, p. 18-19.

prin care Mihai Viteazul întărește lui Preda postelnic satele Sălcuța și Necuia. El a fost achiziționat în cursul anului 1997⁷. Preda postelnic, destinatarul acestui act, este posibil a fi Preda Buzescu mare postelnic, deoarece într-un hrisov din <1598> februarie 24⁸, domnitorul întărește fraților Buzești, Radu mare clucer, Preda mare postelnic și Stroe mare stolnic, mai multe sate, printre care și Sălcuța, care se află pe apa Desnățuiului, la 35 km de Craiova. În ceea ce privește al doilea topic, Necuia, întrucât el nu mai apare în alte documente, s-ar putea să fie o parte din satul Sălcuța.

În cuprinsul documentului sunt amintite alte două cărți domnești, a lui Pătrașco voievod (1554-1557) și a lui Mihnea Turcitul. Prima nu s-a păstrat, iar cea de-a doua este din 1581 (7089) iulie 17⁹. Mihnea vv., domnul Țării Românești, întărește lui Hamza ban și jupâniței sale, Marga din Crețești, satul Sălcuța, cu rumâni și țigani, anume partea Velicăi, sora Margăi, care a murit și neavând copii și-a lăsat toată averea surorii sale, Marga. Acest document completează informația din cartea lui Mihai Viteazul din 1597, în care apare doar Marga, ca moștenitoare a tatălui ei, Dragul al lui Cherbelez, deși în textul slav avem formularea „дѣццринѣмъ си” (ficeilor sale), fără a o mai pomeni pe cea de-a doua fiică, aceasta fiind moartă la data respectivă. Textul actului nu lămurește care este legătura între destinatarul, Preda postelnic, căruia domnitorul îi întărește moșia Sălcuța, și celelalte persoane, amintite ca fiind anterior proprietare ale acestui sat, pentru care au avut și pricini de judecată.

Deși carte domnească, la sfârșit este trecut divanul domnesc, format din marii boieri, anume: Dumitru mare vornic, Tudosie mare logofăt, Stoica vistier, Negrea spătar, Stroe stolnic, Radul comis, Șerban paharnic și Preda mare postelnic. Scriitorul actului este un Neagul, care mai scrie șase documente provenind din cancelaria lui Mihai Viteazul.

Alături de originalul slav avem și o traducere din 30 noiembrie 1841, făcută la Craiova, de A.Milanovici, care prezintă o serie de inexactități ce alterează înțelesul textului.

ANEXE

1595 (7103) iulie 18, București. – *Mihai Viteazul, vv. Țării Românești, întărește lui Mihalcea ban moșie în satul Șcheaul.*

Cu mila lui Dumnezeu, Io Mihail voievoda și domnu a toată Țara Rumânească, feciorul marelui și preabunului Pătrașco voievod. Dat-am domniia mea

⁷ Anca-Anda Mihalcea, *Îmbogățirea bazei documentare la Arhivele Naționale Istorice Centrale în anul 1997*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1-2, 1998, p. 210-220.

⁸ *Documente privind istoria României. Veacul XVI, B. Țara Românească*, vol. VI (1591-1600), Ed. Academiei R.P.R., București, 1953, f. 303-307 (nr. 320); în continuare: *D.I.R.*

⁹ D.A.N.I.C., *Colecția Documente istorice*, CXCI/42; publicat în *D.I.R.*, vol. V (1581-1590), f. 29-30 (nr. 31).

această poruncă a domnii mele jupan Mihalcea banul ca să-i fie lui moșie în satul Șcheaul, partea lui Datco clucer, însă a patra parte de sat, tot, cu totul, cu rumâni, și cu câmp, și pădure și du preste tot, pentru că au cumpărat cinstitul boierul domnii mele, jupan Mihalcea banul, de la Micleuș și Radu, și Datcu, și Albu, feciorii lui Datco clucer din Potoceani, drept 5000 aspri gata. Și iar au cumpărat cinstitul boierul domnii mele, jupan Mihalcea banul, moșie de la Micleuș și de la jupâneasa lui, Voica, însă partea jupânesii lui, Voichii, dă zestre, drept 1000 aspri gata. Și au vândut Micleuș, și Radu, și Datcu, și Albul și jupâneasa Voica această moșie, ce s-au zis mai sus, de a lor bună voie și cu știrea [și cu știrea] tuturor megiașilor, din sus și din jos, și dinaintea domnii mele.

Drept aceea, și domnia mea am dat cinstitului boierului jupan Mihalcea banul ca să-i fie lui moșie ohavnică, lui și feciorilor lui, și nepoților, și strănepoților, și de către nimenea să nu să clinească, după zisa domnii mele.

Iată și mărturii am pus domnia mea pă: jupan Ivan vel dvornic, jupan Mirosлав vel logofăt, i Tudosie vistier, i Calotă spătar, i Radul căminar, i Stroie stolnic, i Șarban paharnic, i jupan Preda vel postelnic. Și ispravnic, Mirosлав vel logofăt.

Eu Stanciul am scris în scaunul cetății ot București, luna iulie 18, de la Adam până acum, curgera anilor, vâlcăt 7103.

Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, fond *Comisia de cercetare a drepturilor stăpânilor particulari asupra pământurilor restituite de turci*, ds. 70, f. 5-5v. Traducere română și rusă.

1597 (7105) februarie 15. – *Mihai Viteazul, vv. Țării Românești, întărește lui Preda postelnic satele Sălcuța și Necuia.*

† М<и>л<о>стїю Б<о>жїю, Іw Мнѣхана вонвода <и> г<о>сподн<и>нъ вѣсою земле Влахїнскїе, с<и>нъ великаг<о> и прѣдобраг<о> Петрашко вонвода. Дават г<о>с<п>од<с>т<в>а ми сїю повелѣніе г<о>с<п>од<с>т<в>а ми болѣринѣ г<о>с<п>од<с>т<в>а ми, жупан Преда пост<ел>никъ и със с<и>нове им, елицеже Б<о>гъ дал, такоже да им ест село Сѣлкѣца и Некѣа и съ вѣсемн хѣтаршм, ѡт селищ<е> и ѡт поли и ѡт водї и ѡт шѣм и съ вѣч<и>ни и ѡт вѣсакшм доходшк и вѣсех и по вѣсѣд<а>, понеже ест бил стара и права ѡч<и>нѣ за дѣдинѣ Драгѣловъ Кербелезев¹, а ѡн ест дал дѣщирим си, Марген, ест дал за прекїе, въ дѣ<и>ни Петрашко вонвода.

А къда ест бил въ дѣ<и>ни поконнаг<о> Іw Мнѣхнѣ вонвода, жупан Хамза и жупаниц<а> ег<о>, Марга, ѡни сѣ<т> имали прѣніе сѣ<ь> сѣнокшм си Драгѣл Прѣвѣлов лог<о>фѣт. Сиц<е> преше ѡнъ како не ест

¹ Slovele finale, ев, au fost adăugate cu altă cerneală.

дал прекїе тог<о> виш<е> реч<е>но село, а нѹ ест дал рѡдїтеле ен тѣкмо добнѣук. А потѣм покоенаг<о> Мнѣхнѣ вонвода сѣд<н>ль по правдѣ и по законѣ в<о>жїи и дал ест Прѣвѣлов лѡг<о>фѣт> законѣ вї болѣри да с<е> заклет како не ест дал тог<о> виш<е> реч<е>но село прекїе жѣпаницен Маргее родїтеле ен а нѹ ест дал тѣчїи добнѣок². А потом Прѣвѣл лѡг<о>фѣт> а ѡн не ест> вѣзмогош<е> да с<е> з<ак>²лет на дѣ>нѣ и на сорѡк ни как<о>² а нѹ ѡстал ест ѡт закон, ѡт прѣд покоенаг<о> Мнѣхнѣ вонвод<а>. Али кѣда ест сѣда, вѣ дѣни г<о>с<по>д<ст>ва ми, не ест могль даст покони ѡт Драгѣл сѣ>нѣ Прѣвѣлов лѡг<о>фѣт> и пак преш<е> како рѡдїтеле н.и. Г<о>с<по>д<ст>ва ми гледах и сѣднѣ по правдѣ и по закон в<о>жїи и видѣхѡм книг Петрашко вонвод<а> за прекї<е> и книг Мнѣхнѣ вонвод<а>, како ест ѡстал Прѣвѣл лѡг<о>фѣт> ѡт закон ѡт пред по<ко>енаг<о> Мнѣхнѣ вонвод<а>, и г<о>с<по>д<ст>ва ми сѣднѣ по правдѣ и по закон в<о>жїи и сѣс вѣсеми чѣстителми правителен г<о>с<по>д<ст>ва ми.

Сег<о> радї дадох г<о>с<по>д<ст>в<а> ми болѣринѣ г<о>с<по>д<ст>в<а> ми Предеев пѡст<ел>никъ такоже да мѹ ест село Сѣлкѣц<а> и Некѣа сѣ вѣсеем хотарѡм ѡт селнщ<е> и ѡт поле и ѡт воде и ѡт шѣм и ѡт по вѣсѣд<а> хотарѡм.

Се ѹбо и сведѣтел<е> поставлѣх г<о>с<по>д<ст>ва ми: жѣпан Дѣмитрѣ вел двор<ник> и Тѣд<о>сїе вел лѡг<о>фѣт> и Стонка вист<їар> и Негрѣ спат<ар> и Строе стол<ник> и Радѣл ком<нс> и Шербан пех<ар>ник и Преда вел пѡст<ел>ник. Ис<прав>ник тѣдосїе вел лѡг<о>фѣт>.

Пис Нѣгѣл, м<ѣ>с<е>ц<а> ф<евр>ѣл<а>р<е>, еї дѣ>ни, вѣ лѣт
зрѣ.

† Іѡ Мнѣхана воевода, многостїю божїю, господнѣ
Іѡ Мнѣхана во<ево>д<а>.

Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, colecția Documente Muntești, CCIX/2. Orig., slav, difolio (41,5 x 11 cm), rupt la îndoituri, pătat, lipsă fila a doua, monograma în chinovar, sigiliu rotund, mijlociu, timbrat, deteriorat, cu semnătura domnului; cu o trad. defectuoasă, de A.Milanovici, din 30 noiembrie 1841.

² Loc rupt.

Traducere:

†Din mila lui Dumnezeu, Io Mihail voievod și domn a toată Țara Românească, fiul marelui și preabunului Pătrașco voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele boierului domniei mele, jupan Preda postelnic și cu fiii săi, câți Dumnezeu i-a dăruit, ca să-i fie satul Sălcuța și Necuia și cu tot hotarul, din seliște și din câmp, și din apă, și din pădure, și cu rumâni, și din tot venitul, și tot și de pretutindenii, pentru că a fost ocină veche și dreaptă, de dedină, a lui Dragul al lui Cherbelez, iar el a dat-o fiicelor sale, Margăi i-a dat-o de zestre, în zilele lui Pătrașco voievod. Iar când a fost în zilele răposatului Io Mihnea voievod, jupan Hamza și jupanița lui, Marga, au avut pără cu fiii lui Dragul al lui Pârvul logofăt. Și așa pără el cum că nu i-a dat de zestre acel mai sus zis sat, ci i-au dat părinții ei doar niște dobitoace. Iar apoi, răposatul Mihnea voievod a judecat pe dreptate și pe legea dumnezeiască și i-a dat lui Pârvul logofăt, lege, 12 boieri, că să jure că nu i-au dat acel sat mai sus zis, de zestre, jupaniței Marga părinții ei, ci i-au dat niște dobitoace. Iar apoi, Pârvul logofăt nu a putut să se jure la zi și la soroc nicicum, ci a rămas de lege, dinaintea răposatului Mihnea voievod. Însă, când a fost acum, în zilele domniei mele, nu a putut să fie în liniște de către Dragul, fiul lui Pârvul logofăt, și iar a pârât, ca și părinții lui. Domnia mea am cercetat și am judecat, după dreptate și după legea dumnezeiască și am văzut cartea lui Pătrașco voievod, de zestre și cartea lui Mihnea voievod, cum a rămas Pârvul logofăt de lege, înaintea răposatului Mihnea voievod, și domnia mea am judecat pe dreptate și pe legea dumnezeiască și cu toți cinstiții dregători ai domniei mele.

Pentru aceea, am dat și domnia mea boierului domniei mele, lui Preda postelnic, ca să-i fie satul Sălcuța și Necuia, cu tot hotarul, din seliște, și din câmp, și din apă, și din pădure, și de peste tot hotarul.

Iată dar și martori am pus domnia mea: jupan Dumitru mare vornic, și Tudosie mare logofăt, și Stoica vistier, și Negrea spătar, și Stroe stolnic, și Radul comis, și Șerban paharnic, și Preda mare postelnic. Ispravnic, tudosie mare logofăt.

A scris Neagul, luna februarie 15 zile, în anul 7105.

† Io Mihail voievod, din mila lui Dumnezeu, domn. Io Mihail voievod <m.p>.

O diplomă de confirmare a privilegiilor târgului Baia de Criș

VASILE IONAȘ

Așezată în depresiunea Zarandului, pe valea Crișului Alb, localitatea Baia de Criș se număra odinioară printre cele mai însemnate centre miniere ale Transilvaniei. Despre bogăția locului în metale prețioase și despre extragerea și prelucrarea minereului există informații încă din epoca romană. Prima atestare documentară a localității apare în actul donațional emis de regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, la 14 august 1390¹, în favoarea magistrului Ladislau, fiul lui Petru de Sieuș (*Sarow*), comitele Timișoarei. Între numeroasele sate dăruite în ținutul Zarandului figurează și „possessio Feyrkeresbanya”² cu mină de aur (*aurifodinam*) aflată în hotarele sale.

Mai târziu, același rege Sigismund de Luxemburg, prin porunca adresată la 4 aprilie 1427³ vameșilor din Soimuş și de pe tot cuprinsul regatului, scutește de taxe alimentele, fierul și celelalte mărfuri trebuitoare minerilor din Baia de Criș și Băița (*Althumberg et Pernseyfen*). Atent la bunăstarea locuitorilor, prin diploma din 8 iulie 1427⁴ regele dăruiește Băii de Criș satele învecinate, Țebea și Rișca (*Chyba et Ryska*). Localitatea este amintită acum drept „oraș” (*civitas Althumberg*), iar între orașeni și mineri sunt menționați și oaspeții (*hospitum*). Sunt, desigur, coloniștii germani aduși pentru încurajarea mineritului.

Privilegiile localității sunt reconfirmate în vremea principilor ardeleni și recunoscute de împărații Habsburgi după intrarea Transilvaniei sub stăpânire austriacă. Documentul pe care îl prezentăm mai jos face parte dintr-o serie de asemenea reconfirmări. Este vorba de diploma emisă de împăratul Leopold I al Austriei în 28 iunie 1701, la Viena, la cererea locuitorilor din târgul privilegiat, Baia de Criș⁵. În numele acestora, Petru Gyarmati și Ioan Iosa au prezentat Cancelariei imperiale actul emis de principele Ștefan Báthory la 27 septembrie 1573 (al cărui

¹ *Documenta historiam Valachorum in Hungariam illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum*, Budapesta, 1941, p. 394-399 (dosar 356).

² Această primă denumire ar însemna, în traducere, *Baia Crișului Alb*. Alte documente poartese localitatea sub forma „civitas Althumberg” (1427), „Kirisbanya, oppidum Keresbanya alio nomine Feyerkeresnaghbanya alio nomine Czibebanya” (1444), „Naghbanya” (1445). Cf. Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, Edit. Academiei R.S.R., f. I., f.a., sub voce.

³ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. IV (1416-1437), publicate de Gustav Gündisch, Sibiu, 1937, p. 279-280, nr. 2000.

⁴ *Ibidem*, p. 316-317, nr. 2016.

⁵ Direcția Județeană Hunedoara a Arhivelor Naționale, fond *Primăria comunei Baia de Criș*, doc. 1/1701.

text îl redăm, de asemenea), prin care, la cererea judeului Ștefan Báthory și a juratului Luca Diacul, orașeni din Baia de Criș, era întărită stăpânirea târgului asupra satelor Țebea și Rișca, precum și vechile drepturi și libertăți acordate în trecut de regii Ungariei. În schimbul privilegiilor de care se bucurau, locuitorii erau datori a ceda Fiscului princiar urbura, însemnând a opta parte din aurul, argintul și orice alte metale extrase, potrivit obiceiului din vechime.

Față de drepturile și libertățile cuprinse în diploma princiară din 1573, împăratul Leopold I adaugă altele noi, ce fuseseră răpite prin „nedreptatea timpurilor trecute” și acordate satului Brad, dar puteau fi restituite acum, după instaurarea păcii dintre Creștinătate și „dușmanul turc”. Astfel, era acordat localității Baia de Criș dreptul de a ține târg săptămânal, luna, și patru târguri anuale libere, unul în a doua zi de Rusalii, al doilea la sărbătoarea Fericitei Esthera (18 iulie), al treilea la sărbătoarea Sfântului Nicolae Episcopul (17 decembrie) și al patrulea la Fericitul Teodor Martirul (20 noiembrie), pe stil vechi.

Diploma privilegială se prezintă sub forma unui caiet cu dimensiunile de 200 x 290 mm, cu 6 file din pergament și câte o filă de gardă din hârtie. Copertele sunt din carton învelit în pergament, decorate cu chenar ornamentat și având imprimată în mijloc stema cu pajura bicefală. Sigiliul imperial în ceară roșie are diametrul de 110 mm și este protejat într-o casetă din lemn. Cu timpul, din cauza folosirii la confecționarea casetei a unui lemn insuficient uscat, suportul s-a îndoit și a deteriorat sigiliul pe circa 1/3 din suprafața sa. Casetă sigiliului este atârnată de diplomă printr-un șnur de mătase cu fire colorate în alb, roz, galben și albastru.

ANEXE

1. 1573 septembrie 27, Alba Iulia. *Ștefan Báthory, principele Transilvaniei, confirmă vechile privilegii ale târgului Baia de Criș și ale satelor Țebea și Rișca, aparținătoare acestuia, în schimbul obligației locuitorilor de a preda Fiscului a opta parte (urbura) din aurul, argintul și celelalte metale extrase.*

Nos, Stephanus Báthori de Somlio, vajvoda Transylvaniae et Siculorum comes, memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod prudentes ac circumspecti Stephanus Báthori iudex et alter Lucas Litteratus de Szýgen juratus cives oppidi Körös Banya in ipsorum ac universorum civium et inhabitatorum dicti oppidi Körös Banya nominibus et in personis nostram personaliter venientes in praesentiam, nobis significare curaverunt hunc in modum, quod licet ipsi una cum incolis duarum possessionum Chebe et Riska vocatarum ad eosdem incolas oppidi Körös Banya ex perennali divorum quondam regum Hungariae collatione et applicatione pertinentium, certas libertates, immunitates, jura et indulta a dictis Serenissimis olim regibus concessa haberent, quibus hactenus usi fuissent, petentes nos debita cum instantia ut Nos ipsos, una cum incolis dictarum duarum possessionum

in huiusmodi eorum antiquis iuribus et immunitatibus ac libertatibus conservari facere vellemus, neque ipsos illis ipsis per quospiam impediri, turbari et molestari permetteremus. Quorum instanti supplicatione benigne exaudita et faventer admissa iniquum esse censentes, ipsos praefatos cives et inhabitatores dicti oppidi Kőrös Bánya una cum incolis possessionum Chebe et Ryska in eorum antiquis iuribus, immunitatibus et libertatibus in quarum videlicet hactenus usu continuo fuerunt, quovis modo etiam imposterum impediri, turbari et molestari, eosdem igitur cives et universos inhabitatores praefati oppidi Kőrös Bánya, simul cum incolis praescriptarum possessionum Chebe et Ryska omnibus iisdem libertatibus, iuribus et immunitatibus quibus ex indulto praefatorum divorum olim regum Hungariae ac dominorum suorum terrestrium ad hoc usque tempus continuo usu et gavisi sunt a modo etiam imposterum uti, frui et gaudere concessimus, ita tamen ut ipsi quique oppidani, una cum incolis praescriptarum duarum possessionum, juxta contenta privilegiorum ipsorum octavam partem tam auri, quam argenti ac aliarum quarumlibet minerarum per eosdem erutarum, inventarum et elaboratarum more ab antiquo observato, integre sine omni defectu in Fiscum Nostrum administrare debeant et teneantur, immo uti, frui et gaudere concedimus et permittimus praesentium per vigorem. Quocirca vobis universis et singulis egregiis, nobilibus, comitibus, vicecomitibus, eorumque vices gerentibus, cunctis etiam aliis cuiuscunque status et conditionis hominibus modernis et futuris hac litterarum serie commitimus et mandamus firmiter, quatenus vos quoque memoratos cives et universos inhabitatores praefati oppidi Kőrös Bánya una cum incolis praescriptarum possessionum Chebe et Ryska in cunctis eorundem immunitatibus, indultis iuribus et libertatibus a divis quondam regibus ac Báthoriensis dominis eorundem terrestribus eisdem concessis in quarumquidem ut praemissum est usu continuo fuerunt conservare, neque eosdem in illis ipsis quovis modo etiam imposterum impedire, turbare et molestare, vel propterea ipsos in personis rebusque eorum universis quovis modo damnificare debeatis, nec sitis ausi. Secus non facturos. Praesentibus perfectis exhibenti restitutis. Datum Albae Iuliae die vigesima septima mensis septembris anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio. Et subscriptum erat ad calcem earundem a dextris: Stephanus Báthori de Somlyó m.p., a sinistris vero Franciscus Forgács cancellarius m.p. Erantque aeque ad calcem in medio loco videlicet solito, super cera ductili rubra, stola papyracea tecta impressive communitali ac roboratae atque in duplici papyro patenter emanatae.

Transumpt în documentul dat de Leopold I la 28 iunie 1701; vezi documentul următor.

Traducere:

Noi, Ștefan Báthori de Șimleu, voievod al Transilvaniei și comite al secuilor, dăm de știre prin cuprinsul scrisorii de față tuturor celor cărora li se cuvine că înțelepții și chibzuiții Ștefan Bathori, jude, și al doilea, Luca Literatul de Szygen, jurat, cetățeni ai târgului Baia de Criș, în numele tuturor cetățenilor și locuitorilor

zisului târg Baia de Criș, venind în persoană în fața noastră s-au învrednicit a ne înștiința în acest chip cum că, dat fiind faptul că aceștia, împreună cu locuitorii a două posesiuni numite Tebea și Rișca și care țin de aceiași locuitori ai târgului Baia de Criș, prin veșnica danie și hărăzire a răposaiilor regi ai Ungariei, au primit anumite libertăți, imunități, drepturi și scutiri de la zișii odinioară prealuminați regi, de care s-au folosit până acum, ne-au cerut cu stăruința cuvenită ca noi să binevoim a-i ține pe aceștia, împreună cu locuitorii ziselor două posesiuni, în aceste străvechi drepturi și imunități și libertăți ale lor și să nu îngăduim ca aceștia să fie supărați, tulburați și vătămați în acestea de către cineva. Fiind ascultată și primită cu bunăvoință stăruitoarea lor cerere și considerând că nu este drept ca amintii cetățeni și locuitori ai zisului târg Baia de Criș împreună cu locuitorii posesiunilor Tebea și Rișca, să fie în vreun fel pe viitor supărați, tulburați și vătămați de către cineva în străvechile drepturi, imunități și libertăți ale lor de care s-au bucurat până acum neîntrerupt, așadar am hotărât ca aceiași cetățeni și toți locuitorii amintitului târg Baia de Criș, împreună cu locuitorii amintitelor posesiuni Tebea și Rișca, să se bucure și să se folosească de acum încolo de toate acele libertăți, drepturi și imunități de care s-au folosit și s-au bucurat neîntrerupt până acum prin privilegiul zișilor răposai regi ai Ungariei și ai stăpânilor lor de pământ, astfel încât aceiași târgoveți, împreună cu locuitorii ziselor două posesiuni, să trebuiască și să fie datori a da fiscului nostru, după cuprinsul acelorași privilegii, a opta parte atât din aur cât și din argint ca și din alte metale oricare ar fi ele, scoase, găsite și lucrate de aceștia după obiceiul ținut din vechime, în întregime și fără nici o lipsă, iar noi, prin tăria celor de față, am acordat și am îngăduit a se folosi și a se bucura. De aceea, prin cuprinsul acestei scrisori poruncim și încredințăm cu tărie vouă, tuturor și fiecăruia în parte, aleși nobili, comiți, vicecomiți și locuitorii lor, și chiar tuturor celorlalți oameni de orice stare și condiție, de față și viitori, ca voi să fiți datori a-i ține pe amintii cetățeni și pe toți locuitorii amintitului târg Baia de Criș, împreună cu locuitorii mai sus ziselor posesiuni Tebea și Rișca, în toate imunitățile, scutirile, drepturile și libertățile acestora date lor de răposaii regi și de Bathorești, stăpânii lor de pământ și de care s-au folosit neîntrerupt, după cum s-a scris mai sus, și pe viitor să nu-i supere, să nu-i tulbure sau să-i vatăme pe aceștia în vreun fel în cele de mai sus sau pe lângă acestea să-i păgubească în persoană sau în ceea ce privește toate bunurile acestora și nici să nu îndrăzniți. Altfel să nu se facă. Scrisoarea de față, după ce se va citi, se va înapoia înfățișătorului. Dat în Alba-Iulia în ziua 27 a lunii septembrie în anul Domnului 1573. Și s-a semnat în josul acestei scrisori la dreapta Ștefan Báthori de Șimleu cu mâna proprie și la stânga Francisc Forgócs cancelar, cu mâna proprie și tot în partea de jos în locul obișnuit din mijloc s-a întărit și confirmat cu ceară roșie moale acoperită cu o cutie de lemn și s-a dat ca scrisoare deschisă în hârtie pliată.

2. 1701 iunie 28, Viena. *Leopold I, împăratul Austriei, întărește vechile privilegii ale târgului Baia de Criș și ale satelor Tebea și Rișca și le restituie dreptul de a ține târg săptămânal și patru târguri anuale libere.*

Nos, Leopoldus, Dei Gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Ramae, Serviae, Galitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque rex, archidux Austriae, dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Lucemburgi ac Superioris et Inferioris Silesiae, Vürtembergae et Teckae, princeps Sveviae, marchio Sacri Romani Imperii, Burgoviae, Moraviae, Superioris et Inferioris Lusatae, comes Hapsburgi, Tyrolis, Feretis Kyburgi et Goritiae, landgravius Alsaciae, dominus Marchiae Slavoniae, Portus Naonis et Salinarum.

Memorie commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod pro parte fidelium nostrorum circumsectorum Petri Gyarmati et Ioannis Iosa, coetorumque civium et inhabitatorum ac universitatis incolarum privilegiati oppidi nostri Körösbánya nominibus et in personis, exhibitae sunt et praesentatae Majestati Nostrae litterae quaedam Illustris quondam Stephani Báthori de Somlyo vaivodae Transylvaniae et Siculorum comitis privilegiales super immunitatibus praedicti oppidi Nostri necnon duarum possessionum Chebe et Riska vocatarum confectae, tenoris infrascripti, supplicatumque extitit Majestati Nostrae humillime ut Nos easdem litteras omniaque et singula in eisem contenta ratas, gratas et accepta habentes pro ipsis, ipsorumque haeredibus et successoribus perpetuo valituras clementer confirmare dignaremur. Quarum quidem litterarum tenor talis est: <Urmează, în transumpt, documentul din 27 septembrie 1573, dat de Ștefan Báthory; vezi doc. 1>. Nos itaque huiusmodi supplicatione nominibus et in personis, quorum supra facta, clementer exaudita et faventer admissa, praescriptas litteras non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua sui parte suspectas aut variatas, sed omni prorsus vitio et suspitione carentes praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento, variationeque aliquali insertas et inscriptas, quoad omnes earum continentiarum articulos et puncta, eatenus quatenus eadem rite et legitime existunt emanatae ac in quantum in usu et exercitio eorundem hactenus extiterunt acceptamus, approbamus, ratificamus et perpetuo valituras confirmanus harum Nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Porro tum ad nonnullorum fidelium Nostrorum propterea Majestati Nostrae factam intercessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus serviitiis incolarum dicti oppidi Nostri Körösbánya, quae ipsi incolae eiusdem Majestati Nostrae semper pro suo modulo exhibuisse, Nobis perhibentur, qualia et imposterum quoque exhibituros se se pollicentur. Volentes etiam bono et conservationi ipsorum publicae benigne prospicere, nundinas illas tam annuas, quam fora hebdomadalia quae videlicet ob injuriam praeteritorum temporum a possessione Brad partim etiam consensu ipsiusmet praedicti oppidi vendicata erant, pace per Dei gratiam cum Christianitatis hoste Turca, ipsis alias vicino facta, eisdem incolis et inhabitatoribus iam dicti oppidi

Nostri Körösbánya, non solum restituenda volumus, prout et praesentium vigore restituimus, verum eadem denuo etiam benigne conferimus et donamus annuentes et concedentes ut ipsi quatuor fora annua libera, scilicet primum in festo secundo Pentecostes, quod incidit vigesima die mensis Iunii, secundum pro die Beatae Estherae, quod incidit decima octava mensis Iulii, tertium pro festo Sancti Nicolai Episcopi, quod incidit die decima septima Decembris, quartum vero pro die Beati Theodori Martyris qui incidit die vigesima mensis novembris et haec quidem stylo veteri, apud ipsos adhucdum usitato, ad haec forum etiam hebdomadale singulis septimanis et quidem diebus lunae singulis, absque tamen praepudicio nundinarum seu fororum annuorum et hebdomadalium aliorum quorumvis locorum, quocirca etiam universos et singulos mercatores, negociatores institores et forenses homines atque viatores quoslibet harum serie assecuramus, affidamus et certificamus, quatenus ad dictas nundinas seu fora annua et hebdomadalia libera per Nos in dicto oppido Nostro, modo praemissa celebranda commissa et concessa, cum omnibus mercimoniis rebusque justis et bonis, secure libere et sine omnibus pavore et formidine personarum rerumque et mercimoniorum eorum venire, properare et accedere, peractisque ibidem cunctis negotiationibus suis ad propria aut quae voluerint loca redire salvis semper rebus, bonis atque personis suis sub Nostra protectione et tutela speciali regia permanere valeant atque possint et hoc volumus in foris aliis publicis ubique palam fieri publicarique et proclamari. Praesentes vero litteras Nostras privilegiales ipsi oppido vel hominibus eorum, quibus eas concediderint, iterum reddi.

Datum in civitate Nostra Vienna, Austriae, die vigesima octava mensis iunii, anno Domini millesimo septingentesimo primo, regnorum Nostrorum Romani quadragesimo tertio, Hungarici quadragesimo septimo, Bohemici vero quadragesimo quinto.

Leopoldus m.p.

Comes Samuel Kalnoky
Andreas Szentkereszti

Pe fila alăturată, cu alt scris:

Hoc benignissimum a piaer reminiscenae Augustissimo ac Clementissimo imperatore simulque rege Hungariae et Transylvaniae principe domino domino Lepoldo primo Körös-banyensibus iisdemque vicinis incolis clargitum privilegium in tantum submississime confirmatur, in quantum ab Altefata majestati in omnibus articulis et conditionibus emanatum et mihi pro omni camerali manutenentia atque protectione productum et hocce in loco exhibitum.

Datum Halmadinii die 15 Augusti 1718.

Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Catholicae Inclitae officinae Aulico-Rationariae consiliarius, nec non constitutus districtum intra fluvios Danubium, Tybiscum et Marosinum iacentium cameralis inspector

Iohannes de Thau m.p.

Direcția Județeană Hunedoara a Arhivelor Naționale, fond *Primăria comunei Baia de Criș*, doc. 1/1701; original pe pergament, sigiliu atârnat.

Traducere:

Noi, Leopold, prin mila lui Dumnezeu împărat ales al Romanilor, de-a pururi august, și rege al Germaniei, Ungariei, Boemiei, Dalmației, Croației, Slavoniei, Ramei, Serbiei, Galiției, Lodomeriei, Cumaniei și Bulgariei, arhiduce al Austriei, duce al Burgundiei, al Brabantului, Stiriei, Carintiei, Carnioliei, Luxemburgului și Sileziei superioare și inferioare, de Würtemberg și Teck, principe de Suabia, marchiz al Sfântului Imperiu Roman, de Burgovia, Moravia, Lusacia Superioară și Inferioară, conte de Habsburg, al Tirolului, de Kőburg și Gorizia, landgraf al Alsaciei, domn al mărcii Slavoniei, portului Naon și al Salinelor.

Dăm de știre prin cuprinsul scrisorii de față tuturor celor cărora li se cuvine că pentru credincioșii noștri, chibzuții Petru Gyarmati și Ioan Iosa și pentru ceilalți cetățeni și locuitori ca și pentru universitatea locuitorilor târgului nostru privilegiat Baia de Criș, în numele lor și în persoană, s-a înfățișat și prezentat maiestății noastre o anume scrisoare privilegială a prealuminatului răposat Ștefan Bathori de Șimleu, voievod al Transilvaniei și comite al secuilor, dată cu privire la imunitățile zisului târg al nostru ca și a două posesiuni numite Tebea și Rișca al cărei cuprins este scris mai jos și s-a cerut în chip preaplecător maiestății noastre ca noi, întărind, confirmând și primind această scrisoare și toate și fiecare dintre cele conținute în ea să binevoim a o întări cu milostivire spre tărie veșnică pentru aceștia și pentru moștenitorii și urmașii lor. Al cărei cuprins este următorul: (... urmează transumptul). Noi așadar, fiind ascultată și primită cu milostivire rugămintea făcută mai sus în numele acestora, amintita scrisoare fără rosături, fără tăieturi și nici îndoienică sau schimbată în vreo parte a sa, ci lipsită de orice defect sau bănuială, fiind inclusă și înscrisă în prezenta scrisoare a noastră, cuvânt de cuvânt, fără vreo micșorare sau adăugire sau vreo altă schimbare și în ceea ce privește toate articolele și punctele din cuprinsul acesteia, ca această scrisoare să fie dată după obicei și după lege după cum a fost până acum spre folosul acestora, o primim, o încuviințăm, o întărim și o confirmăm spre tărie veșnică prin puterea și mărturia acestei scrisori a noastră atât prin mijlocirea unor credincioși ai noștri făcută pe lângă Maiestatea Noastră cât și luând aminte și considerând credința și slujbele credincioase ale locuitorilor zisului târg al nostru Baia de Criș pe care aceiași locuitori ai acestui târg s-au învrednicit a le arăta maiestății noastre întotdeauna spre tăria sa și tot așa am făgăduit că vor arăta și pe viitor. Dorind a ne îngriji cu bunăvoință de binele și folosul public al acestora și făcându-se pacea creștinătății cu dușmanul turc prin mila lui Dumnezeu, voim nu doar a restabili pentru aceiași locuitori ai zisului târg al nostru Baia de Criș acele târguri atât zonale, ci și cele săptămânale care, din pricina nedreptății din vremile trecute, au fost ținute de posesiunea Brad în parte chiar cu acordul aceluiași târg mai sus zis, și chiar acordăm și dăm cu bunăvoință acestea, hărăzind și acordând

pentru ca aceștia să țină patru târguri libere anuale, adică primul în sărbătoarea de ziua a 2-a după Rusalii, care cade în ziua a 20-a a lunii iunie, al doilea în ziua Sfintei Estera, care cade la 18 a lunii iulie, al treilea în sărbătoarea Sf. Episcop Nicolae, care cade în ziua 17 a lui decembrie, al patrulea pentru ziua Sf. Martir Teodor, care cade în ziua 20 a lunii noiembrie și acestea după stilul vechi folosit de aceștia până acum și pe lângă acestea să țină și un târg săptămânal în fiecare săptămână dar numai în zilele de luni, fără nici o pagubă a târgurilor anuale și săptămânale și a altor locuri, și prin cuprinsul celor de față asigurăm, încredințăm și întărim pe toți și fiecare dintre neguțatori, vânzători și târgoveți ca și pe oricare călător ca la zisele târguri libere, anuale și săptămânale, fără zile și date de noi spre a fi ținute în zisul târg în chipul amintit să vrea și să poată să vină, să se grăbească și să ajungă cu toate mărfurile și lucrurile îngăduite și bune în siguranță și neîngrădiți și fără teamă și spaimă pentru persoanele lor și pentru lucrurile și mărfurile lor și după încheierea acolo a tuturor negoțurilor sale să se poată întoarce întotdeauna la propriile case sau oriunde ar voi, lucrurile, bunurile și persoanele lor fiind în siguranță să rămână sub oblăduirea noastră și protecția regală specială și aceasta voim ca în celelalte târguri oriunde să se facă publică și să fie arătată și vestită. Așadar prezenta scrisoare a noastră privilegială se va înapoia de același târg sau de acei oameni cărora li se va încredința spre cunoștință.

Dat în cetatea noastră Viena a Austriei, în ziua 28 a lunii iunie, în anul Domnului 1701, al domniilor noastre, al 43-lea al domniei romane, al 47-lea al celei maghiare, al 45-lea an al celei din Boemia.

Leopold cu mâna proprie

Contele Samuel Kalnoky

Andrei Szentkereszti

Acest preabinevoitor privilegiu dat de prea augustul și prea milostivul de pioasă amintire împărat, rege al Ungariei și principe al Transilvaniei, domn domn Leopold I pentru aceiași vecini, locuitori ai Băii de Criș se întărește în chip preaplecat la fel cum s-a dat de către amintita Maiestate în toate articolele și condițiile și înfățișat mie spre deplină păstrare și oblăduire comercială și arătat în acest loc.

Dat la „Hălmagiu” în ziua de 15 august 1718 – Consilier al preasfântului Înalt oficiu aulic contabil al maiestății sale cezaro – crăiești catolice ca și inspector cameral rânduit pentru districtele dintre râurile Dunăre, Timiș și Mureș.

Ioan de Thau, cu mâna proprie

Scrisori ale lui Ion Bianu către Maria Sturdza

GHEORGHE RADU

În fondul familial Sturdza – Miclăușeni, aflat la Direcția Județeană Neamț a Arhivelor Naționale, se păstrează unsprezece scrisori inedite semnate de Ion Bianu¹ și adresate doamnei Maria Sturdza². Ion Bianu a purtat o bogată corespondență cu Maria Sturdza, de familia căreia îl lega o veche și strânsă prietenie. Cele unsprezece scrisori, date între anii 1899-1933, aduc elemente noi privind viața remarcabilului om de literă care a fost Ion Bianu și despre preocuparea Academiei Române de a ridica la Mircești un monument închinat poetului Vasile Alecsandri.

Ion Bianu, în scrisoarea ce poartă data de 9 martie 1926, subliniază prietenia dintre Vasile Alecsandri și Ion Ghica, aducându-i la cunoștință doamnei Sturdza că „se tipărește acum o mică poveste despre viața lui (V. Alecsandri - n.n.) și întâia ilustrație care va însoți textul va fi un portret de pe la 1833: Alecsandri cu Ion Ghica”³.

Scrisoriile conțin o serie de amănunte despre: familia lui Ion Bianu, personalitate complexă a vieții culturale românești în acea perioadă, sănătatea semnatarului, precum și despre festivitățile ce se pregăteau la Miclăușeni. Privind această din urmă problemă, Ion Bianu apelează, în câteva scrisori⁴, la doamna Sturdza, pentru a obține un grădinar care să se ocupe de grădina de la Mircești, cu prilejul inaugurării „mausoleului construit pentru veșnica odihnă a rămășițelor pământești ale Marelui Poet al Neamului, Vasile Alecsandri”⁵.

Publicarea acestor scrisori vine să întregască imaginea personalității lui Ion Bianu, aducând, în același timp, contribuții și la cunoașterea activității duse de Academia Română pentru ridicarea unui mausoleu Bardului de la Mircești.

---

¹ Ion Bianu (1856-1935) - filolog român, originar din Ardeal. După studii temeinice în străinătate, la Milano și la Paris, este numit profesor la liceul „Sf. Sava”, ca apoi să fie profesor la Universitatea din București. Membru al Academiei Române, fiind chiar președintele ei, Ion Bianu organizează Biblioteca Academiei și strânge manuscrise și cărți vechi, salvând de la distrugere valori neprețuite.

² Maria Sturdza – fiica lui Ion Ghica, născută în 1851, se căsătorește în 1869 cu George A. Sturdza, fratele cunoscutului om politic D. A. Sturdza.

³ Direcția Județeană Neamț a Arhivelor Naționale, (D.J. Neamț A.N.), fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 5.

⁴ *Ibidem*, f. 6-7.

⁵ *Ibidem*, f. 20.

1. 1899 octombrie 22, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu adresată Mariei Sturdza în care își exprimă nostalgia după meleagurile Miclăușenilor, face referiri la astenia de care suferă și la descoperirea în zona Miclăușeni a unei monede din bronz de la împăratul Commodus.*

București
22 octombrie 1899

Academia Română

Preastimată doamnă Sturdza,

N-am uitat și nu voi putea uita niciodată Miclăușanii și pe bunii lui stăpâni. Din contra, adeseori îmi aduc aminte de acel raiu pământesc, pe cât este posibil să fie raiu pe bietul și ticălosul nostru glob. Soarta mea a fost – se vede – să-mi cheltuiesc viața în acest cazan în care pasiunile rele și mișelia omenească în toate formele ei clocotesc neîncetat și stropesc și sufocă. *Trebuie* însă să ducem lupta și să muncim din toate puterile și până la sfârșitul lor, spre a ne face datoria pe deplin. Așa am învățat de la marele maestru, de care am avut fericirea a trăi aproape timp de câțiva ani și a cărui amintire rămâne vecinic vie în mintea mea ca și într-a multora.

Ce a ce mă supără mai rău acum este nenorocita de nerv-astenie, care, în acest an mai ales, este foarte înaintată, și nu-mi este cu puțință a o alunga, căci ar trebui pentru aceasta un lung repaus de mai multe luni și aceasta nu este cu puțință.

Domnul cu noi!

Moneda am arătat-o și dlui D. Sturdza. Este de bronz, de la împăratul Comod. Prețul ei este foarte mic, 3-4 lei cel mult. Acest exemplar are însă o însemnătate prin locul unde s-a găsit, dacă s-a găsit la Miclăușani, căci acolo era afară sau la marginea extremă a stăpânirii romane. În orice caz, nu este o bogăție pentru bietul om care a aflat-o și chiar de ar fi aur nu ar fi de o mare valoare.

Aștept cu dor și cu nerăbdare „la chose tres serieuse” despre care îmi spuneți că are să vie într-un viitor nedeterminat.

Până atunci vă rog prezentați domnului Sturdza cele mai respectoase ale mele complimente și să primiți prearespectoasele sărutări de mâni

de la al d-voastră devotat servitor,
I. Bianu

D.J. Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 1-2.

2. 1926 martie 9, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu către Maria Sturdza prin care îi anunță apropiata sa deplasare la Miclăușeni pentru terminarea mausoleului închinat lui Vasile Alecsandri, apelând la doamna Sturdza să-l sprijine în amenajarea grădinii din jurul casei și a mormântului poetului.*

București
Calea Victoriei, 125
9 martie 1926

Academia Română
Nr. 490

Preastimată doamnă,

Din anul trecut n-am mai fost prin părțile D-voastră. Se apropie însă timpul când va trebui să mergem din nou, pentru același scop – terminarea și inaugurarea mausoleului marelui Alecsandri. Se tipărește acum o mică povestire despre viața lui și întâia ilustrație care va însoți textul va fi un portret de pe la 1833: *Alecsandri cu Ion Ghica*.

În vederea sărbătoririi inaugurării, care va fi prin iunie viitor, trebuie să ne gândim și la pregătirea grădinii din jurul casei și a mormântului. Spre acest scop îndrăznesc a vă cere și ajutorul D-voastre, care cred că aveți acolo un grădinar. Rugarea noastră este să binevoiți a trimite grădinarul D-voastre cu sculele și mijloacele lui grădinărești, ca să pună la cale facerea toaletei grădinei noastre spre a putea, cu demnitate, primi oaspeții la iunie. Fiind încredințat că ne veți da tot ajutorul cu putință, scriu chiar de acum custodelui nostru, care este avocatul Leon Ionescu, spre a se aștepta la ajutorul care-i va veni de peste Siret.

Complimente și sărutări de mâini atât Domniei voastre cât și doamnei Cantacuzino.

Al Domniei voastre devotat servitor,
I. Bianu

Domniei sale,
Doamnei Maria G. Sturdza

la Miclăușeni

D.J.Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 5.

3. 1928 martie 19, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu adresată Mariei Sturdza, prin care o anunță că mausoleul de la Mircești este gata și va fi inaugurat în luna mai, reînnoind totodată rugămintea de a fi sprijinit în amenajarea grădinii.*

Academia Română
București

Preastimată doamnă Sturdza,

Gândul meu spre D-voastră și spre Miclăușeni – într-o zi solemnă a vieții mele – s-a îndreptat în mod firesc din cauza dulcilor și neuitatelor bunătăți care mi s-au arătat din fragedă tinerețe de bunii stăpâni ai Gherganilor – părinții D-voastre. Negândirea spre D-voastră ar fi fost regretabilă.

Acum ne ocupăm iar de terminarea celor cuvenite la Mircești. Mausoleul este

gata. În aprilie viitor se va face mutarea rămășițelor din vechile morminte în cavoul de sub mausoleu, iar în mai se va face – cu solemnitatea cuvenită – inaugurarea monumentului pentru veșnica locuință a gloriului Bard, prietenul de viața întreagă a părintelui D-voastre.

Pentru pregătirea aceasta vin iar cu rugarea ce v-am făcut în anul trecut: Dorim să facem pregătirea grădinei cât mai cuviincios. Aveți acum grădinar? Îl puteți însărcina să ne dea ajutorul specialității lui? Natural, că grădina ar trebui să fie așezată pentru întreținere și în viitor – nu numai pentru ziua solemnității, căci în cursul verii și toamnei vor merge acolo deosebite grupe de vizitatori din toate părțile. Și grădina ar trebui să fie totdeauna cuviincios prezentabilă. Nu ne gândim la o grădină de lux, *cu seră și cu grădinar permanent*. Vom avea acolo numai un custode și un servitor.

Dar acum, pentru mai-iunie am dori să înfățișăm grădina care înconjoară casa Poetului cât se poate mai sărbătorește îmbrăcată.

Iacă rugarea noastră, îndreptată deocamdată în formă cu totul confidențială. Am dori să știm cât s-ar putea mai curând dacă și într-un cât ne-ați putea ajuta?

Este de la sine înțeles că, în caz afirmativ – grădinarul va trebui să ne dea și o arătare despre cheltuielile trebuitoare lucrării – cât va trebui trimis dinainte și cât în cursul lucrării. Banii s-ar trimite probabil custodelui pe care-l avem acolo – sau cum credeți D-voastre că ar fi mai practic.

Cu cele mai respectoase sărutări de mână D-voastre și D-nei Cantacuzino, rămân al D-voastre devotat servitor.

I. Bianu

19 martie 1828

D.J.Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 6-7.

4. 1928 aprilie 9, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu trimisă Mariei Sturdza în care face din nou referiri la apropiatul moment al inaugurării mausoleului de la Mircești.*

9 aprilie 1928

Academia Română
București

Preastimată doamnă Sturdza,

A trecut aproape o lună de la scrisoarea ce ați binevoit a răspunde cu obișnuita bunătate la rugarea noastră. Cauzele întârzierii răspunsului meu – adevărată lungie mele tăceri – au fost mai multe. Mai întâi, schimbarea planurilor; deși nu este încă nimic precis hotărât, dar vorba este că în cursul acestei luni aprilie să se facă mutarea oaselor răposaților din vechiul cavou provizoriu în cel definitiv, de sub mausoleu. Acestea s-ar face în prezența ministrului Cultelor, a unui delegat al

Academiei și a Episcopului de Roman, cu clerul său. Apoi, la sfârșitul lui mai sau întâiele zile ale lui iunie – inaugurarea solemnă a mausoleului, înaintea reprezentanților tuturor ținuturilor din Basarabia și Bucovina, până la Banat, Bihor și Maramureș. După toate posibilitățile vor fi acolo mii și sute de oameni. Așa fiind, ne gândim că nici o lucrare de grădinărie cu caracter mai îngrijit și mai statornic nu se poate face decât după acea serbare, în timpul căreia s-ar cădea în picioare și s-ar strica tot ce s-ar face acum. Iacă pentru ce credem că înțelept este să facem grădina după serbarea inaugurării. Ne-am mulțumi deci acum numai cu o curățenie serioasă.

Chiar astăzi a fost aici și pleacă acolo arhitectul – ajutor pentru terminarea unor amănunte la cavou, tocmai în vederea celor spuse mai sus. I s-au dat toate instrucțiunile trebuitoare.

Acolo la fața locului va trebui să se hotărască planul grădiniței, ținând seama de trebuințele viitorului, când trebuie să se prevadă că vor merge la mormântul Poetului diferite pelerinaje școlare și altele, pentru cari va trebui să se lase loc îndeajuns împrejurul mausoleului și al căsuței locuite de dânsul.

Deocamdată nu ne rămâne deci decât să vă mulțumim călduros pentru bunăvoința firească și statornică totdeauna gata a ne ajuta, urmând simțămintele moștenite către Amicul dulce al Părintelui, către Academie și către devotatul D-voastră servitor.

I. Bianu

D.J. Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 8-9.

5. 1928 mai 9, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu către Maria Sturdza, prin care o anunță că mausoleul de la Mircești este gata, că în ziua de 19 mai, ora 10, va avea loc procăsiunea de mutare a osemintelor lui Vasile Alecsandri din vechiul mormânt în mausoleu și îi adresează rugămintea de a participa la serviciul religios prilejuit de acest eveniment.*

București
Calca Victoriei 125
9 mai 1928

Academia Română
Nr. 1093

Preastimată Doamnă,

Fiind terminat mausoleul zidit la Mircești din inițiativa Academiei Române, sub conducerea și prin îngrijirea colegului nostru dlui Al. Lapedatu, ministrul Cultelor și Artelor, care a făcut din partea Statului cheltuielile necesare, – mausoleul construit pentru veșnica odihnă a rămășițelor pământești ale Marelui Poet al Neamului Vasile Alecsandri, prietenul de viață întreagă al ilustrului Domniei voastre Părinte, urmează ca sâmbătă, 19 mai, la ora 10 dimineața, să se facă mutarea oaselor

din vechiul mormânt în mausoleu.

Avem onoarea a vă aduce aceasta la cunoștință, rugându-vă să asistați la serviciul religios, care se va face în această împrejurare.

Primiți expresiunea prea distinsei noastre considerațiuni.

PREȘEDINTE,
Negruzzi

SECRETAR GENERAL,
I. Bianu

Domniei sale, doamnei Maria C. Sturdza
la Miclăușeni

D.J.Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 20.

6. 1928 iunie 14, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu adresată Mariei Sturdza, prin care își exprimă regretul că nu a fost posibilă revederea lor la Mircești, la festivitatea de inaugurare a mausoleului.*

1928, iunie 14,
București

Academia Română

Preastimată doamnă Sturdza,

Așteptam și noi – nevastă-mea și eu – zilele mult așteptate<i> serbări de la Mircești cu dorința de a le combina cu vizita la Miclăușani. La întâia – 19 mai – eu luptam cu ultimele rămășițe ale unei răceli și – mi-era teamă să încerc o călătorie – înțelepciune și prudență de bătrânețe! – Și apoi eram aici la Academie în plină adunare generală anuală, deschisă cu patru zile înainte. Deci nu era cu puțină să lipsească și președintele Racoviță și cu secretarul general. A mai intrat în socotelă și faptul că Racoviță nu cunoștea Mirceștii – și era trebuință să-i cunoască. Din toate aceste motive, hotărâsem ca noi (nevasta și eu) să mergem la inaugurarea fixată la 3 iunie și atunci să vă întâlnim la Mircești, unde nu mă îndoiam că vă voi găsi. Plecarea de aici era hotărâtă pentru seara de sâmbătă (2 iunie), având să sosim a doua zi de dimineață, să se facă serbarea inaugurării la 10-11, noi să mergem cu D-voastră la Miclăușani, pe când ceilalți să meargă la Roman, de unde să plecăm seara înapoi înoace. Dar acest plan bun s-a schimbat: am plecat de aici numai duminică dimineața – am sosit la Mircești la ora 3 după-amiază, când s-a făcut slujba inaugurării și au plouat discursurile; acolo nu v-am găsit – cum speram – ca să ne luați la Miclăușani și am fost deci nevoiți să mergem cu toată ceata la Roman, iar seara să luăm drumul înapoi spre casă.

Iacă cum s-au învărtit lucrurile, încât deși ne găsisem așa de aproape tot nu am avut plăcerea să vă vedem la casa D-voastre. Nevastă-mea a fost cu deosebire contrariată de amânarea forțată a doriței vizite la Miclăușani. Nu ne rămâne deci

decât să continuăm a dori și a spera, după ce acum ni s-au încurcat socotelile care ni se păreau așa de bine așezate.

Sănătatea mea s-a îndreptat deplin și vă mulțumesc foarte călduros pentru stăruitoarea și neclintita bunăvoință ce-mi arătați – ca moștenire și în continuare de la neuitatul meu binevoitor care a fost Marele D-voastre Părinte.

Al D-voastre devotat servitor,
I. Bianu

D.J.Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 11-12.

7. 1928 octombrie 26, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu către Maria Sturdza, prin care îi face cunoscut faptul că a fost plecat, mai bine de două luni, în străinătate, pentru tratament, și își exprimă regretul că nu o poate ajuta pe protejata doamnei Sturdza, Silvia Herescu, în obținerea unui loc de muncă.*

Academia Română

București
26 oct. 1928

Preastimată doamnă Sturdza,

Întârzierea acestui răspuns la scrisoarea D-voastre de la 27 august iasă din toate regulile și tradițiile. Bine ar fi să fii și uitat că trebuie să vă sosească. Cauza este neobișnuită mea întârziere peste hotar – plecat la 8 august, m-am întors numai la 15 octombrie. Mă atacase tare rugina bătrânețelor și a trebuit să lupt împotriva ei cu multe mijloace – dintre care principalul a fost un răpaus în loc liniștit și în societatea numai a soției și a fiului. M-am întors restabilit bine și gata de a continua lucrarea începută la 1879 sub conducerea și privirea binevoitoare a neuitaților D-voastre părinte și cumnat. Sunt de atunci ani mulțișori pentru un biet om, dar voința n-a slăbit, iar când puterile slăbesc prin obosală, mă silesc să înlătur oboseala și să merg înainte, cum am învățat de la dâșii – neuitații mei conducători și învățători.

Am văzut și am vorbit cu recomandata D-voastră d<onni>șoara Silvia Herescu. Dar – cum veți fi aflat – de la începutul acestei luni eu nu mai sunt în învățământ, nici profesor, deci nici decan. Am ieșit la pensie după doi ani peste etatea legală. Am recomandat însă pe fiica fostului meu școlar de la S-tu Sava secretarului Facultății și profesorului care este Director suprem peste Căminul Studenților acelei Facultăți, cu rugarea să-i facă rost și să o primească în cămin, unde să aibă locuință și mâncare. Nu știu ce s-a putut face, căci mulțimea înscrierilor este enormă.

La Academie nu aveam nici un loc de funcționar vacant – este un personal mic – mult mai restrâns decât ar trebui pentru lucrările cari sunt de făcut. Și apoi chiar dacă ar fi un loc, nici nu ar putea fi numită acum, fiindcă putem numi numai tineri din ultimii ani de facultate – cel puțin după al doilea, sau absolvenți.

Dl. Herescu – părintele fetei – mă cunoaște bine. Mi-a fost și dânsul elev la S-tu Sava în anii depărtați ai tinereții de mult trecute și am avut deosebite ocazii să-i dovedesc bunăvoință de care nu se poate îndoii, dar în această împrejurare lipsește puțința.

Doresc – nu știu dacă voi putea – ca în această toamnă – dacă va ține lungă și caldă, cum o doresc, să vă fac o vizită, mergând iar pentru Mircești. Până atunci și chiar în afară de această perspectivă vă rog să prezentați doamnei Cantacuzino complimentele mele respectuoase, împreună cu devotamentul și sărutările de mână pe cari vă rog să le primiți D-voastră de la cunoscutul servitor și prieten,

I.Bianu

D.J.Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 13-14.

8. 1931 februarie 1, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu adresată Mariei Sturdza, prin care o anunță că îi trimite trei fotografii ce redau capela de la Ghergani și sarcofagul lui Ion Ghica, tatăl doamnei Sturdza.*

1 febr. 1931

Academia Română
București

Preastimată doamnă Sturdza,

Nepotul D-voastră inginerul maritim a binevoit să-mi împrumute trei clișeuri fotografice – reprezentând capela de la Ghergani și sarcofagul cu rămășițele Părintelui D-voastre. Probabil că le aveți, dar cu le-am multiplicat în atelierul fotografic al Academiei și-mi face o deosebită plăcere să vă trimit un rând. Mă supără însă lipsa fotografiei *casei vechi* (dacă asemenea fotografie va fi existat, sau vreun desen), *a casei nouă* (amândouă fațele) și *a stejarului*. Am văzut fotografia stejarului demult și nu știu la cine, dar caut să scormonesc pe toți să mi se procure. În același timp, vom face fotografia casei de la Bis~~erica~~ Luterană, atât de mult legată de viața lui. Aș dori ca să dau ilustrația cu principalele elemente legate de viața bunului și neuitatului meu binefăcător, care mi-a arătat totdeauna o bunăvoință afectuoasă și mult peste meritele mele, dar din bunătatea lui nesfârșită.

Fiind silit să scriu iute și grăbit și fiind lipsit cu totul de talentul și știința caligrafică, mă rog să mă primiți cu iertătoare bunăvoință.

Al D-voastră prea plecat servitor,
I.Bianu

D.J.Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 15.

9. 1931 februarie 24, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu către Maria Sturdza, prin care o anunță că îi mai trimite un set de fotografii făcute la Ghergani și se plânge de încetineala cu care lucrează la noua sa carte.*

București
24 febr. 1931

Preastimată doamnă Sturdza,

Toate reproducerile clișeeilor de la Ghergani au fost trase, afară, firește, de cele câteva de sticlă, care au sosit aici sfărmate și sunt definitiv pierdute. Vă trimit un rând din cele pe cari nu vi le-am trimis.

Dacă multe obligațiuni de serviciu vor îngădui să merg mai iute cu redactarea, de a cărei încetineală sunt foarte nemulțumit, cartea va fi ilustrată bogat și frumos. Ar fi una din cele mai mari bucurii ale vieții mele să o văd gata așa cum o doresc eu.

Vă sărut mâinile amândurora. Oricât s-ar ține iarna, tot va trece și dacă se va ține bine și sănătatea mea cum este acum (bat în lemn de trei ori), apoi la vară doresc să vă văd acolo, cel puțin cu câteva coale tipărite, dacă nu cu cartea la subsuoară.

Devotatul D-voastră,
I. Bianu

D.J.Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 16.

10. 1932 ianuarie 1, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu adresată Mariei Sturdza ce conține urări pentru noul an, după care se plânge de boala ce l-a ținut la pat și l-a chinuit în ultimele luni.*

1 ianuarie 1932

Academia Română
București

Preastimată doamnă Sturdza,

Întâi după rostul zilei: la mulți ani! Câți vor fi – stă în voia Domnului, dar numai buni să fie – adevă cu sănătate trupească și cu liniște sufletească, care să ajute ca să trecem valurile vieții. Aceasta este urarea ce v-o aduc pentru anul care începe astăzi.

Acum vin la spovedania mea: De data asta poșta nu are păcat, scrisoarea D-voastre de la 18 VI am primit-o la timpul cuvenit, și am pus-o la o parte, ca să vă răspund după cuviință și datorie. Dar m-am încurcat. Fusesem rău și îndelungat timp bolnav și de-abia în iunie începusem a mă putea hrăni și părăsi patul. Dar eram foarte slăbit și cu conștiința chinuită, știind câte lucrări îmi rămăsese<ră> întârziate și încurcate. Între ele era, firește, și planul scrisorii pentru care materialele erau adunate în vreo două saltare și la a cărei realizare țineam atât de mult, dar care era fatal amânată de împrejurările nefavorabile și contrare.

În această stare eram – la începutul convalescenței, când a venit scrisoarea D-voastre. N-am răspuns îndată, cum ar fi trebuit, ci am pus-o deoparte, cu gândul să răspund când voi fi pus în mișcare redactarea lucrării.

Dar n-am nimerit-o, pentru că convalescența mergea încet și orice lucrare îmi era oprită. Luna august am petrecut-o într-un sat în Ardeal pentru schimbare de aer – sat cu aer bun – între păduri mari și aproape de o gară a liniei mari C.F.R., puțin mai departe de Brașov, așa ca la trebuință să pot veni mai ușor și iute aici, unde se afla medicul, care mă îngrijea.

Așa a rămas scrisoarea fără răspuns. Iar când m-am întors aici – la începutul lui septembrie – eram însă așa de slab, încât de-abia puteam expedia lucrările mici și urgente ale serviciului meu. Tot așa s-a întârziat și redactarea lucrării, de care se interesează cu mult zel și stăruință un profesor universitar dintre foștii mei școlari și studenți și unul din urmașii la catedra mea.

Acum sănătatea mea s-a îndreptat binisor, dar trebuie să o păstrez cu multă îngrijire: regim alimentar, fereală de răceală și mai ales de oboseală. Nimic nu-mi este mai viu în dorințele mele decât să ajung să pot spune cel puțin în parte din cât doresc despre neuitatul bărbat de cultură și de patriotism, care a fost părintele D-voastre. Bunăvoința cu care a cinstit micșorimea mea, în tot timpul de la 1879 – când m-a cunoscut la Academie – până în zilele lui din urmă – mi-au umplut inima de veșnică recunoștință, pe care aș <vrea> să o pot arăta cel puțin într-o mică parte memoriei lui neuitată. Și voi face tot ce-mi va sta în putință, ca să-mi îndeplinesc această dorință. Îmi fac mie însumi muștrare că nu am făcut-o mai demult, dar am fost lacom să continui lucrarea pentru care dânsul m-a prețuit așa de mult – cu mult mai mult decât vrednicia mea.

După această spovedanie, vă rog să iertați întârzierea și să primiți expresiunea simțimentelor mele devotate.

I. Bianu

D.J.Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 17-18.

11. 1933 ianuarie 22, București. *Scrisoare a lui Ion Bianu către Maria Sturdza, de mulțumire pentru urările adresate lui în prag de An Nou.*

Academia Română
București

Preastimată doamnă Sturdza,

Cuvintele atât de binevoitoare ca mi-ați trimis pentru începerea noului an mi-au făcut deosebită plăcere, fiind o nouă arătare a bunăvoinței cu care m-ați cinstit de câteva decenii, grație afecțiunii de care m-am bucurat din partea marelui și bunului D-voastră părinte.

De uitare nu poate fi vorba nici din partea mea, cum sper să nu vă îndoiiți. Mulțimea anilor și mai ales slăbirea sănătății, despre care v-am scris, m-au silit însă să trăiesc o viață cât mai retrasă în ocupațiuni de tot felul. Vă mulțumesc călduros

și din toată inima vă trimit cele mai vii urări de sănătate în schimbul bunelor cuvinte cu care mă înveseliți și care știți cât îmi sunt de scumpe.

Mă rog să prezentați și d-nei Cantacuzino complimentele devotate ale prietenului, în a cărei aducere aminte dânsa a rămas tot fetița grațioasă, care se juca cu câinele mare negru pe terasa castelului (când? nu spun, spre a fi discret).

Primiți încrederea celui mai respectos devotament al servitorului D-voastre.

I.Bianu

22 ian. 1933

D.J.Neamț A.N., fond Sturdza - Miclăușeni, dosar 267, f. 19.

Blazoane de pe diplome de înnobilare din secolele XV–XIX aflate în fondurile Direcției Județene Maramureș a Arhivelor Naționale (I)

LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS

Scopul acestui studiu este de a răspunde unei necesități stringente, aceea de a face cunoscute actele prin care se conferă unor familii sau persoane cu merite deosebite blazon și nobilitatea.

Se poate afirma că studiul metodic și detaliat al evoluției blazoanelor heraldice de pe diplomele de înnobilare este încă într-o fază de cercetare pretutindeni în Europa. Nu se cunoaște încă cifra globală a diplomelor existente, nici repartitia lor după suveranii emitenți, naționalități sau zone geografice. Blazoanele s-au născut în Europa Apuseană, în cea de-a doua jumătate a secolului al XII-lea, din rațiuni de echipament militar¹, însă monarhii nu le-au concedat decât două secole mai târziu, odată cu documentele însoțitoare legale. Cea mai veche diplomă de înnobilare armoriată cunoscută în Ungaria a fost redactată în 1326, în numele regelui Carol Robert, pentru Nicolaus, fiul lui Emeric, prin care se acordă un cimier: șoim pe ale cărui aripi desfăcute atârnă frunzulițe de treflă din aur, deasupra ciocului, ridicându-se, pe verticală, o ramură cu frunze aurite². Însă, abia de la începutul secolului al XV-lea suveranii au acordat nobililor diplome de înnobilare cu reproducerea stemei; în Ungaria, pentru prima oară, în timpul regelui Sigismund de Luxemburg³, a fost dat numai actul propriu-zis, fără atribuirea de posesiuni⁴.

Termenul de blazon are ca echivalent în limba latină *arma* (arme), iar *armales* desemnează actul solemn (diploma de înnobilare cu blazon) prin care se conferea unor persoane și dreptul de a purta blazon ca atribut al nobilității⁵. Nobilii armaliști erau persoane care aveau doar blazon nobiliar, ca o recunoaștere a serviciilor aduse suveranilor emitenți, dar care erau, de regulă, lipsiți de pământ, pe care cel mai

¹ Lucien Foureuz, *L'Héraldique. Manuel d'initiation*, Liège, [1942], p. 18.

² Fejérpataky László, *A XII. századi czimeradomány (Conferirea de stemă din secolul al XII-lea)*, în „Turul”, XIX, 1901, p. 98-99; Bertényi Iván, *Középkori címerjogunk néhány kérdése (Câteva probleme ale dreptului de stemă în evul mediu)*, în „Levéltári Szemle”, XXXVI, 1986, nr. 2, p. 21-36.

³ Kempelen Béla, *A nemesség. Útmutató az összes nemességei ügyekben. Genealogiai és Heraldikai kézikönyv (Nobilitatea. Îndrumător în toate problemele nobilității. Manual genealogic și heraldic)*, Budapesta, 1907, p. 45-46.

⁴ Marciánýi György Lovag, *Nemesség. Kézikönyv nemesi ügyekben (Nobilitatea. Manual în probleme nobiliare)*, Budapesta, 1886, p. 35.

⁵ Ölyvedi Vad Imre, *Nemességi könyv (Cartea nobiliară)*, Második bővített kiadás (Ediția a doua adăugită), Szeged, 1910, p. 57.

adesea îl închiriau de la marii latifundiași; numeroși armaliști practicau diverse meserii pentru a-și asigura subzistența sau se angajau chiar în slujba unor iobagi înstăriți ca vizitii, ciobani ori argați⁶.

Considerând că punerea în valoare, prin publicare, a acestor izvoare istorice de o importanță deosebită, cum sunt diplomele de înnobilitare cu blazon, va contribui și la reliefaarea activității artistice a cancelariilor amintite din Europa și va constitui totodată o bogată sursă pentru pictura din evul mediu și epoca modernă, ne-am propus să publicăm și să analizăm, în special din punct de vedere heraldic, 91 de diplome provenind din fondurile și colecțiile Direcției Județene Maramureș a Arhivelor Naționale⁷, majoritatea fiind inedite.

Patrimoniul cultural universal însumează, ca o parte distinctă, izvoarele heraldice, izvoare care reflectă, prin mijloace plastice, istoria comunităților sociale în complexitatea ei.

Cercetările științifice au evidențiat tripla valoare a acestor mărturii:

- a) izvor istoric;
- b) expresie a normelor juridice;
- c) surse pentru cunoașterea istoriei artelor⁸.

Referitor la diplomele aflate în depozitele instituției menționate, remarcăm că acestea emană din cancelariile mai multor suverani, anume: regii Ungariei: Sigismund de Luxemburg - 1; Ioan al II-lea Sigismund Zápolya - 1; principii Transilvaniei: Christofor Báthori - 1; Sigismund Báthori - 1; Ștefan Bocskai - 1; Gabriel Báthori - 3; Gabriel Bethlen - 9; Gheorghe Rákóczi I - 7; Gheorghe Rákóczi al II-lea - 3; Acatiu Baresai - 2; Mihail Apafi I - 24; împărații: Rudolf al II-lea - 3; Ferdinand al II-lea - 3; Ferdinand al III-lea - 1; Leopold I - 23; Carol al VI-lea - 1; Maria Tereza - 4; Francisc I - 2 și Francisc al II-lea - 1.

Majoritatea beneficiarilor diplomelor menționate provin din mai multe zone din Ardeal, în special Maramureș, unele comitate din Ungaria, sau din vastul Imperiu Habsburgic din acea vreme. Din totalitatea diplomelor studiate, 36 sunt originale, 65 copii, iar în privința limbii de redactare a lor, 95 sunt în latină, două în latină și maghiară, una în maghiară și trei în germană, precizând că uneori același document

⁶ Tóth István György, *A kismenesség szerepe és társadalomképe a 18. században* (Imaginea socială și rolul micii nobilimi în secolul al XVIII-lea), în *Nobilimea românească din Transilvania* (Az erdélyi román nemesség), Editura Muzeului Săunărean, Satu Mare, 1997, p. 219-220; 230; 233.

⁷ Adresăm, și pe această cale, mulțumirile și recunoștința noastră directorului Viorel Rusu și întregului personal care își desfașoară activitatea în instituția amintită, pentru condițiile create și sprijinul acordat la depistarea și cercetarea acestor „bijuterii” istorice, cât și colegilor Rafael-Dorian Chelaru și Ileana Maria Rădu, pentru traducerea textelor din limba latină, respectiv, limba germană.

⁸ Maria Dogaru, *Simbolul – expresie a solidarității umane. Izvoarele sigilare și heraldice reflectând colaborarea și prietenia între popoare*, București, 1990, p. 3

se poate regăsi în dublu exemplar (original și copie), în serii din diferite fonduri sau colecții arhivistice. Ele sunt scrise pe pergament sau hârtie de dimensiuni variabile, la unele originale sau copii, blazoanele sunt pictate în culori sau alb-negru, într-un cadru dreptunghiular sau oval, în colțul stâng superior al textului, imediat sub numele emitentului. Diplomele sunt validate cu sigiliul mare, atârnat, în ceară naturală sau introdus într-o cutie din lemn și legat de pergament printr-un șnur somptuos. Mai târziu, începând din secolul al XVIII-lea, mai cu seamă, formatul diplomelor emise de către împărații habsburgi ca principii ai Transilvaniei sau regi ai Ungariei devine asemănător cu cel al diplomelor imperiale, fiind compuse din mai multe file de pergament legate sub formă de caiet in-quarto. Stemele ocupă contrapagina filei de gardă. Documentul are coperte din catifea purpurie. Sigiliul atârnat este protejat într-o capsulă metalică sau din lemn, legat de diplomă printr-un șnur. Am întâlnit și diplome originale care nu aveau blazonul pictat în frontispiciu, locul unde trebuia să fie plasat acesta fiind lăsat gol. Acest fenomen se poate explica prin faptul că, pentru redactarea textului și pictarea blazonului pe document, scribii și artiștii miniaturiști profesioniști din atelierele specializate de pe lângă cancelariile suveranilor emitenți percepeau anumite prețuri. Aceste costuri erau, se pare, mai accesibile și totodată obligatorii pentru scrierea diplomei, iar cele pentru pictarea blazonului erau mai mari, motiv pentru care unii armaliști mai săraci nu mai aveau suficienți bani și pentru plata executării acestor operațiuni.

Documentele poartă semnătura emitentului și sunt aproape totdeauna contrasemnate de cancelar și de un secretar, validate cu marele sigiliu – aspect de care ne vom ocupa mai puțin. De asemenea, nu vom insista pe conținutul diplomelor studiate, pe importanța lor ca izvoare istorice. Ele reflectă, în general, istoria socială și politică a zonei geografice sau a țării de unde proveneau beneficiarii acestor documente. Vom insista însă pe descrierea și analiza reprezentărilor heraldice care, reflectând cu multă fidelitate epoca istorică în care ele au fost create, pot să devină și izvoare de o oarecare importanță pentru arheologie, istoria costumului, a armamentului, materialelor etc. și, în consecință, pentru întreaga istorie.

Vom structura studiul nostru în două părți: în prima vom publica descrierile blazoanelor de pe diplome, însoțite, acolo unde este cazul, de reproducerile acestora, color sau alb-negru; cea de-a doua parte va cuprinde analiza propriu-zisă a tuturor elementelor care compun un blazon.

În blazoane, scuturile, mobilele, coifurile, cimicrele și lambrechinii sunt de diferite tipuri, având forme, mărimi și nuanțe variate, care vor fi analizate, mai amply, în partea secundă a studiului.

Deși în bibliografia de specialitate sunt menționate numeroase familii sau persoane care au fost înnobilate, numărul diplomelor și blazoanelor cunoscute până în prezent, în sensul punerii lor în circuitul științific, este extrem de mic. Cu toate că în bibliografia maghiară și germană se află un număr apreciabil de studii și lucrări care le reproduc și le analizează pe unele dintre acestea, specialiștilor români le sunt

mai puțin cunoscute, deși diplome de înnobilitare cu blazon (*litterae armales*) erau acordate de suverani, individual sau în grup, și unor familii românești ardelen, pentru fapte de arme și alte merite în serviciul acestora.

Nobilii români provin, mai ales, din jurul cetăților (Ciceu, Chioar), din Hațeg, Maramureș, Țara Făgărașului⁹, și într-un procent semnificativ din zonele depresionare dinspre munții Apuseni ale comitatelor Cluj, Bihor, Zarand și Arad¹⁰.

Potrivit opiniilor renumitului heraldist Dan Cernovodeanu, „stemele purtate în decursul secolelor de familiile nobile românești din Transilvania nu comportă nici un fel de dubii asupra valabilității ce prezintă și nici nu au fost vreodată contestate sub raportul autenticității lor”¹¹. Caracteristicile acestor steme sunt „identice celor ale artei heraldice transilvănene, în general, neexistând nici o diferențiere ca factură între stemele familiilor de origine română și cele maghiare sau secuiești”¹².

Prezența contribuției a fost scrisă sub influența studiului *Enlumines heraldiques des XVIe-XVIIIe siècles dans la collection de l'Académie Roumaine*, aparținând reputaților specialiști Jean C. Mănescu și Mihail G. Stephănescu¹³, care ne-a suscitat interesul mai ales prin metoda de cercetare și acurba de care au dat dovadă autorii.

Interesul actual al istoricilor și cercetătorilor față de aceste mărturii istorice ar impune realizarea unor cataloage care să reunească atât reprezentările heraldice incluse în unele reviste și lucrări de specialitate, cât și, mai ales, pe acelea care sunt inedite, aflate doar în diverse fonduri de arhive sau muzee, sau chiar în colecțiile particulare.

La diplomele provenind, așa cum am mai menționat, de la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale, în special din fondul *Prefectura județului Maramureș*, seriile – *Familii nobile maramureșene* și *Diplome privilegiale*, vom cita, după caz, direct: *Familii nobile maramureșene*, sau *Diplome privilegiale*; iar acolo unde documentele se află în alte fonduri și colecții, cităm, de asemenea, numai fondul, sau colecția respectivă. Textele originale au fost redactate între ghilimele unghiulare [<< >>], traducerea lor între ghilimele obișnuite [„ ”], iar completările aduse descrierii blazonului le-am marcat prin text cu literă cursivă.

Cunoscând această situație, ne-am propus să publicăm, așa cum am menționat, următoarele blazoane de pe diplome:

⁹ Din istoria Transilvaniei, autori: C. Daicoviciu, Șt. Pascu, V. Chereșteșiu, T. Morariu, București. Editura Academiei Române, 1960, p. 125.

¹⁰ Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania între anii 1440-1514*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 11-21; Idem, *Nobilimea românească din Transilvania -- o problemă controversată în istoriografia română*, în vol. *Nobilimea românească din Transilvania (12 erdélyi román nemesség)*, p. 7-8.

¹¹ Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 175.

¹² *Ibidem*, p. 176.

¹³ Studiu publicat în „Revue Roumaine d'Histoire de l'Art” (în continuare: „Rev. Roum. Hist. Art”), Série Beaux-Arts, București, tom XVII, 1980, p. 13-45.

1. 1430 ianuarie 8, Bratislava. *Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, conferă diploma de înnobilitare cu blazon lui Mihai, fiul lui Matei de Dab alias Zagrebis.*

Blazonul: pe albastru un căprior (chevron) de aur cu vârful atingând jumătatea marginii superioare a scutului, însoțit de trei dinți regali de argint, doi în partea superioară și unul în interiorul acestuia. Scutul este drept, cu talpa rotunjită, poziționat puțin înclinat spre stânga. Coiful are viziera închisă, plasat pe colțul drept al scutului, orientat spre stânga în profil, având deasupra o coroană deschisă, cu trei fleuroane, din aur. Cimier: un dextroșer cu măneca albastră, ținând în sus un molar regal din argint. Lambrechini: aurii-albaştri în stânga și dreapta scutului.

Blazonul este înscris într-un dreptunghi cu marginea verde. Între blazon și bordura acestui cadru rectangular, pe auriu, motive florale cafenii.

Diplome privilegiale, doc. 3, original, lb. lat., pergament stare bună de conservare, cu blazon pictat. (Fig. 1. Ilustrația color este reprodusă la sfârșitul acestui număr al publicației noastre).

Bibliografie: F.L., *Zágrábi Dabi Mihály czimere 1430 - ból* (Blazonul lui Dabi Mihály de „Zágráb”, din 1430), în „Turul”, V, 1887, p. 105-107; Schönherr Gyula, *Czimeres nemes levelek a máramarosi levéltárakban* (Diplome de înnobilitare cu blazon în arhivele maramureșene), în „Turul”, VII, 1889, p. 194; Petrovay György, *Cimeres nemeslevelek Máramaros vármegye levéltárában* (Diplome de înnobilitare cu blazon în Arhiva comitatului Maramureș), în „Turul”, XXVIII, 1910, p. 159; Szábolcz de Vajay, *Artisanat, métiers et industrie dans l'héraldique hongroise*, în „Archivum Heraldicum”, nr. 2-3, 1965, Lausanne, p. 35; Bertényi Iván, *Új magyar cimertan* (Heraldica maghiară nouă), *Maecenas Történelem Könyvek*, [f.a.], p. 111-112; Idem, *Kis magyar cimertan* (Heraldica maghiară „mică”), Gondolat, Budapesta, 1983, p. 115.

2. 1560 octombrie 19, Alba Iulia. *Ioan al II-lea Sigismund Zápolya, rege ales al Ungariei, emite diploma de înnobilitare pentru Andrei Kothech de Șieu (Sayo), familiei și urmașilor acestuia, acordându-i titlul de nobil și blazon nobiliar.*

Blazonul: pe roșu, un coif din aur, fără vizieră, cu vârful ascuțit, străpuns oblic de o săgeată din argint, de la stânga la dreapta și de sus în jos. Scut de tip „Renaștere”, simetric, marginea șefului în formă de acoladă, extremitățile superioare retezate, flancurile concave, talpa, de asemenea, sub formă de acoladă, însă alungită până spre jumătatea acestuia. Coiful, coroana, lambrechinii și cimierul lipsesc. Blazonul este încadrat într-un pătrat din aur, având pe margine și puțin la interior două fâșii subțiri roșii, care urmăresc conturul acestuia. <<Scutum videlicet rubeum triangulare galeam aurei coloris sagitta trajectam in medio sui continentem>>.

Diplome privilegiale, doc. 13, original, lb. lat., pergament, semnat de rege, sigiliul atârnat, cu miniatură înfățișând blazonul, 1 filă; și la același fond, dar seria *Familii nobile maramureșene*, doc. 389, f. 1-2, copie, lb. lat. (Fig. 2).

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 162; Schönherr Gyula, *op. cit.*, p. 194; Constantin Reichenauer von Reichenau, Géza von Csergheő, Oscar von Bárczay, *Adel von Siebenbürgen*, în „J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch”, Band IV, Theil XII, Heft 8, Nürnberg, 1898, pl. 119.

3. 1579 august 12, Alba Iulia. *Principele Transilvaniei Christofor Báthory conferă lui Wolfgang, Petru și Ioan Kis Tivadar și succesorilor lor titlul de nobil, blazon și imunitatea proprietăților din localitățile Remetea Chioarului, Berchezoaia, Culciu, Copalnic, Coruia și Coaș din comitatul Solnocul de Mijloc.*

Blazonul: pe argint, dintr-o coroană din aur, încrustată cu pietre prețioase, iese un om, pe jumătate, privind spre dreapta, cu haina și căciula roșii, ținând cu mâna dreaptă o sabie, pe cea stângă sprijinind-o pe sold.

Coif cu viziera închisă tarat spre dreapta.

Lambrechini: argintii și verzi la dreapta, roșii și verzi la stânga. Blazonul este închis într-un pătrat având marginea de culoare violet-șters.

Fond Familia Kis Tivadar (din Remetea Chioarului), doc. 1, original, lb. lat., pergament, deteriorat, cu blazonul familiei, sigiliu în ceară, atârnat, prins de document printr-un șnur de cânepă. (Fig. 3).

Bibliografie: Tagányi Károly, *Jegyzéke az Országos Levéltárban a Magyar és Erdélyi Udvar. Kánczelláriák föllálításáig található hercegi, grófi, bárói, honossági és nemesi okleveleknek* (Catalogul diplomelor nobiliare de principi, conți, baroni și cetățeni păstrate și în Arhiva Cancelariei Aulice Maghiare și Transilvănene), Budapesta, 1886, p. 38.

4. 1582 februarie 18, Bratislava. *Împăratul Rudolf al II-lea conferă diploma de înnobilitare și blazon numiților Ștefan, Ioan și Andrei Lazar, Emeric și Stephan Fanchikay, Christophor Chwzy, Ioan Nagi, Francisc și Paul Byky, Ioan Teoreok, toți din localitatea Făncica (Fanchika), comitatul Ugocea (azi în Ucraina subcarpatică); cu o notă tergală din anul 1583 privind publicarea diplomei în Adunarea Generală a comitatului Ugocea.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe roșu, în partea cea mai de jos un deal înverzit, cu trei vârfuri, pe care stă un urs redat în culoarea sa naturală, ridicat pe ambele picioare dinapoi, întors spre latura dreaptă a scutului, cu etichete dinainte” extrăgând din gura sa o lance de aur cu vârful din argint care iese prin spatele capului. Coif militar, închis, încoronat, așezat spre dreapta, are marginea, lanțul și medalionul (cu un rubin roșu pe mijloc) din aur. Cîmîer: între două aripi de acvilă, naturale, o tulpină înverzită având flori de crin în partea de sus. Lambrechinii, pe dreapta aurii și roșii, pe stînga argintii și albaștri.

Scutul, mărginit pe interior de o fâșie subțire din aur care se întrerupe în deal, are marginea superioară sub formă de acoladă, extremitățile de sus retezate, flancurile concave, talpa în formă de arc trilobat.

Blazonul este înscris într-un chenar dreptunghiular având laturile orizontală superioară și cea verticală din stânga în culorile roșu-auriu-albastru, iar latura verticală din dreapta și cea orizontală inferioară în roșu-auriu, fondul dintre blazon și chenarul aurit fiind metalizat. <<Scutum videlicet militare erectum rubei coloris cuius imam partem (...) viridis monticulus occupat super quem ursus proprio suo colore depictus posterioribus duobus pedibus dispositis innixus in dextramque scuti latus conversus stare anterioribus vero pedibus (...) Scuto incumbentem galea militarem clausam (...)>>.

Diplome privilegiale, doc. 15, original, lb. lat., pergament, semnat, cu sigiliul mare atârnat al împăratului, cu ornamente (pictarea color a blazonului și inițiale), 1 filă (Fig. 4).

Bibliografie: Illéssy János, *Az 1754-55. Évi országos nemesi összeírás (Conscripția pe țară a nobililor din anii 1754-55)*, Budapesta, 1902, p. 117-118.

5. 1582 februarie 21, Bratislava. Împăratul Rudolf al II-lea emite diploma de înnobilare, prin care conferă titlul de nobil și blazon nobiliar lui Andrei Zalnoky, fraților săi Ioan și Gheorghe, precum și surorii sale, Ana; cu o notă tergală din anul emiterii privind publicarea diplomei de față în scaunul de judecată al comitatului Bratislava.

Blazonul: scut militar, drept, de tip „Renaștere”, simetric, cu contururi destul de severe, marginea superioară bombată, extremitățile de sus retezate, flancurile concave, talpa în arc trilobat. În câmp albastru, pe o câmpie verde, doi grifoni rampanți din aur, limbați roșu, afrontați, cu cozile trecute printre picioare, aripile lor deschise atingând flancurile scutului, ținând cu etichete superioare un coif de turnir din „argint” cu cinci grile și lanțul din aur, așezat din față. Scutul este timbrat de un coif cu viziera închisă, din argint, poziționat spre dreapta, având deasupra o coroană deschisă cu trei fleuroane, din aur, încrustată cu pietre prețioase. Cimier: un grifon din aur ieșind din coroană, limbat roșu, poziționat spre dreapta, ținând în laba dreaptă o tulpină verde cu trei flori de crin, albe. Lambrechini: aurii și albaştri la dreapta și stânga scutului. Blazonul este înconjurat de un fond violet, cu arabescuri albastrii, totul încadrat într-un pătrat cu marginea aurie. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris cuius fundum trijugis viridis monticulus occupat cui duo naturales Griphi oribus patulis linguis exertis alis expansis candisque intra pedes reflexis sibi invicem oppositi anterioribus utriusque pedibus galeam militarem apertam tenere conspiciuntur. Scuto incumbentem galeam militarem clausam regio diadematæ dimidium aurei coloris griphum – protenso dextro ramusculum trium liliorum alborum viridem tenentem producent – summitate vero, seu cono galeae laciniis, seu lemniscis, utrumque aurei et coelestini colorum in scuti extremitates defluentibus illumque apprime exornantibus>>.

Diplome privilegiale, doc. 16, original, lb. lat., pergament, semnat, cu sigiliu atârnat, cu blazonul familiei pictat, parțial distrus la îndoituri și pe alocuri, scrisul șters, 1 filă (Fig. 5).

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 168; Schönherr Gyula, *op. cit.*

6. 1597 decembrie 12, Alba Iulia. *Sigismund Báthori conferă diploma de înnobilare cu blazon lui Andrei Huszthi alias Izai și fratelui său, Francisc.*

Blazonul: „Scut triunghiular, pe azur un braț omenesc drept ținând trei săgeți. Coif militar închis. Lambrechini de diferite culori (lemnisci variorum colorum)”. <<Scutum videlicet triangulare coelestini coloris, in cujus campo dextrum Hominis brachium depictum tres sagittas tenere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, ex cujus cono teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque scuti partem pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Izai, doc. 319, f. 4-5, copie, lb. lat.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 161; Schönherr Gyula, *op. cit.*

7. 1602 martie 29, Praga. *Rudolf al II-lea îi conferă diplomă de înnobilare și blazon lui Gheorghe Horvath de Sighet și soției sale, Elena Ujffalussy; cu o notă tergală din 8 octombrie 1668 privind recunoașterea și publicarea diplomei în cauză în Congregația nobililor din comitatul Maramureș, de la Sighet, consemnare făcută de Ioan Zagoni, jurat-notar comitatens.*

Blazonul: „Scut militar, drept, în roșu, pe o câmpie verde este un soldat viteaz, înarmat, cu fața însângărată, întors spre dreapta scutului, mâna stângă pusă pe șold, cu dreapta ținând o sabie cu două tăișuri în care e înfipt un cap de turc. Scutul acoperit cu un coif militar închis, <timbrat> cu o coroană regală din care iese un soldat asemănător cu cel din scut. Din vârful coifului curg lambrechini pe dreapta albaștri și aurii, pe stânga roșii și argintii”. <<Scutum videlicet militare erectum rubrum cujus fundum viridis campus occupat, in quo miles Strenuus armis inductus facieque sanguine madefactus, ac ad dextrum scuti latus conversus, sinistra manus Lumbis inpecta, dextra vero bipennem evaginatam caputque Turcicum, et infixum trijumphanter, fortiterque tenere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem clausam Regia corona militem pubetenus emergentem priori per omnia similem producente ornatam. A summitate vero, seu cono galeae laciniis, seu lemniscis hanc coelestini et aurei, illinc vero rubri, et albi colorum ...>>.

Familii nobile maramureșene – familia Horvath de Sighet, doc. 298, f. 1-2, copie, lb. lat.

Bibliografie: Joódy Pál, *Máramaros vármegye 1749-1769, évi. nemesség vizsgálatá (Cercetarea nobilimii din comitatul Maramureș din anii 1749-1769)*, Sighetul Marmăției (Máramarossziget), 1943, p. 92.

8. 1605 Iunie 14, Košice. Ștefan Bocskai, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilare cu blazon lui Mihai Zaz de Sighet (Zygeth), încasatorul („exactor”) Cămării Sării din Sighet, și urmașilor săi; cu o notă tergală din 26 iulie 1605 privind publicarea diplomei în Scaumul de judecată al comitatului Maramureș din Sighet.

Blazonul: scut tăiat: în câmpul superior, pe albastru, un om redat pe jumătate, haina roșie, nasturi aurii, căciula neagră, ținând în mâna dreaptă sabia ridicată, iar în stânga, trei pene de struț (stânga - galbenă, dreapta - verde, mijloc - roșie), însoțit în partea inferioară dreaptă de o semilună de aur, în stânga de o stea cu șase raze din același metal; în câmpul de jos, roșu, pe un deal verde, cu trei ridicături, un inorog din argint, cu picioarele posterioare pe cel de-al treilea delușor, cu cele din față ridicate în salt, flancat în dreapta și stânga de câte un trandafir din argint. Coif cu viziera închisă, albastru, lanțul și medalionul din aur, așezat din față. Coroana care timbrează scutul este deschisă, cu trei fleuroane, din aur, încrustată cu pietre prețioase. Cimier: un om redat pe jumătate, ca în scut, ținând în mâna dreaptă o sabie ridicată oblic în sus, stânga rezemând-o pe șold, flancat în dreapta de o aripă de vultur, albastră, ce are în centru un cerc de aur care circumscrie o semilună albastră, în stânga o altă aripă, argintie, pe mijlocul căreia este o floare roșie de trandafir, butonată din aur. Lambrechini: în dreapta albaștrii și aurii, în stânga roșii și argintii.

Blazonul este înconjurat de o ghirlandă de lauri, verde, având o construcție destul de sofisticată: un semioval, închis în sus de un semicerc cu o rază mai mică. Ghirlanda este borduită la interior și exterior de o fâșie subțire din aur, iar pe câte un ornament baroc albastru, ce înfășoară discret mijlocul flancurilor acesteia, sunt reprezentate capete umane din aur. În vârful ghirlandei se află stema Boemiei – scut drept, cu talpa rotunjită, pe albastru un leu rampant, din aur – timbrată de o coroană princiară. Fondul oval - rotund, în interiorul ghirlandei este verde și decorat cu arabescuri din aur; spațiul dintre ghirlandă și cadrul dreptunghiular exterior, din aur, este liliachiu și acoperit, în mod asemănător, cu arabescuri. Tot în exteriorul ghirlandei, în partea de sus, pe câte un postament subțire albastru ce pornește din punctele de intersecție ale semiovalului cu semicercul și oprindu-se pe interiorul chenarului care circumscrie toată compoziția, sunt stema Ungariei, în dreapta, și cea a Transilvaniei, în stânga, redată pe scuturi sub formă de pasăre cu aripile închise, marginea din aur, puțin înclinate, rezemate ușor pe lăturile verticale ale dreptunghiului, în partea superioară; „păsările” părănd că privesc doi tenanți, aceștia fiind doi soldați ieșiți pe jumătate din cele două scuturi înclinate amintite și sprijinind, în partea de sus, ghirlanda, cel din dreapta purtând coif verde și platoșă albastră, cel din stânga, coif albastru și platoșă verde. De asemenea, în cele două unghiuri inferioare ale cadrului rectangular se află, cu rol de sprijinitori ai ghirlandei, câte un leu trecând, din aur. <<Scutum videlicet triangulare, coelestini

coloris, in cujus campo sive area, unicornis posterioribus pedibus ad imam Scuti viridis cespitis effigiem innixus, anterioribus autem elevatis et inclinatis vigilanter stare, in quo homo dimidius, dextra ensem nudatum ac elevatum fortiter, leva vero manibus Strutionum pennas diversi colores tenere, hinc inter lunam illinc autem stellam flavo colore insignitas eminere, supra scutum galea militaris clausa est posita quam contegit corona Regia gemmis et unionibus ornata, superqua duae alae aquilinae a dextera nigro, a sinistra autem partibus albo coloribus depicta visuntur, quarum in medio similiter homo medius elevata dextra manum gladium evaginatam sustulisse conspicitur ex cono autem galeae laciniae, sive lemnisci, a dextra aurei et coelestini, a sinistra autem partibus semialbicantis et rubri colorum utriusque defluentes oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 18, original, lb. lat., pergament, semnat de principe, cu blazonul pictat; mult deteriorat, cu unele lipsuri din text, 1 filă; și *Seria Familii nobile maramureșene*, doc. 824, f. 1-2, copie, lb. lat., stema alb-negru. (Fig. 6).

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 167-168; Schönherr Gyula, *op. cit.*, p. 194.

9. 1608 decembrie 18, Alba Iulia. *Principele Transilvaniei Gabriel Báthori conferă diploma de înnobilare și blazon lui Sebastian Majláth, soției sale, Elisabetha Erdelyi, și fiului lor, Ioan Majláth.*

29

Blazonul: scutul este de tip „francez modern”; în câmp albastru, pe o câmpie verde, stă un om îmbrăcat în armură, cu coif pe cap, ținând cu mâna dreaptă, de hampă, un steag ce are, pe orizontală, culorile roșu și alb, iar în stânga un mănunchi de grâu copt. Coiful care timbrează scutul este cu grile de aur, lanț cu medalion, plasat spre dreapta. Lambrechini „variorum colorum” <<Scutum videlicet militare coelestini coloris in cujus campo homo integer – thorace Lorica et galea indutus erectus stare, dextra hastam duobus velis rubri et albi colorum redimitam, sinistra vero manibus fasciculum tritici bene ematurati tenere visitur. <Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum; ex cono vero galeae teniae, sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornat>>.

Familii nobile maramureșene – familia Majláth, doc. 457, f. 2, copie, lb. lat. (Fig. 29).

Bibliografie: Adel von Siebenbürgen..., pl. 129; Tagányi Károly, *op.cit.*, p. 45.

10. 1611 decembrie 22, f.l. Gabriel Báthori, principele Transilvaniei conferă diploma de înnobilare și blazon lui Gheorghe Bartos de Sighet (Szigeth).

Blazonul: „Scut militar, pe albastru un braț omenesc retezat din umăr, îmbrăcat în zale, ținând cu putere o sabie scoasă din teacă. Coif militar închis, având deasupra o coroană regală. Lambrechini <<variorum colorum>>”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo, sive arca brachium humanum humero tenus resectum lorica indutum gladium evaginaturn sursum porrectum fortiter tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum; ex cono vero galeae teniae, sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Bartos, doc. 52, f. 1-2. copie. lb. lat.

Bibliografie: Joódy Pál, *op.cit.*, p. 40.

11. 1612 august 1, Alba Iulia. Gabriel Báthori, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilare prin care acordă titlul de nobil și blazon nobiliar comun numiților: Gheorghe Nagy, Mihail Bogác, Sebastian Kozák, Mihail Gula, Emeric Ferencz, Gaspar Ferencz, Stephan Báthory, Mihail Varga, Ioan Nykos, Mihail János, Stephan Horváth, Blasius Nagy, Balthasar Horváth, Ioan Petréc, Melchior Szay, Toma György, Mihail Toth, Andrei Szekeres, Petru Erdelyi, Ioan Sovágó, Gheorghe Piros, Balthasar Patoczy, Andrei Kelemen, Ioan Berky, Valentin Literati cu toți din localitatea Teceu (Teöczö); Petri Fekete, Andrei Stibor, Gheorghe Paul, Grigore Szeölösy, Ioan Hatváni, Mihail Fabian, Ioan Nagy, Andrea Kovács, Ioan Szekely, Gheorghe Pongrácz, Martin Borbély, Toma Veres, Stephany Csehy, Simon Kosa, Ioan Molnar, Emeric și Simon Szigethy, Ioan Czehy, Mihail Nánász, Gheorghe Borbély, Andrea Kovács, Ioan Pongrácz, Mihail Nagy, Stephan Leörincz, Ioan Kozák, Mihail Urbán, Ioan Herbe, cu toți din Sighet (Szigeth); Stephan și Ioan Czirke, Michail Nagy, Ioan Agoston, Stephan Benczik, Ioan Tekeházy, Gheorghe Galgoczy, cu toții din Huszth; Gheorghe Katha, Laurentiu Literati, Ioan Demecz de Visk; Nicolai Hajdu, Demetrie Simon, Stephan Tolvay, precum și Andrei Gal, cu toții din Câmpulung la Tisa (Hosszmezö); cu o notă tergală din 16 august 1612 privind recunoașterea și publicarea diplomei la Sighet în Congregația nobiliară a comitatului Maramureș.

Blăzonul: scut cu marginea superioară puțin bombată, răsucită discret la extremități, flancurile puțin concave, talpa în arc trilobat; în câmp albastru, pe o câmpie verde stau doi lei din aur, afrontați, ce sprijină cu labele anterioare o coloană roșie, așezată în pal, peste care este pusă o coroană de lauri verde. Scutul este timbrat de un coif închis, negru, cu marginea din aur, orientat spre dreapta. Coroana care surmontează coiful este din aur, deschisă, cu trei fleuroane, încrustată cu pietre prețioase. Cimier: un grifon de aur ieșind din coroană, cu aripile întinse, limbat roșu,

ținând cu ambele labe, de hampă, un steag având, pe orizontală, culorile roșu și alb. Lambrechinii – albaștrii și aurii în dreapta, roșii și argintii în stânga.

Blazonul este înconjurat de o ghirlandă de lauri verde, întreruptă, în partea inferioară și superioară, de chenarul dreptunghiular albastru ce încadrează întreaga compoziție. Ghirlanda, ovală, asimetrică, este borduită, în partea dreaptă sus și jos, la interior și exterior, de câte o fâșie subțire de aur, iar în partea stângă, la interior de două fâșii subțiri – roșie și aurie, în exterior de altele două – aurie și roșie. Ghirlanda de lauri este întreruptă pe ambele flancuri de câte doi suporturi alb-violeți – cei de sus mai subțiri, cei de jos mai groși –, și care sunt perpendiculari pe laturile verticale ale dreptunghiului și paralele cu cele orizontale, între aceștia, câte un modilion auriu pe fiecare parte. Totodată, aceste modilioane sunt borduite cu câte o fâșie roșie pe ambele părți: la interior pe dreapta și la exterior pe stânga. Fondul: din interiorul ghirlandei este verde (aproximativ trei sferturi) în partea inferioară, în cea superioară un albastru șters (cam un sfert), iar de la linia de intersecție între cele două nuanțe, pe verde, câteva motive florale de culoare neagră; cel din exterior este roșu-închis presărat cu arabescuri de un albastru-violaceu. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, cujus fundum viridis cespes occupat, in quo duo integri leones oribus hiantibus et linguis rubicundis exertis corporibus erectis posterioribus stare, anterioribus vero pedibus inter se columnam quandam superne laureo serto insignitam fortiter tenere visitur: Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam corona seu Diadema Regium Gemmis unionibusque pretiosis eleganter exornatum contegit, ex quo griphus medius umbilicotenues emergens aliis expansis, rostro aperto levo protenso, dextro autem Pede vexillum rubei et albi coloris fortiter compræhensum tenere conspicitur: Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras, seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 19, original, lb. lat., pergament, semnat de principe, sigiliu atârnat, blazon pictat, 1 filă; cât și seria *Familii nobile maramureșene – familia Nagy de Teceu*, doc. 515, f. 1-3, copie, lb. lat. (Fig. 7).

Bibliografie: Marius Diaconescu, *Din istoria Maramureșului în timpul principelui Gabriel Báthory*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, XV-XVI, 1998-1999, Editura Muzeului Sătmărean, p. 295-306; *Adel von Siebenbürgen...*, pl. 51, 62, 64, 68, 70, 73, 76, 80, 90, 97, 98, 101, 113, 139, 203; Petrovay György, *op. cit.*, p. 163-164; Schönherr Gyula, *op. cit.*

12. 1620 februarie 26, Košice. Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Ioan Szilági; cu o notă tergală din 16 martie 1620, Sighet, privind recunoașterea și publicarea diplomei în Scaunul de judecată al comitatului Maramureș.

Blazonul: „În scut militar drept, pe câmp albastru un om întreg, înveșmântat în haină verde, cu mânecile ridicate, în mâna stângă ținând trei spice de grâu coapte.

Coif militar închis încoronat. Lambrechini <<variorum colorum>>”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris in cujus campo, sive area homo integer, veste viridi indutus, manibus erectis ... sinistra vero tres aristas tritici, jam maturas, tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus ... ex cono autem galeae teniae, sive lemnisci, variorum colorum hinc inde defluentes utramque partem ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Szilágyi (Kövesliget), doc. 716, f. 16-17, copie, lb. lat.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 166-167.

13. 1620 august 29, Alba Iulia. *Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, acordă diploma de înnobilitare și blazon lui Demetriu și Iacob Dohy de Sighet (Szigeth).*

Blazonul: „Scut militar în câmpul albastru, pe o câmpie verde, un leu întreg, limbat roșu, coada ridicată în sus, stând pe labelle dinapoi, în cele din față având o sabie scoasă din teacă, în vârful căreia este o stea aurie care strălucește. Coif militar închis având deasupra o coroană regală. Lambrechini <<variorum colorum>>”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris cujus fundum viridis cespes occupat, in quo Leo integer depictus ore hianti, lingua rubicunda exerta, et cauda sursum levata, posterioribus pedibus stare anterioribus vero gladium evaginatum, in cuspidē stella aurea rutillanti insignitum fortiter tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum; ex cono vero galeae teniae, sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Dohi, doc. 175, f. 4, copie, lb. lat., spațiul unde ar fi trebuit să fie pictat blazonul este gol.

14. 1621 noiembrie 29, Hunnobrod. *Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon numiților Ioan și Gheorghe Pungoracz din Sighet, pentru meritele lui Ioan Pungoracz în campania principelui împotriva împăratului Ferdinand al II-lea; cu o notă tergală din 7 martie 1648 privind recunoașterea și publicarea diplomei în Congregația <nobiliară> a comitatului Maramureș. Localitatea în care s-a emis documentul se află pe teritoriul Moraviei.*

Blazonul: „Scut militar, pe albastru un urs redat în culoare naturală, stând pe labelle dinapoi, cu cele dinainte strângând cu putere o lance lungă. Pe scut un coif militar închis având deasupra o diademă regală împodobită cu pietre prețioase, iar din vârful coifului curg lambrechini de diverse culori împodobind ambele margini ale scutului”. <<SCUTUM militare coelestini coloris, in cuius campo sive area Ursus

quidam naturali suo colore depictus, duobus posterioribus pedibus insistere, prioribus vero pedibus sarissam firmissime comprehensam tenere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita quam contegit Diadema Regium gemmis atque unionibus apprime variegatum, ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 22, original, lb. lat., pergament, semnat de principe, cu urma de sigiliu atârnat dispărut, spațiul din partea stângă sus al diplomei unde urma să fie pictat blazonul este gol, 1 filă.

15. 1622 februarie 5, Košice. *Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilare prin care numitului Mihail Huszar de Nanas (Ungaria) și urmașilor săi li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar.*

Blazonul: „Scut militar, în câmp, pe azur, un braț omenesc retezat din umăr, ținând o sabie în sus. Pe scut un coif militar închis având [deasupra] o coroană regală împodobită cu pietre prețioase, din vârful coifului curgând lambrechini de diverse culori împodobind ambele margini ale scutului”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris in cuius campo sive area brachium quoddam humanum humerotenus resectum, ensem strictum sursum porrectum capulotenus tenere visitur. Supra Scutum, galea militaris clausa est posita, quam contegit Diadema Regium, gemmis atque unionibus apprime variegatum, ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 23, original, lb. lat., pergament, semnat de principe, cu sigiliu atârnat (suportul acestuia parțial degradat), cu locul gol pentru pictarea blazonului.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 161; Schönherr Gyula, *op. cit.*, p. 194.

16. 1622 noiembrie 3, Alba Iulia. *Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilare și blazon lui Paul Boitor de „Roșiori, sau Tisa” (Veresmarth) și fiilor săi Francisc și Grigore; cu o notă tergală din 24 mai 1623 privind publicarea diplomei în cauză în Dieta Generală a nobililor regnicolari ai celor trei națiuni („1623 feria quarta proxima post Dominicam Rogationum in generalibus Dominorum Regnicolarum trium Nationum”).*

Blazonul: „Scut militar, drept, în câmp azuriu un braț omenesc retezat din umăr, ținând o sabie lungă ce se intersectează la mijloc cu o coroană regală, în vârful sabiei strălucind o stea. Coif militar închis timbrat cu coroană regală. Lambrechini de diferite culori <<variorum colorum>>”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo sive area brachium quodam humanum, humerotenus resectum, gladium sive ensem oblongam ad medium Diademati Regio traiectum

stella micante extremitate mucronis radio suo contrahente tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus apprime variegatum. Ex cono vero galeae teniae seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>>.

Familii nobile maramureșene – familia Bojtor, doc. 98, copie, lb. lat.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 158.

17. 1625 mai 1, Alba Iulia. *Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilare și blazon lui Grigore Gerhes de Sărăsău (Szarvaszó), soției sale, Margaretha Rád, și fiilor săi Luca, Mihail, Matei, Francisc, Ladislau, din nou Francisc și Ion; cu o notă tergală din 8 iulie 1625, sub semnătura juratului notar Ioan Gyarmati de Sighet (Szigeth), privind proclamarea și publicarea diplomei în cauză în Congregația nobiliară a comitatului Maramureș.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe azur un om redat în întregime având pieptul înzăuat, coif și înarmat, stând pe un cal negru, ținând cu mâna dreaptă o sabie scoasă din teacă cu vârful în sus. Pe scut un coif militar închis având deasupra o diademă regală împodobită cu pietre prețioase din care iese un om redat pe jumătate, înarmat ca și cel din scut, cu care este asemănător în toate, ținând în sus o sabie scoasă din teacă. Lambrechini de diferite culori”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cujus campo, sive arca homo integer thorace, lorica, et galea bellicis instrumentis non indecenter ornatus equo subnigro insidere, dextraque manu frameam evaginatam quasi in aciem proditur erectam tenere conspicitur. Supra scutum galca militaris clausa est posita, quam contegit Diadema Regium gemmis, atque unionibus decenter variegatum, ex quo homo dimidius bellicis instrumentis priori per omnia similes indutus eminere gladiumque vagina caren sursum porrectum tenere visitur. Ex cono vero galeac teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>>.

Familii nobile maramureșene – familia Gerhes, doc. 245, f. 95-96, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János și Pettkő Béla. *A Király Könyvek. Jegyzéke a bennük foglalt nemesség czim, czimer, előnév és honosság adományozásoknak 1527-1867 (Cărțile Regale. Lista acordărilor titlului de nobilitate, a stemei, predicatului și cetățeniei cuprinse în ele din perioada 1527-1867)*, Budapesta, 1895, p. 73.

18. 1627 mai 28, Alba Iulia. *Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilare, prin care numitului Grigore Tivadar de Rognă (Rohnah) și fiilor săi Andrei, Ladislau și Ioan, precum și urmașilor lor li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 7 martie 1628, având înșirate numele demnitarilor și al notarului comitatens, privind publicarea diplomei în cauză în scaunul de judecată al comitatului Maramureș.*

Blazonul: „Scut militar, pe câmp albastru un braț omenesc retezat din umăr, îmbrăcat în mânecă roșie și stând deasupra unui deal ce ocupă partea de jos, ținând în sus o sabie stropită cu sânge în care este înfipt capul unui turc. Pe scut este pus un coif militar închis având deasupra o diademă regală împodobită foarte frumos cu pietre prețioase, deasupra căreia se observă fulgerând o cometă cu raze strălucitoare. Din vârful coifului curg lambrechini de diverse culori împodobind ambele laturi ale scutului”.

Scutul cu conturul roșu conține și o terasă verde care nu este precizată în descrierea din textul diplomei; acesta este de tip <<Renăștere>>, marginea superioară bombată, flancurile concave, talpa în formă de acoladă. Coiful, cu marginea, lanțul și medalionul din aur, este orientat spre dreapta. Cometa de deasupra coroanei este reprezentată ca o stea din aur cu șase raze asimetrice. Lambrechinii sunt pe ambele laturi aurii și albaștri, în descrierea din text cromatica acestora nefiind precizată. Blazonul este înscris într-un chenar dreptunghiular cu bordura verde. Fondul, de culoare mov, este încărcat cu arabescuri. <<Scutum videlicet militare coerulei coloris in cuius campo sive area dextra humana humerotenus abscissa, rubraque manica induta, frameam quandam sanguinis aspergine tinctam sursum tenere subqua caput Turcicum amputatum in colle quedam luminosa fundum scuti occupante iacere visuntur. Supra scutum galea militaris clausa est posita quam contegit Diadema Regium gemmis unionibusque apprime variegatum super quo cometa radiis micantibus diffusis fulgere conspicitur. A summitate vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 24, original, lb. lat., pergament, semnat, cu sigiliu atârnat, ornamente (blazonul pictat în culori și inițiale), 1 filă. (Fig. 8).

19. 1627 decembrie 25, Făgăraș. *Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Ladislai Papp de Vajnág (Măramureș) și fiilor săi Ioan și Mihail.*

Blazonul: „În scut militar, pe câmp albastru un om întreg în haină verde, înarmat, ținând în mâna dreaptă o săgeată de la mijloc, în stânga, ridicată deasupra capului, o căciulă. Coif militar închis. Lambrechini de diferite culori <<variorum colorum>>”. <<Scutum videlicet militare coelestine coloris, in cuius campo, sive area homo integer veste viridi, armisque indutus erectim stare, ac dextra manuum telum sagittarium in medium constringere senestra vero Pileum quondam supra caput levatum tenere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter exornatum. Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Pap (Darva, Vajmag), doc. 551, f. 1-2, copie, lb. lat.

Bibliografie: Ioan Cavaler de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, vol. I, Sibiu, 1892, p. 18 și 20; vol. II, 1895, p. 286; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 165.

20. 1628 iulie 23, Alba Iulia. *Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilare, prin care numiților Ioan și Thodor Nemes alias Ivulie de Călinești (Kalinfalva), precum și urmașilor acestora li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 24 octombrie 1628, sub semnătura notarului comitatens Gheorghe Szalai de Sighet (Szigeth), privind publicarea diplomei în Congregația comitatului Maramureș, de la Sighet.*

Blazonul: „Scut militar, în câmp albastru un om redat în întregime stând pe un cal negru, înarmat pentru război ca și cum ar ataca un dușman, ținând în mâini o lance aurită; pe scut este pus un coif militar închis care are deasupra o coroană regală împodobind cu pietre prețioase. Din vârful coifului curg lambrechini de diferite culori împodobind ambele laturi ale scutului”. <<Scutum videlicet militare, coelestini coloris in cuius campo sive area homo integer Equo quodam subnigro insidere, armisque bellicis indutus, quasi hostem aggredens manibusque hastam deauratam tenere visitur; supra scutum galea militaris clausa est posita quam contegit Diadema Regium, gemmis atque unionibus decenter variegatum, ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 25, original, lb. lat., pergament, semnat, sigiliu atârnat, cu lăsarea locului gol pentru pictarea blazonului, 1 filă și în seria Familii nobile maramureșene – familia Nemes din Budești și Călinești, doc. 525, f. 1-2, 3-4, copie, lb. lat.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 164; Schönherr Gyula, *op. cit.*

21. 1628 august 5, Viena. *Împăratul Ferdinand al II-lea conferă diploma de înnobilare și blazon lui Nicolae Gbellány, tatălui său, Ioan, precum și fraților săi Martin, Gaspar, Matei și Ioan.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru, în partea de jos, pe o câmpie verde este redată o apă vălurată unde înoată o lebădă întreagă, ținând în cioc o ramură de lauri, întoarsă spre partea dreaptă a scutului; de o parte și de alta, stele de aur strălucitoare. Scutul acoperit de un coif militar cu grătar sau deschis, având deasupra o diademă regală-din care se ridică, până la jumătate, un inorog. Din vârful coifului curg lambrechini pe dreapta roșii și argintii, pe stânga de asemenea roșii și aurii, împodobind ambele laturi ale scutului”.

Scutul desenat este drept, cu talpa rotunjită, așezat pe două arabescuri aflate sub acesta. Coiful deschis are marginile din aur și este căptușit cu purpură.

Blazonul este înconjurat de o ghirlandă de lauri verde, întreruptă în partea superioară, sus, la vârf, și puțin lateral, de două scuturi, iar în cea inferioară de cele două arabescuri amintite. Ghirlanda este dublată în exterior pe flancuri de câte o bordură aurie. Fondul interior al acesteia este mov. Întreaga compoziție este înscrisă într-un chenar rectangular auriu, fondul dintre ghirlandă și dreptunghi fiind albastru. În unghiurile superioare, stând drept, două scuturi cu talpa rotunjită, timbrat cu coroane deschise cu trei fleuroane din aur; pe acestea fiind reprezentată stema Ungariei, anume: în scutul din stânga opt brăuri alternând roșu-argint, iar în cel din dreapta, pe roșu, deasupra unui deal verde, o cruce de Lorena argintie. <<Scutum militare erectum coerulei coloris viridi campo in fundo stratum, supra quem stagnum udabundum designatum, in quo integer cygnus ramum lauri rostro premens natitare ac ad dextram scuti partem conversus esse visitur aureis utrinque stellis rutilantibus. Scuto incumbentem galeam militarem clatratam, sive apertam, regio diademate medium monocerotem inguinetenus eminentem proferente ornatam. A summitate vero, sive cono galeae laciniis et lemniscis, hinc rubeis et candidis, illinc vero rubeis itidem et flavis in scuti extremitates se se defluentibus scutumque ipsum decenter ornantibus>>.

Diplome privilegiale, doc. 26, original, lb. lat., pergament, semnat, sigiliu atârnat, cu ornamente (desenul în color al blazonului și inițiale), 1 filă. (Fig. 9).

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 160.

22. 1631 martie 29, Oradea. *Gheorghe Rákoczi I, principele Transilvaniei, conferă numiților Ștefan și Gheorghe Deési, alias Borbély, diploma de înnobilitare și blazon; cu o notă tergală din 24 aprilie 1633 privind prezentarea și publicarea diplomei la Alba Iulia, consemnare făcută de Magister Ladislaus.*

Blazonul: „Scut triunghiular, pe albastru un altar sfințit de Dumnezeu, în fața căruia un om, redat în întregime, înveșmântat în haine preoțești, cu capul descoperit, stând în genunchi, cu mâinile împreunate spre rugăciune și ochii la ceruri. Scutul este acoperit de o cască din metal având deasupra o coroană regală, iar laturile scutului împodobite cu lambrechini de diverse culori”. <<Scutum videlicet triangulare coelestini coloris in cuius planicie altare Deo Sacratum, cui homo integer veste sacerdotali indutus aperto capite, flexisque genibus accumbere, ac instar procantis compositas manus, ac oculos ad sydera sublevantes cernuntur; scuto incumbit cassis diademate regio ornata extremitates vero teniae sive lemnisci variorum colorum decenter ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Borbély de Dej, doc. 101, copie, lb. lat.

Bibliografie: Tagányi Károly, *op. cit.*, p. 13; Joódy Pál, *op. cit.*, p. 72.

23. <1631-1656> mai 29. *Gheorghe Rákóczi*, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon numișilor *Paul și Mihai Mih*, alias *Dragus*; cu o notă tergală din 9 decembrie 1791, *Sighet*, privind colaționarea cu originalul în Scaunul judiciar al comitatului *Maramureș* de către *Ioachim Biró*.

Blazonul: „Scut militar, pe albastru un leopard redat pe jumătate, ridicat, într-o labă ținând o sabie scoasă din teacă, însângărată, în ccalaltă, o cunună de lauri. Coif militar închis. Lambrechini de diverse culori”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, cujus in campo sive arca, Leopardus dimidius sursum erectus, uno quidem dextro gladum evagenatum sanguine tinctum, altero vero videlicet sinistro pedibus sertum laureum sternere conspicitur; <Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter exornatum. Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Mich, doc. 489, f. 3-4, copie, lb. lat.

24. 1634 martie 14, Viena. *Ferdinand al II-lea* conferă diploma de înnobilitare și blazon lui *Simon Vank de Rătești (Szakas)*.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru, în partea de jos un deal cu trei vârfuri pe care stă un leopard, cu coada ridicată, strângând puternic cu gura un miel, laba stângă din față întinsă pentru a apuca, cu dreapta ținând o sabie scoasă din teacă, fiind întors spre partea dreaptă. Scutul acoperit cu un coif militar deschis, având deasupra o coroană regală din care iese un leopard identic cu cel din scut. Lambrechinii: pe dreapta sunt albaștri și aurii, pe stânga argintii și roșii”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius trijugi monticulo occupante, ultra quem Leopardus medio ... eminus cauda erecta, ore integrum agnellum arreptum fortiter tenere effigiant, anteriorum pedum sinistro ad rapiendum protenso, dextro vero frameam evaginatum ... compressam intenter, nigre dextram scuti partem conversus esse cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem apertam regio diademate leopardem alterum usioquo in inferiori per omnia similem proferente ornatum. A summitate vero, sive cono galeae laciniis et lemniscis, hinc coerulei et flavis, illinc vero candidis et rubris ...>>.

Familii nobile maramureșene – familia Vankay, doc. 787, f. 5-7, lb. lat.

25. 1636 februarie 26, Viena. Împăratul *Ferdinand al II-lea* emite diploma de înnobilitare, prin care li se conferă, pentru merite, lui *Matei Kassay* din *Jalowa*, soției sale, *Dorothea Bertalan*, și fiilor săi, *Ioan și Ștefan*, titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 5 iunie 1636, privind publicarea diplomei în cauză în Scaunul de judecată al comitatului *Borsod*, cu sediul în cetatea *Szendrő*.

Blazonul: „Scut militar, drept în câmp albastru, pe o câmpie verde un soldat înveșmântat în roșu, arătând ca un tânăr, ținând cu mâna dreaptă o sabie, stânga sprijinind-o pe șold, fiind întors spre partea dreaptă a scutului. Pe scut un coif militar închis având deasupra o diademă regală din care iese până la mijloc un alt soldat, identic cu cel din scut. Din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta albaștri și aurii, pe stânga roșii și argintii, împodobind ambele margini ale scutului”.

Scutul are marginea superioară bombată, flancurile drepte, talpa rotunjită. Pe desen apar și alte caracteristici ale soldatului, anume: poartă barbă, are nasturii de la haină, brăul și cizmele aurii, căciula neagră. Pe scut mai apare, în interior de-a lungul flancului drept și a marginii superioare, o bordură neagră, care, fiind trasată cu o oarecare stângăcie, ar fi puțin probabil să fi fost desenată de vreun pictor din cancelaria regală. Coiful are marginea din aur și este așezat din față.

Blazonul este înconjurat de o ghirlandă din lauri verde ce are în părțile de sus și de jos câte o floare de trandafir argintie, butonată, din aur, delimitând un fond oval roz, câmpul între ghirlandă și cadrul dreptunghiular exterior, de aur, apare, pe reproducerea fotografică, de culoare albastră. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi campo interoccupante, in quo miles rubeo vestitu conspicuus forma iuvenili sinistra lateri initi, dextra vero acinacem vibrare, in dextram scuti partem conversus esse visitur. Scuto incumbentem galeam militarem clausam regio diademat ex eoque mediotenus prominentem alium militem inferiori per omnia similem proferente ornatum. A summitate vero sive cono galeae laciniis seu lemniscis hinc coeruleis et flavis, illinc vero rubris et albis in scuti extremitates sese diffundentibus et utrimque ipsum decenter exornantibus>>.

Diplome privilegiale, doc. 27, original, lb. lat., pergament, semnat, sigiliul atârnat, cu ornamente (reproducerea în culori a blazonului), 1 filă. (Fig. 10).

Bibliografie: Schönherr Gyula, *op. cit.*, p. 194.

26. 1640 aprilie 14, Viena. *Împăratul Ferdinand al III-lea emite diploma de înobilare, prin care numitului Bernhardt Cannal, secretarul Cărmării Curții, precum și fraților săi, Stefan și Andrei, li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar.*

Blazonul: „Scut scartelat, ale cărui cartiere din spate jos și în față sus sunt roșii sau de culoarea rubinului, fiind tăiate pe diagonală de o bandă albă sau de culoarea argintului, în interiorul căreia se află un ȋpar cu capul îndreptat înainte; celelalte două cartiere sunt galbene sau de culoarea aurului, în fiecare găsimdu-se statura unui om încoronat reprezentat pe jumătate și într-o parte, îmbrăcat cu o haină neagră, cu mâna stângă sprijinită pe șold, în cea dreaptă ținând deasupra sa un inel galben sau auriu, cu o piatră prețioasă. Deasupra scutului se află un coif nobiliar de turnir liber, deschis, îndreptat în față, cu lambrechini în stânga negri și aurii și în dreapta roșii și argintii, pe care se află o coroană regală galbenă sau aurie, iar

deasupra omul descris în scut cu brațele întinse, ținând în ambele mâini câte un ȕipar asemănător cu cel existent în scut, cu capetele îndreptate în sus și spre om, blazonul și cimierul avute modificându-le, împodobindu-le și îmbunătățindu-le”.

Scutul are marginea superioară bombată, flancurile concave, talpa sub formă de arc trilobat. Culoarea ȕiparului este neagră, strălucind auriu pe partea inferioară. Omul are la haina sa neagră brăul, nasturii, manșetele mânecilor și gulerul din aur. Coiful de turnir care timbrează scutul este albastru cu cinci grile, marginea, lănișorul și medalionul din aur.

Blazonul este înconjurat de o „inimă” ce are conturul violet. Fondul interior este albastru încărcat cu arabescuri aurii. Împrejurul „inimii” un splendid cartuș rococo simetric format din fructe, flori de culori diferite și fâșii asemănătoare lambrechinelor de culoare verde și aurie care, uneori, par să se unduleze după margine. Compoziția are ca tenanți două personaje feminine, stând în șezut pe câte o câmpie verde cu iarbă, purtând fiecare pe cap câte o coroană de aur, deschisă cu patru fleuroane, cea din dreapta îmbrăcată cu un veșmânt violet, roșu-auriu și albastru, cea din stânga în verde-auriu, roșu-auriu, violet, sprijinind cu câte o mână „inima”, pe celalaltă ținând-o în poală. Întregul peisaj este încadrat într-un pătrat auriu. <<Ihr habtes Wappen und Kleinod geändert geziehrt und gebessert ... Ein quartierter Schilt, dessen hinder under und voroler ober Quartier roth oder rubinfarb, und jetwederes derselben in der Mitte schrembsweiss mit einem weiss oder silberfarben Strich oder Veldt abgetheilt, darinn nach der lengs ain Al mit dem Kopff auffwärts gericht. Die andere beide Quartier aber gelb oder goldfarb, und in jedtwederm derselben die Gestalt aines halben seitwärts gekerten gekrönten Manns, mit ainem schwarzen Rockh angethon, die lingge Handt an di Hüfft spreitzendt und ins rechten ainen gelb oder goldfarben Ring mit ainem Edelgestain über sich haltend. Ob dem Schilt ain freyer offener herwärts gekerter adelicher Turniershelm zur Rechten mit schwartz und gelb, und Linggen mit roth und weiss oder silberfarber Helmdecken und oben ainer gelb oder goldtfarben Königlichen Kron geziehrt, darauf der im Schildt beschriebene halbe Mann, mit baiderseits auszugestreckten Armen und in baiden Händen die im Schilt beschriebne mit den Köpfen auff – und ainwers gegen dem Mann gekerte Aln haltendt erscheinen thuet>>.

Diplome privilegiale, doc. 29. original, lb. germană, pergament, semnat, cu sigiliu atârnat, parțial, degradat în capsulă de metal, sub formă de carte cu ornamente (blazonul pictat în culori și cu inițiale), 6 file. (Fig. 11).

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 158.

27. 1644 ianuarie 26, Alba Iulia. *Gheorghe Rákoczi I, principele Transilvaniei, conferă lui Ioan Fetyko de Kövesligeth (în fostul comitat Maramureș, azi în Ucraina Subcarpatică) și fiilor săi, Simion, Ioan, Pintthe și Luca, diploma de*

innobilare și blazon; cu o notă tergală din 11 octombrie 1644 privind recunoașterea și publicarea diplomei la Sighet în Congregația comitatului Maramureș, consemnată de notarul Gheorghe Szalai de Sighet (Szigeth).

Blazonul: „Scut militar, pe azur un om redat în întregime, înveșmântat în verde, ținând cu mâna dreaptă o sabie scoasă din teacă, cu stânga un mănunchi de grâne coapte. Coif militar închis timbrat de coroana regală. Lambrechini de diferite culori”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cuius campo sive arēa homo integer viridi indutus amictu, dextra ense evaginato, sinistra vero manibus, manipulum tritici bene maturi amplexare, adque latus suum stringere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus apprime variegatum. Ex cono vero galeae teniae seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Fettyko, doc. 207, f. 8, copie. lb. lat.

Bibliografie: Tagányi Károly, *op.cit.*, p.24; Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 65.

28. 1645 februarie 26, Bardejov. *Gheorghe Rákoczi I, principele Transilvaniei, conferă numiților Constantin și Ioan Vlad, Iacob și Nichita Hoda din Șieu (Sajo) diploma de innobilare și blazon; cu o notă tergală din 1645 privind recunoașterea și publicarea diplomei la Sighet, consemnare făcută de notarul comitatului Maramureș, Ioan Beőkényi.*

Blazonul: „Scut militar, pe albastru un braț omenesc, înzăuat, ținând în sus un pumnal scos din teacă și stropit de sânge. Pe scut, un coif militar închis, pe care este pusă o coroană regală împodobită cu pietre prețioase și mărgăritare scumpe, din care iese un braț omenesc similar cu cel din scut. Lambrechini de diverse culori”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cujus campo sive arēa brachium quoddam humanum lorica indutum pugionem evaginato sursum porrectum, et sanguine evictum tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema Regium atque unionibus et praecciosissimi margaritis decenter exornatum, ex quo iterum brachium humanum priori hand dissimile pugione evaginato arrepto evenire visitur. Ex cono vero galeae teniae seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Vlad (Șieu - Rozavlea), doc. 813, f. 2-3, copie. lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János, *Az 1754-55-ik évi országos nemesi összeírás. Máramaros vármegye (Conscripția pe țară a nobililor din anii 1754-1755. Comitatul Maramureș)*, în „Nagy Iván családtörténeti értesítő czimerekkel és leszármazási táblákkal”, II, 1900, p. 255-256; Tagányi Károly, *op.cit.*, p. 30.

29. 1646 ianuarie 1, Făgăraș. *Gheorghe Rákoczi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilare și blazon lui Ioan Manoila de Berbești (Bárdfalva) în comitatul Maramureș; cu o notă tergală din 25 f.l. 1647 privind publicarea diplomei la Sighet, în Congregația Generală a comitatului amintit, consemnare făcută de notarul comitatens Ioan Beökönyi.*

Blazonul: „Scut militar, pe albastru un cocor redat cu penele naturale, stând cu un picior ridicat în care ține 3 spice de grâu. Coif militar închis timbrat de o coroană regală. Lambrechini de diverse culori”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cujus campo sive area Grus naturalis pennis suis depicta altero pede elevato tres spicas Tritici tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus apprime variegatum. Ex cono vero galeae teniae seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Manoilă, doc. 462, f. 18, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János și Pettkő Béla, *op.cit.*, p. 134.

30. 1646 octombrie 10, Trnava. *Gheorghe Rákoczi I, principele Transilvaniei, acordă diploma de înnobilare și blazon lui Grigore Literatus alias Felseő Baniai din cetatea Huszt, de la curtea familială a comitelui Ștefan Bethlen de Iktar, precum și soției sale, Elena Nagy; cu o notă tergală din 16 martie 1649, sub semnătura lui Ioan Beökönyi, notarul comitatului Maramureș, despre publicarea diplomei în Congregația comitatului menționat, de la Sighet.*

Blazonul: „Scut militar, în câmp albastru, deasupra unei câmpii verzi un om redat în întregime înveșmântat într-o haină roșie, cizme aurii, căciulă și pantaloni maro, ținând în mâna dreaptă un condei de scriitor, în stânga o tulpină cu o floare de crin, pe frunza verde a acestuia o privighetoare cu aripile întinse, ciocul deschis”. Spațiul dintre marginea scutului și figurile heraldice descrise este încărcat cu romburi de culoare neagră – formate prin trasarea unor linii oblice din ambele părți, care se intersectează – și care au fiecare în unghiul inferior câte două frunzulițe mici. Coif închis cu marginea din aur poziționat $\frac{3}{4}$ spre dreapta. Coroana care timbrează scutul este deschisă, din aur, cu trei fleuroane. Lambrechinii, în dreapta roșii și argintii, în stânga albaştri și aurii. Scutul este de tip „Renăștere”, are marginea puțin îngroșată și în relief, extremitățile superioare retezate, flancurile puțin concave evazându-se ușor spre în jos, marginea superioară ușor bombată, talpa sub formă de arc trilobat.

Blazonul este înconjurat de o figură aproape ovală formată din îmbinarea, pe toată circumferința sa, a mai multor semicercuri asimetrice de culoare neagră. Fondul interior este verde și presărat pe alocuri cu câteva stelute negre și mici

ornamente florale; cel exterior, delimitat de un chenar dreptunghiular roșu-verde-negru, este liliachiu presărat cu arabescuri albastrii. La dreptunghiul care circumscrie întreaga compoziție, pe porțiunea verde-deschis apar câteva ornamente florale negre. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris in cuius campo sive area super viridi cespitate homo integer rubra veste indutus, dextra manum calamus scriptorium, sinistra vero florem lilya bicolorem tenere, ex cuius aducasa parte super viridi ramusculo, Philomela alis extensis, rostroque aperto sedere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita quam contegit Diadema Regium gemmis atque unionibus decenter adornatum. Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras, seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

<<Az ép eredetiről a fejedelem sárga viaszok pogácsába nyomott vörös pecsetje megrepedve s 1/4 részében megolvadva kék, arany, rózsaszín és fehér sodrott selyem zsinóron függ. A pajzsbeli alak csizmája sárga, öve barna, Kucsomája barna prém, bélesének színe teljesen lekolott, úgy a nadrág- és a fülemile barna. Takaró vörös-ezüst, Kék-arany. A pajzs feketével kockázolt.

1908 VII/2

Petrovay>>

Diplome privilegiale, doc. 30, original, lb. lat., pergament, semnat de principe, sigiliu atârnat, parțial degradat, restaurat, blazonul și inițialele pictate în culori, 1 filă, și *Seria Familiei nobile maramureșene - familia Felső Banyai de Huszt*, doc. 215, f. 1, cu o reproducere alb-negru a stemei posesorului amintit, făcută de Petrovay în 1908 VII/2, cât și unele adăugiri în limba maghiară referitoare la sigiliul atârnat al diplomei, șnurul de prindere al acesteia, cromatica cizmelor, căciulii și pantalonilor personajului din scut, și care nu sunt menționate în descrierea originală a stemei, la fel ca și cea a lambrechinelor și a romburilor de pe scut. (Fig. 12).

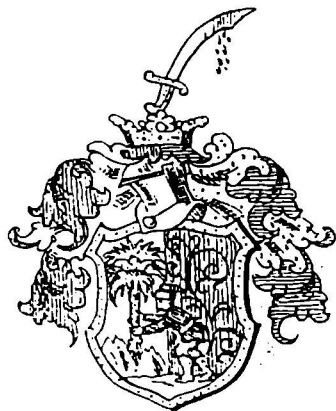
Bibliografie: Sándor Inre, *Czimerlevelek (Scrisci cu blazon)*, vol. II (1629-1660), Cluj, 1912, doc. 242, p. 62; Petrovay György, *op. cit.*, p. 160; Schönherr Gyula, *op. cit.*; Tagányi Károly, *op. cit.*, p. 24.

31. 1647 martie 25, Alba Iulia. *Gheorghe Rákóczi I., principele Transilvaniei, conferă lui Nicolae Boier de Săcel (Szacsal), soției sale, Bekle Anna, fiului lor Farkas și fiicelor Sofia și Borbala diploma de înnobilitare și blazon; cu o notă tergală din 1647 iunie 25 privind publicarea diplomei la Congregația nobiliară a comitatului Maramureș de la Sighet, consemnare făcută de notarul comitatens Ioan Beökényi.*

Blazonul: „Scut militar, drept, triunghiular, din partea de sus până jos se observă o linie despărțitoare, pe dreapta argint (alb, în text), pe stânga roșu, în partea de jos [a scutului] două stânci, una mai înaltă și alta mai joasă, în vârful celei dintâi un arbust înverzit ce susține <deasupra> o coroană regală <din aur> spre înălțimi, pe cea de-a doua este redat un om în întregime, cu <haina verde, brâu alb, căciulă roșie, cizme galbene>, ce se străduiește și asudă, fără conținere, ca să urce pe

cealaltă stâncă de unde, apucând arbustul cu coroana, din rădăcină, să le smulgă de aici și să le aducă în alt loc. Deasupra scutului este un coif militar închis (poziționat spre dreapta) având deasupra o diademă regală împodobită cu pietre prețioase din care se vede ieșind o sabie însângerată. Lambrechini de felurite culori de o parte și de alta a scutului” (pe reproducerea alb-negru cuprinse în diverse lucrări, aceștia apar, codificat, albaștri-aurii și roșii-argintii).

Scutul este de tip „Renaștere” cu marginea superioară puțin bombată, extremitățile de sus retezate, flancurile concave, talpa sub formă de acoladă. <<Scutum videlicet militare erectum triangulare, a summo ad calcem lineola quadam existente, hinc albi, inde rubei colorum distinctum fundum ejus rupes quodam bijugis, partibus quidem altera sublimiori, alteram vero decliviori emergens occupat, cujus in altiori cacumine, palmae virentis arbusculus Coronam Regiam exaltare, et quasi in altum producere contendere in declivore vero rupe homo quidam integer, curiis, et fatigiis intendus in rupem alteram conscendere, indequi palman cum stirpe, et corona inherente, quasi effodere indeque in alium conabundus vele deducere locum indefessus laborare, et sudare visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit Diadema Regium gemmis, et unionibus eleganter ornatum, ex quo iterum gladius cruore madens emergit. Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines <ipsius scuti> pulcherrime ambiunt et exornant>>.

30

Familii nobile maramureșene – familia Bojer de Szacsal, doc. 97, f. 1-2, copie. lb. lat. (Fig. 30).

Bibliografie: *Adel von Siebenbürgen...*, pl. 68; Schönher Gyula, *op. cit.*; Sándor Imre, *op. cit.*, doc. 243, p. 62-63; Petrovay György, *op. cit.*, p. 157-158; Tagányi Károly, *op. cit.*, p. 13.

32. 1649 februarie 1, Alba Iulia. *Gheorghe Rákoczi al II-lea, principele Transilvaniei, conferă numișlor Nicolae, Ștefan, Grigore, Francisc, Ioan și din nou Grigore Pap, alias Dragus de Desești (Deszefalva), diploma de înnobilare și blazon; cu o notă tergală din 16 martie 1649 privind recunoașterea și publicarea diplomei, operațiune făcută de Ioan Beőkenyi, notarul comitatului Maramureș.*

Blazonul: „Scut militar, în câmp roșu-sângerieu un leu de culoare naturală, cu gâtul și ochii mânioși, întorși, culcat, pe care stă un bărbat îmbrăcat într-o mantie

31

insidentem, amictuque militare splendide exornatum ac veluti discedere volentem gesta bunde instruere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus apprime variegatum. Ex cono vero galeae teniae seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Scutul apare la Siebmacher, drept cu talpa rotunjită, iar coiful de pe scut cu cinci grile din aur, lanț și medalion, așezat din față și timbrat cu o coroană regală deschisă, din aur, cu trei fleuroane. Lambrechini de felurite culori.

Familii nobile maramureșene – familia Pap (Desești și Mera), doc. 558, f. 34-35, copie, lb. lat. (Fig. 31).

Bibliografie: *Adel von Siebenbürgen...*, pl. 141; Tagányi Károly, *op.cit.*, p.21; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 159.

33. 1649 decembrie 8, Cluj. *Gheorghe Rákoczi al II-lea, principele Transilvaniei, conferă lui Ioan Birtalan de Sighet (Szigeth) și fratelui său Mihai diploma de înnobilare și blazon; cu o notă tergală din 28 decembrie 1649 privind publicarea diplomei în Congregația nobiliară de la Sighet, operațiune consemnată de Sigismund Szegegy de Sighet, notarul comitatului Maramureș.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru, în partea de jos, o câmpie verde pe care este redat un porumbel alb stând pe un laur ținând în cioc o ramură verde, deasupra două stele cu raze aurii. Scutul este acoperit de un coif militar cu grătar, timbrat de o coroană regală din care iese un alt porumbel identic cu cel din scut. Din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta verzi și aurii (galbeni în text), pe stânga argintii și roșii”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, cujus fundum viridis campus seu cespes occupat, in quo columba quodam lauro assistens candido colore depicta, aere compresso ramum viridem intendo gestare, duabus vero fixis stellis radios aureos diffundentibus tota illustrari cernitur, Scuto incumbit galea militaris craticulatis regio diademata alteram itidem columbam inferiori per omnia similem proferente ornata. A Summitate vero sive cono galeae

lacinii seu lemnisci hinc virides et flavi, illinc autem candidi et rubicundi in scuti extremitati ...>>.

Familii nobile maramureșene – familia Bertalan sau Birtalan, doc. 77, f. 1-2, copie, lb. lat.

Bibliografie: Tagányi Károly, *op.cit.*, p.12; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 50; Petrovay György, *op. cit.*, p. 157.

34. 1658 f.l. 7, Oradea. *Gheorghe Rákoczi al II-lea, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon numiților Ioan Horvat și Many Burda de Lemniu (Lemény). Ștefan Lázár de Șasa (Sásza), Ioan Kosan, Theodor Bozga și Abraham Rada în Căuaș (Kavas), Gabriel, Igantiu și Alekse Flora în Prehuca (Proeluka), Ioan Orosz în Vima Mică (Dragavilma), Heliae Drula în Ciocmani (Csokmany), Mihail Csürke în Toplița (Toplicza), Theodor Daniel în Fersig (Fejerszeg), Ștefan Lázár în Purcăreț (Purkerétz), Theodor Tartzal, Grigorie Keresztén, Petre Tártza, Gheorghe Trif și Petre Lup de Cărbunari (Karbunar), Mihail Dancs în Boiu Mare (Nagy Buny), Ioan Ats în Valea Chioarului (Gaura), Martin Slen în Dolheni (Dolfalva), Ioan Onka și Ioan Mik în Șomcuta Mare (Somkut), Ioan Buda în Mireșul Mare (Nagy Nyires), Petre Kontz, Ioan Kopsa în Coruia (Korulya), Luca Illyei în Prislop (Kis Bun), Grigorie Kozma în Făurești (Fäurest), Ioan Trofiei și Ioan Gligan în Remetea Chioarului (Remete), Grigorie Márk în Finteușul Mic (Alsó Fentös), Ioan Koszta, alias Korna, în Băbeni (Arany Mező) și Ioachim Bodgya în Sălnița (Szelnitze), pușcași din districtul Chioar și fostul comitat Solnocul Interior.*

Blazonul: „Scut militar, pe câmp albastru un călăreț înarmat, în tunică verde, cizme galbene, cușmă cu pană, ținând cu mâna dreaptă o arcebuza, în stânga având frâul calului. Deasupra un coif militar deschis sau cu grile din aur, având deasupra o coroană regală din aur împodobită cu pietre prețioase”. Lambrechini pe dreapta roșii-argintii, pe stânga albaștri-aurii (în text lambrechinii sunt de diferite culori).

Este evident că pictarea stemei nu este opera unui artist din cancelaria princiară. Este posibil ca beneficiarul să fi renunțat să comande pictarea blazonului pe diplomă. Pe acest exemplar, aflat la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale, spațiul rezervat stemei pare să nu fi fost completat decât mai târziu, probabil de un autor amator, după vreun model extras dintr-o carte sau din simpla descriere din text și cu niște culori de o calitate inferioară. Figurile heraldice din scut nu sunt reprezentate corect, întrucât călărețul și calul (care nu are trăsăturile acestui animal) trebuie să fie orientați spre dreapta și nu spre stânga, iar arma (care în reproducere nu prea pare să fie) trebuia ținută în mâna dreaptă, și nu în cea stângă. Totodată, nici coifuri și nici lambrechinii, argintii și aurii, sau coroana regală nu se disting prea clar.

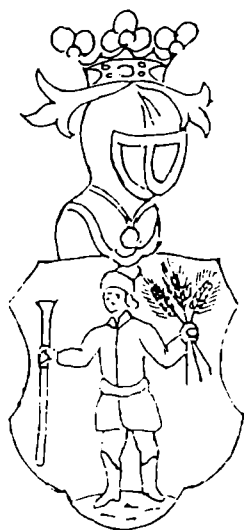
Totuși, conform compoziției pictate, scutul este de tip „Renaștere”, cu marginea de sus puțin bombată, extremitățile superioare retezate, flancurile

aproape drepte, talpa sub formă de arc trilobat. Centrul scutului este delimitat în jumătatea de sus de o fâșie subțire neagră care urmărește conturul scutului fără să-l atingă. Blazonul este înscris într-un chenar rectangular negru-maroniu, ce are în cele patru unghiuri câte un arc de cerc de aceeași cromatică. Fondul interior este șters pe alocuri având o culoare nedefinită. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris in cujus campo sive area eques quidam armatus sago viridi, pileoque cristato amictus dextra<manu sclopetum vulgo> Terseniensem tenere, sinistra autem equi habenas dirigere visitur, supra scutum galea militaris aperta sive craticulata est posita quam contegit diadema Regium gemmis et unionibus practiosis eleganter exornatum ex cono autem galeae teniae sive lemnisci, variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras, sive margines ipsius scutum pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Colecția Documente foi volante, cu material provenit de la familia Micu Gheorghe din Șomcuta Mare, doc. 1/1658, orig., lb. lat., pergament, restaurat, cu blazonul pictat în culori în frontispiciul diplomei. (Fig. 13).

Bibliografie: *Adel von Siebenburgen...*, pl. 118.

35. 1659 ianuarie 11, Dej. *Acatiu Barcsai, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Stephan Geréb de Reteag (Retteg), soției sale, Caterina Fejér, fiului lor Stephan și fiicei Sofia; cu o notă tergală din 20 februarie 1659, consemnată de notarul comitatului Solnocul Interior, Nicolae Csoma de Reteag, privind proclamarea și publicarea diplomei la Dej (Deës) în Congregația generală a nobililor din comitatul menționat.*

Blazonul: „Scut militar, drept, în câmp albastru un om redat în întregime, înveșmântat în tunică albastră, ținând în mâna dreaptă un baston de lemn, în stânga trei spice de grâu. Conform picturii, coiful care timbrează scutul este cu grile, lanț și medalion, orientat din profil spre stânga, având deasupra coroana deschisă cu trei fleuroane”. Scutul este de tip „Renaștere”, marginea de sus puțin bombată, extremitățile superioare retezate, flancurile concave, talpa în formă de arc trilobat. Lambrechini de diverse culori. <<Scutum militare erectum coelestini coloris, in cujus campo, sive area homo integer coerulea inductus tunica, dextra baculum ligneum, sinistra vero tres spicas triticeas tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris aperta est posita, quam contegit diadema regium gemmis unionibusque decenter insignitum. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Geréb, doc. 243, f. 1-2, copie, lb. maghiară și latină, cu desenul blazonului în alb-negru, realizate de Petrovay în 1908. (Fig. 32).

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 160-161.

36. 1659 august 22, f.l. *Acatiu Barcsai, principele Transilvaniei, conferă titlul de nobil și blazon pușcașilor Luca Péter, Stefan Koncz, Petre Koncz, Ivan Kopsa și Ioan Nagy de Coruia (Korulya), Theodor Tarcza, Damian Tarcza, Gheorghe Triff, Gheorghe Krissán, Wolfgang Péter din Cărbunari (Garbonázt), Grigore Kozma și Ladislau Paska din Făurești (Kovács Kapolnik), Luca Koncz, Philipp Koncz, Simion Koncz și Simion Csokás din Cărpiniș (Gyertyanos).*

Blazonul: „Scut militar, drept, triunghiular, în câmp albastru un călăreț înarmat, cu tunica verde, căciulă neagră cu pană, cizme aurii, ținând în mâna dreaptă o pușcă, în stânga frâul calului”.

Conform reproducerii blazonului la Siebmacher, coiful care timbrează scutul este cu grile din aur, lăncișor și medalion, orientat puțin spre dreapta, surmontat de coroana deschisă, din aur, cu trei fleuroane. Lambrechini în dreapta albaștri și aurii, în stânga roșii și argintii (în descrierea din text sunt de diferite culori).

33

<<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, triangulare in cuius campo sive area eques quidam armatus sago viridi, pileoque cristato amictus dextra manu Sclopetum vulgo Tesenyensem dictum tenere, sinistra autem habenas equi dirigere visitur. Supra scutum galea militares aperta sive craticulata est posita quam contegit diadema Regium gemmis et unionibus praetiosis eleganter exornatum ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras, sive margines ipsius scutum pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Fond Familia Augustin și Alex. Ciocaș din Cărbunari, doc. 25, ce conține copia diplomei într-un transumpt original emis de Conventul din Cluj-Mănăstur în 23 mai 1829, la cererea fraților Zaharia, Ștefan, Simion, Gabriel, Moise și Nichita Ciocaș din Cărpiniș și din dispoziția de aprobare a împăratului Francisc I, lb. lat., sigiliu timbrat, 6 file, parțial deteriorate, fără blazonul pictat. (Fig. 33).

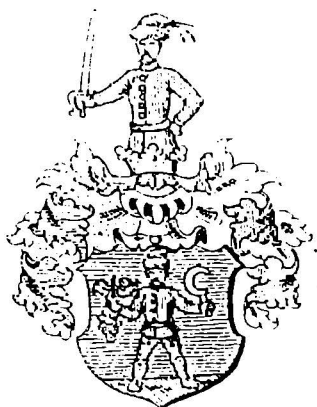
Bibliografie: Adel von Siebenburgen..., pl. 118, 136.

37. 1662 iulie f.z., f.l. *Împăratul Leopold I conferă diplomă de înnobilare și blazon lui Ersektyváry, alias Németh, soției sale, Dorothea Balogh, fiilor lor George, Mihail, Nicolae și Ioan, și fiicelor Elisa și Catharina; cu o notă tergală din 16 martie 1663 privind recunoașterea și publicarea diplomei în cetatea Nagy Kapos, comitatul Ungh (Ungaria).*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru în partea de jos o câmpie verde deasupra căreia o coroană împodobită cu pietre prețioase din care iese un braț omenesc cu o mânecă roșie până la cot, ținând o rămurică. Scutul acoperit de ur. coif militar cu grătar sau deschis având deasupra o coroană regală din care iese un braț omenesc identic cu cel din scut. Din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris fundum illius viridi campo occupante, super quo autem Diadema pretiosis gemmis Lapillis ac ... exornat ... brachium humanum rubra manica vestitum cubitotenus innixam ramusculas tenere visitur. Scutum incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam Regio Diademate brachium inferiori per omnia conforme proferentem ornatum. A summitate vero sive ... seu lemniscis hinc flavis et coeruleis, illinc autem candidis et rubris in scuti extremitate diffundentibus ... >>.

Fond Prefectura județului Maramureș. Seria Familii nobile maramureșene, doc. 196, f. 1-5, copie, lb. lat., fără blazon pictat.

38. 1662 august 19, Bratislava. *Împăratul Leopold I conferă diploma de înnoilare și blazon lui Ștefan Veres și soției sale, Kegyes Sofia; cu o notă tergală din 22 ianuarie 1664 privind proclamarea și publicarea diplomei în Congregația nobiliară a comitatului Bereg.*

34.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru în partea de jos pe o câmpie verde stă un soldat, îmbrăcat în tunică și pantaloni roșii, cizme aurii, căciulă roșie din blană de jder, împodobită cu trei pene negre de vultur, ținând în mâna dreaptă un ciorchine de strugure cu trei frunze de viță-de-vie, în stânga un cuțit de tăiat (ciorchini de struguri) întors. Scutul este acoperit de un coif militar cu grile din aur așezat din față, surmontat de o coroană de aur, deschisă, cu trei fleuroane din care iese pe jumătate un alt soldat identic cu cel din scut, ținând cu mâna dreaptă o sabie, stânga sprijinind-o pe șold. Lambrechini pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, fundum

illius viridi campo inter occupante, super quo integer vi ... militaris tunica rubra indutus, capite pileo rubeo, pelle mardurina subducto, ac temis plumis nigris aquilinis ornato, manuum dextra racemum „Eotri”, sinistra vero falcem viriscissorium tenere obversus stare, visitur, scuto incumbentem, galeam militarem craticulata ... ex cosque alium virum militarem inferioris similem inquinu tenus eminentem, manum pri ... sinistra lumbo fuscidentem dextra autem fuscinatam acinacem vibrantem proferente ... lemnisci, hinc flavis et coeruleis, illinc autem

candidis et rubris ...>>.

Conform reproducerii alb-negru a stemei familiei amintite, din lucrarea lui Nyulásziné Straub Éva, scutul este de tip „Renăștere”, cu marginea de sus bombată, extremitățile superioare retezate, flancurile concave, talpa în formă de acoladă.

Familii nobile maramureșene – familia Veres, doc. 802, f. 2-4, copie, lb. lat. (Fig. 34).

Bibliografie: Nyulásziné Straub Éva, *Őt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltár címereslevelein (Blazoanele a cinci secole pe diplomele de înnobilitare existente în Arhiva Națională din Ungaria)*, Budapesta, Editura Corvina, 1987, fig. 693, p. 200; Szent-Imrei Tamás, *Czímereslevelek Bereg vármegye levéltárában (Diplome de înnobilitare cu blazonul în Arhiva comitatului Bereg)*, în „Nagy Iván családtörténeti értesítő címerekkel és leszármazási táblákkal”, II, 1900, p. 229-231.

39. 1662 noiembrie 23, Făgăraș. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon numiților Ioan și Măxim Gyermán de Rohia (Lăpuș), din fostul comitat Solnocul Interior.

Blazonul: Scut triunghiular, în câmp albastru pe o câmpie verde un călăreț, pe un cal alb care stă cu picioarele dinapoi pe câmpie, cu cele dinainte ridicate în salt, ce are pe el un valtrap roșu, călărețul având tunică verde, cizme galbene, pălăria neagră cu pană roșie, ținând cu mâna dreaptă o arcebuza sau pușcă Tersenyi ridicată în sus, cu stânga frâul calului. Scutul este timbrat de un coif militar închis cu viziera și marginea din aur, așezat din față, având deasupra o coroană deschisă, cu trei fleuroane din aur, încrustată cu pietre prețioase. Lambrechinii, pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii, au ramuri multiple, îmbinate, cele superioare se bifurcă, iar unele extremități suie din nou și se înconvoaie depășind la înălțime chiar și coroana care timbrează coiful amintit.

Blazonul este înconjurat de o ghirlandă de lauri verde, aproape rotundă, puțin aplatizată în părțile de sus și de jos. Fondul interior este liliachiu, încărcat cu arabescuri. În partea superioară și inferioară, în exteriorul ghirlandei, dar care pătrund puțin și în interior, apar câte două panglici roșii ce se ondulează spre dreapta și stânga acesteia. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris triangulare, in cuius campo sive area, eques quidam armatus sago vîridi pileoque cristato amictus. manum dextra sclopetum vulgo Tersenyi puská nuncupatum teneré, sinistra vero habenas equi dirigere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit Diadema Regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum, ex cono autem galeae teniae seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras, sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Fond Familia Gherman de Rohia, doc. 1, orig., lb. lat., pergament, sigiliu atârnat în capsulă din lemn, cu reproducerea blazonului în culori. (Fig. 14).

Bibliografie: Ioan Cavaler de Pușcariu, *op.cit.*, I, p. 70; II, p. 120.

40. 1663 februarie 10, Sighișoara. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilare pentru familia Bud Csora din Groși (Lăpuș), acordând numișilor Ignațiu și Ioan Bud titlul de nobil și blazon nobiliar.*

Blazonul: „Scut militar, drept, în câmp albastru, pe o câmpie verde stă un urs străpuns de o lance. Coif militar închis, timbrat de coroana regală. Lambrechini de diverse culori”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, cujus campus cespes viridis occupat, in quo Ursus lancea transfixus stare visitur ...>>.

Fond familia Bud Csora (Cioară) din Groși (Lăpuș), doc. 1/1663, original, lb. lat., pergament, rupt și deteriorat, sigiliu atârnat căzut.

Bibliografie: Tagányi Károly, *op.cit.*, p.15.

41. 1663 februarie 16, Sighișoara. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilare și blazon pușcașilor Nicolae Român de Jugăstreni (Csugásztra) și Luca Bode de Vima Mică (Dragavilma).*

35

Blazonul: „Scut militar, drept, triunghiular, albastru, pe câmp un călăreț înarmat, tunica verde, cușma cu pene, ținând în mâna dreaptă o arcebuza, numită popular pușca Tersenyi, în stânga frâul calului. Peste scut se află un coif militar închis, având deasupra o diademă regală împodobită cu pietre prețioase. Din vârful coifului curg lambrechini de felurite culori, împodobind ambele laturi ale scutului”.

Conform reproducerii stemei la Siebmacher, coiful este cu grile din aur, lanț și medalion, așezat spre dreapta. Lambrechinii pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii. Scutul este de tip „francez modern”, drept, cu talpa în acoladă. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris triangulare, in cujus campo, sive area Eques quidam armatus, sago viridi, pileoque cristato amictus, manum dextra sclopetum, vulgo Tersenyi pusca nuncupatum tenere, sinistra vero habenas equi dirigere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit Diadema Regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum, ex cono autem galeae teniae seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras, sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Colecția Documente familia Bodea (Bogve) din Vima Mică, doc. 12, 12 a și 12 b, copie, lb. lat., datată la Cluj în 26 martie 1791, fără reproducerea blazonul. (Fig. 35).

Bibliografie: *Adel von Siebenbürgen...*, pl. 67, 150; Tagányi Károly, *op.cit.*, p.12; Ioan Cavaler de Pușcariu, *op.cit.*, I, p. 29; II, p. 31.

42. 1663 iulie 9, Vințul de Jos. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de nobilitate și blazon lui Tivadar Lasin din Apșa de Jos (Also Absa); cu o notă tergală din 11 decembrie 1663 privind proclamarea și publicarea diplomei în Congregația nobiliară a comitatului Maramureș, de la Sighet, consemnare făcută de notarul Scaunului comitatului menționat, Sigismund Szegedy.*

Blazonul: „Scut militar, pe albastru o câmpie verde pe care este o coroană aurită de unde <<iese>> un om ținând în mână dreaptă o lance și <<străpungând>> un urs care stă. Pe scut un coif militar închis având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase din care iese o lance înmuiată în sânge de urs. Deasupra, într-o coroană de lauri, este scris cu litere aurite: <<trăiește, fii în putere>> (vive, vi es). Lambrechini de diferite culori”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, cujus fundum cespes viridis occupat, in quo Corona aurea est deposita, unde homo quidam dextra lanceam tenere, interque pinas urso insidiari visitur. Supra scutum autem galea militaris clausa est posita, quam contegit Diadema Regium gemmis atque unionibus decenter exornatum, ex quo lancea ursino tincta cruore erigitur, qua transfixa im marce seibili texta de lauro Corolla aureis Characteribus depositum haec intra se continet epigraphe: vive, vi es, ex cono vero galeae teniae, sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Vlasin de Apșa, doc. 814, f. 1-2, copie, lb. lat.

43. 1664 noiembrie 16, Sighișoara. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Stefan Nagy de Nagy Győr și fiilor săi Stefan și Iosif Nagy; cu o notă tergală din 1 septembrie 1665 privind recunoașterea și publicarea diplomei în Congregația generală a comitatului Maramureș de la Sighet, notificare făcută de Sigismund Szegedy, juratul notar al comitatului menționat.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pătrat, pe albastru în partea de jos o câmpie verde pe care stă un leu având culoarea naturală, redat întreg, ținând cu laba dreaptă din față o sabie scoasă din teacă, cu stânga un pom de aur. Pe scut un coif militar deschis, având deasupra o diademă regală împodobită cu pietre prețioase din care iese un braț omenesc ținând un pumnal. Lambrechini de diverse culori (lemnisci varior color)”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris quadrangulare, cujus fundum cespes viridis occupat, in cujus campo seu aurea leo integer naturali suo colori depictus dextro anteriore pedum gladium evaginatum, sinistro vero pomum aureum tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris aperta est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter exornatum, unde brachium quoddam humanum pugionem tenere conspicitur, ex cono autem galeae, teniae seu lemnisci varior color ...>>.

Familii nobile maramureșene – familia Győri alias Nagy- Győri, doc. 275, f. 2-3, copie, lb. lat.

44. 1666 februarie f.z., Făgăraș. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon numișilor Ladislau, Francisc, Elie și Luca Pap de Vajnágh; cu o notă tergală privind proclamarea și publicarea diplomei în Congregația nobiliară a comitatului Maramureș, consemnare făcută de Ioan Zagoni, notarul comitatului amintit, în data de 28 septembrie 1666.

36

Blazonul: „Scut militar, în câmp albastru un braț omenesc retezat din umăr, ținând o sabie goală cu vârful în sus. Coif militar închis, timbrat de o coroană regală împodobită cu pietre prețioase. Lambrechini de diferite culori”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cujus campo sive area Brachium quoddam humanum, humerotenus resectum frameam nudatam tenere, sursum fortiter vibrare conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter exornatum. Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci

variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Pap (Darva, Vajnağ etc.), doc. 551, f. 3-4, copie, lb. lat. (Fig. 36).

Bibliografie: *Adel von Siebenburgen...*, pl. 210.

45. 1667 iunie 26, Alba Iulia. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Gheorghe Igyvártó din Sighet (Sziget) și fiilor săi Mihai, Gheorghe și Paul; cu o notă tergală din 8 martie 1670 la Alba Iulia și 1670 la Sighet, privind proclamarea și publicarea diplomei, consemnare făcută de Ioan Zagoni, jurat notar al comitatului Maramureș.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru un om înzăuat stând drept, ținând în mână dreaptă un mănunchi de săgeți. Pe scut, un coif militar închis ce are deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase. Lambrechini de felurite culori”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris in cujus campo sive area homo quidam cataphractus erectus stare et dextra manu fasciculum sagittarum tenere visitur, supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus decenter exornatum; ex cono vero galeae teniae seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Igyvártó, doc. 309, f. 1-2, copie, lb. lat.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 161; Schönherr Gyula, *op. cit.*

46. 1669 iunie 6, Alba Iulia. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Ioan Ats, alias Orosz, din Câmpulung pe Tisa (Hoszsuzmező) și fiilor săi Paul, Andrei, Ioan și Ștefan; cu o notă tergală din 11 iulie 1669 privind proclamarea și publicarea diplomei în Congregația comitatului Maramureș, de la Sighet. •

Blazonul: „Scut militar drept, pe albastru un om îmbrăcat ca un tâmplar ținând o bucată de lemn și cioplint-o cu o secure. Pe scut, coif militar închis, deasupra căruia se află o coroană regală. Lambrechini de felurite culori”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, in cujus campo sive area homo quidam fabri instar lignarii similis habitu et actu-cianti frustum ligni tenere securique identidem asciare visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita quam contegit Diadema Regium gemmis atque unionibus apprime variegatum, ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Orosz (Câmpulung pe Tisa), doc. 542, f. 77-78, copie, lb. lat.

Bibliografie: Joódy Pál, *op.cit.*, p. 158.

47. 1669 noiembrie 16, Mediaș. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Nicolai Mészáros de Szinaviczka și fratelui său Simion Mészáros; cu o notă tergală de la aceeași dată privind publicarea diplomei, consemnare făcută de Ioan Zágony, jurat-notar al Scaunului de judecată al comitatului Maramureș.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru un braț omenesc drept, înveșmântat în zale, cu mânășă din fier, ținând un pumnal scos din teacă cu vârful în sus, iar din mânerul acestuia ies lauri victorioși înverziți, ca o coroană a virtuții. Pe scut este un coif militar închis, având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase, din care ies trei ramuri verzi de lauri, pe cea din mijloc o pasăre mică, liniștită, o privighetoare ținând în cioc o <<plăcuță>> pe care se citește <<Pentru altare și cămine” (PRO ARIS & FOCIS) ca și cum ar cânta îndemnând să se lupte cu putere pentru patrie, până la moarte; din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga roșii și argintii>>. <<Scutum videlicet militare erectum, coelestini coloris triangulare, in cujus campo sive area dextrum hominis brachium, lorica & manus ferrea chyrotheca vestitum et induta mucronem vagina districtum sursum recta porrectam vibrare; ac ex ejusdem mucronis capulo lauras viridis victrices np. Diadema virtutis exurgere visitur: Supra scutum autem galea militaris clausa, est posita, quam contegit Diadema Regium gemmis et unionibus, decenter undiquaque exornatum, variegatum: ex quo rursum laurus triramis, nativa viriditate decora

exrescere, ac super medio ejusdem ramulo quiescens avicula quodam philomela vocari solita schedulam cui inscriptum legitur: PRO ARIS & FOCIS: Quasi dulcem Patriam ad internecionem usque viriliter esse propugnandam, hortanti similis cautillaret, rostro gestare conspicitur: ex cono vero galeae, teniae sive lemnisci, hinc flavi & coelestini inde rubri & candidi coloris, egregie defluentes ...>>

Familii nobile maramureșene – familia Mészáros, doc. 485, f. 27-28, copie, lb. lat.

48. 1670 martie 4, Alba Iulia. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilare, prin care, posedând și scrisoarea de eliberare (litterae manumissionales) emisă de Petru Karolyi de Sărăsău (Szarvaszo) și de soția acestuia, Maria Petrovai, numitului Ioan Balas de Apșa de Jos (Also Apsa) li se conferă titlul de nobil și blazon nobilar; cu o notă tergală din 23 iulie 1670, semnată de notarul comitatului Maramureș. Ioan Zagoni, privind proclamarea și publicarea diplomei în Congregația generală a comitatului amintit.

37

supra scutum autem galea militaris clausa est posita quam contegit Diadema Regium gemmis atque unionibus decenter exornatum ex cono autem galeae, teniae, sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque partes ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Pe stema reproducă în Siebmacher, scutul este de tip „Renaștere”, cu marginea de sus bombată, extremitățile superioare retezate, flancurile concave, talpa în formă de acoladă. Coiful este cu grile de aur, lanț și medalion, așezat spre dreapta. Sabia ținută de braț este cu mânerul din aur, curbată și cu lama ce se îngroașă treptat de la bază către vârf. Lambrechini pe dreapta albaștri și aurii, pe stânga roșii și argintii.

Diplome privilegiale, doc. 36, original, lb. lat., pergament, senat de principe, cu sigiliu atârnat în capsulă din lemn. (Fig. 37).

Bibliografie: Schönherr Gyula, *op. cit.*; Adel von Siebenbürgen..., pl. 113.

49. 1670 martie 4, Alba Iulia. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilare și blazon numiților Petru și Ignatiu Tupicze de Crăciunești (Karacsonfalva), iobagi, pentru merite deosebite în slujba

ambasadorului Franciscus Korda, în timpul războiului purtat cu turcii, și pentru loialitate.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru un om redat în întregime, înveșmântat în verde, înarmat bine, stând pe un cal, ținând cu mâna dreaptă o sabie scoasă din teacă. Pe scut, un coif militar închis, având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase. Din vârful scutului curg lambrechini de diverse culori împodobind ambele margini ale scutului”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris, in cujus campo sive area homo integer viridi veste indutus, bene armis instructus griseo insidens equo, dextra manu extensa romphaeam evaginatam sursum tenere conspicitur; supra scutum autem galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque partes ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Colecția de documente învățător Nicolae Pipaș, doc. 4/1670, original, lb. lat., pergament, fără reproducerea blazonului.

Bibliografie: Joódy Pál, *op.cit.*, p. 212; Ioan Cavaler de Pușcariu, *op.cit.*, I, p. 6; II, p. 386; Illéssy János, *op.cit.*, p. 255.

50. 1670 martie 8, Alba Iulia. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilare și blazon lui Ioan Balas din Apșa de Jos (Also Apsa).

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru un braț omenesc retezat din umăr, înveșmântat în zale, ținând în sus o sabie scoasă din teacă. Peste scut, un coif militar închis, având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase. Lambrechini de diverse culori”. Descrierea este asemănătoare cu cea din diploma emisă în 1670 martie 4 pentru Petru Karolyi de Sărăsău și același Ioan Balas de Apșa de Jos. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris in cujus campo sive area brachium quoddam humanum, humerotenus resectum, lorica indutum, romphaeam evaginatam sursum tenere conspicitur. Supra scutum autem galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque partes ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

38

Pe stema repodusă la Siebmacher, scutul este drept, cu talpa rotunjită. Sabia are apărătoarca din aur și lama dreaptă, care se subțiază treptat de la bază către vârf. Coiful este cu 5 grile din aur, lanț și medalion, așezat din față. Lambrechini pe dreața albaștri și argintii, pe stânga roșii și argintii.

Familii nobile maramureșene – familia Balas din Apșa de Jos, doc. 26, f. 1-2, lb. lat. (Fig. 38).

Bibliografie: *Adel von Siebenbürgen...*, pl. 55; Petrovay György, *op. cit.*, p. 157.

51. 1670 aprilie 25, Viena. *Împăratul Leopold I îi conferă lui George Bagossy nobilitatea și blazon.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru o câmpie verde pe care este redată o cinstită doamnă, cam de 50 de ani, șezând pe un scaun, într-un veșmânt în întregime din mătase, în negru și alb, ca niște valuri, în fața ei observându-se trei tineri îmbrăcați soldățește, stând ca fiii adoptați, având mâinile întinse și cărora ea le oferă daruri. Scutul este acoperit de un coif militar cu grătar, adică deschis, având o coroană regală din care iese un braț omenesc înzăuat, ținând în pumn, cu putere, o sabie scoasă din teacă. De o parte și de alta lambrechini, pe dreapta auri și azurii, pe stânga argintii și roșii”. <<Scutum videlicet militare erectum, coelestini coloris, fundum illius viridi latepatienti campo interoccupatente; in quo honesta quodam matrona, forma annos circiter quinquaginta repraesentatis, in sella sedens veste nigri coloris holosericea & albo acque seriac figuris instar undarum expreis antipendio amicta tribus iuvenibus militari forma conspicuis, iisdemque in filios adoptatis coram se adstantibus expansis manibus Bona sua distribuere visitur, Scuto incumbentem galea militarem craticulatam, sive apertam Regio Diademate brachium Humanum cataphractum evaginatam acinacem vola fortiter comprimendo proferentem ornatam. A summitate vero sive cono galiae lacinii seu lemnisci hinc flavis et coeruleis, illinc autem candidis et rubris>>.

Familii nobile maramureșene – familia Bagossy, doc. 23, f. 1, copie, lb. lat.

52. 1670 octombrie 2, Alba Iulia. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilare și blazon numișilor Paul și Simion Krisely de Visk; cu o notă tergală din 29 octombrie 1670 privind recunoașterea și publicarea diplomei în Congregația comitatului Maramureș de la Sigheț, consemnare făcută de Ioan Zagoni, notarul Scaunului de judecată al comitatului amintit.*

Blazonul: „Scut militar, drept, triunghiular, pe câmp albastru o stâncă în vârful căreia se află o acvilă în culoare naturală, cu aripile întinse, stând pe un picior, în celălalt ținând un pumnal. Coif militar închis, timbrat de coroana regală. Lambrechini de felurite culori”. <<Scutum videlicet militare erectum, coelestini coloris triangulare, in ejus campo sive area rupes quadam insurgere, ac in summitate Aquila naturali sua colore depicta uno pede alis expansis stare, altero autem mucronem nudatum tenere visitur. Supra scutum autem galea militaris clausa est posita quam contegit Diadema regium gemmis et unionibus decenter exornatum; ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Kryselyi, doc. 415, f. 6-7, copie, lb. lat.

53. 1670 octombrie 2, Alba Iulia. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilitare, prin care numiților Andrei Zay din cetatea Teceu (Técső), precum și fiilor săi, Gheorghe și Ștefan, li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar, scutindu-i totodată de la plata oricărei taxe, cens sau prestație, atât după casa lor situată între casele numiților Gheorghe Tivadar și Martin Bedő din Teceu, cât și după produsele agricole cultivate pe terenurile aparținătoare familiei. Diploma a fost publicată la data de 29 octombrie 1670 în Congregația generală a comitatului Maramureș, de la Sighet, sub semnătura notarului Ioan Zagoni și republicată, apoi, la data de 19 septembrie 1770 în Congregația aceuiași comitat, sub semnătura notarului Paul Szaploneczay.*

Blazonul: „Scut militar, drept, triunghiular, pe albastru o stâncă pe o câmpie verde, în vârful căreia o acvilă în culoarea sa naturală, cu aripile desfăcute (întinse), stând pe un picior, în celălalt ținând un pumnal scos din teacă. Pe scut, un coif militar închis, având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase și din care iese o acvilă identică cu cea din scut, stând pe un picior, cu celălalt ținând un pumnal scos din teacă. Din vârful coifului curg lambrechini de diverse culori, împodobind ambele margini ale scutului”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris triangulare, in cuius campo sive arca rupes quaedam, e campo vel cespites viridi emergens insurgere, ac in summitate Aquila, alis expansis naturale suo colore depicta uno pede erecta stare, altero autem, mucronem nudatum tenere visitur: supra Scutum autem galea militare clausa est posita quam contegit Diadema regium gemmis et unionibus decenter undiquaque, exornatum variegatum; ex quo rursum Aquila priori per omnia similis altero pedum occultato eminere; altero mucronem similiter nudatum sursum recta porrectum tenere conspicitur; ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 37, original, lb. lat., pergament, semnat de principe, sigiliu atârnat în cutie de lemn, fără blazon pictat, cât și în Familii nobile maramureșene – familia Zay, doc. 823, f. 1-4, copie, lb. lat.

Bibliografie: Tagányi Károly, *op.cit.*, p. 78; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 225; Petrovay György, *op. cit.*, p. 167; Schönherr Gyula, *op. cit.*

54. 1670 octombrie 4, Alba Iulia. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Ioan Tivadar de Teceu (Tetső) și fiului său Andrei.*

Blazonul: „Scut militar, drept, rotunjit, înconjurat de un laur verde, pe albastru o câmpie verde pe care stă un bărbat îmbrăcat cuviincios, stând drept, ținând cu mâna dreaptă o sabie scoasă din teacă cu vârful în sus, în stânga câteva

spice de grâu cu frunze și ciorchini bogați: în loc de cingătoare arătând că se cuvine a fi puternic și nobil la suflet, pentru ca în vremuri de pace să se cultive ogoarele și viile, iar în timp de războaie sau răzmerițe să fie hotărât a lua armele cu strășnicie și astfel să fie pregătit pentru oricare din aceste soroace. Pe scut, un coif militar închis, având deasupra coroana regală din care iese pe jumătate un om identic cu cel din scut. Lambrechini de diferite culori”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, circulariter oblongum, viridique lauro circumductum, cujus campum cespes viridis occupat, in quo vir quidam, decente indutus habitu, erectus stare, ac dextra gladium vagina nudatum, sursumque elevatum; sinistra vero manibusque, aliquot spicas tritici tenere, seque loro ciuguli; palmitibus, racemis et foliis luxuriantibus cinxisse visitur: Innuens fortem et animosum nobilem, pocis temporibus, ad agros et vincas calendas bellorum autem disturbis, ad arma fortiter ... capessenda dispositum, ac proinde ad etramque fortunam paratum semper esse debere: <Supra scutum autem galea militaris clausa, est posita, quam contegit Diadema Regium gemmis et unionibus, decenter undiquaque exornatum, variegatum>: ex quo vicissim homo dimidius, alioquin priori per omnia similis exurgit, ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Tivadar (Bedeu și Rona de Jos), doc. 750, f. 1, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János, *op.cit.*, p. 255.

55. 1670 octombrie 8, Alba Iulia. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilare, prin care, numitului Ștefan Ferencz de Teceu (Tetső), precum și fiului său Andrei li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 29 octombrie 1670 sub semnătura lui Ioan Zagoni, jurat-notar al Scaunului de judecată al comitatului Maramureș, privind proclamarea și publicarea diplomei în Congregația nobiliară a comitatului menționat de la Sigheț.

Blazonul: „Scut militar, drept, în câmp albastru o stâncă în vârful căreia o acvilă naturală, cu aripile întinse, stând într-un picior, cu celălalt ținând un pumnal scos din teacă cu vârful în sus. Coif militar închis timbrat cu coroană regală. Cimier: coarne de cerb aurite. Lambrechini de diferite culori”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, in cujus campo sive area rupes quaedam insurgere ac in ejus summitate Aquila alis expansis et naturali suo colore depictus uno pede stare, altero mucronem vagina nudatum sursum recta porrectum tenere visitur. Supra scutum autem galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter undiquaque exornatum variegatum, ex quo cornua cervi deaurata sursum pulcherrime exurgunt. Ex cono vero galeae teniae sive

lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti eleganter ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 38/1670, original, lb. lat., pergament, semnat de principe, cu sigiliu atâmat, parțial deteriorat, în capsulă de lemn, 1 filă, cât și în *Familii nobile maramureșene – familia Ferenczi*, doc. 216, f. 1-3, copie, lb. lat.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 160; Schönherr Gyula, *op. cit.*

56. 1670 decembrie 2, Alba Iulia. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, emite diploma de înnoilare, prin care, numiilor Dănilă și Andrei Tetsi alias Szabo din Teceu (Tecső) li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 3 ianuarie 1671 sub semnătura lui Ioan Zagoni, notarul comitatului Maramureș despre publicarea diplomei în Congregația comitatensă.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru se ridică o stâncă și în vârful ei o acvilă naturală, cu aripile întinse, stând într-un picior, în celălalt ținând, în sus, un pumnal scos din teacă. Coif militar închis timbrat de o coroană regală. Lambrechini de diferite culori”. <<SCUTUM videlicet militare erectum coelestini coloris, in cujus campo, sive area, Rupes quadam insurgere, ac in ejus summitate Aquila naturali suo colore, alisque expansis, depicta unico pede stare; altero mucronem vagina nudatum, sursum recta porrectum, tenere visitur. Supra scutum autem galca militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter undiquoque exornatum, variegatum. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum, hinc inde defluentes, utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 39/1670, original, lb. lat., pergament, semnat de către principe, cu urme de sigiliu atâmat, 1 filă.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 167; Schönherr Gyula, *op. cit.*

57. 1670 f.l. 3, Alba Iulia. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă lui Ioan Barzasi alias Nagy și fiilor săi Petru și Samuel diploma de înnoilare și blazon.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru un om bătrân, redat în întregime, cu haină lungă ca de pastor (preot), stând pe o stâncă și ținând cu mâna stângă un cap de turc, dreapta și capul fiind îndreptate spre cer în semn de veghere, degetele mâinii fiind întinse. Pe scut un coif militar închis, având deasupra o coroană regală, împodobită cu pietre prețioase, pe care stă un porumbel ținând în cioc o ramură de măsline din aur. Lambrechini de felurite culori”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris in cujus campo sive area Homo quidam senes integer, vestitu longo, sive pastoralis indutus, super quodam petra stare, ac sinistra caput quoddam turcicum ... mento tenus tenere, dextra vero manibus, ac toto capite coelum versus

vigilare, et gestare digiteque estentere conspiciunt. Supra scutum galea militaris clausa est posita quam contegit> corona regia, gemmis, atque unionibus decenter ornata. Super que Columba quadam rostro aureum foelicis olivae ramum repraesentans sedere visitur. <Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Nagy (Barzási), doc. 511, f. 5, copie, lb. lat.

58. 1670 decembrie 29, Alba Iulia. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă numiților Urs și Ioan Todea din Șomcuta Mare diploma de înnobilitare și blazon; cu o notă tergală din 20 iunie 1675, semnată de Balthasar Serarich Horvath de Berchez (Berkész), notarul scaunului districtului Chioar, privind proclamarea și publicarea diplomei.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp auriu, din partea de jos se ridică un urs având culoarea naturală, stând drept, întors spre dreapta, cu labele de dinainte întinse, limbat roșu, pe cap purtând o coroană aurită. Pe scut, un coif militar deschis ce are deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase. Din vârful coifului curg lambrechini de felurite culori împodobind ambele margini ale scutului”. <<Scutum videlicet militare erectum crocei sive aurae coloris, ex cuius basi exurgit Ursus nacinus coloris erectus, et ad dextram conversus, pedibusque anterioribus sublacis hiantes rictu ac lingua rubra exerta capite corona aurea redimito insignis. Supra scutum galea militaris aperta est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter ornatum. Ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Colecția Documente foi volante, inventarul 364, doc. 1/1670, original, lb. lat., pergament, 1 filă.

59. 1672 iulie 24, Viena. *Împăratul Leopold I emite diploma prin care numitului Bartolomeo von Cannal i se schimbă numele în „Bartholome von und zu Cannal auf Ehrenberg”, precum și fiului său Sigismund Francisc li se conferă titlul de comite palatin cu toate drepturile și veniturile ce decurg din aceasta, cât și dreptul de a modifica blazonul nobiliar obținut de tatăl său, Bernardus von Cannal.*

„Stema nobiliară avută înainte modificată, împodobită și îmbunătățită să o folosească de acum și pentru veșnicie, după cum urmează. Astfel conferim: un scut scartelat ale cărui cartiere din spate jos și din față sus sunt roșii sau de culoarea rubinului, fiind tăiate pe diagonală de o bandă de culoare albă sau argintie, în care se află un Țipar cu capul îndreptat înainte; celelalte două cartiere sunt de culoare galbenă sau aurie, în cartierul din stânga sus se află un om reprezentat pe jumătate, din față, încoronat, îmbrăcat cu o haină neagră, închisă în față cu nasturi galbeni sau

aurii și încins cu un brâu galben sau auriu. Mâna sa stângă se sprijină pe șold, iar în dreapta ține deasupra sa un inel galben sau auriu cu o piatră prețioasă; în cartierul din față jos se află un vultur natural, cu aripile desfăcute, din față, cu ciocul deschis, limbat, ținând în partea de jos a ciocului un inel de aur cu o piatră prețioasă. În centru un scut albastru în formă de inimă, în care se află un leu alb sau de argint, care sare înainte, cu gura deschisă, limbat roșu, iar în spate două cozi ridicate în sus. Pe scut se află două coifuri nobiliare deschise, cu lambrechini în dreapta negri și aurii (galbeni) și în stânga roșii și albi sau argintii, iar deasupra ficăruia câte o coroană regală galbenă sau aurie; din coroana din dreapta apare vulturul descris în cartierul galben, cu aripile desfăcute și încoronat; din coroana din stânga omul descris în celălalt cartier auriu, îmbrăcat în negru și încoronat, ținând în ambele mâini câte un ȝipar așa cum este descris în scut cu capetele îndreptate înainte și dintr-o parte”.

Scutul este de tip „francez modern”, drept cu talpa în acoladă, sprijinindu-se cu vârful pe un pedestal frumos ornamentat. La extremitățile din stânga și dreapta, pedestalul are, așezate perpendicular, câte două volute în relief; între acestea, pe un fond cu ornamente sub formă de solzi alb-rozații, o frunză de acantă aurie cu vârful în jos. Pe trunchi, în centrul pedestalului, delimitat de sochurile a două coloane, între trei flori din aur echidistante un ornament de frunze din același metal. Pe pedestal se reazămă cele două coloane amintite și care formează, în partea de sus, spre exterior, două bolte. În partea superioară a boltelor se află antablamentul format din arhitrave, meandre având la interior ornamente, de asemenea, sub formă de solzi, lăcrimare și cimaze. Pe acesta, în stânga și dreapta, două scuturi sub formă de inimă cu marginea din aur, având fiecare pe flancuri modilioane din același metal, surmontate de câte o coroană regală deschisă, încrustate cu pietre prețioase; într-unul stema Ungariei, în celălalt cea a Boemiei. În partea de jos, la vârful acestora, o panglică ondulată legată sub formă de fundă de care se prelungește, perpendicular pe bolte, câte un ornament de frunze din aur, iar pe exteriorul boltelor, ornamente fructifere din metal asemănător.

Între bolte două personaje alegorice: Dreptatea și Înțelepciunea.

Expresie a intransigenței în lupta pentru aflarea adevărului și simbolizând, totodată, actul de justiție ca atare și pedepsirea severă a celor care încalcă normele de conviețuire socială, Dreptatea este individualizată printr-o sabie ținută cu mâna dreaptă și o balanță cu talgerele în echilibru ținută cu stânga.

Considerată a fi izvorul faptelor bune și făcând aluzie la trăsăturile morale înalte pe care le formează cunoașterea, Înțelepciunea este reprezentată privind oglinda ce o ține în mâna dreaptă. Deasupra stemei, o draperie din purpură cu franjuri. Curtinele simetrice sunt separate în sus de un ecuson oval cu armele Imperiului, înconjurat de un cartuș din aur cu modilioane pe flancuri, încoronat cu coroana imperială, având ca tenanți doi îngerași. Sub această stemă, într-o ghirlandă rotundă de lauri din aur, efigia unui personaj, care ar putea fi ori împăratul

Leopold I, care a emis actul de înnobilare, ori beneficiarul acestei diplome. Întreaga compoziție este înscrisă într-un chenar rectangular auriu. <<Ihr zuvor habtes adeliges Wappen und Clainod geändert, gezieht und gebessert und hinfihro zu ewigen Zaiten dasselbige hernach folgendermassen zu fihren und zu gebrauchen gnädigst vergönt und verlyhen ... dasz mit Nahmen sein soll ein quartierter Schild, dessen hinter untrer, und vorder obrer Quartier roth oder rubinfarb, und jetwedcs derselben in der Mitte schrembsweisz, mit einem weissen oder silberfarben Strich, oder Veld abget heilet, darinn nach der Längs ein Allfiss mit dem Kopf auferthts gericht, die andrer beide Quartirs gelb oder goldfarb: in dessen linken oberen die Gestalt eines halben herwerths gekerten gekrönnten Manns mit einem swarzen Rockh, vornen herab mit gelb oder goldfarben Knöpfen ausgemacht, angethan, und umb den Leib mit einem gelb oder goldfarben Band oder Bündten umbgürtet. Die linke Hand an die Hueft spreizend, und in den rechten ainen gelb oder goldfarben Ring mit ainem Edelgestain über sich haltend Vordren untern ain schwarzer ausgespanter gekrönter einwerths gekehrter einfacher schwarzer Adler mit aufgethonnen Schnabel und auszgestreckten Zungen in den untren Thail des Schnabels einen goldenen Ring mit ainem Edelgestain verfast haltend. In Mitte der Trenflini ain blau oder lazurfarbes Herz Schildt, in welchem ain aufverts springender weisser oder silberfarber Lew mit offenen Rachen roth ausgeschlagener Zunge und hinter sich geworffenen doppelten Riedten. Ob den Schildt zween freye offene adelige Turniers Helmb zur rechten mit schwarz und gelb oder goldfarben, zur linken roth und weisz oder silberfarben Helmdeckhen und oben jetwederer mit ainer gelb oder goldfarb Königlichen Cron geziert, aus welcher zur rechten der in gelb oder goldfarben Quartir beschriebener schwarze ausgespante und gekrönte einfache Adler. Linken aber der auch im andren Quarthier allerdings beschriebener schwarz bekläydtc und gekrönte halbe Mann mit baiderscihts Armen und in baiden Händten die im Schild beschriebene mit dem Kopf auf-und ainwehrtsgekehrte Allfisch haltend erscheinen thuet>>.

Diplome privilegiale, doc. 40, copie autenticată la data de 16 septembrie 1740 de către notarul public Ioan Leonard Blumberger din Viena. Ib. germană, pergament sub formă de carte, cu ornamente (blazonul pictat și cu inițiale), 12 file. (Fig. 15).

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 158-159.

60. 1674 decembrie 4, Alba Iulia. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilare, prin care, la recomandările făcute de către Sigismund Sztojka de Crăceși - azi Mara (Kricsfalva), numitului Gheorghe Kovács de Biserica Albă (Fejer-egy-ház - azi în Ucraina Subcarpatică) li se acordă titlul de nobil și blazon nobiliar.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru un braț omenesc retezat din umăr, ținând o sabie scoasă din teacă cu vârful în sus. Pe scut un coif militar închis,

având deasupra coroană regală. Lambrechini de felurite culori”. <<SCUTUM videlicet militare erectum coelestini coloris in cujus campo, sive area, brachium quoddam humanum humerotenus resectum, ense evaginat, sursum porrectum tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter exornatum. Ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 41, original, lb. lat., pergament, semnat, cu sigiliu atârnat, puțin deteriorat, în capsulă de lemn fără capacul superior, 1 filă, fără blazon pictat, și în seria *Familii nobile maramureșene – familia Kovács (Biserica Albă)*, doc. 393, f. 1-2, copie, lb. lat.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 162; Schönherr Gyula, *op. cit.*

61. 1675 martie 8, Viena. *Împăratul Leopold I conferă diploma de înnobilitare și blazon numișilor Nicolae Kiss, soției sale, Catharina Benczik, fiilor lor Andrei, Gheorghe, fiicei Maria, fraților săi Ioan și Ștefan Kiss, precum și lui Ștefan Huszty și Ștefan Szabo; cu o notă tergală din 11 septembrie 1675 privind recunoașterea și publicarea diplomei în Congregația comitatului Maramureș, de la Sighet.*

Blazonul: „Scut militar, drept, în partea de jos o piramidă roșie în mijlocul căreia este redat un trandafir purpuriu, în dreapta căruia o bandă oblică albă stropită cu verde (viridi composita) pe care sunt puse trei spice de grâu, în stânga, la fel, o bandă oblică albastră unde sunt trei stele strălucitoare. Scutul acoperit cu un coif cu grătar, adică deschis, având deasupra o coroană regală din care iese pe jumătate un soldat înzăuat, cu o cască cu panaș, mâna stângă pusă pe sold, în dreapta ținând pe umăr o sabie cu două tăișuri. Din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii”. <<Scutum videlicet militare erectum fundum illius rubra Piramide interoccupante in quo meditatio sui tuballam rosam purpuram repraesentantem, cujus a dextra alba lamina, viridi composita ternasque spicas triticeas ibidem situatas a sinistra vero partibus itidem cerulei coloris lamina rutilantes acque ternas stellas habens positae visuntur. Scuto incumbentem galeam craticulatam, sive apertam Regio Diademate militem cataphractutam, et Casside plumato indutum leva manu supra renes posita, dextra vero bipennem supra humerum tenentem, ac lumborum tenuis eminentem proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeae lacinias seu lemniscis hinc flavis et ceruleis, illinc autem candidis et rubris ...>>.

Familii nobile maramureșene – familia Huszti, doc. 306, f. 28-30, copie, lb. lat.

62. 1675 iunie 20, Satu Mare. *Împăratul Leopold I conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Ignatiu Anderkó din Homorod.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru o pajiște verde deasupra căruia stând, drept, un bărbat în haină roșie, ținând în mâna dreaptă trei săgeți strânse, cu stânga strângând un arc. Pe scut, un coif cu grătar deasupra căruia este coroana regală. Lambrechini pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii”. << Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, fundum illius viridi late patenti campo interoccupante super quod, amictu rubro indutus, dextra apra manu expansas, tres sagittas spissatas, sinistra vero arcum mediante uns arripiens erectus stare cernitur. Scuto incumbentem galeam craticulatam ... lemniscis hinc flavis et coeruleis, illinc autem candidis et rubris>>.

Familii nobile maramureșene – familia Anderkó din Homorod, doc. 3, f. 1-5, copie, lb. lat.

63. 1675 decembrie 6, Alba Iulia. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilitare, prin care, posedând scrisoarea de eliberare (*litterae manumissionales*) emisă de Sigismund și Ștefan Francsikai, fostului iobag al acestora, numitului Gheorghe Orban i se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 8 aprilie 1676 sub semnătura lui Ioan Ványai, notarul comitatului Maramureș privind proclamarea și publicarea diplomei în cauză în Congregația comitatului menționat.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp roșu un om redat în întregime, îmbrăcat în haină albastră, stând pe un cal alb, ținând cu mâna dreaptă o sabie scoasă din teacă, în stânga frâul calului. Coif militar închis timbrat de coroana regală. Lambrechini de felurite culori”. <<Scutum videlicet militare erectum rubei coloris in cuius campo sive arca Homo quidam integer azurea indutus veste albo insidens equo, dextra ense evaginato sursum tenere, sinistra vero manibus habeno equi dirigere visitur. Supra scutum autem galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus decenter ornatum. Ex cono autem galeae teniac, sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 42, original, lb. lat., pergament, semnată, cu sigiliu atârnat, parțial degradat în capsulă din lemn (fără capacul superior), 1 filă.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 164; Schönherr Gyula, *op. cit.*

64. 1680 iunie 11, Alba Iulia. Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, emite diploma de înnobilitare, prin care, în urma verificării scrisorii de răscumpărare a libertății și eliberării lor din starea de iobag, numiților Ștefan și Ioan Agoston din localitatea Darva, comitatul Maramureș (azi în Ucraina Subcarpatică), li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 8 februarie 1681, sub semnătura lui Ioan Ványai, notarul comitatului Maramureș, privind proclamarea și publicarea diplomei în cauză în Congregația comitatensă.

Blazonul: „Scut militar, drept, în câmp albastru un om ieșind pe jumătate dintr-o diademă regală, îmbrăcat în roșu, ținând în mâna dreaptă o sabie scoasă din teacă, în stânga două săgeți, strânse în pumn, cu vârful în jos. Pe scut coif militar închis ce are deasupra coroana regală. Lambrechini de diferite culori”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris in cujus campo, sive area ex Diademate Regia homo quidam rubeo amictu umbilicotenus eminet dextra ensem evaginatum, sinistra vero sagittas duas, vola complicatas, acie subversas tenere conspiciuntur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum; ex cono vero galeae teniae, sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras, sive margines, ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 43, original, lb. lat., pergament, semnat, cu sigiliu atârnat, în capsulă de lemn, fără capacul superior, 1 filă, și în *Familii nobile maramureșene – familia Agoston s. Szűcs (in Herincse)*, doc. 5, f. 1-2, 3-4, copie, lb. lat.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 156-157; Schönlherr Gyula, *op. cit.*

65. 1684 noiembrie 20, Alba Iulia. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Dimitrie Lazar de Leordina; cu o notă tergală semnată de Francisc Darvai de Eadem, jurat-notar al Scaunului comitatului Maramureș, din 20 noiembrie 1691 privind proclamarea și publicarea diplomei în Congregația comitatului amintit, de la Sighet.*

Blazonul: „Scut militar, în câmp albastru un om redat întreg, îmbrăcat cu o tunică roșie, stând drept, ținând cu mâna dreaptă o lance lungă. Coif militar închis deasupra căruia se află coroana regală. Lambrechini de diferite culori”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris in cujus campo sive area homo quidam integer rubra indutus tunica erectus stare, manuque dextra hastam oblongam tenere conspiciuntur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus apprimae variegatum. Ex cono vero galeae teniae seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Lázár de Leordina, doc. 436, f. 1-2, copie autenticată eliberată la 20 noiembrie 1760 de Mihai Balyc de Ieud (Joód), lb. lat., cu sigiliu aplicat.

66. 1684 decembrie 4, Alba Iulia. *Mihail Apafi I, principele Transilvaniei, conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Farkas Pap (preot ortodox) și fiilor săi Tivadar și Simion, alias Bercze.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru în partea de jos o câmpie verde pe care stă o fecioară îmbrăcată cuviincios, stând drept și strângând cu dreapta de gât un șarpe încolăcit pe mână, pe mâna stânga îi stă un porumbel. Pe scut este

pus un coif militar deschis, având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase din care iese pe jumătate o fecioară identică cu cea din scut și simbolul: „să fiți chibzuți ca șerpilor și curați ca porumbeii” (estote prudentes uti serpentes, et simplices uti columbae), scris deasupra capului; din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga roșii și argintii”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris cujus fundum sive imam basim cespes viridis occupat; super quo Virgo decenter induta **habita erecta stare**, et dextra serpentem, collo tenus comprehensum cumque manui nuda, sinuose sese complicantem, sinistra vero manibus columbam eidem sinistræ super stantem gestare conspicitur. Supra scutum autem Galea Militaris aperta est posita, quam contegit Diadema Regium gemmis, et unionibus decenter undique exornatum, variegatum, ex quo rursum virgo priori per omnia famulis similia Eminere, ac Symbolum; estote prudentes uti Serpentes, et Simplices uti Columbae, Supra Caput ad Scriptum habere visitur: ex Cono vero Galeae teniae sive Lemnisci hinc flavi et coelestini, inde rubri et candidi colorum ...>>.

Familii nobile maramureșene – familia Pap de Bârsana, doc. 548, f. 1-2, copie, lb. lat., cu mențiunea că a fost colaționată cu originalul la Sighet, în 27 mai 1791.

67. 1688 aprilie 6, Viena. *Împăratul Leopold I conferă diploma de înnoilare și blazon lui Gheorghe Tar de Fony (Ungaria) și fiilor săi, Andrei, Mihail și Gaspar.*

Blazonul „Scut militar, drept, pe albastru în partea de jos o câmpie verde pe care stă un soldat îmbrăcat în roșu după obiceiul țării, cu cizme galbene și căciulă din piele de jder împodobită cu pene, stând, cu vitejie, pe un cal alb ce alcargă repede, în mână stângă, ținând frâul calului conducându-l spre dușmani, în dreapta o sabie scoasă din teacă în mod amenințător, întors spre partea dreaptă a scutului. Scutul este acoperit cu un coif militar cu grătar sau deschis, având deasupra coroana regală din care iese un braț omenesc înveșmântat în albastru, înzăuat, ținând în pumn o sabie scoasă din teacă amenințând dușmanul. Lambrechini pe dreapta aurii și negri, pe stânga argintii și roșii”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, fundum illius viridi late patentiori campo interoccupante, super quo vir militaris patrii ad instar moris rubro vestitu et flavi cothurnis, ac pilco mardurina pelle involuto pluminisque venuste exornato indutus, equo albo veloci cursui audacter gianti assidens, sinistra quidem frenum equi ad insequendum hostes dirigendo, dextra vero manu evaginatam gladium ad „Beiloudam” generose ictum minantem teneus vibrare, in dextramque scuti partem conversus esse visitur. Scuto demum incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam Regio Diademate ex eoque brachium humanum coerulea tunica indutum cataphractatum, in volo evaginatam frameam Hosti acriter Strayem minantem vioraus proferente ornatum. A summitate vero sive cono galeae lacinis, seu lemniscis hinc flavi et nigris, illinc

vero candidis et rubris ...>>.

Familii nobile maramureșene – familia Tar de Fony, doc. 735, f. 1-2, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János, *op.cit.*, p. 255; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 197.

68. 1696 mai 4, Viena. *Împăratul Leopold I emite diploma de înnobilitare, prin care numitului Mihail Filstich, judele primar al orașului Brașov, pentru meritele sale obținute în menținerea orașului în posesia împăratului, precum și fiului său, Ștefan, soției sale, Sara Sanchabunk, și nepoților Ioan și Mihail li se acordă titlul de nobil și blazon nobiliar. Diploma în cauză a fost publicată în adunarea generală a nobililor din Transilvania din 10 martie 1703.*

Blazonul: „Scut militar, drept, în câmp verde, pe o terasă verde un cerb natural, redat în întregime, stând pe picioarele dinapoi, cu cele dinainte ridicate în sus, părând a porni în fugă. Scutul acoperit de un coif militar cu grătar sau deschis, având deasupra o coroană regală din care iese, ridicată și stând drept, o fecioară cu părul bogat, capul încins cu lauri, ținând la subsuoară o coloană (semnificând statornicia sufletului), fecioară așezată între două aripi – pe o parte cu pene verzi și roșii, pe cealaltă parte azurii și galbene. Din vârful coifului curg lambrechini pe o parte aurii și albaștri, pe cealaltă roșii și verzi, împodobind ambele margini ale scutului”.

Scutul, drept cu marginea aurie, are talpa sub formă de arc trilobat. Coloana pe care o ține fecioara este roșie. Coiful are grilele din aur câptușit cu purpură, marginea, lanțul și medalionul (având în centru un rubin) din același metal. Sub scut, două ramuri verzi care se întretaie, la punctul de intersecție al acestora fiind legată o panglică roz-roșiatică sub formă de fundă.

Amplă draperie gri, strălucind argintiu, cu franjuri și ciucuri. Curtinele simetrice sunt separate în partea de sus de o latură a unui chenar dreptunghiular roșiatic, care înconjoară întreaga compoziție. Fondul interior este albastru. <<Scutum militare erectum viridis coloris, super quo integer cervus naturali suo colore depictus erectis anterioribus pedibus in fugam pronus cernitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam, regio diademate unam virginem capillatam lauracae capitem cinctam et condecoratam atque sub axilla columnam (constantem videlicet animum designantem) portantem interque alas ab una viridium et rubrarum, ab altera vero partibus coerulearum et fulvarum pennarum ex praefato diademate elevatas erecte stantem proferente; a summitate vero seu cono galeae laciniis seu lemniscis hinc flavis et coeruleis illinc vero rubeis et viridibus in scuti extremitates placide se se diffudentibus>>.

Diplome privilegiale, doc. 55/1, copie autenticată, lb. lat., pergament, sub formă de carte, cu ornamente (blazonul pictat), 6 file. (Fig. 16).

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 160.

69. 1697 noiembrie 16, Viena. *Împăratul Leopold I emite diploma de înnobilare, prin care numișilor Emeric Iörös de Visk, fiilor săi, Toma, Mihai și Martin, fratelui său, Martin Czébel, și fiilor acestuia, Mihail și Paul, li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 22 iulie 1698, semnată de Francisc Darvai de Darva, notarul comitatului Maramureș, privind proclamarea și publicarea diplomei în cauză.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru, în partea de jos un deal înverzit deasupra căruia stă o coroană regală împodobită cu pietre prețioase, din care iese un braț omenesc retezat de la umăr, înveșmântat în roșu, ținând o sabie scoasă din teacă. Pe scut un coif militar cu grătar deasupra căruia stă o altă coroană regală cu un braț omenesc identic cu cel din scut. Din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta argintii și roșii, pe stânga aurii și albaștri, împodobind ambele laturi ale scutului”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, cujus fundum monticulus viridis variegatus occupat, super quo Corona Regia gemmis, et Unionibus decenter redimita stare, cique brachium humanum humerotenus resectum rubris vestibus indutum insidere, gladium evaginatum vibrare visitur. Supra scutum galea militaris craticulata, cui supereminet alterum Diadema Regium una cum brachio humano inferiori per omnia simile. A summitate cero, seu cono galeae laciniis sive lemniscis, hinc candidis, et rubris, illinc vero flavis et coeruleis in scuti extremitates placide se se diffudentibus>>.

Familii nobile maramureșene – familia Czébel, doc. 155, f. 4-5, copie, lb. lat., și familia Iörös, doc. 331, f. 4-5, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János și Pettkő Béla, *op.cit.*, p. 253; Áldassy Antal, *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának cinereslevelei (Diplomele de înnobilare cu blazon aflate în Biblioteca Muzeului Național Maghiar)*, IV, (1657-1716), Budapesta, 1937, doc. 670, după copie sec. XX, p. 289.

70. 1698 aprilie 7, Viena. *Împăratul Leopold I conferă diploma de înnobilare și blazon lui Simon Hanka de Visk, precum și fraților săi Ștefan, Martin, Mihail și Paul; cu o notă tergală din 8 ianuarie 1699, semnată de Francisc Darvai de Darva, jurat-notar al comitatului Maramureș, privind recunoașterea, proclamarea și publicarea diplomei în cauză în Congregația nobiliară a comitatului menționat, de la Sighet.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru, în partea de jos un deal înverzit, strălucind auriu, deasupra căruia stă un inorog alb așezat pe picioarele dinapoi, cu cele din față ridicate și orientat spre latura stângă a scutului. Pe scut un coif militar cu grătar, având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase, din care iese un braț omenesc, în roșu, retezat din umăr, strângând în mână o sabie. Din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta roșii și argintii, pe stânga aurii și albaștri, împodobind ambele margini ale scutului”. <<Scutum videlicet militare,

coelestini coloris erectum, cujus fundum Monticulus viridis auro fulgidus occupat, super quem Unicornis, candido colore depictus, posterioribus pedibus insistsens, anterioribus vero elevatis versus sinistram scuti marginem tendere conspicitur. Supra Scutum Galca Militaris craticulata est posita, quam contegit Diadema Regium, Gemmis atque Unionibus decenter exornatum, cui innitens brachium humanum, vestitu rubro, humerotenues resectum, acinacem manu constrictum, vibrare visitur. A summitate vero seu cono Galcae, laciniac sive lemnisci hinc rubri, et candidi, illinc vero flavi et cerulei defluentes utramque scuti oram seu marginem, pulcherime ambiunt et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Hanka, doc. 283, f. 10-12, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János și Pettkő Béla, *op.cit.*, p. 260; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 89.

71. 1698 aprilie 12, Viena. Împăratul Leopold I conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Moises Betske de Visk; cu o notă tergală din 8 ianuarie 1699, semnată de Francisc Darvai, notarul comitatului Maramureș, privind recunoașterea și publicarea diplomei la Congregația nobiliară a comitatului menționat, de la Sighet.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru, în partea de jos o câmpie verde, deasupra căreia stă o acvilă în culoare naturală, având pe cap o coroană regală, aripile întinse, limba scoasă, cu ochii neclintiți privește un soare strălucitor. Pe scut un coif militar cu grătar având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase, din care iese un braț omenesc tăiat de la umăr, înveșmântat în zale, ținând o coroană regală. Lambrechini pe dreapta auri și albaștri, pe stânga argintii și roșii”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, cuius fundum cespes viridis occupat Super quo Aquila naturali suo colore depicta Regio Diademate ornata, alis expansis, exerta lingua, fixis oculis Solem Corruscantem inspicere visitur. Supra Scutum Galca Militaris craticulata est posita cui supereminet Diadema Regium gemmis et unionibus decenter redimitum, ex quo brachium humanum, humerotenues resectum cataphractum indutum, Coronam Regiam decenter ornatam tenere conspicitur. A summitate vero, seu cono galcae laciniis sive lemniscis, hinc flavis et coeruleis, illinc vero candidis et rubris ...>>.

Familii nobile maramureșene – familia Becske, doc. 56, f. 1-2, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János și Pettkő Béla, *op.cit.*, p. 249; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 45; Pettkő Béla, *Czimerleírások a Királyi Könyvekből (Descrierea de blazoane din Cărțile Regale)*, în „Nagy Iván családtörténeti értesítő czimerekkel és leszármazási táblákkal”, I, 1899, p. 273.

72. 1698 mai 27, Laxenburg. Împăratul Leopold I emite diploma de înnobilitare, prin care numitului Stefan Beganyi din Tecu (Thecső) împreună cu soția sa, Elena Varga, și fiul lor Ioan, li se acordă titlul de nobil și blazon nobiliar;

cu o notă tergală din 15 noiembrie 1698 sub semnătura lui Francisc Darvai, notarul comitatului Maramureș, privind recunoașterea și publicarea diplomei în cauză în Congregația generală a comitatului de la Sighet.

Blazonul: „Scut militar drept, <cu talpa rotunjită>, în câmp albastru un deal înverzit, deasupra căruia un cerb redat în culoare naturală, strălucind, pe alocuri, aurii, ridicat pe picioarele dinapoi, cele dinainte ridicate în salt”. Pe scut un coif cu cinci grile din aur pe fondul interior roșu, marginea, lanțul și medalionul din același metal, așezat din față. Coroana care timbrează coiful este deschisă, cu trei fleuroane, din aur, încrustată cu pietre prețioase. Cimier: cerbul de pe scut redat numai pe jumătate. Lambrechini: pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii. Din partea superioară a lambrechinilor ies două fâșii subțiri care se ondulează în lateral, pe dreapta din aur, iar pe stânga din argint.

Blazonul este înconjurat de o ghirlandă de lauri verde de formă ovală, ornată, în partea de jos și pe mijlocul flancurilor, cu trei trandafiri heraldici roșii, butonați din aur. Fondul interior al ghirlandei este roz-închis și decorat cu arabescuri în porțiunea sa centrală; spațiul dintre ghirlandă și cadrul dreptunghiular din aur este liliachiu și acoperit în mod asemănător cu arabescuri.

În vârful întregii compoziții, broșând pe ghirlandă, stema Imperiului într-un scut rotund înconjurat de un cartuș albastru cu detalii laterale din aur, surmontat de coroana imperială. Pe aur acvila bicefală imperială, ținând în gheara dreaptă sabia, în cea stângă sceptrul este încărcat pe stomac cu emblema Austriei, acolată cu Lâna de Aur. În unghiurile ancadramentului, patru scuturi (drepte cu baza rotunjită) timbrate de corbăne deschise, din aur, cu trei fleuroane: 1. Ungaria – scut despicaț, pe dreapta, în câmp roșu, deasupra unui delușor verde, o coroană deschisă din aur, din care iese o cruce de Lorena din argint, pe stânga opt fascii roșii și argintii alternând de sus până jos; 2, 3 și 4 stema Transilvaniei descompusă după cum urmează: 2 – pe albastru un soare de aur pus în șef și o semilună urcătoare din același metal în talpă (națiunea secuiască); 3 – tăiat de un brâu, îngust, roșu, în partea superioară, pe aur o acvilă ieșindă, în culoarea naturală, limbată roșu, încoronată de aur; 4 – pe albastru, șapte turnuri din aur deschise și ajurate, plasate: 3, 2, 2 (națiunea săsească). Cele două scuturi de sus sunt înclinate spre interior, celelalte două, de jos, spre exterior. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, cujus fundum monticulus virens occupat Super quo Cervus naturali suo colore depictus anterioribus elevatis, posterioribus pedibus erectus insistere conspicitur; Supra Scutum Galea Militaris est posita, quam contegit Diadema Regium gemmis et unionibus decenter exornatum, ex quo alter Cervus inferiori per omnia similis lumborum tenuis se erigere cernitur. <A summitate vero, seu cono galeae laciniis sive> lemniscis hinc candidis et rubris, illinc vero flavis et coeruleis ...>>.

Diplome privilegiale, doc. 45, original, lb. lat., pergament, semnat, cu sigiliu atârnat, în cutie de lemn, cu blazonul pictat, 1 filă, și *Familii nobile maramureșene – familia Begányi*, doc. 62, f. 1-2, copie, lb. lat. (Fig. 17).

Bibliografie: Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 248; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 45; Petrovay György, *op. cit.*, p. 157; Pettkó Béla, *op. cit.*, p. 273; Schönherr Gyula, *op. cit.*

73. 1698 mai 27, Viena. *Împăratul Leopold I emite diploma de înnobilare, prin care se acordă numitului Mihail Csinadi din Teceu (Thecső) și soției sale, Elena Márton, titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 15 noiembrie 1698 sub semnătura notarului comitatului Maramureș, Francisc Darvai, despre publicarea diplomei în cauză în Congregația generală comitatensă.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru în partea de jos un delușor verde, strălucind auriu pe cele trei vărfuri, pe care stă ridicat pe picioarele dinapoi un berbec alb, cele din față ridicate în salt”. Pe scut, un coif militar cu cinci grile de aur căptușit roșu, marginea, lanțul și medalionul din același metal, așezat din față. Cimier: berbec argintiu redat pe jumătate similar cu cel din scut. Lambrechinii sunt pe dreapta aurii și albaştri, pe stânga argintii și roșii.

Scutul pictat este drept, cu talpa rotunjită, centrul acestuia delimitat de o fâșie subțire neagră care se întrerupe în dealul situat în partea inferioară. *Ancadramentul exterior al stemei este asemănător cu al celei anterioare cu unele mici diferențieri, anume: stema Ungariei are în câmpul din stânga șapte fascii argintii și roșii alternând de sus până jos; sunt, fără îndoială, din greșeală, în număr impar; turnurile din aur amintite sunt poziționate pe scut: 2, 3, 2. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, cuius fundum cespes viridis occupat in quo Arics albus naturali suo colore depictus ad Saltus pronus stare visitur. <Supra scutum galea militaris est posita, quam contegit diadema Regium gemmis et unionibus decenter exornatum>, ex quo alter aries inferiori per omnia similis umbilico tenus emergere cernitur. A summitate vero, seu cono galeae, laciniae sive lemnisci hinc flavi et caerulei, illinc vero candidi et rubri ...>>.*

Diplome privilegiale, doc. 46, original, lb. lat., pergament, semnat, cu sigiliu atârnat în capsulă din lemn, cu blazonul pictat în culori, 1 filă. (Fig. 18).

Bibliografie: Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 253; Petrovay György, *op. cit.*, p. 159; Schönherr Gyula, *op. cit.*, p. 194.

74. 1698 august 22, Viena. *Împăratul Leopold I conferă diploma de înnobilare și blazon lui Martin Neste de Visk și fratelui său Gheorghe Lőke, de asemenea, de Visk; cu o notă tergală din 8 ianuarie 1699 sub semnătura lui Francisc Darvai de Darva, privind proclamarea și publicarea diplomei în cauză în Congregația comitatului Maramureș, de la Sighet.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe argint, în partea de jos un deal înverzit pe care stă un negru, întreg, în culoarea sa naturală, înveșmântat cu o haină de la mijloc până la jumătatea coapsei, acoperit cu o căciulă cu pene, având pe umeri o tolbă, ținând în mâna stângă un arc, în dreapta trei săgeți. Pe scut, un coif militar cu grătar, având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase din care iese un alt negru, redat fără picioare, identic cu cel din scut. Din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta roșii și argintii, pe stânga aurii și albaștri”. <<Scutum videlicet militare candidi coloris erectum, cujus fundum monticulus viridis occupat super quem Aethiops integer naturali suo colore depictus, veste ab umbilico ad mediam usque Femoris partem pertingente praecinctus, caput plumato pileo tectus pendente ab humeris pharetra, sinistra arcum, dextra vero tria Tela tenens stare conspicitur. Supra Scutum Galea militaris craticulata est posita, quam contegit Diadema Regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum, ex quo aethiops alter, pedibus solum modo non conspicuis, inferiori per omnia similis eminet. A summitate vero seu cono galeae lacinia sive lemnisci hinc rubri, et candidi, illinc vero flavi, et coerulei defluentes ...>>.

Familii nobile maramureșene – familia Lőke, doc. 445, f. 9-10, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 274; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 153.

75. 1698 septembrie 29, Ebersdorff. *Împăratul Leopold I emite diploma de înnobilitare, prin care se acordă numitului Andrei Vas din Teceu (Tecső), împreună cu fiii săi Ioan și Martin și fiica Elena, titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 15 noiembrie 1698, sub semnătura notarului Francis Darvai privind publicarea diplomei în cauză în Congregația generală a comitatului Maramureș.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru, în partea de jos pe un deal înverzit cu trei vârfuri, o coroană regală împodobită cu pietre prețioase din care iese un inorog redat pe jumătate, în culoare naturală, cu capul și labele din față întoarse spre stânga. Pe scut, un coif militar cu grătar având deasupra o coroană regală din care iese un inorog identic cu cel din scut. Lambrechini pe o parte argintii și roșii, pe cealaltă aurii și albaștri”.

Scutul este, pe desenul pictat, drept, cu talpa rotunjită. Coiful cu grile din aur, căptușit cu purpură, marginea, lanțul și medalionul din metal asemănător. Blazonul este înconjurat de o ghirlandă de lauri verde, ornată, în partea inferioară și pe mijlocul flancurilor, de trei trandafiri heraldici, roșii, butonași de aur. Fondul oval, în interiorul ghirlandei, este roz închis și decorat cu arabescuri în porțiunea sa centrală; spațiul dintre ghirlandă și cadrul dreptunghiular exterior din aur este liliachiu și acoperit în mod asemănător cu arabescuri.

În vârful întregii compoziții, broșând puțin și pe ghirlandă, armele Imperiului într-un scut oval înconjurat de un cartuș albastru cu modilioane din aur pe flancuri,

timbrat cu coroana imperială întru: uptă în partea superioară de chenarul rectangular amintit. Acvila bicefală a Imperiului este încărcată pe stomac de emblema Austriei, acolată cu Lâna de Aur. În unghiurile encadramentului, patru scuturi (drepte cu talpa rotunjită) timbrate cu coroane deschise cu trei fleuroane: 1. Ungaria; 2, 3 și 4, armele Transilvaniei, descompuse în felul următor: 2 – pe azur un soare din aur în șef și o semilună urcătoare așezată în talpă (națiunea secuiască); 3 – tăiat de un brâu îngust roșu, în partea superioară, pe aur acvila naturală ieșindă (comitatele din Transilvania); 4 – pe albastru opt turnuri din argint, deschise și ajurate, poziționate: 3, 2, 3 (națiunea săsească). Cele două scuturi de sus sunt înclinate spre interior, celelalte două, spre exterior. Ultimul scut este încărcat, fără îndoială din greșeală, cu opt turnuri și nu cu șapte, așa cum ar fi trebuit. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris erectum, in cujus fundo super monticulum viridem tricripitem, Diadema Regium gemmis atque unionibus decenter exornatum ex quo Unicornis medius naturali suo colore depictus capite et pedibus anterioribus contra sinistram scuti marginem veris eminere conspicitur. Supra scutum galea militaris craticulata est posita, quam contegit diadema alterum, gemmis similiter atque unionibus decenter exornatum, ex quo pariter Unicornis alter inferiori per omnia similis eminere visitur. A summitate vero seu cono galeae lacinae, sive lemnisci, hinc candidi et rubicundi, illinc vero flavi et coerulei defluentes utramque scuti marginem pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc.47, original, lb. lat., pergament, semnat, cu urme de sigiliu aplicat, căzut și dispărut, blazon pictat în culori, 1 filă. (Fig. 19).

Bibliografie: Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 287; Petrovay György, *op. cit.*, p. 167; Schönherr Gyula, *op. cit.*

76. 1699 ianuarie 29, Viena. Împăratul Leopold I conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Ștefan Beregi din cetatea Hust (azi în Ucraina Subcarpatică).

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp roșu trei coline înverzite, deasupra cărora se poate observa un arbust verde. Deasupra scutului un coif militar cu grătar pe care este pusă o coroană regală împodobită cu pietre prețioase, din care iese un braț omenesc retezat din umăr, înveșmântat în roșu, strângând un laur. Din vârful coifului curg lambrechini pe dreapta argintii și roșii, pe stânga albaștri și aurii, împodobind ambele laturi ale scutului”. <<Scutum videlicet militare erectum rubei coloris, cujus fundum tricollis virens occupat, super quo palma virens enata visitur. Supra scutum galea militaris craticulata, cui impositum Diadema Regium gemmis unionibusque decenter redimitum, ex quo brachium humanum humero tenus resectum rubeo amictu indutum laurum comprehensum sursum tenere visitur. A summitate vero seu cono galeae laciniis, seu lemniscis, hinc candidis et rubris, illinc vero coeruleis et fulvis in utrasque scuti extremitates defluentibus, illudque

apprime exornantibus>>.

Familii nobile maramureșene – familia Beregi, doc. 72, f. 6-7, copie, lb. lat.

77. 1699 mai 14, Laxenburg. Împăratul Leopold I acordă diploma de înnobilitare și blazon numișilor Mihail György, Stefan Heder, Martin și George Varga de Visk; cu o notă tergală din 14 ianuarie 1700, semnată de Francisc Darvai de Darva, jurat-notar al comitatului Maramureș, privind recunoașterea, proclamarea și publicarea diplomei în cauză în Congregația nobiliară comitatensă de la Sighet.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru, în partea de jos o câmpie verde, deasupra căreia un om redat întreg, înveșmântat în roșu, cizme aurii (galbene), căciulă roșie pe cap, încins la șold cu o sabie aurită, ținând cu mâna dreaptă un cap bovin negru. Pe scut, un coif militar cu grile, având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase, din care iese un alt om identic cu cel din scut, redat până la mijloc și ținând, în mod asemănător, un cap bovin negru. Din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta argintii și roșii, pe stânga albaștri și aurii, mărginind ambele laturi ale scutului”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, cujus fundum cespes viridis occupat, super quo homo integer cōthurnis flavis, amictus rubeo indutus, gladio deaurato de collo pendente succinctus, pileo pariter rubeo capite tectus stare et dextra caput nigrum bovinum proferre visitur. Supra scutum galea militaris craticulata, cui supereminet Diadema Regium gemmis unionibusque decenter redimitum, ex quo alter homo inferiori per omnia similis umbilicotenus emergere, et alterum inferiori per caput bovinum proferre visitur. A summitate vero seu cono galeae laciniis seu lemniscis hinc candidis et rubris, illinc vero coeruleis et fulvis in scuti extremitate placide se se diffidentibus illisque, apprime exornantibus>>.

Familii nobile maramureșene – familia Heder, doc. 287, f. 1-3, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János și Pettkő Béla, *op.cit.*, p. 260; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 91.

78. 1699 mai 14, Laxenburg. Împăratul Leopold I acordă diploma de înnobilitare și blazon numișilor Mihail și Ioan Lator de Visk și lui Thoma Lassu, de asemenea, de Visk; cu o notă tergală din 3 septembrie 1699, sub semnătura lui Francisc Darvai de Darva, jurat-notar al comitatului Maramureș, privind proclamarea și publicarea diplomei în cauză în Congregația nobiliară comitatensă de la Sighet.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru în partea de jos o câmpie verde, pe care stă un lup, în culoare naturală, având gâtul întors spre fugă și ținând în gură un miel răpit. Pe scut este pus un coif militar cu grătar, deasupra căruia se află o coroană regală împodobită cu pietre prețioase, din care iese un alt lup identic cu cel

din scut, redat până la mijloc. Din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta argintii și roșii, pe stânga albaștri și aurii”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, cujus fundum cespes viridis occupat, super quo Lupus naturali suo colore depictus, ad fugam pronus distorto Collo stare, et agnum abreptum ore tenere visitur. Supra Scutum Galea Militaris Craticulata Super quo eminet Diadema Regium Unionibus gemmisque decenter feditum, ex quo Lupus alter inferiori per omnia similis umbilicotenens stare visitur. A summitate vero seu cono galeae laciniis seu Lemniscis, hinc candidis et rubris, illinc vero caeruleis et fulvis ...>>.

Familii nobile maramureșene – familia Lator, doc. 432, f. 8-9, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 268; Joódy Pál, *op.cit.*, p. 121.

79. 1699 iunie 19; Viena. *Împăratul Leopold I emite diploma de înnobilitare, prin care se acordă titlul de nobil și blazon lui Ștefan Balinț din cetatea Teceu (Thecső), precum și soției sale, Elisabeta Martin, și fiilor săi Ștefan, Andrei și Ioan; cu o notă tergală din 23 iunie 1699, sub semnătura notarului Francisc Darvai privind publicarea diplomei în cauză în Congregația generală a comitatului Maramureș.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru, în partea de jos o câmpie verde deasupra căreia un cocor, în culoare naturală, stând pe piciorul stâng, cu dreptul ținând o piatră”. Pe scut un coif cu cinci grile de aur și căptușit roșu, marginea, lanțul și medalionul din același metal, având deasupra o coroană regală din aur împodobită cu pietre prețioase, din care iese un cocor identic cu cel din scut. Lambrechinii pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii.

Scutul, conform desenului, este de tip „francez modern”, drept, talpa în formă de acoladă. Din ramurile superioare aurii și argintii ale lambrechinilor ies două fășii subțiri, din aceleași metale, care se ondulează, din dreapta și stânga, spre partea inferioară. Blazonul este înconjurat de o ghirlandă de lauri verde de formă ovală ornată, în partea de jos și pe mijlocul flancurilor, cu trei trandafiri heraldici roșii, butonați de aur. Fondul interior al ghirlandei este roz-închis și decorat cu arabescuri în porțiunea sa centrală; spațiul dintre ghirlandă și chenarul rectangular din aur este mov-închis și acoperit în mod asemănător cu arabescuri.

În vârful întregii compoziții, broșând pe ghirlandă, stema Imperiului într-un scut drept, cu talpa rotunjită, înconjurat de un cartuș albastru cu detalii laterale din aur, surmontat de coroana imperială care broșează, de această dată, pe cadrul dreptunghiular. Pe câmp auriu acvila bicefală imperială, de culoare neagră este încărcată pe stomac cu emblema Austriei acolată cu Lâna de Aur. În unghiurile ancadramentului, patru scuturi (drepte cu baza rotunjită) timbrate cu coroane deschise, din aur, cu trei fleuroane: 1. Ungaria – scut despicaț, pe câmpul din dreapta roșu, deasupra unui deal verde, o coroană deschisă din aur, din care iese o cruce dublă din argint, pe stânga șapte fascii argintii și roșii alternând de sus

până jos; 2, 3 și 4 stema Transilvaniei descompusă după cum urmează: 2 – tăiat de un brâu, îngust, roșu, în partea superioară pe aur o acvilă ieșindă în culoarea naturală, limbată roșu, încoronată de aur (comitatele Transilvaniei); 3 – pe albastru, un soare de aur plasat în șef și o semilună urcătoare din același metal în talpă (națiunea secuiască); 4 – pe albastru, șapte turnuri din aur deschise și ajurate, poziționate: 3, 3, 1 (națiunea săsească). Cele două scuturi de sus sunt înclinate spre interior, celelalte de jos spre exterior.

Stema Ungariei este conturnată și are șapte fascii fiind, fără îndoială, din greșeală, pictate în număr impar. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, in cuius fundum cespes viridis occupat, super quo Grus naturali suo colore depictus, sinistro pede stare, dextro vero lapidem tenere visitur. Super scutum galca militaris craticulata, cui impositum diadema regium, gemmis unionibusque decenter redimitum, super quo alter Grus inferiori per omnia similis, eodem modo stare visitur. A summitate vero galeae laciniis, seu lemniscis, hinc candidis et rubeis, illinc vero coeruleis et fulvis, in scuti extremitates defluentibus, illudque apprime exornantibus>>.

Diplome privilegiale, doc. 48, original, lb. lat., pergament, semnat, cu șnurul sigiliului atârnat dispărut, cu blazonul pictat în culori, 1 filă. (Fig. 20).

Bibliografie: Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 246; Petrovay György, *op. cit.*, p. 157; Schönherr Gyula, *op. cit.*; Pettkó Béla, *op. cit.*, p. 273.

80. 1700 iulie 10, Viena. Împăratul Leopold I emite diploma de înnobilitare, prin care se acordă numitului Ioan Poncz de Maramureș, precum și soției sale și fiului său Mihail, titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 29 martie 1701, sub semnătura lui Francisc Darvai, notarul comitatens, privind publicarea diplomei în cauză în Congregația generală a comitatului Maramureș, de la Sighet.

Blazonul: Scut drept, cu marginea aurită, talpa rotunjită; în câmp albastru, pe o câmpie verde un leu rampant din aur, limbat roșu, cu coada bifurcată, ținând cu labelle anterioare o coloană roșu-argintie. Pe scut, un coif cu cinci grile, căptușit cu roșu, marginea, lanțul și bordura medalionului din același metal (medalionul are pe centrul său un rubin, rotund, roșu), așezat din față. Coiful este surmontat de o coroană regală din aur încrustată cu pietre prețioase din care iese, redat pe jumătate, un leu din aur identic cu cel din scut ținând coloana roșu-argintie. Lambrechinii au ramuri multiple și sunt: pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii.

Ancadramentul exterior al stemei este asemănător cu al celei anterioare, cu unele mici diferențe, anume: la stema Ungariei, în câmpul din stânga sunt opt fascii argintii și roșii alternând de sus până jos; turnurile de aur amintite sunt poziționate pe scut: 3, 1, 3. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris erectum in cuius campo Leo integer partim vero aureo colore depictus, erecto corpore, lingua exerta, posterioribus pedibus, viridi et tricolli, qui fundum Scuti occupat, monticulo

insistere, anteriorum vero altero columnam rubeo et candido colore insignem tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris craticulata est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus decenter redimitum, ex quo Leo alter, inferiori per omnia similis, columnam pariter tenens umbillicotenus eminere visitur. A summitate vero, seu cono galeae laciniae sive lemnisci hinc rubri et candidi, illinc vero flavi et coerulei defluentes marginem scuti ex utraque parte pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 49, original, lb. lat., pergament, semnat, cu sigiliu atârnat, în capsulă din lemn, cu blazonul pictat, 1 filă. (Fig. 21)

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 165; Schönherr Gyula, *op. cit.*; Illéssy János și Pettkő Béla, *op.cit.*, p. 276.

81. 1701 aprilie 9, Viena. *Împăratul Leopold I emite diploma de înnobilitare, prin care se acordă lui Ștefan Sandor de Alba Iulia precum și fiului său Samuel și fraților Ioan și Alexandru titlul de nobil și blazon nobiliar; cu o notă tergală din 7 ianuarie 1702 privind publicarea diplomei în cauză în adunarea generală a nobililor (Dieta) din Transilvania.*

Blazonul: Scut de tip „Renaștere”, cu marginea superioară ușor bombată, extremitățile de sus retezate, flancurile puțin concave, talpa în formă de arc trilobat; pe albastru, deasupra unei câmpii verzi, un braț omenesc drept, retezat din umăr, cu mână roșie, ținând strâns cu mâna o sabie curbă în bară. Pe scut, un coif cu grile din aur căptușit roșu, marginea, lanțul și bordura medalionului din același metal (medalionul arc pe centrul său un rubin roșu), așezat din față. Pe coroana regală din aur care timbrează coiful este un braț identic cu cel din scut ținând sabia. Lambrechinii au mai multe ramuri și sunt: pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii.

Ancadramentul exterior al stemei este asemănător cu al celor două anterioare, cu unele mici diferențieri, anume: la stema Ungariei, în câmpul din stânga sunt reprezentate doar șase fascii argintii și roșii alternând de sus până jos; fondul exterior al ghirlandei este liliachiu și nu mov-închis. <<Scutum militare coelestini coloris erectum, in cujus campo brachium humanum humerotenus resectum, rubro vestitu indutum, manu gladium evaginaturn tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris craticulata est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus decenter redimitum, cui brachium humanum alterum, inferiori per omnia simile, gladium pariter evaginaturn tenens inniti visitur. A summitate vero, seu cono, galeae laciniae, sive lemnisci hinc rubri et candidi, illinc vero flavi et coerulei defluentes marginem scuti ex utraque parte pulcherrime ambiunt et exornant>>.

Diplome privilegiale, doc. 50, original, lb. lat., pergament, semnat, cu urma de sigiliu atârnat dispărut, cu blazonul pictat, 1 filă. (Fig. 22).

Bibliografie: *Repertorium nobilitatis Transsilvanicae*, în Biblioteca Academici Române, filiala Cluj-Napoca, Colecția Kémény József, Mss. KJ 421, X, p. 116, 119-120; Schönlherr Gyula, *op. cit.*; Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 279; Petrovay György, *op. cit.*, p. 165.

82. 1702 iulie 27, Viena. *Împăratul Leopold I conferă diploma de înnobilare și blazon numișilor Gaspar, Samuel, Ioan și Gheorghe Varadi; cu două note tergale, una din 22 noiembrie 1702 privind publicarea diplomei în cauză în Congregația comitatului Sătmar, la cetatea Fejér, iar cealaltă, din 3 decembrie 1725, despre aceeași operațiune în Congregația comitatului Bereg, de la cetatea Kaszon.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe azur, în partea de jos o câmpie înverzită pe care stă un leu natural, aurit, cu coroană, limbat roșu, coada bifurcată ridicată la spate, cu labelle dinapoi desfăcute, cu cele dinainte ținând un pumnal scos din teacă. Pe scut, un coif cu grătar sau deschis, având deasupra o coroană regală din care iese, în mod asemănător, un leu auriu, redat până la mijloc, identic cu cel din scut. Lambrechini pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și roșii”. <<Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, fundum illius viridi late patentiori campo interoccupante super quo coronatus fulvus Leo naturaliter effigiatus; ore hiant lingua rubicunda exerta, cauda bifurcata a tergo elevata, divaricatis posterioribus, pedibus vero anterioribus evaginatum pugionem fortiter stringere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam Regio Diadematem fulvum itidem Leonem inguinctenus eminentem ceteroquin inferiori per omnia similem, proferente ornatum; A summitate vero, sive cono galeae laciniis, seu lemniscis hinc flavis et coeruleis, illinc vero candidis et rubicundis in scuti extremitates se se placide diffudentibus; illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus>>.

Familii nobile maramureșene – familia Várady, doc. 799, f. 3-5, copie, lb. lat.

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 167.

83. 1703 aprilie 16, Viena. *Împăratul Leopold I conferă diploma de nobilitate și blazon lui Ioan Zólyomi; cu o notă tergală din 4 septembrie 1703 privind proclamarea și publicarea diplomei în cauză.*

Blazonul: „Scut militar, în câmp albastru o pajiște verde, pe care stă un om întreg, îmbrăcat în întregime în roșu, cizme galbene, căciulă pe cap, de asemenea roșie, ținând, drept, un steag roșu. Pe scut, un coif militar deschis acoperit cu o coroană regală din care iese un alt om, identic cu cel din scut, redat însă de la mijloc și ținând, în mod asemănător, un steag roșu. Lambrechini pe dreapta argintii și roșii, pe stânga albaștri și aurii”. <<Scutum videlicet militare coelestini coloris cujus fundum cespes viridis occupat, super quo homo integer totus amictu rubeo,

cothurnis flavis indutus, pileo in capite pariter rubeo tectus vexillum quoddam rubei coloris tenere conspiciuntur <Supra scutum galea militaris craticulata est posita, quam contegit Diadema Regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum>, ex quo alter Homo inferiori per omnia similis, cum pari rubei coloris vexillo umbilicotenens emergere visitur. <A summitate vero galeae laciniis, seu lemniscis, hinc candidis et rubris, illinc vero coeruleis et fulvis ...>.

Familii nobile-maramureșene – familia Zólyomi, doc. 830, f. 1, copie, lb. lat.

Bibliografie: Illéssy János, *op.cit.*, p. 256.

84. 1716 aprilie 20, Viena. *Împăratul Carol al VI-lea emite diploma de înnoobilare, prin care numitului Luca Seuler, administratorul orașului Brașov („villicus”), doctor în medicină, pentru meritele sale și ale fratelui său decedat, Bartolomeu, precum și soției sale, Ecaterina Albrichian, fiilor săi Luca Seuler și Ioan Traugott, împreună cu Bartolomeu, fiul defunctului Bartolomeu, li se acordă titlul de nobil și blazon nobiliar. Diploma în cauză a fost publicată în Dieta Transilvaniei, ținută la data de 10 ianuarie 1717.*

Blazonul: „Scut militar, drept, pe albastru, în partea de jos un deal verde din care iese o coloană de marmură având deasupra un glob de aur, de o parte și de cealaltă a acesteia câte o stea strălucitoare. Pe scut este un coif militar cu grătar având deasupra o coroană regală împodobită cu pietre prețioase, din care se desfășoară pe fiecare parte două aripi acviline, una albastră purtând pe mijloc o stea aurie, cealaltă galbenă purtând o stea albastră, între cele două aripi o coloană pe care stă drept un porumbel alb ținând în cioc o frunză verde. Din vârful coifului curg, pe ambele laturi ale scutului, lambrechini aurii și albaștri”.

Scutul, conform picturii, este de tip „Renaștere”, cu marginea superioară bombată, flancurile concave, talpa sub formă de arc trilobat, borduit cu aur. În câmpul său, centrul scutului, delimitat de două fâșii subțiri negre care se întrerup în deal, este acoperit de arabescuri, figurile heraldice descrie înscriindu-se în această suprafață centrală. Coloana de marmură este roșie cu vinișoare albe. Coiful este cu grile din aur, căptușit la interior cu purpură, marginea, lanțul și medalionul (ce are pe mijloc un rubin) din același metal. Aripile din cimier au, fiecare, câte șase pene. Scutul este așezat cu vârful pe o pardoseală, dalată în șah, alb-roșatică..

Amplă draperie verde cu franjuri și ciucuri din aur. Curtinele simetrice sunt întrerupte în partea superioară de chenarul dreptunghiular roșu în care este înscrisă întreaga compoziție. Fondul interior este gri, cu câte două dungi albastrii, paralele, de o parte și de alta a stemei, în partea inferioară, în cea superioară albastru-deschis. <<Scutum militare coelestini coloris erectum, in cujus fundo monticulus viridis exurgens columnam marmoream globumque deauratam, illi superimpositum, cui ab utraque parte singulae stellae radiantes adjunctae sunt, sustinere visitur. Supra scutum galea militaris craticulata posita est, quam diadema

regium gemmis atque unionibus decenter exornatum contegit, ex quo duae in utramque partem se extendentes alae aquilinae, una quidem coerulei, stellam auream altera vero flavi coloris, coeruleam, in medio sui comprehendere, aliamque columnam inter se, cui columba candida, ore frondem viridem gestans insistit erectam, ambire conspicitur. A summitate vero, seu cono galeae laciniae, sive lemnisci, flavi et coerulei coloris utrimque scuti ad usque extremitatem defluentes illud apprime exornant et illustrant>>.

Diplome privilegiale, doc. 56/1, copie autentică, lb. lat., pergament sub formă de carte, cu blazon pictat, 7 file. (Fig. 23)

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 166; Illéssy János și Pettkó Béla, *op. cit.*, p. 280.

85. 1753 martie 10, Viena. *Împărăteasa Maria Tereza conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Joseph-Mathias Scharlach, soției sale, Elisabetha Zimmerman, fiilor săi Carol, Joseph, Ioan Nepomucen, Francisc de Hieronymo, Donatus Gheorghe, Florian Thadaeus și fiicelor Catharina Francisca și Maria-Anna cu toții Scharlach; cu o notă tergală din 25 iunie 1753, sub semnătura notarului Paul Tiszta de Lipstin privind publicarea diplomei în cauză în Congregația generală a comitatului Abauj, de la Cassovia.*

Blazonul: „Scut militar, drept, sfertuit, în 1-4 pe argint, pe un deal verde cu trei vârfuri se înalță trei pene de struț, din care două roșii, cea din mijloc albastră, în 2-3 pe albastru o stea cu șase raze din aur. Pe scut un coif militar cu grătar, sau deschis și încoronat pentru nobili, din care, între două aripi negre de acvilă, o cușmă conică cu panglici de argint având în vârf o splendidă stea ca cea din scut. Din vârful coifului curg lambrechini, pe dreapta argintii și roșii, pe stângă aurii și albaștri, ce împodobesc marginile laterale ale scutului”. <<Scutum videlicet militare erectum, quadripartitum, priore, ac posteriore sui partem argenteum, in quo de Fricollis viridis medio eminentiori tres Struthionis plumae duae rubra, et inter media coerulea emergunt secunda, ac tertia sui parte coeruleum, impressa stella sexangula auria decoratum: scuto superincumbit galea militaris craticulata, seu aperta, coronataque situ pro more obliquo nobilium concedi solita, de qua inter iugum alarum Aquilinarum nigrum explicatum, Pilcus turbinatus, cono, et argenta taciatus oram argento pariter reductam habens surgit, in ejus summitate splendente stella scutaria. A cono galeae laciniiis hinc candidis et rubris, illinc vero flavis, et caeruleis in scuti latera venuste defluentibus>>.

Familii nobile maramureșene – familia Scharlach, doc. 654, f. 3-6, copie, lb. lat.

Bibliografie: Áldássy Antal, *op. cit.*, V (1717-1770), Bd., 1939, doc. 556, p. 278; Illéssy János și Pettkó Béla, *op. cit.*, p. 187.

86. 1753 iulie 30, Viena. *Împărăteasa Maria Tereza le conferă blazon și îi înnobilează pe frații Christophor, Jacob, Martin și Manuel Novák, armeni din orașul privilegiat Gherla (Armenopolis), cu soțiile lor, Maria Kristof, Anna Ötves, Helena Tudor și Anna Daniel; cu două note tergale din 21 august 1753 și 26 septembrie 1753 privind proclamarea și publicarea diplomei în cauză*.*

Blazonul: „Scut tăiat: în cartierul de sus, pe roșu, o balanță de argint cu talgerele în echilibru atârând de o cruciuliță de aur; în câmpul de jos, pe azur, stând pe un deal verde, un porumbel alb, ciocul și picioarele roșii, ținând în cioc o rămurică înverzită”. Coif argintiu cu grilele, marginca, lanțul și medalionul din aur (închis, în text). Cimier: porumbelul din scut, ținând în cioc o rămurică înverzită. Lambrechini aurii și roșii pe dreapta, argintii și albaștri pe stânga (în text, de diferite culori).

Scutul este de tip „francez modern”, drept, cu talpa în acoladă. Coiful este așezat din profil spre dreapta.

Talpa scutului este așezată pe un soclu de coloană spartă, pusă pe o pardoseală dalată în șah cenușiu-cărămiziu.

Fondul este un cer primăvăratic cu nori gălbui deasupra unui peisaj cuprinzător, cu un oraș la dreapta, o bisericuță la stânga în prim plan, arbori, apă, munți etc.

Compoziția este înconjurată, în părțile superioară și laterală, de o amplă draperie din purpură cu franjuri și tivită cu aur, decorată cu numeroase șnururi cu ciucuri, totul înscris într-un chenar rectangular de aur. Curtinele sunt separate în sus de un ecuson oval cu stema principatului Transilvaniei, înconjurat de un cartuș bine proporționat din aur timbrat de coroana princiară, care broșează chiar pe mijlocul cadrului amintit. Pe cortine, în unghiurile superioare ale dreptunghiului, scuturile, de formă ovală, al Ungariei la dreapta și al Boemiei la stânga, împrejmuite cu cartușe de aur asimetrice în stil rococo, timbrate de coroane deschise cu cinci fleuroane, după moda veche. <<Scutum videlicet militare, in duas aequales areas horizontaliter sectum, in quarum inferiore coelestini coloris area, super monticulum trijugem, candida columba erecte stare, rostroque ramulum virentem tenerc; in superiore vero rubeo blanz argentea ab aurca cruce pendere conspiciuntur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam Diadema Regium, gemmis, atque unionibus decenter redimitum contegit, huicque columba scutariae similis pariter ramulum ore sursum tenens pedibus insistit, Ex conis porro galeae laciniae, sive lemnisci diversi coloris ab utraque parte defluentes, oras, sive margines scuti pulcherrime ambiunt, et exornant>>.

Familii nobile maramureșene – familia Novák (Gherla), doc. 529, f. 1-3, còpic, lb. lat.

*Originalul acestei diplome de înobilare se află la Arhivele Naționale Istorice Centrale – București, *Colecția Peceți II*, doc. 397, diplomă solemnă în formă de volum in-quarto cu coperte din catifea purpurie: foi de pergament, blazonul pictat pe versoul foi de gardă, sigiliu atârnat în ceară roșie, stare foarte bună, conservat în capsulă metalică aurită. (Fig. 24).

Bibliografie: Jean C. Mănescu și Mihail G. Stephănescu, *Enluminures héraldiques des XVIIe - XVIIIe siècles dans la collection de l'Académie Roumaine*, în „Rev. Roum. Hist. Art”, Séric Beaux-Arts, tome XVII, București, 1980, p. 35-36; Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 274; *Adel von Siebenbürgen...*, pl. 209.

87. 1770 octombrie 10, Viena. *Împărăteasa Maria Tereza emite diploma de înnobilare, prin care numitului Iosif Traugott Schobel, judele primar al orașului Brașov, precum și soției sale decedate, Ana Ecaterina Seulen, fiilor săi Ioan Iosif Traugott, locotenent în armata imperială, Ioan Gheorghe și Carol Friedrich, fiicei sale Sara Ecaterina li se recunoaște și se confirmă titlul de nobil, acordându-li-se ca predicat nobiliar titlul de „nobilis de Schobeln” sau în germană „Edler von Schobeln”, precum și un nou blazon, care unifică blazoanele strămoșilor pe filieră paternă și maternă. Diploma în cauză a fost prezentată Consiliului Gubernial la data de 5 februarie 1771 și publicată în Dieta Transilvaniei la data de 4 iunie 1791.*

Blazonul: „Scut militar, drept, scartelat: în primul cartier, pe stacojiu, un leu rampant auriu, limbat roșu, cu coada bifurcată ridicată în sus la spate, poziționat din profil spre stânga, ținând în laba dreaptă anterioară un condei de scriitor (pană de scris); în cartierul al doilea, pe albastru, de pe o câmpie verde se ridică, între două stele aurii octogonale, o coloană de marmură cu vinișoare roșii, având epistilul ca un glob alb pe care stă un porumbel al lui Noe; în cartierul al treilea, deasupra unei terase verzi stă un cerb fugind, redat în culoarea sa naturală, orientat spre stânga; în cartierul patru tăiat în partea de sus și despiciat în cea de jos în argintiu și stacojiu, în partea dreaptă argintie, deasupra unei câmpii verzi, un alt leu rampant (drept), roșu, limbat, cu coada bifurcată ridicată la spate, ținând în laba dreaptă superioară o sabie curbă, orientat, de asemenea, spre stânga, și în fața lui, în câmpul roșu un inorog alb stând pe o câmpie, de asemenea verde, cu picioarele dinapoi, cele dinainte ridicate în salt, în centrul acestui cartier o coroană aurie și în capul cartierului un brâu îngust albastru, pe care broșează un trandafir argintiu flancat pe ambele laturi de două stele octogonale aurii. Scutul este acoperit pe extremitățile superioare de două coifuri de turnir cu grile din aur căptușite cu purpură, așezate, înclinat, unul în fața celuilalt, având deasupra coroane deschise de aur. Din coroana aflată pe coiful din dreapta iese, pe jumătate un inorog asemănător cu cel din scut, întors spre stânga, având o săgeată cu vârful din aur înfiptă în gât, oblic, de sus în jos și de la stânga spre dreapta, aflat între două aripi acviline, în dreapta albastră, cu o lună argintie descrescătoare pe ea, în stânga roșie, cu o stea aurie identică cu cele din scut; din coroana de pe coiful din stânga, iese o fecioară azurie, înveșmântată în roșu, cu pieptul și sânii goi, împodobită cu crini și având capul încins cu lauri, ținând cu mâna dreaptă o coloană ca cea din scut (totuși fără glob și porumbel), între două trompe de elefant, pe dreapta aurie și stacojie, pe stânga verzuie și argintie, astfel împărțite încât culoarea să se opună culorii și metalul metalului. Lambrechinii, pe

dreapta aurii și roșii, pe stânga argintii și albaștri, împodobind ambele laturi ale scutului”.

Scutul este de tip „francez modern”, drept, cu talpa în acoladă. În partea de jos, sub scut, două ramuri verzi care se întretaie, la punctul de intersecție al acestora o panglică roșu-rozalie legată sub formă de fundă. Stema este înconjurată, în lateral și în partea superioară, de o draperie amplă de culoare gri strălucind, pe alocuri argintiu și împodobită cu șnururi și ciucuri. Curtinele, aproape simetrice, sunt separate, în sus, de latura unui cadru dreptunghiular roșu-stacojiu care circumscrie întreaga compoziție, fondul interior fiind albastru deschis. <<Scutum militare erectum quadripartitum, priori sui parte, cocco tinctum, continens leonem aureum erectum anterioribus pedum dextris falcibus calamum tenentem scriptorium, lingua exerta et cauda bifurcata a tergo projecta; secunda vero parte coeruleum e cujus basi graminca assurgit inter binas octangulas aureas stellas columna marmorea candicans, rubeis suis venis conspicua, premente epistylum ejusdem globo pariformiter candido, cui insistit – Noëmi columba. In tertia scuti parte viridi exhibetur super solum graminosum cervus fugitivus naturali colore adumbratus. In postrema demum quadra, argento et minio pariter seu perpendiculariter discriminata, repraesentantur supra pratum viride, in argentea quidem parte alter leo erectus, sed ruber, et in oppositum sibi in campo rubeo pariformiter erectum monocerotem candidum framea stringens, impressa centro quartae hujus areae corona vulgari aurea, et in capite scutario coelestini coloris rosam argenteam comitantibus hinc et illinc aliis binis aureis octangulis stellis. Scuti incumbunt binae galeae torneariae situ erga invicem obliquo, auro coronatae, clathrataeque purpura suffultae, auro reductae, unde apices surgunt, et quidem a dextris monocero scutarius, sed sinistrorsum conversus, et sagitta collo trajectus, inter jugum alarum aquilinarum, hinc coeruleae descrescentem lunam argenteam, illinc rubeae unam ex scutariis stellis inscriptas referentium; a sinistro vero virgo coeruleo, rubeoque amictu, pectore et mammis nudis, crinibus sparsis et laurea capite cincta condecorataque, dextra columnam scutarium (sine globo tamen et columba) amplexans, intra duas proboscides elephanticas, hinc aureo et cocco, illinc vero cyano et argenteo ita partitas ut color coloris et metallum metallo opponatur; laciniis dextrorsum aureis et rubeis, sinistrorsum vero argenteis et coeruleis scuti latera decenter ac venuste exornantibus>>.

Diplome privilegiale, doc. 57/1, copie autentică, lb. lat., pergament sub formă de carte, cu blazonul pictat, 7 file. (Fig. 25)

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 163-166; Illéssy János și Pettkó Béla, *op. cit.*, p. 279.

88. 1773 noiembrie 6, Viena. Împărăteasa Maria Tereza emite diploma de înnobilitare, prin care numitului Mihail Matejcsik, pentru meritele sale obținute

în regularizarea râurilor din comitatul Arva, precum și fiilor și ficele sale Matei, Gheorghe, Mihai, Maria, Ecaterina și Rozalia, li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar; cu două note tergalie: prima, din 17 februarie 1774, Kubin, iar secunda, din 7 septembrie 1781, Sighet, privind publicarea diplomei în cauză în Congregația comitatelor Arva și Maramureș, ultima făcută sub semnătura notarului comitatens Adam Morvay de Alsó Derskocz.

Blazonul: „Scut militar, drept, pe câmp albastru, în amintirea memorabilului <<vicszvínesis>> pe care același din nou amintit Mihail Matejesik a evocat-o, amănunțit, ca fiind o muncă nenorocită (<<anevoioasă>>) lângă cursul râului Arva, prin pericolele ce i-au amenințat viața, pentru renumele deosebit al numelui său și pentru binele și folosul public al tuturor acelor părți, deasupra unui pământ verde, se arată o apă curgând sinuos și pe lângă aceasta o potecă pe care, între două stânci înalte situate lângă flancurile scutului, stă un bărbat maghiar înveșmântat ca un nobil nu ca băieșii, sfărâmând și nimicind stâncile, netezind drumul amintit cu piatră proprie, iar zona capului îi este luminată pe dreapta de un soare auriu, pe stânga de o lună plină argintie. Scutul acoperit de un coif cu grătar încoronat, înclinat după obiceiul nobililor, în vârful ridicându-se, abia schișată, conform obiceiului, Fortuna. Lambrechini pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga argintii și din nou albaștri, împodobind ambele laturi ale scutului”.

Scutul este de tip „francez modern”, drept, cu talpa în formă de acoladă. În scut, șapca minerului este neagră, cu două ciocane de minerit de aur puse în cruce pe aceasta, haina sa este albă, pantalonii roșii, cizmele negre după obiceiul maghiar, ținând în mână dreaptă un ciocan, în stânga o daltă. Coiful are grile din aur, căptușit cu purpură, marginea, lanțul și medalionul (ce are pe mijloc un rubin) din același metal. Zeița Fortuna, din cimier, este reprezentată cu fața senină, pletele împrăștiate și curgând la spate, cu pieptul și sânii goi, ținând cu mâna dreaptă o pânză purpurie fluturând deasupra capului, cu cealaltă prinzând partea de jos a acesteia care o înconjoară pe la mijloc.

Stema este flancată de două coloane ornate cu motive dreptunghiulare sub formă de diamant. Pe una din ele, rezemată cu genunchiul drept de buză, stă Fecioara Barbara (Sf. Varvara în rom. sau Sz. Borbála în magh.), protectoarea minerilor, iar la baza celeilalte coloane și sub scut globul pământesc acoperit parțial de o hartă, sub ele un ciocan, o daltă, o lopată și un târnăcop reprezentând uneltele de lucru ale minerului din acea vreme. Fondul este multicolor în partea inferioară, în cea superioară este albastru cu câțiva nori gălbui și un brad verde în partea dreaptă a Fortunei. În partea de sus un mantou splendid din purpură, căptușit cu hermină, cu franjuri și țivit cu ornamente florale din aur. Deasupra, în partea centrală a acestuia, broșează un scut cu stema Ungariei, înconjurat de un cartuș rococo asimetric, format din mai multe modilioane, și timbrat cu coroana regală. Stema are ca tenanți doi îngeri înaripați, cu trâmbeie în mâini, stând pe doi

nori. <<Scutum militare erectum coelestini coloris, in quo ad allusionem, memorabilis illius viceszvinkensis, quam idem rementionatus Michaël Matejsik juxta gyros fluvii Arva improbo admodum labore, vitaeque periculis ac peculiari nominis sui encomio set et pro totius partium illarum publici distincto bono et utilitate plenam reddidit, exhibetur, super tellure viridi, unda sinuosa, et hanc comitans semita, cui inter binos scopulos excelsos, scuti margines huic et hinc adhaerentes, insistit vir hungarus, nobiliori amictus habitu fossoribus minercarum, proprio viam antedictam planaturus, saxa, rupesque perrumpens atque discerpens, illustrantibus regionem cephalicam, hinc sole aureo, illinc vero crescente luna argentea. Scuto incumbit galea tomearia coronata clatrataque situ pro more obliquo nobilibus dari consueta, apice fortunam emergentem et ut moris et per omnia adumbratam referente fastigiata; laciniis a dextris aureis et coeruleis, a sinistris vero argenteis et itidem coeruleis scuti latera decenter ac venuste exornantibus>>.

Diplome privilegiale, doc. 54, original, lb. lat., pergament sub formă de carte, semnat, cu sigiliu atârnat, cu ornamente (blazonul pictat, chenare și inițiale), întregul document în cutie de tablă, 9 file. (Fig. 26).

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 163; Schönherr Gyula, *op. cit.*

89. 1801 decembrie 24, Viena. *Francisc al II-lea conferă diploma de înnobilitare și blazon lui Mihail Petz, fiului său Francisc Xaver, fiicelor Julianna și Anna, precum și copiilor lui Francisc Xaver, adică nepoților săi Ioan Nepomuk, Antoniu și Aloysia; cu o notă tergală privind publicarea diplomei în cauză la Sighet, în 15 martie 1802.*

Blazonul: „Scut militar, drept, împărțit orizontal și în partea de sus vertical: în câmpul prim, pe argint, Fortuna cu fața senină, pletele împrăștiate și curgând la spate, stând pe un glob albastru și ținând într-una din mâini o pânză fluturând deasupra capului, cu cealaltă prinzând partea de jos a pânzei care o înfășoară pe la mijloc; în cartierul alăturat (din stânga), pe câmp albastru, stând pe un pământ înverzit un pelican alb rănindu-și pieptul cu ciocul, iar cu sângele siroind își hrănește puii; în partea de jos trei mine de sare la baza cărora curge un râu pe care plutesc trei luntri, și pe malul opus se observă un luntraș valah îmbrăcat cu o haină neagră, după obiceiul neamului, pantaloni albaștri, încins cu o curea, acoperit pe cap cu o căciulă înaltă, cu încălțări pe picioarele goale, ținând cu mâna stângă o vâslă, un altul întors spre el (așezat) în stânga sa, cu o tunică neagră de miner, până la gât, cu mâneci verzi, obiele albastre, <<perizonio>> negru, încălțat cu cizme negre, acoperit pe cap cu o căciulă verde, arătând cu mâna stângă la o forjă, stând întors către dreapta scutului. Scutul, acoperit de un coif cu grătar, adică deschis, aurit, căptușit cu purpură, împodobit cu colan și lanț, așezat, după obiceiul nobiliar, înclinat spre dreapta, având deasupra o coroană în vârful căreia apare un braț omenesc, înzăuat până la cot, ținând o sabie scoasă din teacă cu un cap de turc înfipt în ea;

lambrechini pe dreapta roșii și argintii, pe stânga negri și argintii împodobind marginile scutului”. <<Scutum videlicet militare erectum horizontaliter, et superiore sui parte adhuc perpendiculariter bipartum in cujus priore argentei coloris Fortuna sereno vultu sparsiusque et defluentibus a tergo capillis more usitato adumbrata Globo coeruleo pedibus insistere, ac manuum una purpureum expansum velum supra caput fluxuose levare, altera vero manu inferiorem ejusdem veli partem/: quae Fortunam pubetenus velat:/ tenere visitur; In altera autem huic adhaerente coerulea arca super solo prasin insidens, et pro more explicatus candidus Pelicanus rostro pectus feriens, et elicito sanguine subjectos pullos recreans exhibetur. In inferiore demum regione tribus Salis Fodinis et ad pedem harum horizontaliter decurrente, tribusque Naviculis onerato fluvio conspicua in ripa fodinis observa Nauta valachus pro more gentis fusco amictu, ac coeruleis caligis inductus loramento praecinctus, mitra caput tectus, calceamentis super nudis pedibus indutus incedere, ac manuum sinistra remum gestare, altera vero a sinistris Sibi obversi Salis Fossoris tunica nigra ad collum, et manus cyano reducta, caligisque coeruleis, et perizonio nigro induti, cothurnis nigris calceati, ac viridi pileo caput tecti, sinistraque manu malleum ostentatis dextram complectere cernitur; scuto super incumbit galea tornearia coronata, clatrataque seu aperta, purpura suffulta, auro reducta, torque, ac monili ornata, situ pro more ad dextram oblique nobilium propria ac in apice brachio humano catafracto cubito tenus innixo, in vola nudam infixo capite turcico frameam tenente, fastigiata; laciniis hinc rubris, et argenteis, illinc vero atris, ac itidem argenteis. Scuti latera decenter ac venuste exornantibus>>.

Familii nobile maramureșene – familia Pecz, doc. 583, f. 9-15, copie autentificată, lb. lat., sub formă de carte.

Bibliografie: Áldássy Antal, *op.cit.*, VII (1801-1825), Budapesta, 1941, doc. 25, p. 26; Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 165; Petrovay György. *op. cit.*, p. 164-165; Schönherr Gyula, *op. cit.*

90. 1809 aprilie 10, Viena. Împăratul Francisc I îi conferă lui Johann Canal din Ehrenburg (*Johan von und zu Canal auf Ehrenburg*) diploma de baron și un nou blazon nobiliar.

Blazonul: „Conferim un scut scartelat, lunguiet, pe roșu și auriu, în centru cu un scut în formă de inimă terminat rotund într-un vârf, în care se vede un leu de argint cu două cozi, cu gura deschisă; în cartierele unu și patru se vede o bandă de argint pe diagonală, în care se află un țipar îndreptat înainte; în cartierul al doilea se găsește un om ieșind, încoronat de aur, într-o haină neagră, cu nasturi de aur și brâu din același metal, ținând în mână dreaptă, deasupra sa, un inel de aur cu piatră prețioasă, stânga sprijinind-o pe șold; în cartierul al treilea apare un vultur natural cu aripile deschise, încoronat de aur și uitându-se spre stânga, cu ciocul deschis, în partea de jos a acestuia (ciocului) stând atârnat un inel de aur cu piatră prețioasă.

Scutul este timbrat de o coroană de baron, pe care se sprijină trei coifuri de turnir din aur cu grile și podoabe din aur, cu lambrechini, în dreapta negrii și aurii, în stânga roșii și argintii. Primul coif este împodobit cu un leu de argint, care se uită spre stânga, al treilea cu un om ieșind care ridică în ambele mâini câte un Țipar, iar în cel din mijloc apare, în toată splendoarea, un vultur natural, cu aripile deschise, privind spre dreapta, așa cum este descris în scut”.

Scutul este așezat cu talpa pe o pardoseală dalată în șah în culori galben și albastru deschis. Fondul este un cer primăvăratice deasupra unui peisaj ce cuprinde, de o parte și de cealaltă a scutului, câmpii, ape, clădiri, arbori, dealuri și munți. În partea superioară, o draperie din purpură având curtime asimetrice. Întreaga compoziție este înscrisă într-un chenar rectangular din aur. Sus, broșând pe colțurile acestuia, două scuturi rotunde înconjurate de cartușe rococo din aur și timbrate cu coroane deschise cu cinci fleuroane din același metal; 1. Ungaria – despicat, în partea dreaptă opt fascii alternând roșu-argint, în cea stângă, pe roșu, pe un deal cu trei vârfuri, o coroană regală din aur pe care stă, drept, o cruce de Lorena din argint; 2. Boemia – pe roșu, un leu rampant din argint cu coada bifurcată, ridicată la spate, încoronat din aur. Între acestea, de asemenea broșând, pe mijlocul laturii orizontale superioare a cadrului dreptunghiular amintit, într-un scut oval înconjurat de un cartuș rococo, tot din aur, este stema Imperiului: pe aur, acvila bițefală neagră, limbată roșu, încoronată, ținând în gheara dreaptă sabia, în cea stângă globul crucifer, având pe piept un scut de dimensiuni mai mici, drept, cu talpa rotunjită, încărcat cu trei brăuri, roșu-argint-roșu. <<Verlichen einen aufrechten, oblongen, unten rund in eine Spitze zulaufenden roth und gold quadrirten Schild, mit einem blauen Herz-Schilde in welchem ein zum Grimmgerichteter doppelt geschwänster silberner Löwe zu sehen ist; in den ersten und vierten Quartier zeigt sich ein rechtsschräger silberner Querbalken belegt mit einem aufwärts gerichteten Aalfisch, in den zweyten Quartier befindet sich ein wachsender vorwärtsgekehrter gold gekrönter Mann mit einem schwarzen Rockh, goldenen Knöpfen und gleicher Binde um den Leib, welcher die linke Hand an die Seite spreizet, in der Rechten einen goldenen Ring mit einem Edelstein über sich haltet, in dem dritten Quartier erscheint ein goldgekrönter linksschender ausgebreiteter schwarzer Adler mit aufgehaltene Schnabel an dessen unteren Theil ein goldener Ring mit einem Edelstein hanget. Den Schild decket eine Freyherm Krone, auf welchen drey goldgekrönte rechts mit einer schwarz und gold, links roth und silber Kunstmässig vermischte herabhängenden Decke bekleideter Turniershelm, mit offenen Rosten und ihre goldene Halskleinodien ruhen, der erste ist mit einem linksschenden silbernen Löwen, der dritte mit einem wachsenden Mann, welcher in seinen beiden Händen einen Aalfisch in die Höhe zeigt, besetzt, und auf den mittleren prangt ein ausgebreiteter schwarzer rechts schender Adler alles wie es in dem Schilde beschrieben worden>>>.

Diplome privilegiale, doc. 61, original, lb. germană, semnat, cu urme de sigiliu atârnat, complet distrus, pergament sub formă de carte cu ornamente (blazonul pictat, inițiale și chenare), 10 file. (Fig. 27).

Bibliografie: Petrovay György, *op. cit.*, p. 159.

91. 1810 noiembrie-9, Viena. *Împăratul Francisc I emite diploma de înnobilitare prin care lui Antoniu Svarcz, administratorul (provizor) domeniului cameral Soóvár și fratelui său Iosif Svarcz, magistrul la topitorie (ustrinae magister) la Oficiul montanistic regal din Baia Sprie (Felső Bánya), pentru meritele lor obținute în cei 44, respectiv, 34 de ani de serviciu cameral și ale tatălui lor Matei, de asemenea funcționar cameral, li se conferă titlul de nobil și blazon nobiliar. Diploma în cauză poartă trei note tergală din 27 mai 1811 la Eperjes, 9 decembrie 1811 la Liptó-Szent-Miklós și 1 septembrie 1812 la Nagy-Károly privind publicarea diplomei în congregațiile comitatelor Sáros, Liptó și Satu Mare.*

Blazonul: „Scut militar, drept, în culoare verzuie, având o fascie argintie care-l străbate din colțul drept superior în cel din stânga jos, fascia împărțind scutul în diagonală, fiind împodobită cu 4 globul țe roșii, în partea stângă superioară a scutului trei stele aurii puse în triunghi, în cea dreaptă inferioară o ramură verde de palmier. Scutul este acoperit cu un coif cu grătar sau deschis, din aur, căptușit cu purpură, înfășurat cu lanț și colan, înclinat spre dreapta după obiceiul nobililor, având deasupra o coroană din aur încrustată cu pietre prețioase. Din coroană ies spice de grâu aurii legate în mănunchi, deasupra lor o stea ca cele din scut, între două pene albastre de struț. Lambrechini pe dreapta aurii și albaștri, pe stânga roșii și argintii, împodobind ambele laturi ale scutului”.

Pe stemă scutul este de tip „francez modern”, drept, cu talpa în așoladă; marginea îi este din aur. Blazonul pictat corespunde cu descrierea, cu o mică diferență: în locul ramurii de palmier este pictată o crenguță cu frunze obișnuite. De asemenea, scutul are câmpul albastru, și nu verde, cum apare în descrierea din text. Talpa scutului este așezată pe o pardoseală dalată în șah alb și liliachiu cu vinișoare roșii. Fondul este un cer primăvăratice deasupra unui peisaj ce cuprinde o apă și vegetație. Întreaga compoziție este înscrisă într-un chenar dreptunghiular din aur; pe centrul laturii sale orizontale superioare broșează stema Ungariei: un scut oval înconjurat de un cartuș rococo din aur, simetric, timbrat de o coroană regală din același metal. Scutul este despicat, în partea din dreapta nouă brăuri alternând roșu-argint, în cea stângă, pe roșu, pe un deal verde cu trei vârfuri o coroană deschisă din aur din care se înalță, drept, o cruce de Lorena din argint. Scutul Ungariei are fasciile din primul cartier, fără îndoială, din eroare, în număr impar. <<Scutum militare erectum cyaneo colore tinctum ducta e superiore dextro angulo ad sinistram inferiorem argentea fascia quatuor rubecis globulis ornata diagonaliter in bifariam partitum superiorem scuti partem sinistram tribus aureis

stellis triangulariter locatis, inferiorem vero dextram viridi palmarum ramo amaena illustrantibus. Scuto incumbit galea tornearia coronata, clatrataque seu aperta, purpura suffulta, auro reducta, torque et monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus concedi solita, emergentibus e corona aureis spicis largae cereris, in fasciculum ligatis superimposita iisdem scutaria stella, et coerulea pluma struthionis hinc ac illinc locata exornantis. Utrumque demum scuti latus laciniis, seu lemniscis, hinc aureis et coeruleis, illinc rubris et argenteis decenter condecorantibus>>..

Diplome privilegiale, doc. 62, original, lb. lat. și maghiară (ultima notă tergală), semnat, cu urme de sigiliu atârnat dispărut, pergament în formă de carte cu ornamente (blazonul pictat și chenare), 8 file. (Fig. 28).

Bibliografie: Illéssy János și Pettkó Béla, *op.cit.*, p. 201; Petrovay György, *op. cit.*, p. 166; Schönherr Gyula, *op. cit.*

Evidența centralizată a fondurilor și colecțiilor arhivistice din Arhivele Naționale. Informatizarea operațiunii de evidență

FILOFTEIA RÎNZIȘ

Luarca în evidență a documentelor din depozitele Arhivelor Naționale este o operațiune arhivistică complexă, de mare importanță, ce se derulează pe baza unui flux informațional continuu, structurat pe mai multe etape și nivele de descriere statistică și de conținut a u.a., fondurilor și colecțiilor arhivistice deținute de Arhivele Naționale. Scopul urmărit prin desfășurarea acestei operațiuni fiind cunoașterea reală a existentului de documente din fondurile și colecțiile arhivistice deținute - cantitatea de documente aflată în depozite la un moment dat și gradul de prelucrare arhivistică, conservare, asigurare și folosire a documentelor.

Operațiunea de evidență a fondurilor și colecțiilor arhivistice s-a concretizat teoretic în elaborarea unor instrumente de lucru specifice, care asigură fundamentarea strategiei – prognozelor pe termene medii și lungi, precum și a fluxurilor de prelucrare arhivistică - ordonare, inventariere, selecționare și microfilmare a documentelor.

Activitatea practică de luare în evidență a documentelor fondurilor și colecțiilor arhivistice din sistemul Arhivelor Naționale a evoluat în decursul timpului, în mod gradat, în funcție de interesul manifestat de societate față de documentul de arhivă, de rolul și locul instituției Arhivelor Naționale, de experiența acumulată de personalul de specialitate al Arhivelor, de mutațiile survenite în practica arhivistică, precum și în strânsă legătură cu progresele manifestate în comunitatea arhivistică internațională.

Factorul principal care a determinat modificarea formelor de evidență a documentelor fondurilor și colecțiilor arhivistice din sistemul Arhivelor, abordarea unor noi sisteme și abandonarea vechilor sisteme de evidență a constat în nevoia tot mai acută de a gestiona și administra corect sutele de kilometri liniari de arhivă din depozitele proprii, în vederea transmiterii de răspunsuri eficiente față de necesitățile de informare reclamate de procesul managerial arhivistic și de cercetarea științifică. În aceeași măsură, Arhivele Naționale au fost obligate de societatea civilă - cetățeni români sau străini – să-și depășească performanțele la capitolul „evidență” pentru a oferi date și surse documentare autentice, absolut vitale în procesul de dobândire sau redobândire a unor drepturi patrimoniale.

Activității de luare în evidență a fondurilor și colecțiilor arhivistice îi este propriu un flux de lucru, conceput pe mai multe nivele, cu norme și instrumente specifice, care este deschis de „piatra de hotar” a evidenței, Registrul General de Arhivă. Se continuă cu inventarele fondurilor și colecțiilor, registrul inventarelor, fișa „Situția fondului” și dosarul fondului sau colecției, pe care le putem defini ca

instrumente de evidență de nivel I. Informațiile generale, dar și specifice, pe care le oferă aceste instrumente de evidență ne clarifică în legătură cu existentul și starea materialelor arhivistice ale unui fond/colecție în parte sau ale tuturor fondurilor/colecțiilor conservate de un deținător de arhivă.

Pe nivelul II se situează instrumentele de evidență a documentelor pe depozite, care permit gestionarea și cunoașterea mișcării documentelor în cadrul unui depozit: ghidul topografic al depozitelor, registrul de depozit, fișa de control, fișa de restaurare și recondiționare, procesele-verbale de predare-primire a depozitelor de arhivă, de fapt, a fondurilor și colecțiilor arhivistice aflate într-un depozit.

Evidența fondurilor și colecțiilor arhivistice de nivel I și II este realizată în prezent pe baza unor norme și instrucțiuni clare, precise, standardizate. Fluxul de execuție trebuie să fie operativ, ușor de utilizat, astfel încât fiecare instrument de evidență separat și toate în ansamblu să sprijine procesul de coordonare, conducere, decizie, administrare și gestiune a unei Arhive, a unui depozit, dar și a Fondului Arhivistic Național în ansamblul său.

EVIDENȚA CENTRALIZATĂ A FONDURILOR ȘI COLECȚIILOR DEȚINUTE DE ARHIVELE NAȚIONALE

Direcția Generală a Arhivelor Naționale întocmește evidența centralizată a fondurilor și colecțiilor arhivistice pe baza fișelor „Situția fondului” înaintate de D.A.N.I.C. și direcțiile județene. Fișele sunt ordonate pe deținători și numere de fonduri și, anual, trebuie actualizate cu modificările survenite în procesul de prelucrare a unităților arhivistice. Pentru noile preluări de fonduri sau colecții se completează noi fișe „Situția fondului”. Formularistica dedicată evidenței tip fișa „Situția fondului” a cunoscut în timp diferite forme și a cuprins, din anul 1976, rubricații asemănătoare, modificate în anii 1984 și 1996. Formularul unei fișe de evidență a fost conceput pentru asigurarea bunei gestiuni a documentelor unui fond, să ofere date cantitative despre existentul unui fond, de la preluarea lui la zi, informații exacte privind stadiul de prelucrare arhivistică, creatorul fondului, instrumente de evidență, limba documentelor etc.

FIȘA „SITUAȚIA FONDULUI”

După înregistrarea depunerilor de documente în Registrul General de Arhivă se completează, pentru fiecare fond sau colecție, fișa „Situția fondului”.

Fișa „Situția fondului” este, după părerea noastră, cel mai complet instrument de gestiune a documentelor unui fond sau colecții arhivistice și, de aceea, în munca de arhivă această problemă trebuie tratată cu mare responsabilitate.

Situția fondului se întocmește pentru fiecare fond sau colecție deținută de unitățile Arhivelor Naționale. Denumirea acestora este scrisă pe formular în mijlocul acestuia, sub numărul fondului.

Fișa „Situația fondului” poartă numărul de fond, distinct, propriu fiecărui fond sau colecții, atribuit în Registrul General de Arhivă, în ordinea intrării lor în depozitele Arhivelor Naționale. Acest număr însoțește fondul în toate instrumentele de evidență, mai puțin pe inventare. Explicația în uz pentru această situație fiind faptul că aceste instrumente administrative sunt utilizate la sălile de studiu, elementul de regăsire la care fac apel cercetătorii este numărul de inventar și nu numărul fondului. Opinia noastră este că numărul de fond trebuie înscris și pe aceste instrumente de evidență, mai ales acum, când a fost elaborat subsistemul informatic de evidență a inventarelor fondurilor și colecțiilor arhivistice¹.

Fișa „Situația fondului”, prevăzută în Normele Tehnice, anexa nr. 17, editată în 1996, cuprinde trei părți principale: a) identificarea fondului, b) situația documentelor și c) anii pentru care lipsesc documentele.

Partea de **Identificare a fondului** este formată din patru coloane: denumirea creatorului fondului, sediul sau domiciliul creatorului fondului, anii extremi ai denumirilor creatorului și limba în care sunt scrise documentele. De asemenea, mai cuprinde două rubrici: denumirea deținătorului – D.A.N.I.C; direcția județeană și localitatea unde funcționează deținătorul.

În coloana *Denumirea creatorului fondului*, se scrie pe primul rând ultima denumire a instituției creatoare a fondului, iar pe rândurile următoare se vor scrie, în ordine cronologică, toate denumirile succesive avute de respectiva instituție, de la înființarea ei. În cazul fondurilor personale, familiale și colecțiilor arhivistice se va completa numai primul rând, deoarece acestea nu pot avea denumiri ulterioare. Pentru instituțiile în activitate, care și-au schimbat titulatura sau și-o pot încă modifica, înregistrarea în această rubrică se va face în creion, astfel încât să existe posibilitatea modificării denumirii o dată cu preluarea de noi documente create de respectiva instituție, dar sub o altă denumire. Vechea denumire se va înscrie cu cerneală albastră pe rândul imediat următor ultimei denumiri înregistrate. Se vor completa în același mod datele privind localitatea, anii extremi și limba în care sunt scrise documentele.

„Dezordinea” provocată de numeroasele schimbări ale denumirilor instituțiilor, de desființarea și reînființarea unora, precum și de frecvențele modificări legislative, a atras după sine apariția unor greutăți în stabilirea corectă a denumirilor fondurilor arhivistice, precum și manifestarea unor inconsecvențe în utilizarea denumirilor creatorilor de arhivă de același tip, grad și pentru aceeași perioadă de timp. La nivelul direcțiilor județene ale Arhivelor Naționale se poate proceda la analiza, corectarea și uniformizarea denumirilor instituțiilor creatoare de fonduri arhivistice, ale anilor de înființare și desființare ale acestora. Și pentru că

---

¹ EVIDIF–Evidența Inventarelor Fondurilor – subsistem informatic conceput și realizat de: Filofteia Rinziș, Cornelia Coriș-Codrin Ionescu și Maria Pascu.

manual activitățile de corectare și uniformizare ar lua extrem de mult timp, se impune o soluție și un flux informatizat.

Vom da câteva exemple de utilizare înconsecventă a denumirilor fondurilor arhivistice de același tip. Așa este cazul fondurilor create de diferite structuri ale Partidului Muncitoresc Român sau ale Partidului Comunist Român, fonduri în mare parte intrate în Arhivele Naționale în ultimii ani:

Sectorul politic P.M.R. al CFR Timișoara, Comitetul județean P.M.R. Maramureș-Sighetul Marmației; Comitetul județean Olt al P.C.R.; Comitetul Regional P.C.R. județul Ciuc; Comitetul Regional P.C.R. Banat – Timișoara; Comitetul de Partid Regionala Mureș; Comitetul județean al Partidului Comunist Român – P.C.R. Brăila; Comitetul orașenesc P.C.R. Câmpia Turzii; Comitetul P.C.R. al sectorului III.

Considerăm că denumirea corectă pentru această clasă de fonduri ar trebui să cuprindă: titulatura instituției creatoare – Partidul Comunist Român sau Partidul Muncitoresc Roman, nivelul ierarhic instituțional și administrativ – comitet raional, regional, județean și numele localității: Partidul Comunist Român, Comitetul Județean Caraș-Severin.

În a doua rubrică a fișei, se va preciza, pentru fiecare denumire de instituție, localitatea sau localitățile unde și-a desfășurat activitatea creatorul fondului, în cazul colecțiilor se vor trece unitățile administrativ-teritoriale pe raza cărora au fost create documentele.

Anii-extremi se înscriu pe coloana a treia pentru fiecare denumire a instituției. Pentru fondurile personale și familiale se trec datele nașterii și decesului persoanei sau persoanelor ale căror documente au constituit fondurile respective.

Pentru colecțiile arhivistice, completarea coloanei „anii extremi ai denumirii creatorului” nu este obligatorie. Apreciem că nu ar fi lipsit de interes, dacă pentru colecțiile personale ar fi precizați anii de naștere și moarte ai persoanelor creatoare de colecții.

În ultima rubrică se precizează limba în care sunt scrise documentele, alta decât limba română. Aceasta însă se menționează atunci când într-un fond sau colecție documentele sunt scrise atât în limbi străine cât și în limba română.

Partea a doua a fișei „Situația fondului” cuprinde date referitoare la **situația documentelor**. Pentru fiecare an calendaristic se înregistrează existentul la începutul și sfârșitul anului, precum și intrările și ieșirile de documente într-un an de zile. Existentul, în metri liniari, pentru un fond arhivistic, la 31 decembrie trebuie să corespundă cu datele de la 1 ianuarie, la care se adaugă intrările din care se scad documentele ieșite. La rubrica „Observații” se va preciza operațiunea în urma căreia s-au produs ieșirile de documente. În coloanele următoare se descrie, cantitativ, stadiul de ordonare, inventariere, microfilmare și cercetare tematică a documentelor la finele anului calendaristic pentru care se face înregistrarea. Dacă operațiunile arhivistice nu sunt finalizate în cursul unui an și ele se întind pe mai mulți ani, datele

se înscriu anual, în creion, fiind trecute în cerneală la definitivarea prelucrării fondului.

Se mai adaugă și date referitoare la numerele inventarelor fondului sau colecției arhivistice.

Pentru operațiunea de verificare a existentului cu instrumentele de evidență, menționăm faptul că Normele Tehnice - 1996 conțin precizarea potrivit căreia, datele din procesul-verbal de verificare se vor înscrie în rubricile 2 și 3 ale fișei, la următoarea înregistrare calendaristică.

Gestiunea documentelor se verifică pe orizontală și în unele cazuri cantitățile înscrise în rubricile de ordonare sau inventariere diferă față de existentul la 31 decembrie al anului de referință. Diferența o reprezintă cantitatea de arhivă neordonată și neinventariată, nemicrofilmată etc. Dar în mod obligatoriu existentul de la 31 decembrie al anului de referință trebuie să coincidă cu existentul la 1 ianuarie al următorului an calendaristic de referință. În legătură cu această strictă prevedere, în practică se mai produce un fenomen, care „dezechilibrează” existentul la 31 decembrie și la 1 ianuarie. La introducerea unităților arhivistice în materiale de protecție – cutii, cămăși – se produce o creștere artificială a existentului de arhivă, care este înscrisă la rubrica observații și acceptată ca nou existent la 1 ianuarie.

Adunate pe verticală, datele nu concordă cu cifra de existent total a fondului respectiv, ele depășind-o în multe cazuri, pentru că fondurile se inventariază și se reinventariază. Dar ele pot fi imaginea procesului de prelucrare și reprelucrare arhivistică a acestora, fișa fiind un desfășurător „istoric” calendaristic al operațiunilor arhivistice la care au fost supuse fondurile și colecțiile, de multe ori un fond fiind reordonat și reinventariat.

Datele completate în aceste rubrici reflectă stadiul de prelucrare arhivistică a fondului la un moment dat, adunând cifrele tuturor fondurilor și colecțiilor arhivistice deținute de o unitate a Arhivelor Naționale vom obține informații cantitative totale despre starea fondurilor. Cifrele înscrise în fișa „Situația fondului” nu reprezintă realizările de plan anual în acest domeniu de activitate. Pentru această problemă a fost creat subsistemul SESA.²

A treia parte a fișei „Situația fondului” cuprinde anii pentru care lipsesc documentele și se completează după inventarierea definitivă a fondului. În rubrica *Observații* se pot înscrie diferite informații și constatări utile referitoare la situația documentelor fondului.

² Baza de date SESA – Subsistemul Evidenței datelor Statistice din Arhivele Naționale - 1976; autori: Marcela Pîrvolescu și Maria Klaus; a fost reproiectată și modernizată în anul 1996, în baza unui nou formular de culegere a datelor, devenit Anexa nr. 35 din Normele Tehnice, autori: Filofteia Rînzîș, Codrin Ionescu.

Fișa „Situația fondului” este întocmită în două exemplare, din care unul se păstrează la unitatea deținătoare, iar al doilea se înaintează Direcției Generale a Arhivelor Naționale. La direcțiile județene fișele se clasează în ordinea numerelor fondurilor, în fiecare an fiind completate noi fișe ale fondurile preluate sau noile intrări de documente ale fondurilor înregistrate în anii anteriori. Modificările survenite în situația fondului se transmit și Direcției Generale pentru a fi efectuate actualizările respective. La Direcția Generală a Arhivelor Naționale fișele sunt ordonate tot pe numere de fond în cadrul deținătorului. Fișele „Situația fondului” constituie cartoteca, evidența manuală a fondurilor și colecțiilor arhivistice la nivel național.

În sistem manual s-a constatat că ritmul de actualizare centralizată a fișelor este extrem de lent, fiind depășit de realitatea din depozite și de implicațiile generate de noua fișă „Situația fondului”, impusă, în activitățile practice, de Normele Tehnice, reeditate în anul 1996.

Teoretic, procedura de completare a fișelor „Situația fondului” urmează un traseu generalizat, coordonat prin emiterea de ordine și instrucțiuni de aplicare a Normelor Tehnice, fie că acestea au fost mai mult sau mai puțin inspirate.

O fișă „Situația fondului” este oglinda evoluției unui fond arhivistic, care trebuie să conțină, cronologic, absolut toate intervențiile asupra documentelor, de la intrarea lor în depozitele Arhivelor Naționale până la finalizarea operațiunilor arhivistice. O asemenea evidență este un istoric al intrărilor și ieșirilor de documente, al procesului de prelucrare arhivistică a documentelor, al inventarelor elaborate și modificate în timp, fiind instrumentul esențial de gestionare și administrare cantitativă și arhivistică a fondurilor și colecțiilor. Desele schimbări de formular ale fișelor tip și ale modului de completare a acestora au îngreunat procesul de ținere a evidenței județene a fondurilor și colecțiilor, dar mai ales pe cel la nivel central. Perpetua copiere a informațiilor de pe vechile fișe pe noile fișe a provocat eliminarea unor informații importante, strecurarea unor greșeli, pierderea din atenție a adevăratelor probleme ale arhivisticii, dar și angajarea forței de muncă și consumarea timpului de lucru.

În prezent, în baza unor ordine de aplicare a prevederilor Normelor Tehnice-1996, evidența fondurilor și colecțiilor este actualizată pe noile fișe „Situația fondului”, cu „gestiunea la zi” la nivelul anilor 1998-1999, datele fiind transcrise potrivit noii rubricării. Astfel, după opinia noastră, se naște falsa imagine că mai toate fondurile din Arhivele Naționale au fost preluate și prelucrate arhivistic în acești ani. Prin această măsură, chiar dacă a fost însoțită de precizarea că „vechile fișe” vor fi clasate la dosarul fondului, a fost anulată o întreagă evoluție istorică a evidenței fiecărui fond, implicit a unei direcții județene, fișa completată în această manieră nemaifiind un instrument real de evidență. Direcțiile județene vor deține o evidență ciuntită, toate modificările survenite, cel puțin din anul 1976 până la 1996, lipsind din noile fișe, acestea fiind, de fapt, pierdute.

Și dacă vom primi replica: avem datele în dosarele fondurilor, cu ce forțe să copiem atâtea informații, vom răspunde că singura soluție viabilă este prelucrarea informatică și a datelor de „istoric” pentru evoluția evidenței fondurilor și colecțiilor. Se impune o analiză și o consultare în această problemă. Dacă dorești să cunoști rapid date despre evoluția existentului unui fond în anii 1980–1995, trebuie să cauți în fișete și dosare sau să chemi de acasă pe vechii directori. În această situație ar fi bine ca măcar datele despre istoricul existentului fiecărui fond: intrări, ieșiri să fie regăsite într-o bază de date. Credem că un efort de un an - doi pentru a centraliza și culege pe computere și această categorie de date nu este inutil.

Fișa „Situația fondului” a apărut din necesitatea cunoașterii existenței fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Naționale, de instituții publice și private și a stadiului de prelucrare arhivistică a acestora. Potrivit reglementărilor Normelor Tehnice - 1996, fișa „Situația fondului” se întocmesc și pentru fondurile arhivistice create sau deținute de instituțiile³ publice și private.

Cartoteca centrală de fișe „Situația fondului” este un instrument de gestiune și administrare a arhivei deținute, aflat în uz, în Arhivele Naționale, rămas însă la stadiul manual de utilizare este greoi și neoperativ, accesul la informațiile cumulative fiind inadecvat necesităților unei Arhive moderne.

INFORMATIZAREA EVIDENȚEI CENTRALIZATE A FONDURILOR ȘI COLECȚIILOR ARHIVISTICE ÎN ARHIVELE NAȚIONALE

Din anul 1980, Arhivele Statului au trecut la informatizarea evidenței centralizate⁴ a fondurilor și colecțiilor deținute. Activitatea s-a concretizat în analiza, proiectarea, crearea și dezvoltarea bazei de date SETFOC – Subsistemul Evidenței Tematice a Fondurilor și Colecțiilor din Arhivele Statului.

Primii pași în realizarea evidenței centralizate informatizate s-au lovit serios de spiritul conservator, specific meseriei de arhivist, de lipsa de uniformitate în ținerea manuală a acestora, de multiple neconcordanțe, de numeroase situații „speciale”, de faptul că manual „evidența” nu era actualizată, ținută la zi, de deseale dispoziții din domeniu și de aplicarea neuniformă a acestora etc. Chiar și un element relativ minor, ca manipularea fizică a fișelor „Situația fondului” pentru căutarea unui anume fond, intrat în Arhive într-un anumit an, ridică în flux manual probleme, pentru că acestea sunt ordonate pe numere de fonduri și nu alfabetic, pe denumiri, sau cronologic, pe anii de preluare.

³ Pentru evidența arhivei aflate la alți creatori și deținători de arhivă, în anii 1996 – 1997, a fost analizat și implementat subsistemul automat „Relații cu publicul”, autori: Filofteia Rînzîș, Mihaela Tone, Codrin Ionescu, Maria Pascu.

⁴ Evidența centralizată este constituită din totalitatea fișelor „Situația fondului”, întocmite pentru fondurile și colecțiile arhivistice deținute de Arhivele Naționale, ordonate în cadrul Serviciului Metodologie și Control, pe direcții județene și pe baza numărului de fond.

Probleme ca fixarea denumirii fondurilor arhivistice create de aceleași tipuri de instituții, stabilirea perioadelor de funcționare a acestora, în diferite orașe, localități, au rămas încă sub semnul întrebării în plan manual. În aceeași categorie de „probleme nerezolvate” rămân și cele privind cantitatea de arhivă existentă, mai bine spus „modalitățile de măsurare” a acesteia. Un metraj avem dacă măsurăm u.a. așezate în raft fără material de protecție și un metraj avem dacă le măsurăm în cutii de diferite forme și grosimi, dar avem, de multe ori, altă cantitate de arhivă înregistrată în Registrul General de Arhivă. Arhivistul, care în această situație este un gestionar, trebuie să fie unul bun și să aibă pe rafturi cantitatea de arhivă înregistrată în scripte și, pentru aceasta, obligatoriu va efectua corecții în instrumentele de evidență.

Și pentru că aceste probleme, atunci când sunt abordate, provoacă „dispute arhivistice”, fără soluții, la proiectarea SETFOC s-au luat în calcul elementele de bază ale evidenței centralizate care nu furnizează informații cronate sau interpretabile, redundante, „înșelătoare”: numărul de fond, denumirea fondului, anii extremi ai creatorului și ai documentelor din depozite.

În mare, acest subsistem informatic răspunde operativ și eficient la următoarele chestiuni: care sunt fondurile și colecțiile arhivistice deținute de o direcție județeană, ordonate alfabetic sau pe baza numărului de fond, care sunt anii extremi ai creatorului și ai documentelor, la ce domenii – clase de activitate, teme și probleme se referă documentele unui fond, ce tipuri de fonduri și colecții sunt păstrate în depozitele Arhivelor, care este stadiul general de prelucrare a documentelor: fond inventariat integral, parțial, neinventariat și nivelul de folosire a documentelor în publicații – inventar arhivistic, catalog, indice, conspect, ediții. O mențiune aparte se cuvine a face pentru un indicator deosebit, ce s-a dovedit, în timp, extrem de util, „apartenența teritorială” a fondului la o anumită direcție județeană. De interes deosebit sunt și datele despre fondurile arhivistice comasate, transferate sau anulate.

Toate aceste categorii de date, listate pe imprimantă sau vizualizate pe monitor și apoi analizate, aduc în fața managerului situația generală a fondurilor arhivistice la nivelul tipurilor de informații înmagazinate pentru o direcție județeană sau pentru întreaga țară. Drept urmare, conducătorul Arhivei poate dispune realizarea de studii și rapoarte de specialitate „pe felii” în scopul adoptării celor mai fiabile măsuri de prelucrare, folosire și conservare a documentelor.

Noutatea absolută oferită de subsistemul informatic constă în codificarea tipurilor de informații referitoare la conținutul documentar al fondului, clasificarea fondurilor potrivit conținutului lor pe clase – domenii de activitate –, teme și probleme. Tehnica utilizării unui dicționar prestabilit de „indexare” tematică, ierarhizată pe trei nivele, a conținutului fondurilor și colecțiilor arhivistice, face posibilă accesarea informațiilor pe baza acestui criteriu și obținerea unui răspuns complet de genul: care sunt fondurile ce se încadrează la clasa-domeniul:

administrație, agricultură, drept etc. sau/și la tema: instituții, reforme agrare sau instanțe de judecată sau/și la problema: prefecturi, primării, inspectorate agricole dintr-o direcție județeană sau din sistemul Arhivelor Naționale.

La facilitățile oferite de subsistem adăugăm și faptul că la pregătirea și prelucrarea datelor de tip SETFOC s-a urmărit și clasificarea fondurilor după criteriul „tip fond”. Astfel utilizatorul avizat va putea solicita și primi date referitoare la fondurile arhivistice închise, fondurile deschise, fondurile sau colecțiile personale, familiale, colecții arhivistice, comasate, transferate etc.

La rezultatele remarcabile ale acestei aplicații adăugăm faptul că automat, în timp record, a fost obținut Registrul⁵ fondurilor și colecțiilor deținute de Arhivele Naționale, organizat alfabetic, pe denumirea fondurilor.

Trebuie subliniat faptul că părțile bune și rele ale aplicației aparțin în aceeași măsură specialiștilor în arhivistică și în informatică, ele fiind rezultatul acumulărilor practice și al teoretizării la nivelul arhivisticii românești și al posibilităților tehnice hard și soft la un moment dat.

SETFOC-ul a fost gândit ca un instrument modern, o bază de date relațională, dedicată îmbunătățirii analizei și managementului arhivistic de tip larg, cu o mare ofertă de date generale, fără a permite aprecieri și prelucrări ale indicatorilor cantitativi ai fondurilor și colecțiilor arhivistice, cum ar fi cantitatea existentă-intrată – ieșită, în m.l. și u.a., cantitatea de arhivă prelucrată, exprimată în m.l. sau număr de u.a.

Baza de date, proiectată și realizată în anii '80 pe calculatoare IBM, a fost convertită apoi pe calculatorul CORAL 8730, în 1992 și în 1996 pe microcalculatoare personale, în mediu de programare DBAZE. În prezent funcționează pe o rețea de calculatoare personale, în mediu de programare FOX PRO și distribuită direcțiilor județene.

SETFOC⁶ are două module principale, de culegere – validare date și exploatare date în care sunt utilizate mai multe dicționare principale și secundare. Este o aplicație prietenoasă, asistată de calculator, care prin mijloace specifice – verificări operative – în dicționare nu permite culegerea cu erori a celor mai importante categorii de date și nici culegerea dublă a unui fond arhivistic.

1. MODULUL DE CULEGERE-VALIDARE DATE

Datele se culeg din fișa „Situația fondului”, document primar, într-o machetă special proiectată, ce oferă mai multe opțiuni:

CULEGERE DATE cu precizarea AN DE PRELUARE: 1997;

⁵ Tezaurul Arhivistic Național, edițiile 1980, 1990, 1997.

⁶ SETFOC – versiunea din 1980, autori: Marcela Pîrvulescu, Elconora Mitrescu, Maria Klaus, reproiectare pe PC, în 1995, autori: Filofteia Rînzîș, Codrin Ionescu.

CORECȚII DATE cu solicitarea COD FOND – 00100006 – la care urmează să fie executate corecții, modificări, actualizări;

ȘTERGEREA unui fond din baza de date cu precizarea COD FOND – 00300056.

MACHETA DE CULEGERE a datelor este structurată pe trei registre principale (A,B,C) și cuprinde un număr de 21 de câmpuri.

REGISTRUL A. INFORMAȚII DE IDENTIFICARE A FONDULUI

1. **FILIALA**: câmp dedicat culegerii datelor despre deținător, câmp numeric, coduri de la 001 la 042- un cod pentru fiecare direcție județeană; scrierea codului direcției județene este urmată de afișarea denumirii acesteia.

2. **COD FOND**: format din 8 cifre; cod direcție și numărul de fond preluat din Registrul General de Arhivă: 00100001= DANIC, Fondul Divanul Săvârșitor al Țării Românești.

3. **AN DE PRELUARE** a fondului- de intrare în Arhive.

4. **DENUMIRE FOND**:

5. **ANII EXTREMI CREATOR**: se precizează anii extremi de funcționare a creatorului de fond; câmp numeric: 1832-1864; pentru acest câmp s-au fixat unele convenții. De reținut că aceste informații sunt corelate cu criteriul TIP FOND⁷:

- dacă este un fond deschis, tipul fondului este 01, iar anii creatorului sunt 1864 0000;

- dacă este fond închis, tipul fondului este 02, iar anii extremi 1800-1890 - anul desființării creatorului;

- dacă nu se cunosc anii de funcționare a creatorului, avem tipul fondului 16 și anii creatorului xxxx xxxx;

- dacă este un fond deschis, dar nu se cunoaște anul înființării, se folosește corelația cu tip fond 01, iar pentru anii creatorului xxxx 0000;

- dacă este fond închis, dar nu se cunoaște anul desființării unității, tipul fondului este 02, iar anii 1902 xxxx;

- în cazul fondurilor familiale, personale și al colecțiilor, se va indexa tipul fondului, iar la creator 0000 0000.

6. **ANII EXTREMI DOCUMENT**: se precizează anii extremi ai documentelor din fondul/colecția respectivă. Convenția stabilită se rezumă la:

- xxxx xxxx – fondul este neinventariat și nu se cunosc anii extremi ai documentelor;

- de asemenea, pentru fonduri transferate sau anulate legătura se face tot cu tipul fondului, iar anii sunt 0000 0000.

7. **APARTENENȚA**: se culeg informații referitoare la apartenența sau neapartenența teritorială a fondului arhivistic la direcția județeană care-l conservă

⁷ Valeria Matei, Codrin Ionescu, *Aplicația SETFOC- 1990*, referat profesional.

în prezent; câmp numeric; 0 – pentru aparține direcției; 1- pentru nu aparține direcției.

8. **TIP FOND:** câmp prin care se accesează un dicționar cu un număr de 17 situații: fond deschis, închis, colecție, lipsă fișă, fond personal, fond familial, transferat la altă direcție, comasat cu fondul nr., predat la DCA, colecție personală, restituit instituției, colecție nedesfăcută, anulat, preluat în custodie, omis, nu se poate stabili tipul fondului, lipsesc documentele.

9. **PROBLEMA**⁸: câmp numeric - format din două caractere, dicționar de probleme;

10. **TEMA**⁹: câmp numeric format din două caractere, dicționar de teme;

11. **CLASA TEMATICĂ**¹⁰: câmp numeric format din trei caractere, dicționar de clase - domenii mari de activitate;

12. **ACCESIBILITATE:** în cercetare =1, cu restricții =2.

Pentru a răspunde rapid la întrebări ce vizează conținutul – problematica – unui fond, analistul arhivist a construit un dicționar ierarhizat pe trei nivele. Acesta permite, dat fiind relațiile de subordonare stabilite între probleme, teme și clase tematice, indexarea coordonată - automată și asistată a problematicii unui fond. Atunci când este cazul, acesta admite spargerea legăturilor dintre nivelele ierarhice indexate automat și alegerea problemei de conținut, dar cu alte ierarhii pentru tema și clasa tematică potrivite descrierii conținutului fondului.

PROBLEMA	TEMA	CLASA TEMATICĂ
----->>-----	----->>-----	----->>-----
056 CORPORAȚII	040 SOCIETĂȚI(ASOCIAȚII)	011 INDUSTRIE
056 CORPORAȚII	027 ORG.PROFESIONALE	006 COMERȚ
056 CORPORAȚII	040 SOCIETĂȚI(ASOCIAȚII)	006 COMERȚ

În funcție de natura documentelor, de instituția creatoare, în cazul nostru, corporațiile pot fi societăți – asociații care țin fic de domeniul INDUSTRIEI fic de COMERȚ și pot fi indexate=clasate concret la domeniul specific, real.

Inițial, dicționarul de clasificare tematică a fondurilor a fost manual, se scriau codurile pe cartele de date sau din 1990 pe display-ul calculatorului CORAL 8730. Din anul 1997¹¹ dicționarul a fost modernizat, pentru ușurarea activității de indexare TEMATICĂ, prin automatizarea legăturilor ierarhice dintre noțiuni și acesta a devenit din acel moment un nomenclator arhivistic-informatizat extrem de eficient și de util.

⁸ Dicționar cu 259 de probleme codificate.

⁹ Dicționar cu 74 de teme codificate.

¹⁰ Dicționar cu 27 clase-domenii de activitate codificate.

¹¹ Filofteia Rînzîș, Georgeta Calimănescu, Maria Pascu, corectare, uniformizare, automatizare, *Dicționar de clase, teme și probleme ierarhizate* - SETFOC-1997.

Iată câteva exemple din Dicționarul tematic NEWSETFOC- ierarhizat automat pe cele trei nivele de clasificare.

PROBLEMA	TEMA	CLASA TEMATICĂ
----->>----->>----->>-----		
192 CURTEA DE APEL	016 INSTANȚA DE JUDEC.	009 DREPT
063 CURȚILE DE JURAȚI	016 INSTANȚA DE JUDEC.	009 DREPT
069 EPISCOPII	064 RELIGIE ORTODOXĂ	016 RELIGIE
069 EPISCOPII	064 RELIGIE GRECO- CATOLICĂ	016 RELIGIE
069 EPISCOPII	064 RELIGIE EVANGHELICĂ	016 RELIGIE

REGISTRUL B. STADIUL DE PRELUCRARE A DOCUMENTELOR

Acest registru cuprinde câmpuri numerice cu opțiunile afișate pe ecran:

13. Inventariate

14. Microfilmate   integral-1; parțial-2; neinventariate/nemicrofilmate/
ne cercetate tematic- 3

15. Cercetate tematic.

Prin încărcarea informațiilor din acest registru devin utilizabile date extrem de importante cu referire la stadiul general de prelucrare a fondurilor. Putem afla, de exemplu, numărul și care sunt fondurile și colecțiile arhivistice inventariate integral, parțial sau neinventariate, conservate la un moment dat într-o direcție județeană, precum și la nivel național.

REGISTRUL C. INSTRUMENTE DE INFORMARE

Registru cuprinde câmpuri numerice cu opțiunile afișate pe ecran:

16. Inv. Arhivistic, 17. Catalog, 18. Indrumător, 19. Indice, 20. Conspect, 21. Publicație.

Informațiile codificate în registru fac posibilă cunoașterea gradului general de folosire – de valorificare – a documentelor unui fond sau colecții arhivistice prin publicații.

În fluxul de lucru al aplicației o importanță remarcabilă o are **pregătirea datelor în scopul prelucrării automate**. Acest lucru presupune analiza fișelor „Situția fondului” existente, o bună cunoaștere a conținutului fondurilor și a criteriilor de clasificare a fondurilor potrivit conținutului lor, o bună tehnică de utilizare a Dicționarului tematic SETFOC și a celui pentru stabilirea „tipului de fond”. Numai astfel se poate trece la culegerea datelor pe PC, la corectarea și încărcarea lor în baza de date centrală.

Importanța deosebită a activității de evidență a fondurilor și colecțiilor arhivistice, care a devenit în timp un instrument managerial și de documentare, dar mai ales faptul că rezolvarea acestei probleme necesită experiență și cunoștințe solide de specialitate arhivistică au impus, în sectorul manual, ca aceasta să fie

execută de directorii de direcții sau de acci arhiviști care stăpânesc fluxul de luare în evidență a documentelor.

Aktivitatea manuală de transmitere a noilor preluări de fonduri și colecții arhivistice sau a modificărilor survenite în evidența fondurilor și colecțiilor arhivistice, aflate deja în depozitele Arhivelor Naționale, se desfășoară potrivit reglementărilor Normelor Tehnice și se încheie la data de 30 martie a anului următor preluării de noi fonduri sau operării modificărilor survenite în evidența celor înregistrate în anii anteriori.

Și în plan automatizat, arhivistul care pregătește și culege pe calculator datele de evidență SETFOC face apel la cunoștințele de specialitate arhivistică, acumulate în ani de zile în cadrul SIA, consultă și alte instrumente de evidență, cum ar fi RGA-ul, Registrul Inventarelor, inventarele fondurilor, dosarele fondurilor pentru a codifica, indexa și culege corect informațiile. După mai bine de 20 de ani de activitate în acest domeniu s-a desprins concluzia că cel care elaborează un sistem informatic de evidență a fondurilor și colecțiilor trebuie să dispună de experiență solidă în domeniu, să cunoască bine posibilitățile tehnice și soft și, mai ales, să exploateze la maxim datele în diferite formate, situații, liste, calcule parțiale și totale pentru a fi utilizate eficient în activitatea de conducere a procesului de prelucrare arhivistică a documentelor.

Proгноzele în acest domeniu ar trebui fundamentate pe baza prelucrării automate a datelor, a estimărilor și variantelor oferite de programul informatic, iar decizia în planul „corectării” situațiilor cronate va fi rodul analizei și studierii rezultatelor oferite de calculatorul personal.

Managerul Arhivei va corecta, pe deplin informat, procesele întârziate sau deviate de la normele și regulile standardizate de lucru sau, de ce nu, va modifica instrucțiunile și normele de lucru, dacă acestea sunt depășite de practica arhivistică.

Programatorul – realizatorul tehnic al unei aplicații de evidență – trebuie să transpună în limbaj informatic gândirea, experiența și necesitățile arhiviștilor, apelând la mijloace moderne, facile și prietenoase, pentru a-i oferi utilizatorului /directorului o aplicație eficientă și flexibilă.

O tratare „peisagistă”, statică în plan informatic a evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice nu-și mai găsește locul astăzi în Arhivele românești, nu se poate admite nici o scuză pentru o asemenea abordare. Evidența este un fenomen arhivistic în mișcare și chiar în căutare de noi soluții, de integrări de date, de noi forme de prezentare, de noi formularistici mai simple, mai utile și, mai ales, mai aproape de realitățile ce urmează să vină. Arhivistul și analistul programator împreună vor pune „la respect” această activitate complexă, care de ani și ani de zile se dorește a fi corectă, îmbunătățită, reală și finalizată.

Subsistemul SETFOC, prin vechimea sa, dar mai ales prin natura informațiilor pe care le vehiculează, este o adevărată „istorie vie” a evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice, care conservă și transmite în viitor, în plan

centralizat, modificările survenite în evidența generală a fondurilor în anii 1980 – 1999. Numai acest instrument de lucru automatizat mai „ține minte” și „își aduce ușor aminte” anulările de numere de fonduri, comasările sau transferările de fonduri și colecții arhivistice.

Arhivistul „clasic” va răspunde prompt, precizând că s-au păstrat toate RGA-urile și va găsi totul acolo. Dar ce înseamnă să cauți în 3 - 4 RGA-uri un anumit fond care a intrat în Arhive la o dată anume, nemaștiută acum și care a fost comasat cu un alt fond, care, la rândul său, a fost comasat cu altul. Căutarea devine o imposibilitate și poți renunța cu conștiința împăcată.

2. MODULUL DE EXPLOATARE

Exploatarea automată a datelor prelucrate se desfășoară pe baza unui meniu principal care permite utilizarea informațiilor declarate chei de regăsire, dar și căutarea titlaturii fondurilor pe baza accesării unui cuvânt sau grup de litere din denumirea acestora.

Criteriile de regăsire sunt următoarele:

- **DIRECȚIE** = răspunsul va fi format din lista tuturor fondurilor și colecțiilor deținute de o unitate teritorială a Arhivelor Naționale;

- **CLASA TEMATICĂ** = răspunsul va fi afișarea tuturor fondurilor și a informațiilor despre fondurile încadrate, de exemplu, la clasa ADMINISTRAȚIE sau la clasa DREPT etc;

- **TEMA** = și, evident, răspunsul vor cuprinde toate fondurile indexate cu o anume temă;

- **PROBLEMA** = răspunsul va cuprinde fondurile indexate cu problema solicitată.

Programul oferă răspunsuri și pentru celelalte tipuri de criterii de interogare (cu mențiunea că, din păcate, SETFOC-ul nu prelucrează cantitățile de arhivă exprimate în m.l. sau u.a.): **TIP FOND**; **ACCESIBILITATE**; **INVENTARIAT**; **MICROFILMAT**; **CERCETAT TEMATIC**, precum și ansamblul de criterii referitoare la instrumentele de informare-documentare elaborate cu documentele unor fonduri și colecții (inventar arhivistic, indice, catalog etc.).

Modulul de exploatare permite combinarea mai multor criterii în funcție de necesitățile utilizatorului. De exemplu, pentru a cunoaște care sunt fondurile arhivistice de la D.J.A.N. Buzău, inventariate integral și care conțin informații privind primăriile, la interogare se vor combina criteriile corespunzătoare întrebării utilizatorului: tema– primarii și criteriul, fonduri inventariate integral.

Răspunsurile pot fi prezentate pentru întregul sistem al Arhivelor Naționale, dar și pentru o anumită direcție județeană și sunt listate pe imprimantă sau afișate pe ecranul monitorului, în format A3 sau A4, cu date restrânse sau integrale, în ordine alfabetică sau pe baza numărului de fond arhivistic.

NOI MODALITĂȚI DE INFORMATIZARE A EVIDENȚEI CENTRALIZATE A FONDURILOR ȘI COLECȚIILOR. SUBSISTEMUL NEWSETFOC

Capitolul III din Normele Tehnice¹² referitor la Evidența documentelor din Fondul Arhivistic Național al României introduce în procesul arhivistic noul formular pentru fișa „Situația fondului”, Anexa nr.17, și noi precizări pentru completarea și actualizarea acesteia.

În mare, fișa „Situația fondului” – 1996 păstrează rubricile de bază promovate de Instrucțiunile din anul 1965, cu mențiunea că au fost eliminate unele coloane și s-au introdus altele noi.

În contextul modificărilor survenite în planul practicii arhivistice s-a impus abordarea unei noi aplicații informatice dedicate automatizării tuturor datelor cuprinse atât de noua fișă „Situația fondului” cât și a celor apărute după anul 1996, în procesul de prelucrare arhivistică a fondurilor.

Subsistemul implementat este un deziderat mai vechi al arhiviștilor, noua aplicație rezolvă într-adevăr problemele legate de existența de arhivă, cantitățile de arhivă prelucrate, microfilmate, totalul metrajului de documente dintr-o arhivă etc. Performanțele și utilitatea acestui subsistem integrat concretizându-se în transformarea lui într-un instrument de bază al deciziei și analizei procesului de prelucrare arhivistică a fondurilor și colecțiilor arhivistice, într-un real mijloc de gestionare a arhivei aflate în depozitele unei direcții sau la nivelul sistemului Arhivelor Naționale.

Noul subsistem informatic, NEWSETFOC, dedicat evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice conservate în Arhivele Naționale, se va impune prin facilitățile și opțiunile multiple oferite, dar, mai ales, prin soluțiile concrete puse la dispoziția celor care, pe baza acestei operațiuni arhivistice, decid prioritățile în procesul de prelucrare a documentelor și gestionează marile cantități de arhivă pe care le dețin.

Subsistemul are ca suport o serioasă analiză a stadiului manual de întocmire și ținere a evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice din sistemul Arhivelor Naționale, a situațiilor de excepție și abatere de la Normele Tehnice, a noutăților și necesităților apărute după adoptarea Legii Arhivelor Naționale, nr. 16/1996. Arhivistul analist, creator și realizator al concepției de bază, al formatelor machetelor de culegere și exploatare a datelor și al fluxului aplicației, a dorit să pună la dispoziția managerilor de Arhivă un instrument complet, complex, util, ușor de folosit, care, prin modul ingenios de exploatare a datelor și rezultatele de excepție pe care le oferă, va deveni „cheia” cunoașterii și dezvoltării unei Arhive.

¹² *Norme Tehnice privind desfășurarea activităților în Arhivele Naționale*, București, 1996, p. 39-44.

Analiza arhivistică pentru noul subsistem, bazată pe evoluția practicii arhivistice, a impus și prelucrarea unor date care nu sunt incluse în fișa „Situția fondului”: informații cantitative referitoare la prelucrarea automată a fondurilor și colecțiilor, numărul rolcilor pe care s-au efectuat copiile de siguranță pe microfilm a fondurilor și prezentarea conținutului documentelor unui fond sau colecție.

NEWSETFOC¹³ este un subsistem informatic, integrat, compus din mai multe baze de date și dispune de câteva dicționare-nomenclatoare arhivistice importante, preluate din vechea aplicație SETFOC și de unele proiectate special pentru noile cerințe ale aplicației.

Construcția aplicației este bazată pe două module principale: CULEGERE – VALIDARE DATE și EXPLOATARE DATE.

Datele sunt pregătite și culese în machete proiectate în strânsă legătură cu principalele coordonate ale fișei „Situția fondului” și cu necesitățile concrete de desfășurare manuală a operațiunii, după aprobarea și aplicarea Normelor Tehnice în anul 1996.

La intrarea în aplicație este prezentat MENIUL PRINCIPAL, din care se va selecta operațiunea care se dorește a fi executată: CULEGERE-VALIDARE; EXPLOATARE baza de date NEWSETFOC sau SFÂRȘIT SESIUNE de lucru.

1. CULEGERE-VALIDARE DATE

Din meniul de culegere, arhivistul, directorul unei direcții județene, în funcție de stadiul în care se află evidența manuală, poate opta pentru mai multe facilități. În cazul în care a preluat un fond nou, va opta pentru facilitatea CULEGERE INTEGRALĂ a datelor și va preciza anul preluării. Dacă are mai multe fonduri nou preluate sau pentru care nu a întocmit fișe „Situția fondului” va putea alege doar culegerea datelor despre situația fondurilor și apoi va putea pregăti și culege, atunci când are timpul disponibil, datele despre situația documentelor.

Macheta cuprinde mai multe registre principale, încărcate cu câmpuri numerice și alfa numerice, repartizate în două ecrane.

ECRAN 1:

REGISTRUL I - INFORMAȚII DE IDENTIFICARE

În acest registru s-au păstrat datele principale de identificare a fondurilor utilizate la SETFOC și s-au adăugat noile câmpuri prevăzute în fișa „Situția fondului”:

LOC. DEȚINĂTOR:

Serviciu/direcție: 001

LIMBA DOC:

Clădire : C

Depozit: 12, 13

¹³ NEWSETFOC, autori: Filofteia Rîzniș, Maria Pascu, 1998-1999.

Ultimele câmpuri sunt destinate precizării locului de depozitare a fondului respectiv, exemplu: 001 DANIC, clădirca: C, depozit: 12, 13 și reprezintă o noutate a subsistemului, apărută din necesitatea de a exprima o realitate și anume faptul că unii deținători au mai multe clădiri, corpuri de clădiri unde depozitează fondurile.

REGISTRUL II - ÎNCĂRCARE DENUMIRI SUCCESIVE

Datele din acest registru sunt dedicate **istoricului creatorului** de fond și **prezentării sumare** a celor mai importante informații despre documentele fondului tratat.

Denumirile succesive ale creatorului de fond, localitățile succesive unde au funcționat instituțiile creatoare de fond, anii extremi ai denumirilor succesive și limba în care sunt scrise documentele sunt culese în câmpurile acestui registru, legătura făcându-se permanent cu datele generale despre fondul pus în lucru. Datele din acest registru reprezintă o noutate și o facilitate extrem de importantă a aplicației. NEWSETFOC va deveni, în funcție de corectitudinea datelor pregătite și prelucrate pentru acest registru, un adevărat dicționar istoric al instituțiilor din România.

Iată cum arată, pe fișă și informatizat, istoricul instituțiilor administrative orașenești:

PRIMĂRIA MUNICIPIULUI CĂLĂRAȘI-----	1996-0000
COMISIA TÂRGULUI CĂLĂRAȘI-----	1833-1852
MAGISTRATUL ORAȘULUI ȘTIRBEI(CĂLĂRAȘI) -----	1852-1864
PRIMĂRIA ORAȘULUI CĂLĂRAȘI-----	1864-1949
COMITETUL PROVIZORIU AL ORAȘULUI CĂLĂRAȘI-----	1849-1950
SFATUL POPULAR AL ORAȘULUI CĂLĂRAȘI-----	1950-1969
CONSILIUL POPULAR AL ORAȘULUI CĂLĂRAȘI-----	1969-1989
PRIMĂRIA ORAȘULUI CĂLĂRAȘI-----	1989-1991
CONSILIUL LOCAL AL MUNICIPIULUI CĂLĂRAȘI-----	1991-1996

Datele despre istoricul creatorului de fond sunt „atașate” la denumirea fondului și numărul – codul – fondului selectat pentru prelucrare automată. Aplicația permite încărcarea datelor de acest tip atât în faza inițială de culegere cât și ulterior acesteia, când se pot culege toate denumirile succesive ale creatorului sau numai o parte dintre acestea.

Prezentarea documentelor unui fond se realizează prin activarea opțiunii **DESCRIERE FOND DA/NU**. În acest caz, utilizatorul are posibilitatea ca în 2-3 pagini-ecrane să redacteze și să obțină apoi pe imprimantă un rezumat al conținutului documentelor unui fond arhivistice sau ale unei colecții. Pentru elaborarea prezentărilor se pot lua în considerație reglementările privind realizarea îndrumătoarelor în Arhivele românești. Se vor regăsi în prezentări datele de preluare a documentelor, cantitatea, stadiul de prelucrare, conținutul documentelor pe scurt

sau alte informații utile pentru deținător.

REGISTRUL III este proiectat pentru culegerea și exploatarea datelor de clasificare tematică și tip a fondului arhivistic pus în lucru. În mare parte, informațiile și tipologia câmpurilor sunt preluate de la vechea aplicație SETFOC, la care s-au adăugat facilități tehnice și sof de actualitate.

ANI EXTREMI CREATOR; ANI EXTREMI DOCUMENTE; APARTENENȚĂ; **dicționar automat** = 1; **aparține direcției** = 1; **nu aparține** = 2, TIP FOND; **dicționar automat**: FOND DESCHIS; PROBLEMA; **dicționar automat**; TEMA; **dicționar automat**; CLASA TEMATICA; **dicționar automat**; ACCESIBILITATE: în cercetare = 1, cu restricții = 2 **neinventariat, la legătorie, la microfilmare etc.**

REGISTRUL IV- EXISTENT

Aici se culeg, din fișa fondului sau direct pe ecran, în momentul în care dispunem de datele necesare, informații cantitative despre fondurile și colecțiile arhivistice. Datele ne oferă oglinda existentului de documente, măsurat în m.l. la începutul unui an și la sfârșitul acestuia, marcându-se dacă este necesar intrările și ieșirile de arhivă până la 31 decembrie al anului curent.

Cheia registrului este anul calendaristic de referință a datelor :

AN CALENDARISTIC: 1985 ANI EXTREMI CANTITATE (M.L.)

EXISTENT la 1 ian.: **1864-1900** **100,00**

PRELuate până la 31 dec.: **1901-1902** **5,00**

IEȘITE până la 31 dec.: **1890-1900** **20,00**

DIFERENȚA EXISTENT MAT.

DE PROTECȚIE: **3,00**

EXISTENT la 31 dec.: **1864-1902** **88,00**

Automat, calculatorul afișează existentul TOTAL la 31 decembrie, adunând arhiva intrată și scăzând m.l. ieșiri din fond din diferite motive.

Aplicația permite, potrivit cerințelor arhiviștilor, culegerea datelor pentru toți anii calendaristici la care se face raportarea existentului. Desigur, datele generale despre fond nu se repetă, ele sunt afișate automat pe ecran pentru fiecare „an calendaristic” la care s-au efectuat modificări asupra existentului documentelor unui fond.

REGISTRUL V - INSTRUMENTE DE INFORMARE

Cuprinde informații referitoare la gradul de folosire a documentelor fondurilor prin publicații și instrumente de documentare de specialitate. Și în acest registru sunt convertite datele din vechea aplicație SETFOC.

Dat fiind faptul că arhivistul a solicitat să fie asistat de programe și calculator, pe întregul flux de lucru, este atenționat asupra erorilor logice și, ori de câte ori este cazul, i se cere validarea corectitudinii datelor.

ECRAN 2 CULEGERE-VALIDARE DATE- prelucrarea documentelor

Analistul arhivist a proiectat pentru acest ecran două registre dedicate pregătirii și prelucrării informațiilor referitoare la PRELUCRAREA FONDURILOR.

În **REGISTRUL I** sunt afișate datele de identificare a fondului la care urmează a fi adăugate date noi sau la care se efectuează modificări ale cifrelor culese anterior.

Datele se culeg potrivit realității din depozite și în corelație directă cu RGA-ul. Anul calendaristic este câmp de referință și în acest ecran.

Registrul cuprinde o linie cu date referitoare la existentul de arhivă în anul calendaristic al efectuării diferitelor operațiuni arhivistice, modificări în evidență:

ANUL CALENDARISTIC: 1976

TOTAL Inventariat 800 u.a.

Anii extremi, cantitate, în m.l. total u.a., stadiul de prelucr.
Prelucrate

Existent total:	1864-1900	100.00	1 000	
ORDONARE:	1864-1900	100.00		
INVENTARIERE:	1864-1890	90.00	800	PARȚIAL
VERIF. EXISTENT:	0	0	0	NEVERIFICAT
MICROFILMARE:				
Pregătire:	1864-1880	50.00	500	PARȚIAL
Microfilmare:	1864-1880	50.00	500	PARȚIAL
FIȘARE TEMATICĂ:				NEFIȘAT
PREL. AUTOMATĂ:	1864-1880	50.00	500	PARȚIAL

Arhivistul a cerut programatorului transpunerea în limbaj informatic a unor clasice și logice norme arhivistice, de exemplu, să nu poți culege date în câmpul arhivă INVENTARIATĂ, dacă nu a fost completat câmpul ORDONAREA arhivei

Aceeași soluție a fost solicitată și pentru datele despre MICROFILMARE sau PRELUCRARE AUTOMATĂ. În câmpul total u.a. prelucrate, calculatorul verifică desfășurarea operațiunilor arhivistice de bază comparativ cu totalul u.a. și m.l. ai fondului respectiv.

Informații deosebit de utile sunt afișate automat în câmpul STADIUL PREL. Calculatorul afișează nivelul de prelucrare arhivistică a fondului: INTEGRAL, PARȚIAL, NEPRELUCRAT. La cerințele arhiviștilor, într-o miniferastră, a fost proiectată afișarea totalului prelucrării arhivei, pentru indicatorul la care tocmai se culege datele, dar și cu precizarea valorii acestuia. **TOTAL inventariat 800 u.a.**

În același registru se vor culege: **NUMERELOR INVENTARELOR** existente pentru un fond sau colecție arhivistică; **NR. ROLELOR** în care a fost copiat, pentru asigurare, fondul; **ANI LIPSĂ DOCUMENTE** din fond.

Există și un câmp de **OBSERVAȚII** unde se vor culege, sub formă de text, diferite informații despre stadiul de conservare a fondului, cauzele unor lipsuri sau ale apariției diferențelor de metraj ale documentelor.

2. CORECTAREA ASISTATĂ A DATELOR

Ca și în flux manual, cu NEWSETFOC-ul se pot executa corecții asupra datelor culese, dar mult mai rapid și în permanență asistat de calculator.

La intrarea în aplicație în meniul de culegere-validare date se pot executa și corecții. Acestea pot fi integrale pentru un anumit fond, pot fi numai la nivelul datelor pentru situația fondului sau al situației documentelor. În toate cele trei situații, calculatorul cere precizarea codului/numărului de fond la care se face intervenția.

Din același meniu se poate șterge o înregistrare completă.

Corecții punctuale se execută și în timpul pregătirii și culegerii datelor în cele două ecrane ale subsistemului. La fiecare registru de date și la încheierea ecranului, arhivistul trebuie să valideze datele prin răspunsul la întrebarea CORECTĂ D/N. Selectarea literei D transferă lucrul la câmpul, registrul sau ecranul următor, iar selectarea literei N permite executarea corecțiilor dorite.

3. EXPLOATAREA BAZEI DE DATE

Ca operațiune manuală, evidența fondurilor și colecțiilor oferă doar informațiile pentru un anumit fond arhivistic de la o direcție județeană oarecare. Dar atunci când dorim să avem în fața ochilor toate fișele „Situația fondului” dintr-o direcție județeană, organizate pe anumite criterii, de exemplu, pe anul preluării sau pe cele cu documente în limbi străine sau pe cele inventariate parțial sau microfilmate integral, începe tevatura. Socoteli și iarăși socoteli, hârtiuțe și iar hârtiuțe, creion și radieră, rezultatul lăsându-se așteptat. Lucrurile se complică atunci când ai nevoie de date privind arhiva deținută: existent, verificată cu existentul sau ordonată, măsurată în m.l. sau număr de u.a. Ele devin și mai complicate atunci

când, în scurt timp, poate telefonic, sunt solicitate date centralizate pe țară sau pe două-trei județe sau pe un domeniu de activitate.

Toate aceste situații dificile, și chiar imposibil de realizat manual, în timp util sunt rezolvate de aplicația NEWSETFOC prin modulul de exploatare.

Prezentăm tipurile de „liste” proiectate:

A. FIȘA SITUAȚIA FONDULUI nr.

B. EXISTENT și PRELUCRARE ARHIVĂ:

1. EXISTENT PE DIRECȚIE + COD FOND;

2. EXISTENT PE DIRECȚIE + DEN. FOND;

3. PREL. ucrare ARHIV. PE DIRECȚIE + COD FOND;

4. PREL. ucrare ARHIV. PE DIRECȚIE + DEN. FOND;

5. PREL. ucrare ARHIV. TOTAL;

6. CERC. etare TEM. atică și PREL. AUT. omată PE DIRECȚIE + COD FOND;

7. CERC. etare TEM. atică și PREL. AUT. omată PE DIRECȚIE + DEN. FOND;

8. VIZUALIZAREA NR. DE INVENTARE, ROLE.

C. ISTORICUL și PREZENTAREA FONDULUI:

1. ISTORIC:

2. DESCRIERE FOND:

SELECȚIE FOND

SELECȚIE PROBLEMĂ

SELECȚIE TEMĂ

SELECȚIE CLASA TEMATICĂ

SELECȚIE PROBLEMA = TEMA = CLASA TEMATICĂ

Rezultatele interogărilor sunt afișate pe ecran sau listate pe imprimantă. În mod cert, fiecare fișă „Situația fondului” poate fi obținută în mai multe exemplare pe hârtie și organizată în fișierul general, dacă se mai dorește și un sistem manual de evidență.

Opțiunile de listare sunt asociate cu criteriile cronologice:

SELECȚIE PE 1 AN CAL. endaristic;

SELECȚIE PE ULTIM. ul AN CAL. endaristic;

TOȚI ANII.

Cu opțiunea **A**, analistul arhivist și programatorul au stabilit că se poate lista orice fișă „Situația fondului”. Listele de categoria **B** oferă datele cantitative despre existentul de arhivă asociat cu anii de referință sau despre prelucrarea arhivistică a documentelor pe un an calendaristic sau pe toți anii în care s-au efectuat intervenții. Opțiunile de tip **C** permit regăsirea informațiilor de istoric ale fondurilor asociate cu criteriile de clasificare tematică, de genul istoricul tuturor fondurilor create în domeniul finanțelor. Tot cu această opțiune putem lista prezentările fondurilor sortate pe diferite criterii tematice.

4. ACTUALIZAREA BAZEI DE DATE

Potrivit reglementărilor Normelor Tehnice, evidența locală a fondurilor și colecțiilor arhivistice este actualizată în primul trimestru al anului următor, raportat la ultima intervenție calendaristică. Dar, practic, modificările în fișa „Situația fondului” se efectuează atunci când s-a finalizat o operațiune arhivistică, aceasta uneori putându-se întinde pe mai mulți ani.

În plan centralizat, preluările de noi fonduri și modificările în evidența celor existente în depozite se transmit Direcției Generale a Arhivelor Naționale până la 30 martie. Operațiunile informatizate centrale, dacă nu se stabilește un alt flux, se pot finaliza în trimestrul II, astfel ca la jumătatea anului de referință, șeful arhivei/șeful depozitului¹⁴ să aibă toate intrările și modificările în evidență și să poată organiza și dispune asupra activităților din anul următor sau corectării deficiențelor apărute în anul în curs.

Pentru că toate direcțiile județene ale Arhivelor Naționale dispun de tehnică de calcul este bine ca evidența să fie actualizată la nivel local și până la 30 martie să fie transmise pe dischete preluările și modificările survenite pentru a fi actualizată baza de date centrală NEWSETFOC.

5. DEZVOLTAREA ȘI ACTUALIZAREA DICȚIONARELOR SUBSISTEMULUI NEWSETFOC

Aplicația funcționează și apelează automat date extrem de importante din mai multe dicționare:

DICȚIONARUL DENUMIRILOR DE FONDURI și al codurilor acestora;

DICȚIONARUL DEȚINĂTORILOR FONDURILOR - cele 41 de direcții județene și DANIC;

DICȚIONARUL DE CLASIFICARE TEMATICĂ;

DICȚIONARUL DENUMIRILOR SUCCESIVE ALE FONDURILOR.

Deși vom prezenta în anexă fragmente din dicționarele aplicației, este necesar să facem unele precizări.

În mod clar, aplicația și deci evidența automată nu ar putea fi realizată fără aceste dicționare, devenite în timp nomenclatoare, standarde obligatorii pentru toți utilizatorii subsistemului NEWSETFOC. Generații de arhiviști din cadrul Serviciului Informatică Arhivistică s-au străduit să analizeze fișă de fișă, să aducă aceste dicționare la formele cele mai corecte și ușor de accesat, să le actualizeze permanent. Ele s-au născut, după cum am mai spus, în procesul de analiză, de experimentare și dezvoltare a aplicațiilor de evidență și gestiune a fondurilor și colecțiilor arhivistice și sunt rezultatul acumulărilor practice și teoretice din arhivistica românească.

---

¹⁴ Apreciem că asemenea instrumente de evidență pot fi utilizate și de către șefii de depozite.

Nomenclatorul de fonduri și colecții a devenit unul dintre cele mai importante dicționare pentru aplicațiile documentare din Arhivele Naționale – SIRIA, SARIAN, INVENTAR, SEDAN¹⁵, EVIDIF –, fiind indispensabil activității de regăsire a „adreselor”- cotelor informațiilor documentare încărcate în aceste baze de date și integrate în Banca de Date a Arhivelor Naționale. Actualizarea operativă și corectă a dicționarului SETFOC-NEWSETFOC-1999 va asigura buna funcționare și eficiența Băncii de Date a Arhivelor Naționale.

La fel de important este și Dicționarul de clasificare tematică a fondurilor și colecțiilor. Îmbogățirea acestuia cu noi PROBLEME, stabilirea ierarhiilor noilor „noiuni de indexat” și corectarea unor erori de ierarhizare sunt operațiuni de maximă importanță, care trebuie coordonate la nivelul sistemului Arhivelor Naționale.

În acest context, subliniem importanța actualizării rapide, on line, a dicționarelor și a utilizării lor standardizat la nivelul tuturor utilizatorilor de calculatoare din Arhivele Naționale.

Informatizarea evidenței centralizate a fondurilor și colecțiilor arhivistice ridică încă multe probleme, în special de flux tehnologic, de responsabilități, de actualizare a datelor, de utilizare corectă a tuturor posibilităților oferite de aplicațiile specializate. Periodic, aplicațiile existente ar trebui analizate și modificate în pas cu evoluția practicii arhivistice, a softului și a tehnicii de calcul.

O aplicație informatică dedicată evidenței determină simplificarea activității manuale prin eliminarea unor componente ale acesteia, dar mai ales se va impune ca factor de modernizare a proceselor și analizei arhivistice, ca instrument de decizie și administrare indispensabil unei Arhive ancorate necesităților secolului XXI.

---

¹⁵ SEDAN – Subsistemul Evidenței Datelor de la sălile de studiu ale Arhivelor Statului-Naționale – 1995, autori: Filofteia Rînzîș, Codrin Ionescu.

ANEXE

SUBSISTEMUL NEWSETFOC

ECHIPAMENT: PC – AT 486 DX

AUTORI: RÎNZIȘ FILOFTEIA

PASCU MARIA

MODUL DE CULEGERE – VALIDARE

CULEGERE INTEGRALĂ	AN PRELUARE:
CULEGERE SIT. FONDULUI	AN PRELUARE:
CULEGERE SIT. DOCUMENTELOR	COD FOND:

CORECȚII INTEGRALE	COD FOND:
CORECȚII SIT. FONDULUI	COD FOND:
CORECȚII SIT. DOCUMENTELOR	COD FOND:

ȘTERGERE FOND	COD FOND:
ȘTERGERE FOND + 1 AN CAL.	COD FOND:
SFÂRȘIT CULEGERE-VALIDARE	

PENTRU SELECTAREA UNEI OPȚIUNI TASTAȚI
ORICE CARACTER DIFERIT DE SPAȚIU

SUBSISTEMUL NEWSETFOC

MODUL EXPLOATARE NEWSETFOC

EXPLOATARE INFORMAȚII GENERALE

FIȘA SITUAȚIA FONDULUI	COD FOND:
SITUAȚIA DOCUMENTELOR	
ISTORICUL FONDULUI	

SFÂRȘIT EXPLOATARE NEWSETFOC

APELARE DICȚIONARE CU PG – UP, SELECTARE CU TASTE DIRECȚIONALE,
IEȘIRE CU ESC. PENTRU SELECTAREA UNEI OPȚIUNI TASTAȚI ORICE
CARACTER DIFERIT DE SPAȚIU

ECRAN 1	Macheta culegere-validare NEWSETFOC	FUNCȚIA: CORECȚII
Informații de identificare		
Dirrecția: 001 D.A.N.I.C.	Cod fond: 00101189	An preluare: 1978
Den. Fond: FONDUL PERSONAL SACERDOȚEANU AURELIAN		
Loc. Deținător: BUCUREȘTI	Limba doc.: 0	
Serviciu: 51	Clădire: 1	Depozite: 1B
Den. succese creator (DA/NU): NU		Descriere fond (DA/NU): NU
Ani extremi creator: 1904 1976		Ani extremi document: 1904 1976
Apartenența: 0		Aparține filialei = 0 ; Nu aparține = 1
Tip fond: 05 FOND PERSONAL		
Problema: 000		
Tema: 000		
Cls. tematică: 024 FONDURI PERSONALE		
Accesibilitate: 1	În cercetare = 1;	Cu restricții = 2
Existent		
An calendaristic: 1999	Ani extremi	Cantitatea (ML)
Existent la 1 ianuarie :	1904 1976	100.00
Preluate până la 31 decembrie:	0 0	0.00
Ieșite până la 31 decembrie:	0 0	0.00
Dif. existent mat. protecție:		0.00
Existent la 31 decembrie:	1904 1976	100.00
Instrumente de informare		
Inv. arhivistic: 2	Îndrumător: 2	Conspect: 2 DA = 1
Catalog : 2	Indice : 2	Publicație: 2 NU = 2
IEȘIRE RAPIDĂ CU <<ESC>> pe „Filiala”		
CONSULTARE DICȚIONARE: PG-UP. POZIȚIONARE CU SĂGETI, APOI <<ESC>>		

ECRAN 2   Macheta culegere-validare NEWSETFOC   FUNCȚIA: CORECȚII

Informații de identificare

Direcția: 001 D.A.N.I.C.   Cod fond: 00101189   An preluare: 1978

Dcn. Fond: FONDUL PERSONAL SACERDOȚEANU AURELIAN

Loc. Deținător: BUCUREȘTI

Limba doc.: 0

Serviciu: 51

Clădire: 1

Depozit: 1B

TOTAL
PREL. AUT.
800

Prelucrarea documentelor

An calendaristic : 1999

	Ani extremi		Cantitatea (ML)	Total UA prel.	Stadiu prel.
Existent total :	1904	1976	100.00	913	
Ordonare :	1904	1976	100.00		INTEGRAL
Inventariere :	1904	1976	100.00	913	INTEGRAL
Verificare existent :	0	0	0.00	0	NEVERIF.
MICROFILMARE					
Pregătire :	1904	1976	100.00	913	INTEGRAL
Microfilmare :	1904	1950	80.00		PARȚIAL
Fișare tematică :	1904	1950		800	PARȚIAL
Prelucrare automată :	1904	1950		800	PARȚIAL

Nr. inventarelor : 1715

Nr. rolurilor : 1570, 1571, 1572

Ani lipsă documente :

Observații:

CORECTĂ (D/N) :

IEȘIRE RAPIDĂ CU <<ESC>> pe „Filiala”

CONSULTARE DICȚIONARE: PG-UP. POZIȚIONARE CU SĂGEȚI, APOI <<ESC>>

LISTE SITUAȚIA DOCUMENTELOR

D.A.N.I.C.

TASTAȚI <<ENTER>> PENTRU SELECȚIE OPȚIUNE

1. EXISTENT PE FILIALĂ + COD FOND
2. EXISTENT PE FILIALĂ + DEN. FOND
3. PREL. ARHIV. PE FILIALĂ + COD FOND
4. PREL. ARHIV. PE FILIALĂ + DEN. FOND
5. PREL. ARHIV. TOTAL
6. CERC. TEM. ȘI PREL. AUT. PE FIL. + COD FOND
7. CERC. TEM. ȘI PREL. AUT. PE FIL. + DEN. FOND
8. VIZUALIZARE A NR. DE INVENTARE. ROLE
9. SFÂRȘIT INTEROGARE

SEL. PE 1 AN CAL.
SEL. ULTIM. AN CAL.
TOȚI ANII

SFÂRȘIT LISTARE

ISTORICUL ȘI DESCRIEREA FONDURILOR

<<ENTER>> PENTRU SELECȚIE

ISTORIC
DESCRIERE FOND

SFÂRȘIT INTEROGARE

SELECȚIE FOND
SELECȚIE PROBLEMĂ
SELECȚIE TEMĂ
SELECȚIE CLASĂ TEMATICĂ
SELECȚIE PROB. + TEMĂ + CLASĂ

SELECȚIE PROBLEMĂ + TEMĂ + CLASA TEMATICĂ ȘI ENTER

ARHIVELE STATULUI
ARMISTIIU
ASOCIAȚII ALE CERCETAȘILOR
ASOCIAȚII ALE MICILOR MESERIAȘI
ASTRA
BĂNCI AGRICOLE
BĂNCI COMERCIALE

INSTITUȚII
INSTITUȚII
ORGANIZAȚII POLITICE
ORGANIZAȚII PROFESION.
SOCIETĂȚI (ASOCIAȚII)
BĂNCI
BĂNCI

ADMIN.
ADMIN.
SITUA.
SITUA.
CULTU.
FINAN.
FINAN.

Câteva opinii în legătură cu metodologia prelucrării și valorificării documentelor în limba greacă existente în Arhivele românești

NATALIA TRANDAFIRESCU

Motto: „Cine nu concepe trecutul istoric sub forma unui uriaș mozaic ale cărui pietricele sunt documentele sau alte mărturii rămase din vechime nu va putea niciodată să reconstituie o imagine veridică a acelor timpuri apuse”.

Printre variatele vestigii ale secolelor trecute care au ajuns până la noi un loc important îl ocupă manuscrisele și documentele grecești; multe dintre cele aflate pe teritoriul țării noastre se păstrează în arhivele și bibliotecile de la București și Iași, dar mai sunt și unele mănăstiri care dețin cărți de cult și chiar documente scrise în limba greacă. Așa cum am mai arătat și cu alt prilej¹, pe teritoriul țărilor române, pe de o parte au circulat cărți-manuscrise grecești (unele dintre ele copiate de scribi autohtoni), iar pe de altă parte, limba greacă a fost folosită atât în cancelariile domnești și în alte instituții, cât și de către persoane particulare, în diverse ocazii; nu puțină importanță a avut pentru propagarea culturii în haină grecească exodul de învățați greci, profesori, fețe bisericești sau persoane particulare, care se refugiau la nordul marelui fluviu pentru a evita consecințele ocupației otomane ce ajunsese să aibă ca hotar Dunărea.

Secolele XVII-XIX se remarcă prin afluența de negustori sosiți din toată Peninsula Balcanică; aceștia s-au organizat formând cele două binecunoscute companii de la Brașov și Sibiu, iar din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea apar și case (firme) comerciale particulare, fenomen caracteristic, în acea perioadă, pentru întreaga Europă. Un alt domeniu în care relațiile greco-române s-au manifestat pe o durată de timp extrem de întinsă este acela al legăturilor cu mănăstirile din Grecia și de la locurile sfinte, precum și cu patriarhiile de la Constantinopol și Alexandria. Toate aceste împrejurări explică bogăția și varietatea materialului documentar scris în limba greacă în decurs de câteva secole, ca urmare a contactului atât cu greaca veche, care a constituit un obiect de studiu și în primele instituții de învățământ superior din țările române, cât și cu neogreaca, în varianta ei vorbită (orală), dar și scrisă. Aspecte interesante rezultate din situația expusă mai sus pot fi relevate numai printr-o studiere amănunțită, comparată și conexă, atât a manuscriselor, cât și a documentelor scrise în limba greacă. Credem că nu trebuie să mai insistăm asupra necesității apariției unor asemenea studii sau asupra importanței lor în conturarea

---

¹ Vezi, Studiul introductiv de la *Albumul de paleografie greacă*, București, 1993.

unei imagini cât mai corecte, mai aproape de realitate, a unor evenimente politice, sociale, economice sau culturale din istoria celor două țări.

Chestiuni metodologice preliminare. Datorită acumulării în timp a unui bogat material de arhivă, de mare diversitate, în privința formei ca și a conținutului, studiat de un număr din ce în ce mai mare de cercetători, nu numai cu profil istoric, ci și din domeniul arhivisticii, au fost necesare unele precizări referitoare atât la denumirea arhivelor deținute (fonduri, colecții) și a actelor ce le alcătuiesc, cât și la operațiunile specifice desfășurate, cu alte cuvinte asupra terminologiei arhivistice. În rândurile ce urmează nu ne vom referi în mod direct la lucrarea profesorului Aurelian Sacerdoțcanu, *Arhivistica* (publicată în 1970), și nici la alte studii sau articole mai vechi, referitoare la chestiunile în cauză, ci la articolul domnului Marcel-Dumitru Ciucă, intitulat *Ordonarea și inventarierea documentelor aflate în depozitele Arhivelor Statului*², deoarece, așa cum se specifică într-o notă de subsol, studiul face parte din *Tratatul de arhivistică* elaborat la instituția respectivă, urmând să vadă lumina tiparului; apoi, deoarece arhivele grecești la care ne referim se află, cele mai multe dintre ele, la Arhivele Naționale și sunt și ele supuse principiilor și regulilor de ordonare și prelucrare enunțate și în „Normele tehnice”, elaborate în acest scop la aceeași instituție.

Chestiunea terminologică este esențială, după părerea noastră, deoarece alegerea unor anumiți termeni și nu a altora implică adoptarea unor principii specifice care se transformă în tot atâtea reguli și metode de aplicat în procesul de ordonare, prelucrare și valorificare a arhivei. În general, nu avem obiecții în legătură cu cei mai mulți dintre termenii fixați pentru denumirea varietăților de arhivalii, a activităților desfășurate etc. și vom face apel la ei de câte ori va fi nevoie. Avem însă dubii în privința oportunității adoptării unora dintre ei, căci îi considerăm neadecvați, datorită lipsei de claritate și a faptului că pot da naștere la controverse. Ne referim mai întâi la sintagmele „documente feudale”, „fonduri feudale”³ care se aplică la documentele și fondurile ce provin dintr-o perioadă anterioară anului 1821, moment în care, după părerea autorului amintitului articol, „este stabilit că sfârșitul perioadei feudale în țara noastră a coincis cu Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, la 1821”. Dincolo de faptul că au existat și mai persistă păreri diferite în ceea ce privește stabilirea limitelor pentru unele din perioadele istoriei României (și mai ales pentru cea în cauză), nici această graniță nu marchează strict epoca modernă atunci când discutăm despre arhive, căci acestea, fiind rezultatul activității unor factori de suprastructură, apar ceva mai târziu decât fenomenele politice care caracterizează o perioadă istorică; așa cum specifică și autorul articolului, pentru arhive vorbim de perioada modernă abia din 1831. Din toate aceste motive credem că este mult mai bine să se folosească sintagma de „arhivă veche” pentru tot

² Publicat în „Revista Arhivelor”, nr. 3/1979, p. 284-302.

³ *Ibidem*, p. 289, 292.

materialul documentar datat până la 1831, iar după această dată putem să vorbim de „arhive moderne”. Și pentru alți termeni tehnici, ca să zicem așa, ar trebui precizată sfera de înțeles pe care o acoperă. De exemplu, cuvântul „document” este folosit în „Normele tehnice” pentru denumirea tuturor genurilor de material păstrat în arhive (de la diplome, acte etc. până la fotografii, filme, înregistrări fonice și video), dar și în sintagma „condici de documente”, pentru care însă nu se dă o definiție sau măcar o simplă explicație; după părerea noastră, aici vocabula „document” este folosită în sensul ei vechi de „act, foaie volantă”. Mult mai potrivit pentru denumirea generică a tuturor unităților arhivistice ar fi, credem noi, termenul de „arhivalii” în accepțiunea pe care i-o acordă prof. Aurelian Sacerdoțeanu în manualul său. În prezentul studiu noi vom folosi termenul de „document” pentru a denumi arhivaliile foi volante (acte de cancelarie, zapise, corespondență), în opoziție cu cel de „manuscris” adoptat pentru a desemna cartea-manuscris (deci sensul folosit în codicologie); pentru orice alt gen de arhivalii care au forma unei cărți vom folosi cuvinte ca: „registru” (pentru cele care conțin bilanțuri, socoteli, copii de polițe etc.) sau „condică” (mai ales pentru cele ce conțin copii ale unor documente originale: cărți domnești, zapise, scrisori etc.). Ca nume generic pentru delimitarea originalului de copie, rezumat, mențiune, imprimat, propunem să se folosească sintagma: „mod (modalitate) de emitere”, iar pentru distincția categoriilor: foaie volantă, dosar, plan, condică, manuscris etc. sugerăm sintagma „forme de prezentare”, iar nu „formă exterioară”, cum apare în articolul mai sus citat⁴.

În privința delimitării fondurilor după epoca în care ele au apărut și au fost alcătuite (feudale, moderne, contemporane), în afara inconvenientului arătat mai înainte, credem că nu este necesar ca aceste epoci să se transforme în categorii de arhivalii, deoarece apartenența la o epocă nu imprimă trăsături caracteristice fondului respectiv, care să reclame și un anumit mod de ordonare, prelucrare, valorificare. Necesitățile de ordin practic au impus caracterizarea fondurilor și colecțiilor după conținut și apartenență: fonduri de instituții (de stat, primării, ecleziastice, școlare, spitale, bresle), personale și familiale, trăsături care se oglindesc și în denumirea lor. Din orice epocă ar fi, un fond personal are aceeași structură de organizare a materialului și un mod identic de prelucrare; la fel se poate spune și despre fondurile alcătuite din dosare sau foi volante, unde nu perioada în care au fost create le dictează trăsăturile caracteristice în calitatea lor de arhivalii.

În articolul mai sus amintit, ca de altfel și în „Normele tehnice”, sunt fixate principiile și regulile care trebuie să stea la baza desfășurării activității practice și de cercetare științifică din arhive. Acestea însă au fost elaborate într-un moment în care toată „arhiva veche” și în mare parte și cea din epoca modernă erau deja repartizate pe fonduri și colecții, dintre care multe erau ordonate și prelucrate după alte principii și reguli decât cele apărute în ultimii ani, documentele fiind deja intrate

⁴ *Ibidem*, p. 289.

în circuitul științific sub anumite coordonate (denumirea fondului, cotele etc.). Deoarece aceste arhivalii nu se pot reorganiza după principiile și metodele stabilite ulterior ordonării lor, recomandările respective rămân doar niște îndrumări ideale și exclusiv orientative, căci în realitate ele nu sunt aplicabile niciodată în totalitatea lor.

Obligat de starea de lucruri existentă în privința chestiunilor integrității fondurilor cu specificare expresă a locului de păstrare, autorul articolului mai sus citat recunoaște că nu totdeauna unitățile arhivistice care compun un fond sunt conservate într-un singur loc, deoarece varietatea formelor de prezentare obligă la păstrarea materialului pe rafturi (sau chiar încăperi) separate. „În aceste cazuri – adaugă domnul Marcel-Dumitru Ciucă – integritatea fondului este asigurată prin denumirea comună a fondului, dată tuturor părților din fond, numărul comun dat fondului, cuprinderea într-un inventar comun, unde să se indice locul de păstrare al părților respective din fond”. Această afirmație însă este contrazisă de situația reală, care pentru multe din fonduri este alta: un exemplu tipic îl constituie fondurile mănăstirilor din Țara Românească, ele (așa cum se poate vedea și din prezentarea lor aflată în *Îndrumător în Arhivele Centrale*, partea I, București, 1971) conținând arhivalii foi volante, dosare și condici (în care se află copiile celor mai importante documente); la acestea, foile volante și dosarele sunt cuprinse într-un fond pentru care există un singur număr de evidență centralizată, iar inventarul este comun; condicile cu copii sunt încadrate însă în colecția Manuscrise, care are alt număr de fond și alt inventar; în colecție, condica are un număr propriu sub care figurează acolo (cele mai multe din copiile cuprinse în condică nu sunt prelucrate piesă cu piesă). Alte arhivalii referitoare la proprietățile mănăstirilor sunt grupate la Planuri și Hotârnici sau la fondul Ministerul Agriculturii, fiecare dintre ele având alt număr de evidență, fiind plasate, fizic, în alte locuri (depozite diferite) și figurând în alte inventare. Atunci când se întocmesc cataloage, inventare arhivistice sau indici cronologici, rezumatele (regestele) tuturor arhivaliilor sunt plasate sub același titlu, într-un singur capitol, cu trimiteri la cotele corespunzătoare; deci, de fapt, nu există o unitate a fondului decât sub raportul valorificării (prezentării) lui ca instrument științific de informare.

Arhivele grecești

Pe teritoriul țării noastre, în diverse locuri sau instituții (arhive, biblioteci, muzee, mănăstiri) și la unele persoane particulare, se află o mare varietate de arhivalii scrise în limba greacă: cărți-manuscris, foi volante (corespondență), condici, registre etc.; și cu altă ocazie⁵ am făcut distincție între cartea-manuscris, pentru care am folosit termenul „manuscris”, și foile volante, pe care le-am numit

⁵ *Album de paleografie greacă*, p. 25.

„acte” sau „documente”, expunând și unele argumente (plus exemplificări) pentru a arăta care sunt trăsăturile caracteristice care definesc cele două mari categorii de arhivalii și pentru ce le analizăm totdeauna separat. Atât manuscrisele cât și documentele (sau actele) sunt organizate în colecții și fonduri. De cele mai multe ori acestea cuprind, pe lângă arhivaliile în limba greacă, și altele în diverse limbi (română, latină, maghiară, germană, turcă), neexistând decât foarte rar fonduri alcătuite exclusiv din documente scrise în limba greacă.

În studiul de față ne vom referi la fondurile și colecțiile existente la Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale pe care le-am cercetat și le cunoaștem cel mai bine. Nu vom face referiri detaliate asupra colecției Manuscrise (care cuprinde și condici, registre, copiere de scrisori în limba greacă), nici asupra colecțiilor de Suluri și Pceți și nici a fondurilor ecleziastice, ci vom analiza mai în amănunt arhivele caselor de comerț și pe cele ale Companiei negustorilor greci din Sibiu (o parte dintre ele fiind deja prelucrată). În decursul prelucrării acestor fonduri a fost nevoie să se dea răspuns la o serie de chestiuni legate de ordonare, prelucrare și modalitatea de valorificare (punere în circuitul științific), experiență pe care dorim să o facem cunoscută, deoarece ea poate fi folosită de orice arhivist care va lucra în acest domeniu. În capitolul precedent ne-am oprit numai asupra acelor aspecte a căror discutare subsumează și problemele referitoare la arhivele grecești.

Fondurile caselor de comerț grecești (evidența lor, trăsături caracteristice):

- Fondul Hagi Ianuș Costă Petru și frații (casa comercială care din 1825 și-a schimbat titulatura în Polihronie Costa Nanni și frații, dar denumirea fondului a rămas aceeași); anii extremi: 1650-1859; numărul fondului 613; numărul inventarului: urmează să se dea pentru fiecare volum în parte, până acum s-au dat numerele: 2111, 2112, 2113, 2114, 2115 pentru volumele II-VI; documentele foi volante sunt legate în 144 de mape (pachete), fiecare cu un număr variabil de unități arhivistice, numerotate de la 1 până la ultimul (cifre arabe), mapele fiind marcate cu cifre romane; la ultimul număr, CXLV, au fost distribuite registrele și catastihurile cu însemnări sau bilanțuri, socoteli, polițe, 227 de bucăți; la colecția Manuscrise materialul documentar al casei comerciale respective este cuprins în mss. 501, 508, 518, 698, 695, 703; dintre acestea a fost prelucrat numai ms. 695, inventarul lui având nr. 2116 (vol. I) și 2117 (vol. II); dosarele referitoare la succesiunea casei comerciale amintite formează un fond aparte, denumit Frații Nanni (numărul de fond 505); anii extremi: 1834-1839, 31 de dosare (neinventariate).

- Fondul Ioan St. Stammu; anii extremi: 1714-1867; numărul de fond 539; este divizat în 26 de pachete, ultimul cuprinzând 30 de registre, catastife cu însemnări, bilanțuri, socoteli diverse; a fost pus în circuitul științific sub formă de catalog, în două volume (prevăzute cu indici de localități, persoane și materii, precum și cu un glosar de termeni uzuali, specifici acestui gen de documente), apărute în 1983 și respectiv în 1985.

- Fondul Frații Panu; anii extremi: 1775-1833; numărul de fond 514; numărul de inventar 1688; în afară de foile volante (corespondență comercială), grupate în cinci pachete, mai există și 32 de registre și catastihuri de socoteli, grupate în pachetul al șaselea.

- Fondul Ștefan I. Moșcu se prezintă numai sub formă de copiere de scrisori (condici), înglobate în colecția Manuscrise la nr. 811, 812, 814-817, 826-832, 833-837 și 1916; anii extremi: 1820-1837; numere de inventar: 1483, 1484, 1485, 1512, 1513, 1514, 1515.

- Fondul Constantin Furtună; anii extremi: 1817-1825; numărul de fond 503; numărul de inventar 1686; cele 465 de foi volante sunt grupate în patru pachete.

Alte rămășițe de fonduri, care conțin foarte puține unități arhivistice:

- A. I. Caramihu; anii extremi 1810-1815, numărul de fond 500, numărul de inventar 1560.

- Andrei Iliadi și comp.; anii extremi 1810-1815, numărul de fond 502, numărul de inventar 1562.

- Gh. Gheorghiu-Brașovcanu; anii extremi 1784-1809, număr de fond 501, număr de inventar 1559.

- Panaiot Daniil, anii extremi 1838-1846; număr de fond 512, număr de inventar 1561.

- Gh. T. Pihtu-Poshari, anii extremi: 1800-1805, număr de fond 515, număr de inventar 1563.

- Antonie Stamboli, anii extremi: 1831-1847, număr de fond 516, număr de inventar 1564.

- Sterie C. Gica, anii extremi: 1792-1832, număr de fond 517, număr de inventar 1565; și ms. 825, cu copii după corespondența expediată.

- Fondul Compania negustorilor greci din Sibiu; anii extremi: 1453-1859; număr de fond 499, fără număr de inventar, căci nu este prelucrat decât parțial; în afară de cele aproximativ 200000 de foi volante (acte oficiale și particulare, corespondență, chitanțe, facturi, liste de mărfuri, bilete de vamă etc.) fondul mai cuprinde 199 de condici, registre și catastife (anii extremi 1768-1859), dintre care 57 sunt copii de scrisori (corespondență expediată); limbile în care este scris materialul documentar: greacă, germană, română, latină, maghiară și, parțial, franceză, engleză, italiană, turcă etc.

După cum se poate observa, aceste fonduri conțin arhivalii cu o variată formă de prezentare: foi volante, dosare, condici („copiere de scrisori”), registre și catastihuri (de socoteli, cu polițe, facturi, bilanțuri etc.), iar numărul lor este de-a dreptul impresionant; ele se remarcă, de asemenea, și prin bogăția de informații pe care le oferă celor ce doresc să le cerceteze: evenimente istorice din cele mai importante, politice și sociale, referiri la viața economică și culturală a unui întins spațiu geografic, pe o perioadă de două-trei secole. Aceste fonduri au fost puțin cercetate, mai ales în vederea evidențierii aspectelor legate de viața socială sau

economică, de demografie, de mentalitățile epocilor trecute, a reconstituirii vieții cotidiene a acelor vremuri demult apuse. Toate cele amintite mai sus definesc specificul fondurilor alcătuite mai ales din corespondență (cu un conținut extrem de variat), spre deosebire de fondurile ce cuprind documente de cancelarie, acte oficiale mai ales, care sunt mult mai sărace sau chiar lipsite cu totul de acest gen de informații. Nu putem să trecem cu vederea funcția importantă pe care au avut-o epistolele, într-o anumită perioadă, când nu existau jurnale, ziare etc., aceea de a vehicula diverse știri; importanța corespondenței sub acest aspect, preponderent social, nu a fost încă relevată în nici un studiu de specialitate. Indiferent de idiomul în care sunt scrise, aceste arhivalii pot fi cercetate și din punct de vedere lingvistic, unele categorii de documente (în funcție de emitentul de la care provin) constituind mărturii prețioase pentru fonetica, morfologia și semantica secolelor respective (ca și pentru studierea limbii pe compartimente de activitate: religios, administrativ, juridic etc.).

Deoarece în nenumărate rânduri s-au purtat discuții în legătură cu definirea acestor fonduri și încadrarea lor într-o categorie anume, vrem să precizăm, cu această ocazie, că, după aprecierea noastră, este bine să nu fie denumite nici „feudale”, mai ales pentru că nu este recomandabil să legăm de vreo epocă istorică exprimarea tipului căruia îi aparțin, și nici personale (care au trăsături proprii în privința genului de arhivalii, a conținutului acestora, a ordonării, prelucrării și valorificării⁶), ci fonduri de „instituții”: companii (cele din Sibiu și Brașov) și „case comerciale” (care, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea încep să fie prezentate ca „firme”), cu caracter particular, diferite esențial de cele dirijate de către stat, care aveau un statut juridic bine definit. Specificul modului de organizare și funcționare a unei companii comerciale, denumită și „societate reglementată”, este prezentat în lucrarea cercetătoarei Olga Cicanci, *Comaniile grecești din Transilvania și comerțul european în anii 1636-1746*⁷, iar pentru casele comerciale trimitem la studiul *Casa comercială Ioan Hagi Moscu și Ștefan I. Moscu din București*, de Elena Moisuc și Dumitru Limona⁸; pentru casa comercială „Ioan St. Stammu” date importante sunt expuse în studiul introductiv al catalogului acestui fond⁹.

În legătură cu acest gen de instituții, diferențele dintre acelea care au funcționat înainte de anul 1831, când se consideră că a început perioada modernă pentru dezvoltarea administrativă a țărilor române, și cele ulterioare acestei date sunt

⁶ Toate aceste trăsături sunt bine expuse în articolul publicat de Ioana Botezan sub titlul *Aspecte privind tehnica întocmirii registrelor arhivelor personale și rolul lor în cercetarea științifică actuală*, în *Comunicări științifice* (ale arhiviștilor de la D.G.A.S. și filiale); 1972, p. 210 și urm.

⁷ București, 1981, mai ales capitolul *Concluzii*, p. 168 și urm.

⁸ Apărut în „Revista Arhivelor”, nr. 3/1975 și 4/1977.

⁹ Publicat de noi și apărut la București în anul 1983.

evidente; noi însă nu vom insista asupra acestor aspecte, deoarece nu constituie obiectul studiului de față. Interesul nostru este dirijat mai ales spre descrierea operațiunilor arhivistice pe care le implică fondurile respective.

Fondarea. Întrucât fondurile amintite au fost demult constituite ca atare, această problemă nu se mai pune decât în cazul în care se mai găsește părți ale lor care, din varii motive, s-au rătăcit și trebuie plasate acolo unde le este locul; criteriile de apreciere sunt aceleași ca și pentru alte fonduri¹⁰. Deoarece aceste fonduri sunt alcătuite din arhivalii variate ca formă de prezentare: foi volante, condici, registre, dosare, ele nu se păstrează toate în același loc (după cum sună principiul integrității fondurilor), ci sunt dispersate, așa cum se poate observa și din prezentarea făcută mai înainte, unele „copiere de scrisori” fiind încadrate în colecția Manuscrise; acestea nu mai pot fi extrase de acolo și aduse lângă fondul din care fac parte și unde, de fapt, le este locul. Arhiva „Companicii negustorilor greci din Sibiu” are aproape toate condicile și registrele care-i aparțin plasate lângă foile volante (corespondență) totuși, nici aceasta nu a fost scutită de divizare; materialul care a fost încadrat la colecția Manuscrise grecești de la Biblioteca Academiei Române, pe vremea când fondul se afla la această instituție, a rămas și acum acolo; este vorba de mss. 975, 976, 977, 978 și 980; la Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale se mai află registrele 89, 90, 91 și altele care fac parte din acest fond; ele sunt cuprinse în catalogul editat de Elena și Dumitru Limona în 1966 sub titlul *Catalogul documentelor referitoare la viața economică a Țărilor Române în secolele XVII-XIX. Documente din Arhivele Statului Sibiu* (două volume). După indicațiile furnizate de Olga Cicanci¹¹, și arhiva Companicii negustorilor greci din Brașov este dispersată: o parte se află încadrată în fondul Biserica Neagră de la secția de Manuscrise aflată la Biblioteca Academiei Române (acea parte adusă de N. Iorga în 1931 la București), sub formă de mape, la cotele MDCC-MDCCCV; alta este plasată la fondurile Actele Magistratului și Acte diverse (pachetele 8 și 9), de la Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, prezentate de Elena și Dumitru Limona în *Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului - Brașov* (vol. I, București, 1958); în arhiva bisericii brașovene: *Codex A* (1683-1782) și *Codex B* (după anul 1782), iar Biserica Neagră deține și ca o parte de arhivă. Așa cum am notat mai sus, unificarea materialului documentar nu se poate face decât prin menționarea locului de păstrare a tuturor părților componente (arhiva, depozitul etc.), în momentul în care se alcătuiește inventarul fondului sau, după caz, catalogul acestuia.

La fixarea denumirii unui fond trebuie să se țină seama de specificul acestuia (genul în care se încadrează) și de principiul apartenenței; deoarece titulaturile deja fixate, cu puține excepții, nu au suferit modificări de-a lungul vremii și au intrat deja

¹⁰ Marcel-Dumitru Ciucă, *lucr. cit.*, p. 286-287.

¹¹ Olga Cicanci, *lucr. cit.*, p. 15.

în circuitul științific, nu este cazul să se mai facă vreo modificare. O schimbare de titlu a fost făcută la fondul ce cuprinde arhiva Companiei din Sibiu, care a fost preluat de la Academia Română sub denumirea Hagi Constantin Popp, fiind deci considerat de către cei care l-au deținut ca un fond personal; deoarece conținutul materialului documentar nu justifică această încadrare, am propus și s-a acceptat schimbarea denumirii arhivei, ajungându-se la aceea sub care este înregistrată în evidența fondurilor instituției deținătoare. La fondul Hagi Ianuș Costă Petru și frații, care reprezintă casa comercială sau firma cu același nume, deși după 1825 aceasta din urmă s-a numit Polihronic Costa Nanni și frații, nu s-a considerat oportun să se schimbe și denumirea fondului, deoarece actele create după această dată se integrează organic printre cele emise până la anul respectiv.

Ordonarea. Întrucât fondurile în discuție au fost constituite ca atare, cele mai multe dintre ele, cu mult timp înainte de fundamentarea unor principii și reguli, în scopul desfășurării numitei activități pe baze științifice, ele se păstrează așa cum au fost găsite în depozite, chiar dacă în anumite privințe contravin normelor stabilite în anii din urmă.

În general, în cadrul fiecărui fond, în funcție de forma de prezentare arhivaliile sunt dispuse pe grupe distincte: foi volante, dosare, condici (registre, catastihuri etc.), iar în cadrul fiecărei grupe ordonarea materialului s-a făcut după principiul cronologic. Foile volante (corespondență, chitanțe, contracte, bilanțuri, facturi, note de vamă, polițe etc.) sunt împărțite pe pachete; numărul pachetului (cu cifre romane) și cel al documentului (cu cifre arabe) formează împreună cota unității arhivistice respective, element indispensabil pentru clasarea și regăsirea arhivaliilor. O situație deosebită s-a creat la fondul Compania negustorilor greci din Sibiu, unde foile volante au fost despărțite în două mari categorii: prima secțiune o formează corespondența particulară primită de membrii Companiei; ea este ordonată alfabetic după numele emitentului (fiecare pachet cuprinde epistolele expediate de un singur emitent), iar în cadrul fiecărui pachet materialul este ordonat după principiul cronologic; a doua secțiune cuprinde actele oficiale primite de Companie ca instituție, ordonate tot în mod cronologic. „Copierele de scrisori” și registrele contabile sunt numerotate de la 1 la 199 și dispuse după același criteriu de ordonare.

Accastă modalitate de aranjare a arhivei ce aparține unei companii sau case comerciale s-a dovedit a fi convenabilă și de aceea, în cazul în care va fi nevoie să se ordoneze o arhivă nou descoperită a unei asemenea instituții, este bine să se păstreze același mod de lucru: mai întâi, împărțirea materialului pe cele trei mari grupe și apoi ordonarea lui, în cadrul fiecărei grupe, după principiul cronologic.

În legătură cu ordinea operațiilor la care sunt supuse arhivaliile în acțiunea de ordonare și prelucrare a lor s-a discutat mai mult despre cele denumite „feudale” și despre fondurile personale, propunându-se să se înceapă cu fișarea materialului, dându-se cote provizorii, atât la acesta, cât și la fișe, apoi să se ordoneze și coteze definitiv fișele și abia la urmă să se procedeze la aranjarea arhivei după modul de

dispunere a fișelor. Pentru corespondență însă (indiferent în ce fel de fond este ca încadrată), unde fiecare unitate arhivistică este indisolubil legată de cele precedente cât și de cele subsecvente, lipsa ei din înșiruirea naturală a materialului documentar putând afecta înțelegerea conținutului acestuia, ordonarea după principiul cronologic este obligatorie înainte de a se începe prelucrarea propriu-zisă a arhivei respective. De fapt, așa s-a procedat până acum în cazul fondurilor pe care le discutăm, din rațiuni practice, pentru ușurarea activității de alcătuire a fișelor, căci materialul fiind ordonat cronologic înțelegerea evenimentelor petrecute este mult facilitată, la fel ca și descifrarea numelor de persoane sau localități, a iscăliturilor, chestiuni care pun la grea încercare pe orice arhivist, mai ales când este vorba de o corespondență scrisă în limbi străine.

Sigur că acest mod de aranjare a arhivei care începe cu ordonarea unei părți din material și cotarea lui înainte de a fi prelucrat prezintă și dezavantaje; mai întâi că este imposibil să nu se comită vreo eroare în citirea datei documentului și implicit în plasarea lui în alt loc decât cel necesar, apoi la unele documente data este interpretabilă (când este vorba de stilul nou și cel vechi) și deci și alegerea locului definitiv unde trebuie să stea este dificilă; acestea și alte motive pot periclita o ordonare corectă a materialului; cotarea anticipată a arhivaliilor (înainte de prelucrare și cotarea definitivă a fișelor) perpetuează și perpetuează aceste greșeli inerente. Din motivele arătate mai înainte însă nu s-a putut renunța la acest procedeu. De aceea în procesul prelucrării fondului și alcătuirii fișelor noi am atras atenția (într-o notă de subsol) de fiecare dată când am găsit asemenea plasări greșite ale documentelor.

Prelucrarea. În prezentul studiu denumim cu acest cuvânt totalitatea operațiunilor care sunt efectuate după ce a avut loc selecționarea (dacă este cazul) și ordonarea arhivaliilor unui fond sau ale unei colecții, înaintea realizării inventarului acestora. În „Normele tehnice”, precum și în articolul sus-citat al domnului Marcel-Dumitru Ciucă, pe care îl folosim permanent ca punct de referință în prezentarea noastră, operațiunile care premere alcătuirea inventarului sunt următoarele: cotarea provizorie a materialului documentar, întocmirea fișelor (sau, după caz, completarea fișelor imprimare, care conțin, pe prima lor față, grila pentru indicatorii necesari clasificării tematice sau cibernetice a arhivaliilor prelucrate), ordonarea lor, cotarea definitivă a acestora și transpunerea acestei cotați pe documente, după ce acestea au fost, la rândul lor, ordonate în conformitate cu sistemul adoptat și pentru fișe.

Pentru fondurile caselor comerciale și ale Companiei negustorilor greci din Sibiu s-a procedat altfel, din motivele arătate mai înainte. Oricum situația trebuie acceptată așa cum se prezintă ca în momentul de față, singurele operațiuni care mai pot fi analizate în vederea aplicării lor viitoare fiind prelucrarea și valorificarea acestor arhive.

În ceea ce privește prima dintre aceste activități, am considerat întotdeauna că sunt necesare nu numai operațiunile indicate mai sus și efectuate în general de toți cei care se ocupă cu întocmirea inventarelor, ci și altele, ghidându-ne după principiul „prelucrării exhaustive (sau totale)”, prin care înțelegem să mai adăugăm și alte operațiuni absolut necesare, din care să rezulte alcătuirea unor instrumente de lucru folositoare nu numai pentru arhiviști, ci și pentru cercetătorii pe care îi interesează arhivele.

De multă vreme am propus și susținem și acum introducerea în „Normele tehnice” a obligativității alcătuirii fișelor de glosar în vederea tipăririi acestor prețioase minidicționare, după părerea noastră absolut indispensabile pentru orice arhivist care prelucreză arhivalii scrise în limbile străine; un model al acestui gen de glosar în care figurează atât termenii care trebuie explicați, cât și contextul (frazele) în care ei apar, cu obligativitatea indicării sursei de unde au fost extrași (cota documentului), îl oferim în continuarea studiului de față; acesta este al cincilea pe care îl publicăm până în momentul de față¹² (deci nu ne referim aici la genul de glosar care se întocmește ca anexă la un catalog, inventar arhivistic sau ediție de documente, în care sunt explicate cuvintele care apar în românește în rezumatele sau documentele publicate în respectiva lucrare). Cele trei decenii de activitate pe tărâmul arhivisticii ne-au întărit convingerea că fără alcătuirea acestor glosare (pentru fiecare limbă în parte) nu este posibil să pretindem că desfășurăm o activitate cu adevărat științifică (corectă, exactă, utilă și pentru alții); documentele de toate categoriile și scrise în toate limbile (chiar și cele românești) sunt presărate cu o sumedenie de cuvinte care nu figurează în dicționarele idiomurilor respective, deoarece au avut o circulație redusă în timp și spațiu, sau au fost folosite numai de anumite categorii socio-profesionale și nu au intrat în vocabularul uzual al vorbitorilor unei limbi; pentru a le lumina sensul este nevoie de o strădanie permanentă și avizată, spre a aduna cât mai multe atestări ale fiecărui cuvânt (cu indicarea exactă a sursei, pentru o eventuală verificare și de către alți specialiști), și a putea, în final, să se redacteze o lucrare corectă, bine pusă la punct.

În afara fișelor de glosar, pe întreg parcursul prelucrării materialului unui for. l se mai pot extrage (pe fișe sau direct în repertoare) prescurtările întâlnite, denumirile de localități sau de persoane care figurează în documente sub o formă aparte (uneori greșită), pentru identificarea și precizarea unui aspect formal corect (pentru amănunte vezi mai jos modalitățile de redare a numelor de persoane în documentele scrise în limba greacă).

Toate aceste operațiuni menționate până acum au drept scop întocmirea unor fișe de inventar cât mai corecte, care să oglindească întocmai documentul pe care-l reprezintă.

¹² Celelalte patru au fost publicate în „Revista Arhivelor”, după cum urmează: I, în nr. 1/1972, II, în nr. 2/1973, IIIA, în nr. 4/1979, IIIB, în nr. 1/1980 și IV, în nr. 1/1989.

Inventarierea este de cele mai multe ori sinonimă cu alcătuirea fișelor (rezumatelor) pentru fiecare unitate arhivistică în parte, în conformitate cu instrucțiunile cuprinse în „Normele tehnice” ca și în studiul amintit al domnului Marcel-Dumitru Ciucă, în care însă nu au fost cuprinse referiri la fondurile pe care noi le analizăm în detaliu, principiile generale și regulile expuse în numitul articol fiind însă valabile, cu unele modificări și adaosuri, și în cazul de față.

Înainte de a discuta despre caracteristicile inventarierii arhivaliilor scrise în limba greacă, ținem să menționăm că principiul care ne-a călăuzit atunci când am întocmit rezumatele documentelor (care se apropie mai degrabă de regeste) a fost acela al utilității generale. Prin natura activității pe care o desfășoară, arhiviștii sunt, ca să zicem așa, niște intermediari între materialul documentar și cercetătorii din orice domeniu, care apelează la arhive în vederea alcătuirii unor lucrări de specialitate și care nu au totdeauna posibilitatea să abordeze originalele documentelor, din cauza limbii și a scrierii specifice în care acestea sunt redactate. De aceea, în ceea ce ne privește, noi nu ne-am limitat, alcătuind rezumatele, la o notare sumară a informațiilor strict istorice, ci am furnizat o imagine completă a originalului, prin redarea conținutului acestuia cât mai conșcis cu putință; am notat aproape toate toponimele și numele de persoane (firmele comerciale care apar), acțiunile și materiile (monede, mărfuri, taxe etc.). Am procedat astfel, deși, drept urmare, inventarele aduc mai degrabă a cataloage, pentru că descifrarea și traducerea documentelor originale comportă un foarte mare grad de dificultate; subliniem, de asemenea, că și înțelegerea textului tradus reclamă niște cunoștințe și o dexteritate aparte; fără acestea din urmă, arhivistul nu va putea să perceapă exact semnificația datelor transmise de documente și deci nu va putea întocmi o fișă corectă din toate punctele de vedere. Din cauza celor arătate mai înainte, persoana care prelucurează indiferent ce fel de arhivalii este nevoită uneori să procedeze la interpretarea conținutului acestora și să nu se limiteze la o simplă înșiruire de fapte, locuri și persoane.

Un alt procedeu care poate ușura activitatea de prelucrare (descifrare și traducere) a arhivaliilor este fișarea corespondenței (foi volante) în paralel cu aceea păstrată în „copierele de scrisori”, mai ales când perioadele în care epistolele au fost emise coincid, deoarece, în acest mod, avem sub ochi în același timp și scrisorile expediate și răspunsurile primite, fapt care va înlesni mult citirea unor denumiri dificile (mai ales numele de persoane, ca și unele iscălituri).

Alcătuirea rezumatelor. Data și locul de emitere ale arhivaliilor. Data înscrisă pe fișă trebuie să o redă întru totul pe aceea a documentului inventariat; pentru situațiile în care aceasta este exprimată în vâleat se aplică indicațiile cuprinse în studiul domnului Marcel-Dumitru Ciucă, fiind cele mai detaliate și mai cuprinzătoare din câte au fost prezentate până acum.

Datarea arhivaliilor grecești comportă însă și alte trăsături caracteristice, de care trebuie să se țină cont la prelucrarea acestora; cifrele din dată (anul, ziua, luna)

pot fi redade prin litere, uzanță care s-a păstrat pentru un anumit gen de documente (este vorba de cele emise din cancelariile Patriarhiilor și mănăstirilor ortodoxe, din Cancellaria domnească sau scrise de unele fețe bisericești), până la mijlocul secolului al XIX-lea; în fișă data va fi redată, desigur, după sistemul de azi, adică numai cu cifre arabe. Uneori data documentului este exprimată prin indiction, plus luna, fără indicarea zilei și atunci se întreprind investigații speciale pentru transformarea ei într-o dată notată ca în zilele noastre, adică așa cum trebuie să figureze în fișă: lângă anul-milesim, în paranteze rotunde, se va nota și indictionul menționat de document, pentru a se putea verifica exactitatea fixării datei; urmează indicarea lunii și specificarea *f.z.* (fără zi). Așadar, pentru documentele grecești indictionul nu este un element cronologic secundar¹³, fiind cazuri în care este singurul care apare (împreună cu luna). Foarte rar lângă indiction mai figurează vâlcatul, la care cifrele sunt notate cu litere; și acesta va fi menționat pe fișă, tot în paranteze rotunde, lângă anul-milesim, înaintea indictionului (v. exemple în *Album de paleografie greacă*).

În cazul în care mai există și alte indicații în legătură cu data, acestea se vor nota întocmai pe fișă; în exemplul care urmează acestea sunt cumulate cu indicarea locului de emiterie a actului respectiv: „În orașul Iași, în al treilea an al celei de a doua domnii a noastră în Moldova” (menționăm că documentul de la care s-a notat exemplificarea este bilingv, româno-grecesc, și a suferit influența modului de datare caracteristic actelor românești de cancelarie).

Descori, la scrisori, în notele tergalde de pe ultima filă apar însemnări în legătură cu data de emiterie și de primire, precum și cu aceea când a fost expediat răspunsul; sunt situații când aceste informații nu concordă cu datele furnizate de documentul original și atunci se naște întrebarea cine a greșit: expeditorul sau destinatarul? De fiecare dată am semnalat prin note neconcordanțele apărute. De exemplu, la o scrisoare din fondul Hagi Ianuș Costa Petru și frații, CIV-41, emitentul a notat anul 1821, iar în nota tergală apare 1824; deoarece în interiorul epistolei este menționat anul 1822 ca un moment din trecut, este clar că a greșit emitentul scrisorii; nu totdeauna însă astfel de neconcordanțe își găsesc o rezolvare, de aceea, credem noi, notele de subsol sunt absolut necesare.

Localitatea de emiterie a actelor și scrisorilor trebuie să figureze și ea în fișă de inventar (pentru modul de redare a acesteia vezi mai jos observațiile referitoare la transpunerea numelor proprii); orice însemnare care are legătură cu aceasta se va menționa, în traducere, pe fișă; în cazul în care localitatea de emiterie este menționată numai pe ultima filă, în notele tergalde, de către cel care a primit epistola, atunci va fi transpusă în paranteze unghiulare când se alcătuiește rezumatul documentului, deoarece nu aparține, de fapt, emitentului actului sau scrisorii, ci altei persoane.

¹³ Această situație o întâlnim mai ales la documentele românești, după cum menționează Marcel-Dumitru Ciucă, *lucr.cit.*, p. 293.

Pentru situațiile în care data de pe documentul original este incompletă sau lipsește, se vor urma instrucțiunile din articolul menționat de noi în această prezentare; la fel se va proceda și în legătură cu localitatea de emiterc¹⁴.

Cota și caracteristicile arhivaliilor. Numai pe fișa-model (imprimată) aceste date figurează înaintea cuprinsului documentului în rezumat; când acesta din urmă este notat pe fișe obișnuite, ele apar după prezentarea conținutului. În cazul în care se prelucreză un fond ce conține foarte multe unități arhivistice, iar fișele se păstrează în același loc, tot timpul prelucrării, legate pe pachete, nu este necesar să se treacă pe fiecare dintre ele denumirea fondului, ci numai celelalte elemente (pachet, număr de document; de dosar, filă). Deoarece ordinea grupelor de arhivalii la casele comerciale este totdeauna aceeași: 1) foi volante, 2) dosare sau registre (de socoteli, bilanțuri, cu polițe etc.), iar 3) „copierele de scrisori” se fișează separat (piesă cu piesă), la cotă nu apare și denumirea grupeii respective, mai ales că în fișă se specifică totdeauna genul arhivaliilor prelucrate, chiar la începutul rezumatului.

Cât privește caracteristicile documentelor, am menționat foarte rar atunci când apare filigranul, deoarece până la jumătatea secolului al XIX-lea mai toată hârtia folosită avea acest semn distinctiv (marca și inițialele fabricii sau ale fabricantului), dar în cazul de față el nu poate constitui un element ajutător la datarea documentelor, așa cum se întâmplă cu cele din epoci mai vechi. Nu este obligatorie nici menționarea cordonatelor actelor (înălțimea și baza), ele nefiind relevante la această categorie de arhivalii. La rubrica „limbă” se vor specifica celelalte limbi, afară de cea greacă, iar dacă este bilingv, grec-român, grec-turc etc. Se va menționa de fiecare dată modul de emiterc: original, copie, imprimat completat, copie adevărită, copie inserată, rezumat, mențiune, traducere (de obicei sub formă prescurtată).

Cuprinsul rezumatului. Din motivele expuse mai sus (greutatea descifrării, traducerii și înțelegerii textului arhivaliilor scrise în alte limbi decât cea română) și în virtutea aplicării principiilor „prelucrării exhaustive” și al „utilității generale”, este de la sine înțeles că rezumatele actelor sau documentelor vor conține cele mai importante date și evenimente, majoritatea toponimelor și numelor proprii notate concis și clar. Această metodă de lucru va da la iveală un inventar extrem de util, căruia i se pot adăuga indici de toponime, nume proprii și materii, cu aceeași valoare ca și a unor anexe de catalog. Transpunerea în fișă a tuturor elementelor conținutului se va face ținând cont și de indicațiile generale cuprinse în studiul domnului Marcel-Dumitru Ciucă¹⁵.

Noi vom insista acum numai asupra unor chestiuni speciale care se referă la transpunerea antroponimelor și a toponimelor, ca și la traducerea denumirilor unor materii, care erau uzuale și specifice epocilor în care a luat naștere arhiva caselor

¹⁴ *Ibidem*, p. 292-295.

¹⁵ *Ibidem*, p. 294-296.

comerciale. Această din urmă problemă este mai greu de rezolvat decât prima, deoarece nu există în limba actuală și nici chiar în româna din epoca de creare a documentelor în discuție echivalente pentru mărfurile (blănuri, piei, cereale, cele de băcănie etc.), obiectele (de îmbrăcăminte, menaj, mobilă, bijuterii), monedele și multe altele care umplu filele arhivei scrisă în limba greacă; comparând foile de zestre scrise în românește cu cele din greacă, am avut posibilitatea să găsim traduceri ale unor termeni, însă nu pentru toate obiectele; la fel de interesante sunt și listele cu tarifele vamale pentru mărfurile care intrau în țările române sau imprimările (în limba germană) ce conțin expunerea tuturor mărfurilor (băcănie, medicamente, materii prime pentru industria textilă, produse alimentare de tot felul, textile, pielărie etc.) comercializate de diverse firme din Viena, pe care le-am folosit în același scop. Atunci când nu am putut găsi nici un echivalent sau o traducere, am redat cuvintele așa cum figurează ele în textul documentului, în speranța că poate altcineva, în urma cercetării minuțioase, va putea să le descopere sensul.

Cealaltă chestiune este legată de modalitatea de redare a numelor proprii (toponime și antroponime) în rezumate și ea comportă două aspecte: unul se referă la numele proprii grecești, iar altul la cele românești (sau străine, afară de cele grecești), care, în arhivaliile originale apar notate cu caractere grecești; dificultățile întâmpinate sunt destul de serioase și nu totdeauna se poate găsi o soluție convenabilă. Până în momentul de față s-au publicat extrem de multe documente grecești cu traducere, au apărut cataloage, inventare, indici cronologici etc., deci s-a prelucrat o mare cantitate de arhivalii unde apare acest gen de nume propriu, fără însă ca cineva să noteze măcar în trecăt vreo regulă sau vreo indicație cât de sumară în legătură cu problema în discuție și de aceea se întâlnește o mare varietate în modul de notare, în special a numelor de persoane.

Un alt impediment îl constituie și maniera aparte în care autorii scrisorilor (actelor) transpuneau numele de persoane ne-grecești și anume după pronunția din limba de origine (care la unele limbi nu coincide cu aspectul grafic); cuvântului respectiv însă i se adăugau terminații după modelul celor grecești autohtone, care, așa cum se știe, sunt încadrate într-una din declinările numelui, existente în limbă. Această uzanță face extrem de dificilă uneori întoarcerea la numele adevărat al persoanelor notate în fondurile pe care le analizăm; să mai amintim faptul că limba greacă nu dispune de semne pentru notarea unor sunete care nu-i sunt specifice, dar care se întâlnesc în alte limbi (ca de exemplu: j, ǵ, ǵ). De aceea, fiecare emitent al actului sau scrisorii improviza, în funcție de propriile cunoștințe de limbă greacă și de gradul de cultură pe care îl avea; în cazul în care persoana respectivă avea (extrem de) puține cunoștințe în domeniu (situație care se întâlnește foarte frecvent la documentele rămase de la casele comerciale), atât descifrarea cât și reconstituirea numelor proprii (de localități și persoane) devin întreprinderi anevoioase și riscante. Pe de altă parte, în epoca în care au fost create arhivele respective, persoanele erau menționate, din ce în ce mai des, și cu „numele de familie” (adăugat la prenume),

care, de cele mai multe ori, constă din prenumele tatălui (sau chiar din numele și prenumele acestuia), la cazul genitiv, pentru etnicii greci; pentru români, procedeul de marcarea a filiației sau înrudirii era altul: după prenume urmau cuvinte ca „sin”, „zet”, „brat” și alt prenume în cazul genitiv. Alteori o denumire care indica ocupația persoanelor respective (cojocar, cizmar, croitor) sau proveniența (marcată prin adjective formate de la denumirea localității: turnavitul, meșovitul) ori etnicoul (bulgarul, albanezul) devenea, în cele din urmă, nume de familie. Deoarece în documente folosirea caracterelor majuscule este cu totul arbitrară, nu putem ști exact în ce epocă s-a definitivat această stare de lucruri și, în consecință, este foarte greu de hotărât cum să se scrie numele respective; aceeași este situația în limba română, în cazul poreclelor atașate la prenumele unor persoane.

Toate aceste motive arătate până acum explică marca varietate de transpunere a numelor proprii din documentele grecești în traduceri, cataloage, inventarele și chiar studiile cu caracter istoric.

Spicuim din lucrarea mai înainte citată a cercetătoarei Olga Cicanci, la care am remarcat o sumă de inconsecvențe în privința chestiunii care ne interesează: prenumele apar, de obicei, cu terminațiile obișnuite *-os* sau *-is*: *Zotos*, *Hristos*, *Nicos*, *Curtis*, dar și fără: *Theodor*, *Dima*, *Costa*, deși este vorba de etnici greci; *Constantin* apare în ambele variante, la fel *Dimitrios*; altele ca: *Manole*, *Petre*, *Athanasie*, *Nicu*, *Iorgache* sunt redată după tradiția românească. Aceeași varietate la „numele de familie”, notat cu finala *-is*: *Nicokiritis*, *Tohangis*, cu *-os*: *Eusthatios*, cu *-as*: *Nicolas*, cu *-i* și cu *-u*: *Strati*, *Stratu* (aceeași persoană), fără nici o terminație: *Stephan*; un nume des întâlnit, ca de exemplu *Stammu*, apare și sub formele *Stamos* și *Stamo*; în altă împrejurare, adjectivul care indică proveniența persoanei este tradus în limba română, încât apare sintagma *Gheorghe Albanezul* (din Ἀλβανίτης). În toate aceste ocazii desigur că influența documentelor originale este determinantă, însă noi credem că trebuie respectate totuși niște reguli și mai ales trebuie să se țină seama de specificul redării acestor nume, pentru fiecare persoană, în funcție de poporul din care face parte; nu este recomandabil ca numele negustorilor aromâni să fie redată sub formă grecească, așa cum apare în sursa documentară, căci am arătat mai sus că acest procedeu se aplica la toate numele de persoane indiferent de proveniență, ei să fie reconstituite, pe cât posibil, așa cum sunau ele în epocă: *Nicu Teiu*, *Todi Stamu*, *Teodor Tincu*, *Nicolae Paciura* etc.

Este, de asemenea, absolut necesar, după părerea noastră, să se respecte forma corectă a numelor patriarhilor, mitropoliților și egumenilor, care sunt de sorginte greacă, adică să se noteze *Nectarios*, *Parthenios*, *Nicodimos*, *Anthimos*, *Dositheos* etc. și nu *Nectarie*, *Partenie*, *Dositei* etc.

În mod cronat s-au transpus în românește nume ca: *Panaghiotis*, *Sterghiadis* (redare literală), căci pronunția lor nu justifică această formă: acel *-g-* este extrem de slab pronunțat și aproape nu se aude, încât forma corectă este *Panaiotis*, *Steriadis*.

Și în alte situații recomandăm să se redea în românește numele persoanelor după cum erau ele pronunțate corect și nu cum apar în document, mai ales dacă se constată că sunt greșit notate.

Numele de persoane românești apar și ele cu terminații grecești; acestea însă sunt mai ușor de reconstituit decât altele, pentru cel care cunoaște specificul acestei categorii de nume propriu; aici dificultățile sunt de altă natură, după cum se va vedea mai jos. Ele se datorează mai ales faptului că cel ce scria grecește era obligat să redea sunete pentru care nu avea grafeme proprii și adecvate și de aceea trebuia să improvizeze când se afla într-o atare situație; deoarece fiecare aplica alt sistem de notare, a rezultat o mare varietate de forme uneori pentru unul și același cuvânt. Reguli pentru găsirea formelor originare nu se pot formula; semnalăm aici cazurile frecvent întâlnite, precum și forme extrem de aberante, departe de cele corecte.

Multe nume românești (mai ales de familie) apar cu terminația caracteristică -ας (declinarea întâi), adăugată la forma originală articulată, specifică epocii, de exemplu pentru *Golescu* – Γολέσκονλας, pentru *Murgu* – Μούργονλας¹⁶; altele sunt încadrate în declinarea a doua grecească și deci au terminația -ος: Βρανκοβάνος sau Μπονζέσκονλον (acuz.) și Τζορδέλος (*Ciordeală*); cele terminate în -i (românește) sunt încadrate în categoria masculinelor în -ης: Μπονγούσην (*Buhuși*; acuz.), Μπομποβίκης (*Popovici*), Ντραγίτζης (*Drăghici*), Ντομπόζης (*Doboy*), Μάζηρην (*Mazăre*) etc.

Extrem de dificil de refăcut sunt onomasticele nemțești, franțuzești, englezești, din care oferim câteva exemple: Διρέξελ – *Drexler*, Φλαϊσάκαρ – *Fleischhackl*, Σιούλτζι Χάρλος – *Karl Schultz*, Γηοζέν δέ Πουσης – *Joseph de Bussy*, Τιάμες Καστίλλο και ΄Ρενό – *James Castillio și Renault*; pentru acestea trebuie întreprinse investigații aparte și cercetate și documente în alte limbi decât cea greacă.

Dificultăți destule întâmpină arhivistul care prelucrează fondurile în discuție și la numele românești de factură rustică, notate după sistemul arătat mai sus, mai ales că ele figurează în zapise, chitanțe și alte acte scrise de obicei de oameni puțin instruiți. Dăm câteva exemple și din această categorie: Γιοργι αλματουσιτوني – *Gheorghe al mătuiii Dinii* (gen. de la *Dina*), Ιον αλπατι – *Ion al Badii* (gen. de la *Badea*), Ιον αλφήρη κρητζιμαρεσι – *Ion al Firii cărciumăresei*, Μιου λουνουνκιας μπαρμπο – *Miu lu unchiaș Barbu*, Γιωργι αλποτζοκα – *Gheorghe al <lui> Bocioacă*, Πρεταλου τοτορου – *Preda a lu Tudor*. Sistemul de notare a onomasticelor, specific grecesc, a influențat și notarea numelor românești: deși este folosită expresia *a (al) lui* ... cuvântul care urmează nu stă în nominativ, ci în genitiv, dar după sistemul grecesc (notarea redundantă): Μαρία άλον Κουσαντινίου, Μιχαη άλου Παουνου, Μαρία άλον Ίωαν Φηλήπου etc. (sunt notate

¹⁶ Vezi și discuția de la *Glosarul grecesc (III B)* din „Revista Arhivelor”, nr. 1/1980, p. 124.

exact ca în documentul original). Iată și câteva onomastici alambicate: Γρυπας, Κρεπας, Κρεπολας – *Greblă*, Καπ δεφχερ Γουτζαν – *Guică Cap de fier* și multe altele.

Onomasticele feminine care denumesc pe soțiile unor persoane sunt cele curente în erocă: Φιλυπασκα – *Filipeasca*, Στερποίκα – *Știrboica* (soția lui *Știrbu*), Μποζατοία – *Buzătoia*, Γιοβανόγα – *Iovănoaga*, Στεφανητζοη – *Ștefănițoia* etc. Extrem de des apar derivatele de la numele de localități, care îi denumesc pe locuitorii respectivi: Όμπουρσάλης (de la *Obârșia*), Μπερτζάνοι (de la *Bârca, Bircenii*), Κριτζιστάνοι (cei din *Grecești*), Τοπριστιδες (*Dobrești*), Σεκαρεμπένυορ (gen. de la *cei din Săcărâmb*), Πιτολανι (din *Bitolia*), Νιρομπεργιάνες (cei din *Nürnberg*) etc.

Așa cum am arătat mai sus, este foarte greu de luat o decizie în cazul în care apar ca adaosuri la prenumele unor persoane calificative ca „brașoveanul”, „craioveanul”, deoarece nu se poate ști dacă erau considerate sau nu drept „nume de familie”, de aceea rămâne la latitudinea fiocării arhivist să aprecieze situația și să-l noteze în consecință. Noi am menționat în fișe astfel de calificative ori de câte ori apar în documentele originale, deoarece ele ne furnizează indicații prețioase în privința locului de baștină al unei persoane (mai ales pentru negustorii aromâni, în legătură cu care există păreri divergente).

Din toate cele arătate mai sus se poate, credem noi, desprinde cu claritate ideea că numele de persoane nu vor fi transpuse în rezumate *literal*, ci *interpretativ*, adică se vor nota onomasticele corect, indicându-se, eventual într-o notă de subsol, greșeala emitentului scrisorii sau într-o paranteză alăturată se poate translitera cuvântul respectiv, pentru lămurirea celor care vor apela la originale și vor face o comparație cu transpunerea din textul rezumatului.

Din cauza inexistenței unui sistem uniform și stabil de redare în grecește a numelor proprii românești, ca și din cauza unor greșeli inerente din partea celor care scriau (acte sau scrisori) este imposibil să nu apară în rezumatele din inventar mai multe variante ale aceluiași onomastic. De exemplu, pentru șetrarul *Răducanu*, în afară de *Caragea* mai apar și alt nume de familie, dar în diverse forme: *Safandache*, *Stefandache*, *Ștefanache*; se pune întrebarea care din ele este cea corectă. Pornind de la unul din principiile criticii de text, denumit *lectio difficilior*, noi considerăm corectă prima dintre atestări. De aceea, de câte ori apar celelalte două forme în documentele pe care la prelucrăm, vom semna în fișă, într-o notă de subsol, toate formele pe care le cunoaștem, pentru a putea identifica persoana respectivă și a nu considera că este vorba de trei persoane diferite.

În acest caz, ca și în altele asemănătoare, adică atunci când există mai multe variante (fie ele și greșite) pentru un singur cuvânt, este obligația arhivistului ca la indicele de persoane să le menționeze pe toate, cu trimitere la denumirea pe care o consideră corectă și lângă care vor figura toate celelalte atestări.

O chestiune aparte este aceea a apariției, în scrisorile arhivei de la casa comercială „Hagi Ianuș Costa Petru și frații”, a numelor fictive atribuite unor persoane a căror identitate nu trebuia să fie dezvăluită; ele sunt destul de numeroase și nu au putut fi decodificate decât în parte: clucerul Dincă Brăiloi este numit „Geanu” sau „Geana”, episcopul de Râmnic, Galaction, „Curcula”; chiar și Hagi Ianuș are pseudonimul „Partali”, turcii sunt numiți „pații”, rușii, „zucates”, francezii „marinci”; pentru a nu comite o greșală în privința identificării, noi le-am notat ca atare în textul rezumatului, iar în paranteze, alături, ceea ce credem că reprezintă¹⁷.

În același mod se pune problema și pentru denumirile de localități. Citirea și interpretarea lor corectă este de mare importanță, mai ales că unele dintre ele pot fi unice atestări ale unor toponime azi dispărute; se știe că denumirile unor sate sau moșii s-au schimbat, în decursul vremii, de mai multe ori, de aceea identificarea localităților și plasarea lor corectă într-o regiune, județ sau plasă trebuie să fie făcută cu cea mai mare atenție.

Indiferent dacă sunt românești sau străine, denumirile de localități apar uneori în forme extrem de aberante și greu de recunoscut, ca de exemplu: străine: Μύνιχει – *München*, Λήπτζικα – *Leipzig (Lipsca)*, Βγένα – *Viena*, Ταϊγάν ροκ – *Taganrog*; românești: Γροστιπολ, Γροδιμποζ, Κροστιποτο, Κροζδιποτ – *Grojdibodu*, Χουρουσάβα – *Orșova*, Δρίστια – *Dârste*, Κιγινένι, Κινίν, Κιγινένι, Κογνένι – *Căineni*, Γκιδιτζολ – *Ghidiciniul*, Ζαλάγνα, Ζελάγνα – *Zlatna*, Όκάρια – *Ungaria*, Βελεγράντι – *Beligrad (Alba Iulia)*, Μπρακοβνι – *Brâncoveni*, Μπλοπωείτα – *Plumbuita*, Πουλουιέστ – *Ploiești*, Πουτουροσα – *Puturoasa*, iar în *scriptio continua*: Λουνκαβατζη – *Lunca Vacii*, Παιδεαραμα – *Baia de Aramă*, Ροιοβαδο – *Râul Vadului*, Τιργουζουγι, Τεργουζιολον – *Târgu Jiului*, etc. Toponimele din Transilvania sunt notate fie în pronunția ungurească, fie cu substitutul latinesc sau în traducere (parțială) germană sau greacă, de exemplu: Δεμεσφάρη, Τιμισφάρι – *Timișoara*, Κουλουσβαρ – *Cluj*, Έρδέλη – *Ardeal*, Έρμανστάδ, Έρμανούπολις – *Sibiu*, Όβερ Τιμης – *Timișul de Sus*, Ροδε Τουρ – *Turnul Roșu*, Μέλας Όκνας – *Ocnele Mari*, Μέγας Βαρατίβ – *Oradea Mare*, Καρος μπούργον, Καλες πούργο, Κάρλισμπορκ, Καλετζ μπούργο – *Karlsburg (Alba Iulia)* etc.

Se va proceda la toponime întocmai ca și la numele proprii, mai ales că în majoritatea cazurilor ele sunt verificabile: o denumire evident greșită va fi corectată și sub această formă va figura în textul rezumatului; eventual se va translitera, alături de aceasta, în paranteze, varianta din text cu explicația de rigoare. În cazul în care denumirea localității este alta decât cea uzuală astăzi, noi recomandăm ca aceea din document să apară în rezumat, iar alături, în paranteze, corespondentul actual, de exemplu: *Ruşava (Orșova)*, *Τεμεşβάρ (Timișoara)* etc.; la cele care sunt traduse în greacă sau germană se va specifica acest lucru într-o notă de subsol. Nu se va

¹⁷ Semnalarea acestei chestiuni am făcut-o mai demult, la publicarea *Glosarului grecesc (III B)*, *Ibidem*, p. 117.

proceda așa pentru localitățile extrem de cunoscute, precum *Viena, Moscova, Paris, Londra*. Deși „Normele tehnice” și alte instrucțiuni prevăd să se procedeze invers, noi credem că este mai bine așa, deoarece în felul acesta putem să urmărim evoluția modului de întrebuințare a toponimelor și să ne explicăm și cauzele anumitor schimbări de formă. La alcătuirea indicilor de localități se va proceda la aceste toponime ca și la numele de persoane cu mai multe atestări.

Caracteristici (concordanțe) fonetice. Pentru a înlesni descifrarea și identificare acestor categorii de nume proprii, dăm mai jos câteva indicații orientative în legătură cu cele mai importante concordanțe de redare a diverselor sunete (sau grupuri de sunete) prin grafeme grecești; notăm, mai întâi, că – γ – este foarte slab pronunțat în neogreacă și este folosit îndeosebi pentru marcarea hiatului din limba română, adică pentru citirea separată a două vocale, în cazul în care, citite împreună, ar denatura fonetismul corect al cuvântului, sau pentru notarea lui *i* semivocală: Ἀντρέι – *Andrei*, Βάλια Ποιένη – *Valea Poienii*, Βγένα – *Viena*, Γεπουάνας – *Iepureanu*; oclusivele sonore românești *b, d, g* sunt notate de multe ori cu surdele grecești corespunzătoare: Ἀράτι – *Arad*, Ἀβρίκι – *Avrig*, Ἀλπουλουῖ – *Albului*, Ποκοραισι – *București*; diftongii caracteristici limbii române *oa* cu *ó* (cu accent), iar *ea* cu *á* (cu accent), cu *ia* ori *é* (cu accent): Πακετόσα – *Răchitoasa*, Βυκσοράνας – *Vicșoreanu*, Βάλια Ποιένη – *Valea Poienii*, Κολέση – *Coleașă*, Νάξια – *Neacșa*; *ă* și *â* au drept corespondente grafemele *o, ou, ε, ι*: Βορτόπι – *Vârtopi*, Μόκορα – *Măgura*, Βερσίτσα – *Vârșet*, Ρέζνοβ – *Râșnov*, Βορτζιρωβα – *Vârciorova*, Πουρουένι – *Pârâieni*, Πουρβουλια – *Pârvulea*, Ρισνάρι – *Râșinari*; *ș* este redat prin grafemele: ζ, τς, σι, σσι sau σ' cu un punct suprascris: Κορέσσι – *Coreșu*, Ρέζουβ – *Râșnov*, Τζιγάρτζα – *Șegarcea* (variante locală pentru *Segarcea*); grupul *ci* este redat prin τς, ζ, κ, κι, τι: Ἀρτζέσι – *Arcești*, Ζοκάνου – *Ciocan* (cazul gen.), Δαμιάνοβικ – *Damianovici*, Γιδίκι – *Ghidiciu*, Βονηφάτιος – *Bonifacius*; grupul *gi* tot cu τς: Τζένοβικ – *Genovici*, Ἀρτζιντουγιάνου – *Argintuianu* (deformarea numelui propriu *Argetoianu*); *ț* este redat cu σ și ζ: Φρικασέη – *Frecășei*, Ζυπινιάκος – *Țepeneag*; *j* prin ζ, și τς: Κάρτζια – *Cârjă*, Ἀλματζέλ – *Almăjel*, Τζονγονρέσι – *Jugurești*. După cum se poate remarca, grafemele ζ, ισ și grupul τς reprezintă foneme variate, așa încât este nevoie de o atenție deosebită atunci când se reconstituie denumirile originare, impunându-se o cercetare meticuloasă pentru a nu se comite greșeli.

Fișa de glosar și alte instrumente de lucru. Am expus mai sus opiniile noastre în legătură cu modalitatea în care credem că este bine să se facă prelucrarea fondurilor ce conțin arhivalii în limba greacă și anume după „principiul exhaustiv” și al „utilității generale”; după părerea noastră, această modalitate poate fi extinsă prin aplicarea ei și asupra altor fonduri ce conțin documente în limbi străine (germană, latină, slavă, turcă etc.) din aceleași motive pe care le-am indicat și pentru fondurile în discuție.

În procesul de prelucrare a documentelor grecești (descifrare și traducere), în vederea inventarierii fondurilor, a apărut ca extrem de necesară întocmirea unor fișe de glosar, deoarece limba în care sunt scrise numitele arhivalii este încărcată de cuvinte ce nu figurează în dicționarele alcătuite pentru neogreacă (fie ele și pentru o perioadă mai veche cu unul sau două secole); respectivele vocabule fac parte fie din limbajul specific domeniului comercial și financiar, fie sunt termeni vechi, care erau în uz acum câteva secole, fie sunt împrumuturi stabile sau ocazionale din alte limbi (turcă, franceză, italiană, germană), fenomen explicabil prin universalitatea relațiilor pe care negustorii greci (aromâni) le întrețineau la epoca respectivă. Pentru stabilirea sensului lor este necesar să se găsească cât mai multe atestări în sintagme diferite; cercetarea în acest domeniu este extrem de dificilă, dar fără o acțiune susținută, perseverentă și avizată nu se pot obține bune rezultate; trebuie să mărturisim, cu această ocazie că, deși am publicat cinci glosare până acum, au rămas neexplicabile mai mult de jumătate din cuvintele pe care le-am colectat pe parcursul inventarierii materialului arhivistice din fondurile la care am lucrat. În acest proces, pentru înlesnirea activității ca și pentru a oferi un grad mai mare de exactitate informațiilor cuprinse în rezumatele documentelor, am alcătuit și repertoare speciale ce cuprind prescurtările pe care le-am întâlnit, numele proprii (de persoane și localități) cu forme aberante sau care pot servi drept model pentru reconstituirea celor originare (de unde am extras și exemplele mai înainte citate). Asemenea instrumente de lucru sunt absolut necesare în activitatea oricărui arhivist, dar mai ales pentru accia care prelucrează arhivalii scrise în limbi străine. În felul acesta este posibil, credem noi, să se transmită și generațiilor viitoare experiența care a fost acumulată până în momentul de față.

Alcătuirea inventarului. De regulă este alcătuit la încheierea activității de fișare a arhivaliilor. Dacă fondul este format din foarte multe unități arhivistice, inventarul începe să fie făcut înainte de terminarea prelucrării întregii cantități de material. Noi credem că este mult mai bine ca după fișarea întregului fond să se facă un control, prin revizuirea fișelor și aplicarea corecturilor necesare (nume proprii care au fost între timp descifrate, fixarea sensului pentru unele cuvinte comune etc.); de asemenea, este de dorit să se facă o uniformizare a textelor rezumatelor, în cazul în care la prelucrarea materialului arhivistice au participat mai multe persoane.

Inventarul mai trebuie să conțină, în afara rezumatelor arhivaliilor, și indici de toate tipurile: toponimic, onomastic și de materii, extrem de necesari pentru orientarea tuturor celor care doresc să folosească, într-un fel sau altul, materialul documentar al fondului respectiv.

Celelalte părți ale inventarului se vor alcătui după indicațiile cuprinse în „Normele tehnice”¹⁸.

¹⁸ Vezi și studiul lui Marcel-Dumitru Ciucă, p. 300-301.

Valorificarea. Acțiunea de punere în circuitul științific a unui material documentar cât mai bogat, sub altă formă decât aceea de inventar, care este o lucrare de uz intern, redus, este de cea mai mare însemnătate la ora actuală, când istoria este scrisă (sau rescrisă) exclusiv pe baza cercetărilor întreprinse în arhive. Sub orice titlu ar fi ele prezentate (ediții de documente, cataloage, studii, monografii, biografii, albume), asemenea lucrări nu trebuie să lipsească din planul editorial al instituției care se numește Arhivele Naționale ale României.

În funcție de genul documentelor, dar mai ales de conținutul lor, arhivaliile grecești pot să vadă lumina tiparului sub formă de ediții de documente (transcrieri însoțite de traduceri) pe diverse perioade sau tematici, cataloage, inventare arhivistice și alte lucrări de specialitate.

Cea mai potrivită formă de prezentare pentru arhivele caselor comerciale este aceea de catalog, cu rezumate dezvoltate, în care să figureze majoritatea toponimelor, numelor proprii de persoane și probleme pe care le conțin documentele; aceasta deoarece, după cum s-a văzut din prezentarea fondurilor în discuție, ele conțin extrem de multe unități arhivistice, de ordinul zecilor de mii; o ediție de documente din asemenea arhive nu este rentabilă căci necesită costuri extrem de ridicate (din cauza volumului foarte mare de muncă), iar asemenea lucrări sunt greu vandabile. În cel mai bun caz se pot publica numai indicii alcătuiți pentru inventarul unui fond, deoarece ei sintetizează întregul conținut de idei și probleme din arhivaliile respective.

De un real folos pentru istorici, profesori, studenți sunt albumele, care reproduc documentele sub formă de fotografii, căci ele contribuie mai întâi la o cunoaștere aprofundată a bogățiilor deținute de această importantă instituție de cultură ce se cheamă Arhivele Naționale și, în al doilea rând, oferă cercetătorilor preocupați de studierea evoluției scrisului, a filigranelor, a activității desfășurate în cancelariile domnești, precum și celor pe care îi interesează aspectul artistic relevat de documente (miniaturi, ornamente, vignete) un bogat material documentar; pe de altă parte, existența acestor reproduceri conduce la o mai bună conservare a originalelor, ceea ce ni se pare un lucru total remarcabil.

Considerații privind asistența de specialitate acordată de Arhivele Naționale creatorilor și deținătorilor de documente

MARIA VERTAN

Potrivit Legii Arhivelor Naționale (nr. 16/1996), Fondul Arhivistic Național al României se constituie din totalitatea documentelor cu valoare istorică, indiferent cine este creatorul sau deținătorul lor, iar administrarea, supravegherea și protecția specială a acestuia intră în atribuțiile instituției Arhivelor Naționale.

Deși Legea Arhivelor Naționale nu precizează în mod expres, rolul Arhivelor Naționale începe prin a stabili, cu contribuția specialiștilor și a organelor sale abilitate, care sunt documentele ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. Acest lucru se realizează, în principal, pe două căi: 1) prin confirmarea nomenclatoarelor arhivistice ale creatorilor de documente și 2) prin confirmarea proceselor-verbale de selecționare a arhivei de la creatorii și deținătorii de documente.

Dacă vechea legislație arhivistică prevedea că termenele de păstrare a documentelor, inclusiv păstrarea permanentă a celor cu valoare istorică, erau stabilite prin indicatoare întocmite de unitățile centrale și confirmate de Direcția Generală a Arhivelor Statului (indicators care cuprindeau și documentele create de unitățile subordonate celor centrale), noua Lege a Arhivelor Naționale descentralizează competența stabilirii termenelor de păstrare a documentelor, lăsând-o în seama fiecărui creator de documente și în același timp o anexează la problema întocmirii nomenclatorului arhivistic.

Pentru creatorii de documente, nomenclatorul arhivistic are menirea de a stabili categoriile de unități arhivistice create și termenele de păstrare ale acestora și în acest fel de a facilita selecționarea lor. Pentru Arhivele Naționale, nomenclatorul arhivistic are rolul de a-i face cunoscută, pe o structură organizatorică dată, toată gama de documente create și de a permite evaluarea, din punct de vedere al importanței istorice, a documentelor respective. Cu alte cuvinte, prin intermediul nomenclatorului arhivistic, Arhivele Naționale își exercită obligația fundamentală de a stabili, în mod concret, apartenența documentelor la Fondul Arhivistic Național al României.

În această privință, Legea Arhivelor Naționale lasă loc pentru aprecieri, mai mult sau mai puțin subiective, din partea arhiviștilor, și, în orice caz, diferite în ceea ce privește valoarea istorică a unor documente.

Arhiviștii noștri au sesizat deja că multe categorii de documente create de unități similare din mai multe județe sunt apreciate diferit de către direcțiile respective ale Arhivelor Naționale. Astfel, unele categorii de documente considerate ca făcând parte din Fondul Arhivistic Național de către o direcție, și consemnate ca atare în nomenclatoarele arhivistice, confirmate de aceasta, în cazul altei direcții nu sunt apreciate la fel și deci sunt trecute în categoria documentelor cu păstrare temporară.

Un exemplu în acest sens îl constituie actele autentice întocmite de notariate, privitoare la înființarea firmelor particulare. Valoarea istorică a actelor autentice create de fostele notariate de stat până în anul 1989, inclusiv, este minoră, în schimb, valoarea lor practică se întinde pe o perioadă lungă de timp, greu de apreciat cu exactitate. Oricum, aceste documente au fost incluse în categoria celor cu păstrare permanentă. Din anul 1990, odată cu înființarea firmelor private, notariatele de stat, și apoi, din noiembrie 1995, birourile notariale publice au început să autentifice acte privind înființarea acestor firme. Actele autentice respective (statut, contract de asociere, specimene de semnătură, acte de proprietate și personale etc.) aparent prezintă valoare nu numai practică, dar și istorică și, prin urmare, ar trebui păstrate permanent.

La o cunoaștere mai îndeaproape a procedurii înființării firmelor, ca și a circuitului exemplarelor actelor autentificate, am constatat că o societate comercială ia naștere, devenind persoană juridică în momentul înregistrării ei de către judecătore, după ce aceasta a verificat, în prealabil, legalitatea conținutului actelor cerute de lege (acte autentificate, bineînțeles, de notariate) și după ce a emis o hotărâre judecătorească. Judecătoriile păstrează permanent aceste dosare ale societăților comerciale înregistrate. Așadar, cineva care a autentificat acte în vederea înființării unei firme nu ajunge neapărat să o și înființeze, cu atât mai mult cu cât, după ce firma a fost înregistrată la judecătore, pe baza hotărârii judecătorești, legalitatea înființării ei este din nou verificată la Camera de Comerț și Industrie, care-i dă avizul de funcționare. În concluzie, în legătură cu înființarea firmelor, documentele cu adevărat relevante și sigure sunt cele aflate în fondurile arhivistice judecătorești și în cel al Camerei de Comerț și Industrie; documentele din fondurile notariale pot fi incluse în categoria celor cu păstrare temporară.

Bineînțeles că exemplele pot fi mai multe și uneori documentele ce ar putea fi puse în discuție sunt mai banale (de exemplu, inventarele dosarelor predate de compartimentele creatorului la depozitul propriu de arhivă).

Motivele care generează aprecieri diferite privind valoarea unora sau altora dintre documente sunt oarecum firești. La eternul subiectivism omenesc se pot adăuga insuficienta experiență profesională, neputința de a discerne întotdeauna valoarea istorică a documentelor, graba, sau teama de a nu greși.

Orice s-ar spune, posibilitatea ca o persoană, sau chiar un colectiv să fie subiectiv, sau să greșească în aprecierea valorii istorice a documentelor există. Faptul că specialiștii direcțiilor județene ale Arhivelor Naționale sunt puși în situația de a analiza și a confirma nomenclatoare care însumează, la nivelul fiecărui județ, aproape aceleași categorii de documente, ne obligă să gândim asupra unor soluții care să permită o apreciere unitară și cât mai realistă a documentelor care fac parte din Fondul Arhivistic Național.

O astfel de soluție este cea a realizării unei liste cu categoriile de documente ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. Realizarea ei presupune un efort de

documentare asupra tuturor categoriilor de creatori de arhivă.

Nu ne-am propus să prezentăm o metodologie de întocmire a unei astfel de liste. Considerăm însă că pentru o astfel de întreprindere ar fi absolut necesar un plan metodic de lucru, în care să se stabilească: colectivul, etapele de lucru, obiectivul fiecărei etape, atribuțiile fiecărui membru al colectivului, metodele de lucru, mijloacele de comunicare între membrii colectivului etc.

O asemenea listă ar servi ca instrument de lucru intern, în primul rând în folosul comisiilor de selecționare, care analizează și confirmă atât lucrările de selecționare, cât și nomenclatoarele arhivistice. Oricum, ea n-ar trebui considerată atotcuprinzătoare, în primul rând pentru că nu există nici o posibilitate de control în acest sens, apoi pentru că schimbările foarte rapide din activitatea societății determină apariția unor categorii noi de documente. La acestea se mai adaugă faptul că fiecare creator de documente, respectiv fiecare fond arhivistic este un unicat și deci documente similare pot avea valențe diferite la creatori diferiți. Aceste imperfecțiuni ale listei documentelor permanente ar putea fi corectate cu ocazia verificării lucrărilor de selecționare.

Colegul nostru de la Cluj, domnul Laurențiu Mera a publicat în „Revista Arhivelor”, seria a III-a, vol. II, 1996, nr. 1-2, *Propuneri pentru o listă orientativă a documentelor permanente create de unități*, cu scopul declarat de a veni în sprijinul creatorilor de documente, în sensul orientării acestora în vederea întocmirii corespunzătoare a propriilor nomenclatoare.

În ceea ce privește stabilirea termenelor de păstrare a documentelor ce nu fac parte din Fondul Arhivistic Național al României, ea trebuie să fie atributul exclusiv al creatorului documentelor, care cunoaște cel mai bine importanța acestora pentru desfășurarea propriei activități. Implicarea Arhivelor Naționale în stabilirea termenelor de păstrare a documentelor ce nu fac parte din Fondul Arhivistic Național nu rezolvă, în nici un caz, probleme legate de Fondul Arhivistic Național. Rolul Arhivelor Naționale în stabilirea acestor termene de păstrare ar trebui să fie consultativ, în sensul de a recomanda creatorilor de documente criterii cât mai practice.

Un criteriu care stă la îndemâna arhiviștilor în stabilirea termenelor de păstrare este acela al cantității și complexității arhivei realizate anual de un creator de documente. În cazul în care cantitatea anuală de documente cu păstrare temporară este mică, în mod cert un asemenea creator de documente nu simte nevoia să-și selecționeze anual arhiva pentru a elimina documentele devenite nefolositoare. Or, un număr mare de termene de păstrare devine incomod, în sensul că el obligă pe creator să opereze cu mai multe inventare, fără însă ca acest lucru să aibă o justificare practică. Dacă, de exemplu, o mare societate comercială creează anual mulți metri liniari de documente care nu merită să fie păstrate mai mult de 1-3 ani (condici de prezență, borderouri de expediție poștală, bonuri de lucru, fișe de pontaj

etc.), o școală sau un birou notarial public creează cantități infime de documente cu importanță practică atât de limitată în timp. Este clar că astfel de creatori vor păstra asemenea documente mulți ani după expirarea termenelor de păstrare respective, formalitățile impuse de o lucrare de selecționare justificând rostul acestora doar la intervale mai mari de timp.

O situație în care specialiștii din Arhivele Naționale sunt datori să se implice mai profund în stabilirea termenelor de păstrare, dar tot cu rol consultativ, este aceea în care avem de-a face cu creatori de documente nou înființați, pentru care, de regulă, problema nomenclatorului este o noutate. Uneori chiar și la creatori mai vechi se întâlnesc salariați mănuiitori de documente tineri și fără viziune clară asupra ansamblului de documente ce compun fondul arhivistic respectiv, sau asupra importanței practice a unor categorii de documente, viziune care le-ar permite să aprecieze termenele de păstrare a acestora. În asemenea situații, experiența și discernământul profesional ale arhivistului pot contribui, prin recomandări concrete, la stabilirea unor termene de păstrare realiste.

În ultimă instanță, în activitatea de acordare a asistenței de specialitate, rolul Arhivelor Naționale este acela de a asigura un mod de constituire, de evidență și de selecționare operative ale arhivei de către creator, astfel încât documentele cu valoare istorică să fie cunoscute, inventariate și păstrate în bune condiții de acesta până la preluarea lor în depozitele Arhivelor Naționale.

Documente preluate de Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale în anii 1998 și 1999

CRISANTA ILIE

În 1998 și 1999, Comisia de Achiziții nu a avut o activitate intensă, din cauza lipsei de fonduri. Dacă n-ar fi fost cei câțiva donatori generoși, n-am fi achiziționat nici puținele documente care au intrat în depozitele Arhivelor Naționale.

Iată, de pildă, domnul Nicolae Nitreanu, cunoscut militant basarabean, ne-a adus lucrări ale domnului sale, dactilografiate, cu fotografii care ilustrează textul, dintre care amintim: *Moldova – pagini de istorie*, *Album despre Pantelimon Halippa*, *Moldova suverană*, *Basarabia – pagini de istorie și Arta populară casnică basarabeană* – album.

Tot domnia sa a donat cărți valoroase pentru biblioteca documentară, precum *Enciclopedia sovietică moldovenească*, *Enciclopedia literară și de artă moldovenească*, C.C.Stere, *Introducere în dreptul constituțional*, *Recensământul în U.R.S.S. din 1979* și revista „Școala Basarabiei” (1917).

Documentele, care se întind pe mai mult de 3 m.l., au fost constituite în fondul personal care poartă numele donatorului. Ele aduc mărturii importante ale unui om care a participat direct la evenimentele cruciale din istoria Basarabiei și chiar a României.

Doamna Paulina Mircea, soția slavistului Ion-Radu Mircea, a donat o parte din documentele și cărțile soțului ei, iar o altă parte le-a oferit spre vânzare Arhivelor Naționale.

Pentru fondul personal Ion-Radu Mircea ni s-au oferit acte ce atestă studii, memorii de activitate, corespondență, fotografii, o diplomă de onoare de la mănăstirea Hilandar, o hartă militară a României, de la 1875, și manuscrise ale slavistului, între care, *Literatura bizantină în Țările Române*, *Domnia lui Mircea Ciobanu*, *Școala de la Târnovo*, în total 4,60 m.l., dintre anii 1872 și 1984.

Pe lângă acestea, doamna Mircea a donat foarte multe studii de slavistică pentru Facultatea de Arhivistică.

Tot în fondul Ion-Radu Mircea au fost integrate documentele feudale și moderne oferite de soția slavistului. Menționăm dintre acestea: o carte de la 1708, prin care 12 boieri rânduiți de Constantin Brâncoveanu hotărânicesc moșia Megiași, județul Ilfov; un hrisov de la 1776, prin care Alexandru Ioan Ipsilanti, voievodul Țării Românești, îi întărește lui Dumitrașco Bujoreanu, postelnic, stăpânirea asupra moșiei Bolintin-Ilfov; un hrisov din 1781, prin care Alexandru Ioan Ipsilanti îi poruncește lui Dumitrașco Racoviță, fost mare vornic, și lui Iordache Caragea, fost mare paharnic, să hotărânicască moșia Bolintinu a marelui logofăt Grigorie Băleanu, moșie care se întinde în județele Dâmbovița, Vlașca și Ilfov; <1800-1830>.

„Hronologia domnilor Țării Românești, după hrisoavele mănăstirește și boierești care, la 1745, din porunca răposatului Constantin vodă Mavrocordat, s-au pus în condici și în păstrare la sfânta Mitropolie”. Acestea sunt câteva din cele 39 de documente cuprinse între anii 1643 și 1860, hrisoave, anaforale, jalbe și zapise.

O donație valoroasă este cea a domnului Gheorghe Radocca, care ne-a trimis 143 de scrisori de la Victor Cădere (1935-1972), 34 de diplome și brevete primite de Victor Cădere între anii 1924 și 1938, și lucrările aceluiași, *La politique de la Roumanie pendant la grande guerre* (1932), *La responsabilité civile* (1925), *L'unification du droit privé roumain* și *L'ancien combattant dans la vie publique d'après guerre*, toate formând colecția Gheorghe Radocca.

Doamna Emilia Haită ne-a oferit medalia „Serviciu Credincios”, primită în 1930 de tatăl său, Emil Panaitescu.

Fiica profesorului Ion Ionașcu, doamna Yvonne Mihăilescu, ne-a vândut 108 documente dintre anii 1445 și 1848, hrisoave, cărți, anaforale, mărturii, diate, izvoade, zapise, repartizate la colecția „Ion Ionașcu”.

Iată câteva dintre ele:

Un uric de la 1445, prin care Ștefan, voievodul Moldovei, îi întărește lui Oană Ureche câteva sate pe Putna, pentru slujbă credincioasă; o carte din 1718, prin care Mihail Racoviță, voievodul Moldovei, le întărește fiilor lui Danciu „ocinele destupate”; carte din 1739, prin care Grigorie Ghica, voievodul Moldovei, îi scutește pe locuitorii ținutului Putna de plata vămii sau „ortului stărostesc”.

Am lăsat la urmă un document deosebit oferit de doamna Anca Popescu, în limba turcă-osmână, de la 1782, un berat prin care sultanul Abdul Hamid I îi întărește negustorului Ursu vechi privilegii comerciale.

Cu satisfacția că și în acești doi ani a îmbogățit fondurile Arhivelor Naționale, Comisia de Achiziții își propune în continuare să încurajeze donațiile și să cheltuiască fondurile, restrânse, pe cele mai valoroase documente oferite de către cetățeni.

Zilele Arhivelor Naționale ale României, mai 2000

Cu sprijinul și sub oblăduirea Arhivelor Naționale ale României, Asociației Generale a Arhiviștilor – Filiala Prahova și a Fundației pentru Istoria Prahovei, în zilele de 25-27 mai 2000 a avut loc, la Bușteni, Sesiunea anuală de comunicări, înscrisă manifestărilor reunite sub genericul *Zilele Arhivelor Naționale ale României*. Pusă sub semnul împlinirii a 400 de ani de la prima unire politică a țărilor române sub sceptrul lui Mihai Viteazul, a opt decenii de la semnarea Tratatului de la Trianon și a 60 de ani de la impunerea Dictatului de la Viena, sesiunea de comunicări a debutat cu ședința în plen și a continuat pe secțiuni: *Arhivistică și Istorie*.

După *Cuvântul de deschidere* adresat participanților de dr. Mihai Rachieru, directorul Direcției Județene Prahova a Arhivelor Naționale, salutul polițiștilor prahoveni a fost transmis de dl col. Constantin Chirilă, inspector-șef al Inspectoratului Județean de Poliție Prahova, iar mesajul autorităților locale a fost citit de dl Octavian Onea, consilier la Prefectura Județului Prahova.

Seria comunicărilor a fost deschisă de prof.dr. Costin Feneșan, directorul general al Arhivelor Naționale, prezentând *O însemnare contemporană de carte despre campania lui Mihai Viteazul în Ardeal*. Este vorba de o însemnare a lui Mihail Szekely, făcută la 8 noiembrie 1599, în cârciuma din Bicălacu, din fostul comitat Turda-Arieș, azi în județul Cluj, pe forțașul unei cărți apărute la Basel, în anul 1544 și aflată acum la Filiala Academiei Române din Cluj-Napoca. Coroborată cu alte informații de acest gen, cu cronicile maghiare, însemnarea aceasta vine să completeze imaginea privind faima de care se bucura Mihai Viteaul printre contemporani.

Prof.univ.dr.Dumitru D. Rusu, de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, prin comunicarea *Nicolae Iorga în apărarea statului național unitar român, 1939-1940*, a deschis seria intervențiilor de evocare a personalității savantului ucis de legionari în urmă cu șase decenii, cel care în anii 1907-1908 s-a stabilit la Văleni de Munte, de unde a putut să-i vadă și să-i simtă mai bine pe realizatorii Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Începutul celui de-al doilea război mondial și evenimentele din vara anului 1940, marcate profund de rapturile și cedările teritoriale, nu puteau rămâne fără ecou în sufletul și fapta personalităților epocii, printre care, la loc de frunte se va situa Nicolae Iorga. „Din tot ceea ce a reprezentat opera de atitudine a savantului” prof.univ.dr.Dumitru D. Rusu s-a oprit în comunicarea sa asupra unui singur segment, „adevărat pe deplin reprezentativ și sigur cel mai răspândit și cunoscut în epocă – publicistica, și anume intervențiile savantului din propriile publicații, <<Neamul Românesc>>, <<Neamul Românesc pentru popor. Buletinul Ligii Culturale>> și <<Cuget clar>> (Noul <<Sămănător>>).

Pentru a nu uita învățămintele unui moment dureros din istoria noastră națională – Dictatul de la Viena –, acum, la împlinirea a 60 de ani de la acest eveniment, când ungurii pregătesc acțiuni de amploare pentru a dovedi lumii că în anul 1920 li s-a făcut o nedreptate și în 1940 o dreptate, dr. Corneliu Mihail Lungu, directorul Arhivelor Naționale Istoric-Centrale, a prezentat o serie de documente interesante (citate din presa vremii și emisiuni radio) privind *Reacții internaționale la Dictatul de la Viena*.

Opiniile de ordin teoretic împletite cu relatări din experiența colegilor arhiviști de la Cluj au stat la baza comunicării susținute de dr. Ioan Drăgan, directorul Direcției

Judeţene Cluj a Arhivelor Naţionale, cu tema *Evidenţa computerizată a fondurilor şi colecţiilor arhivistice*. Apreciind că cea mai mare parte a activităţilor arhivistice poate fi optimizată prin folosirea computerului, că trebuie să stabilim o ierarhizare a acestor activităţi, dl Ioan Drăgan susţine ca evidenţa şi gestiunea fondurilor şi colecţiilor arhivistice să se facă într-o primă fază cu calculatorul, informatica fiind mijlocul ideal de realizare a evidenţei.

În încheierea şedinţei în plen, Maricica Ifrim, directorul Direcţiei Judeţene Iaşi a Arhivelor Naţionale, a abordat o altă temă „fierbinte” a arhivisticii româneşti prin comunicarea intitulată grăitor: „*Moartea documentelor*”. *Distrugeri de documente din tezaurul arhivistic ieşean de-a lungul timpului; factorul ignoranţă, umană*. Sunt enumeraţi factorii care au dus la pierderea irecuperabilă a unor documente din fonduri arhivistice ieşene, între care incendiile, cele două războaie mondiale (cea mai mare pierdere a arhivelor din Capitala Moldovei s-a produs în timpul celui de-al doilea război mondial, când au fost distruse cinci vagoane încărcate cu documente evacuate), ciupercile din depozite şi, nu în ultimul rând, din păcate, ignoranţa umană, a creatorilor şi deţinătorilor de documente.

În continuare, au avut loc şi câteva lansări de carte. Astfel, a fost prezentată lucrarea *Arhivele şi statul*, a colegului nostru Marin Radu Mocanu, apărută în Editura Ministerului de Interne, în anul 2000, pe care dl Costin Feneşan o apreciază drept „cel mai frumos cadou pe care domnul Marin Radu Mocanu şi-l şi ni-l putea face acum, în pragul schimbării statutului”, din cel de arhivist în cel de „tânăr” pensionar.

Dr. Ioan Drăgan a lansat două noi apariţii editoriale: *Colectivizarea agriculturii în România. Aspecte legislative*, autori Gheorghe Iancu, Virgiliu Țărău, Oltmar Traşcă, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2000, şi *Management pentru viitor. Bibliotecă şi Arhive*, editori: Hermina G.B. Anghelescu şi István Király (Wayne State University – B.C.U. Cluj), Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2000.

Gazdele manifestării, prin vocea domnului Mihai Rachieru, au prezentat o nouă lucrare apărută în Prahova, în anul 2000: *Viaţa politică prahoveană, 1918-1938. Documente*, autori: Constantin Dobrescu, Mihai Rachieru, Ion Şt. Baci, Editura „Scrisul Prahovean” – Ceraşu, Prahova, 2000.

La secţiunea *Arhivistică* au fost susţinute comunicări prin care colegii şi-au împărtăşit experienţa acumulată în ultimul timp, informaţii foarte folositoare în activitatea practică a celorlalţi arhivişti. Menţionăm temele abordate: *Puncte de vedere privind preluarea documentelor de la unităţi* (Gheorghe Popa – director D.J.A.N. Telcorman); *Puncte de vedere privind preluarea fondului arhivistic al Partidului Comunist Român. Din experienţa Direcţiei Judeţene Caraş-Severin* (Constantin Brătescu, director D.J.A.N. Caraş-Severin); *Asistenţa de specialitate şi controlul la creatorii de documente – de ziderat şi realitate* (Maria Vertan, director D.J.A.N. Timiş); *Aplicarea noului nomenclator la unităţile şcolare* (Ştefania Puşor, D.J.A.N. Brăila); *Aplicarea nomenclatoarelor arhivistice în administraţia locală* (Constantin Dobrescu – D.J.A.N. Prahova); *Concluzii desprinse în urma aplicării nomenclatorului documentelor create de către primăriile comunale din judeţul Gorj* (Dan Neguleasa, director D.J.A.N. Gorj); *Aplicare nomenclatorului documentelor de Arhivă – de la cerinţa legii la realitate* (Costică Ioan Gârneaţă, D.J.A.N. Iaşi); *Prelucrarea automată a datelor în sistemul Arhivelor Naţionale – actualitate şi perspectivă* (Adriana Mihai, Arhivele Naţionale);

Probleme de informatică arhivistică (Petru Obodariu, D.J.A.N.Vrancea); *Problematica standardizării în Arhive* (Florea Oprea, Arhivele Naționale); *Considerații privind arhivele fostelor regimuri represive* (Diana Joița, Arhivele Naționale); *Situația Arhivelor în sistemul Națiunilor Unite* (Carmen Constantin, Arhivele Naționale); *Arhivele economice reflectate în cercetarea științifică* (Cornelia Bontea, Arhivele Naționale).

La secțiunea de *Arhivistică* au fost prezentate, de asemenea, o serie de fonduri arhivistice: *Colecția de manuscrise* (Stela Giosan, director D.J.A.N.Botoșani); *Fondul personal Ion Nistôr* (Doina-Iozefina Alexa, D.J.A.N. Suceava); *Comitetul pentru Presă și Tipărituri* (Marin Radu Mocanu, Arhivele Naționale); *Comisia de cercetare a drepturilor stăpânilor particulari asupra pământurilor restituite de turci, 1830-1831* (Silvia Vătafu-Găitan, Arhivele Naționale); *Colecția Microfilme – Grecia* (Oana Barbălată, Arhivele Naționale); *Inspectoratul Regional al Muncii – Pitești* (Dan Pintilie, director D.J.A.N. Argeș); *Posibile colecții în Arhivele Naționale* (Vilică Munteanu, director D.J.A.N. Bacău).

În cadrul secțiunii de *Istorie*, comunicările au fost grupate pe trei teme mari. La prima, intitulată *Mihai Viteazul – 400 de ani*, au fost susținute comunicările: *Actele emise din Alba Iulia de către Mihai Viteazul* (Liviu Palihovici, director D.J.A.N.Sibiu); *Mihai Viteazul și ieziuții. Câteva documente inedite din Colecția Microfilme – Vatican* (Rafael-Dorian Chelaru, Arhivele Naționale); *Mihai Viteazul pe „Drumul mătășii”* (Adrian Adamache, Arhivele Naționale); *Mihai Viteazul și unitatea națională* (Constantin Burac, decan al Facultății de Arhivistică); *1600 – dreptate în Vlașca* (Ancu Damian, director D.J.A.N.Giurgiu); *Din politica externă a lui Mihai Viteazul* (Mihaela Dudu, D.J.A.N. Dolj); *Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul” în documente de Arhivă* (Elena Istrățescu, Arhivele Naționale).

La susținerea celei de a doua teme, cu genericul *România între justiție și arbitrar internațional. 1920-1940*, au contribuit următoarele comunicări: *Relațiile româno-ungare din perioada 1919-1922 în viziunea Legației Spaniei de la București* (Diana Constantinescu, Arhivele Naționale); *Maramureșul istoric la Conferința de Pace de la Paris. 1919-1920* (Cristina Țineghe, D.J.A.N. Maramureș); *România între interesele Reichului și presiunile Moscovei din 1940, în problema Dunării* (Ioan Suciu, Arhivele Naționale).

Una din preocupările actuale ale Arhivelor Naționale o reprezintă impulsianarea studiilor de istorie a instituțiilor românești, dovadă și faptul că la secțiunea de *Istorie* au fost reunite o serie de comunicări sub genericul *Istoria instituțiilor: Principalii dregători ai comitatelor în evul mediu* (Bujor Dulgău, director D.J.A.N.Bihor); *Divanul Craiovei – de la feudal la modern* (Ilie Vulpe, D.J.A.N.Dolj); *Academia de Drept Oradea. 1780-1934* (Augustin Țărău, D.J.A.N. Bihor); *Primul Parlament al României Mari și politica externă* (Ion Bălan, D.J.A.N. Giurgiu); *Contribuții privind activitatea despărțământului Sălaj al „Astrei” în perioada interbelică* (Dănuț Pop, D.J.A.N.Sălaj); *Pagini din istoria Arhivelor bihorene* (Ioan Popovici, D.J.A.N. Bihor); *Instituția cadiatului în Dobrogea otomană* (Georgeta Anghel, Arhivele Naționale); *Din activitatea cultural-filantropică a Băncii „Sătmăreana” în perioada dualismului. 1891-1918* (Vasile Hendea, Florin Pop, D.J.A.N. Satu Mare); *Contribuții la istoricul Poliției Române* (Ioana Grigoric, Arhivele Naționale); *Camera de Comerț și Industrie a Circumscripției a II-a Pitești* (Teodor Mavrodin, D.J.A.N.Pitești); *Din activitatea organizației Prahova a P.N.L. în perioada*

1919-1938 (conf.univ. Ion Șt. Baicu, Universitatea de Petrol și Gaze Ploiești); *Prahova în ansamblul industriei petroliere românești în perioada interbelică* (Ion Ștefănescu, director – Muzeul Petrolului); *Structuri ecleziastice românești în Maramureș. 1930-1940* (Viorcl Rusu, D.J.A.N. Maramureș).

Alte două comunicări au reprezentat momente de evocare a unor personalități: *P.P.Panaitecu în Arhivele nemțene* (Radu Gheorghe, director D.J.A.N.Neamț); *Dr.Angelescu și Arhivele românești* (Virgiliu Z.Teodorescu).

În încheierea sesiunii anuale de comunicări au avut loc vii dezbateri pe o temă de mare actualitate în arhivistica românească, în cadrul mesei rotunde *Arhivele și cercetarea științifică la cumpăna dintre milenii*, la care și-au expus opiniile deopotrivă beneficiarii inestimabilului izvor de informație care este fondul de Arhivă, cercetătorii, cât și specialiștii din Arhive.

MARIA IGNAT

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Corneliu Mihail Lungu, Ioana Alexandra Negreanu,
România în jocul marilor puteri (1939-1940).

Cu o introducere de Dinu C.Giurescu,
București, Editura Curtea Veche, 2000, 557 p.

Înscris într-o serie prin care, după 1990, Arhivele Naționale ale României au introdus în circuitul științific și de informare a publicului izvoare de o valoare remarcabilă pentru cunoașterea corectă a unor aspecte de istorie contemporană românească, volumul de față are ca obiect perioada scurtă și tragică în care poporul român a avut de suportat, ca urmare a deciziilor arbitrare impuse de marile puteri ale timpului, dictatele soldate cu rapturile teritoriale nedrepte din vara anului 1940, nici astăzi total anulate și, de aceea, cu atât mai puțin uitate. Autorii, specialiști prestigioși ai Arhivelor românești, s-au oprit asupra acestui interval de timp constatând că în legătură cu el, oricâte lucrări ar fi apărut până acum, nu s-a scris suficient; iar dacă s-a scris, se resimte încă nevoia irepresibilă ca, prin intermediul izvoarelor și în primul rând al celor de incontestabilă relevanță și sorginte, să se înlăture mistificările și interpretările tendențioase și partizane, încercările de minimalizare a vinovăției puterilor implicate în dictate și să se combată cu argumentele adevărului întemeiat pe documente tendințele de manipulare cu teorii nesusținute științific a publicului din afara câmpului istoriografic.

În perspectiva acestor scopuri, dezvăluite, de altfel, cu franchețe într-un succint *argument*, precedate de o *introducere* și *note* semnate de acad. Dinu C.Giurescu, volumul propune un număr de 194 de documente din perioada 15 decembrie 1938 - 14 octombrie 1941, ceea ce înseamnă o depășire, justificată în arhitectura lucrării, a perioadei anunțate în subtitlu.

Însușirea de a fi majoritar inedite constituie unul dintre primele merite ale acestor documente și ale volumului care le oferă celor interesați în ordinea științifică sau de cultură istorică generală. În egală măsură, ele sunt însemnate prin origine, gen, calitatea emitenților, fondul problemelor abordate și pertinența judecății asupra acestora, verificată sau invalidată de timp, ceea ce, și într-un caz și în altul, arată cât de complexă a fost situația României la cumpăna anilor 1930-1940, câtă răspundere a apăsas pe umerii factorilor de conducere ai țării, cât de mult/puțin au știut ei despre această situație și în ce măsură deciziile luate de marile puteri implicate direct (Germania, U.R.S.S., Italia) s-au raportat la interesele românești.

Pe cel dornic să-și facă o idee, fie și supreficială, cu privire la cuprinsul volumului, e de menționat că o categorie importantă de surse cu care se va putea întâlni la consultarea lui o constituie *documentele diplomatice* provenind din Arhivele Ministerului Afacerilor Externe. În cadrul lor, o pondere însemnată revine *rapoartelor* întocmite de ambasadori, șefi de legații și alți diplomați români sau străini, surse dublate de corespondența de specialitate formată din *telegrame cifrate, scrisori, note* și *informări* având ca origine, toate, factori din mediul diplomatic. O altă categorie de documente provine din Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fiind constituită din *informările* și *rapoartele* unor autorități militare, materiale care, prin natura lor, nuanțează cunoașterea perioadei avute în atenție. Celor două categorii de documente, li se adaugă sursele păstrate în depozitele Arhivelor Naționale, provenind de la instituții ale vremii și de la personalități de seamă ale vieții politice românești.

Toate aceste documente prezintă – cum constată acad. Dinu C.Giurescu – „istoria în mers, fără ca emitenții să poată anticipa desfășurările prea bine cunoscute celor de astăzi”,

deși nu lipsesc nici „previziunile lucide, confirmate ulterior”. Sunt surprinși în miezul evenimentelor actori principali, ca de pildă regele Carol al II-lea, Gr.Gafencu, Mihail Manoilescu, Gh.Davidescu, Vasile Stoica, Raoul Bossy, Radu Crutcescu, Al.Cretzianu, Victor Cădere, V.V.Tillea, Ion Gigurtu, R.Franassovici, N.Petrescu -Comnen, Valer Pop, V.Pella și alți factori politici români, precum și cei de tristă amintire pentru opinia publică de la noi (V.Molotov, J.Ribbentrop, G.Giano, contele Telcky, I.Csáky, W.Fabrizius, von der Schulenburg, von Killinger și alții din aceeași categorie), sau oameni politici străini care au avut o poziție corectă față de drama României, cum au fost Ismed İnönü ori Sükrü Saraçoğlu. Tabloul acestei drame este deschis cu data de 15 decembrie 1938, când un grup de foști miniștri și parlamentari, în frunte cu Iuliu Maniu, i-au trimis regelui Carol al II-lea un memorandum privind respectarea drepturilor românilor din Transilvania și hotărârea acestora de a apăra granițele țării așa cum fuseseră stabilite prin tratate. Sunt apoi puse în evidență: înrăutățirea situației internaționale a țării și perceperea ei din ce în ce mai acută de către personalitățile politice și instituțiile abilitate să constate acest lucru; raporturile României cu aliații ei tradiționali și modificarea atitudinii majorității acestora față de ea pe măsura accentuării izolării sale; efectele negative avute asupra situației României de evoluția frontului și prăbușirea Franței; creșterea pretențiilor țărilor revizioniste asupra statului român și afișarea lor din ce în ce mai fățișă; pregătirea dictatelor pe fondul apropierii sovieto - germane; încercările de mistificare pe plan diplomatic a pretențiilor statelor revizioniste; aplicarea prevederilor deduse din dicteate; evacuarea teritoriilor cedate; tragedia refugiaților; continuarea propagandei antiromânești și după consumarea cedărilor teritoriale etc.

După cum se constată, prin elementele de conținut, documentele publicate pun în lumină aspecte esențiale ale traseului parcurs de statul român în intervalul 1938-1941, ceea ce constituie încă o calitate a acestei apariții care contribuie în chip remarcabil la îmbogățirea surselor istoriografice, precumpănitor interne, cu privire la politica externă a țării într-un moment crucial al existenței sale. Cei interesați vor putea, totodată, descoperi că documentele sunt editate cu acuratețe, respectând integral textul, fără intervenții și trunchieri asupra acestuia, astfel fiind eliminată orice posibilitate de falsificare, interpretare abuzivă, unilaterală și subiectivă a informațiilor. Din aceleași considerente, documentele emise în limbi străine sunt redată prin transcrierea originalului, având atât varianta în limba de emiteră cât și traducerea românească.

Iată doar câteva argumente pentru care *România în jocul marilor puteri* constituie o lucrare importantă în câmpul istoriografic de la noi, un instrument de lucru care va îngădui în mod sigur cunoașterea mai nuanțată a istoriei românești de dinaintea intrării țării în al doilea război mondial, va permite o perspectivă mai bine echilibrată asupra acestei istorii și un temei pentru noi contribuții și cercetări destinate să identifice, să publice și să valorifice izvoarele acelei perioade frământate.

TUDOR RĂȚOI

**Dimitrie Papazoglu, *Istoria fondărei orașului București*,
ediție îngrijită, cuvânt introductiv,
note și indici de Marcel-Dumitru Ciucă, București,
Editura Minerva, 2000, colecția „Restitutio”, 350 p.**

La sfârșit de veac despre București ar putea fi și un titlu sugestiv al recenziei noastre, parafrazând un cunoscut roman al scriitorului Ion-Marin Sadoveanu. La sfârșit de secol XIX apărea la Editura Sococ un tom masiv, bogat ilustrat, semnat de un cunoscut istoric al vremii, G.I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*. La sfârșit de secol XX apărea la Editura Minerva, în colecția „Restitutio”, o elegantă ediție critică închinată *Istoriei fondărei orașului București*, de lt.-col. Dimitrie Papazoglu, ediție datorată prof. univ. dr. Marcel-Dumitru Ciucă.

Bucureștii au ispitit pe mulți scriitori și istorici, fiecare încercând să dezvăluie câte o fațetă nouă a acestui oraș „pe care nu-l înțelegem și de aceea nu-l știm îngrijii și-l îndepărtăm adesea pe linii de dezvoltare care ar fi trebuit să rămână întotdeauna străine, stricându-i astfel, prin adaosurile și prefacerile noastre de acum, acel caracter care, în ciuda multor lipsuri și neglijențe, îl făcea totuși simpatice odinioară străinilor care ne vizitau”, cum nota cu amărăciune, în 1939, N. Iorga în a sa *Istorie a Bucureștilor*.

De la „misterele” lui G. Barozi și *Craii de Curtea Veche* a lui Mateiu I. Caragiale, la N. Iorga, C.C. Giurescu sau G. Potra, ca să pomenim numai câteva nume de referință, Capitala noastră s-a bucurat de o atenție deosebită, atât datorită împletirii pitorescului ei oriental cu eleganța occidentală, cât și datorită multiplelor prefaceri arhitectonice la care a fost supusă. Acestea toate, pe lângă alte studii necitate, se constituie în tot atâtea documente istorice de neprețuită valoare despre oameni, clădiri, instituții, care au fost, sunt și nu mai sunt, despre viața economică, socială, politică, religioasă și culturală a celui mai important centru urban din Țara Românească și, mai târziu, din România modernă. Așa că orice editare sau reeditare despre București trebuie salutăată ca atare.

Despre viitorul locotenent-colonel Dimitrie Papazoglu aflăm date biografice interesante în *Cuvântul introductiv*: s-a născut la 28 martie 1811, în București, la hanul mănăstirii Zlătari, de pe Calea Victoriei, într-o familie de negustori, tatăl său, Andrei Papazoglu, făcând parte din familia boierilor Slătineni, ai căror strămoși își au obârșia în părțile Buzăului. Vremurile tulburi ale începutului secolului al XIX-lea: ciuma din 1815, Revoluția lui Tudor din 1821 și altele au împins familia Papazoglu să părăsească Bucureștii și să se refugieze temporar la Ploiești, Câmpina și la Brașov, unde tânărul Dimitrie își desăvârșește studiile gimnaziale și unde învață limbile germană, maghiară și, probabil, engleză. După studii la Budapesta și Viena, în 1830 Dimitrie Papazoglu se dedică întru totul carierei armelor, de la simplu iuncăr până la locotenent-colonel. Ca oștean, a făcut parte din detașamentul ce păzea granița la Dunăre, a luptat, alături de pompierii din Dealul Spirii, în 1848, împotriva intervenției turcești, a condus mai multe unități militare.

Pentru merite deosebite, prințul Carol I i-a conferit medalia de argint, l-a decorat cu „Virtutea Militară”, apoi i-a dat „Coroana României”, iar împăratul Napoleon al III-lea și prințul Anton de Hohenzollern i-au înmănat medaliile străine.

S-a stins din viață la 5/17 august 1892, în vârstă de 81 de ani, fiind înmormântat la mănăstirea Cernica.

Dar Dimitrie Papazoglu n-a rămas în conștiința românilor numai pentru faptele sale de armă. Vasta sa cultură umanistă l-a ajutat să se afirme și în domeniile: arheologie, istorie,

cartografic și teologic, fiind ales membru al Societății Arheologice din Moscova, în 1870, sau al Comitetului Luptei Sacre, din Grecia, pentru poziția sa luată împotriva „creticului Ernest Renan” în *Viața lui Iisus*.

În privința textului propriu-zis al *Istoriei fondării orașului București* ne mărginim doar a face o invitație sinceră la lectură, pentru a ne familiariza cu viața agitată a unui oraș medieval, zguduit de invazii străine, de calamități naturale, de scandaluri picante, de schimbări de domnitori. Lăsăm, așadar, cititorului plăcerea de a gusta pitorescul vieții cotidiene dintr-un oraș prăfos în timp de vară, noroios în vreme de toamnă-iarnă, de a pătrunde în viața mondenă a marii boierimi române și străine, dar și în viața mizeră și insalubă a mahalalelor calicilor.

Dimitrie Papazoglu nu uită nici pe iubitorii de delicatese culinare, dedicând o pagină întregă felurilor de mâncăruri cunoscute pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, de pe mesele celor bogași, dar și ale celor nevoiași. Ne permitem să citim doar un fragment: „Să venim la bucatele de masă. Zemurile primitive (ciorbele) erau: păpara (pâine prăjită, brânză frământată și zeamă de carne), iar sâraccii obicinuiau, în loc de zeamă, terci și urzici cu mămăligă, ciorbă de borș cu ștevie roșie. Orășenii mâncau ciorbele de tarhana, tăiței, fidea, orez, griș, linte cu căpășani de usturoi, fasole, perișoare, muchi de burță și ciorbă de căpășană de miel, cu borș sau cu oțet bătut cu ouă. Peștele era obștesc, mai cu seamă că se mânca în ciorbă: crapul și plevușca (un fel de pește foarte mărunțel), somotei și vârlan. Bucatele erau: ciulama de pasăre, iahnie de bou, ciuperci, prunc și pere, un fel de bucate numite caploma, precum și mămăligă pripită, cu unt; ciorbă de iepure cu vin, zisă <<igănescă>>, și ouă coapte; pește iahnie, pește rasol cu oțet și pește sarumură ... La mesele bunilor domni români se aduceau, pe tăvi mari, capre întregi, sălbatice, fripte. După-masă se mâncau, în general, toate poamele. La ivirea grecilor, s-au ivit: plăcintele, bogacile, halvalele, sarailiile, baclavalele și cadaifurile. Proviziunea însă de traistă a călătorului sătean și a ciobanului nu era alta decât tot ce este mai plăcut și de sațiu: burzu de mămăligă este un cocoloș cât un pepenăș de cci mici, făcut cu brânză în mijloc, rotunjit în pumni și prăjit pe jeric; unui om ajungeau câte trei burzuri pe zi”. (p. 110).

Lăsând însă la o parte aromele bucătăriei românești și a celei balcanice, vom zăbovi mai mult asupra unui alt aspect.

Îngrijitorul ediției, Marcel-Dumitru Ciucă, în *Notă asupra ediției*, atrage atenția asupra a două probleme importante: restituiră informației istorice și redarea textului după normele ortografice actuale.

Într-adevăr, informația istorică oferită de autor trebuie privită cu anumite rezerve, întrucât s-au strecurat destule greșeli, cum ar fi, spre exemplu, confuzia dintre domnitorii Constantin Șerban și Constantin Brâncoveanu în atribuirea ridicării Mitropoliei din București, autorul numindu-l pe Brâncoveanu, când, de fapt, era Constantin Șerban, zis și Cărmul. Vizita patriarhului Macarie al Antiohiei a avut loc la sfârșitul domniei lui Matei Basarab și nu în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu.

Din aceste motive, notele de la sfârșitul textului trebuie consultate cu multă atenție. Pe de o parte, oferă explicații ample ale fenomenului descris de autor, completează cu date biografice activitatea unor demnitari mai mult sau mai puțin cunoscuți în epocă, iar, pe de altă parte, corectează o serie de afirmații, insuficient argumentate, puțin convingătoare sau chiar cronate. Aceste note ar putea fi consultate chiar și separat, constituindu-se ele însele în veritabile articole-titlu ale unei enciclopedii medievale dedicate Bucureștiului. Din acest

punct de vedere, această ediție se deosebește de celelalte ediții apărute tot în cursul anului 2000, prin caracterul ei științific și, mai ales, critic. Este vorba aici de ediția prof.univ.dr. Adrian Năstase: Lt.-colonel Dimitrie Pappazoglu, *Istoria fondării orașului București. Capitala regatului român – de la 1330 până la 1850* – precedată de studiul *Memorii de militar*, semnat de N.Iorga, Editura Asociației Române pentru Educația Democratică București, 2000, 286 p., care mai cuprinde un indice cronologic al monumentelor din București, după Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, Editura Academiei Române, 1961, p. 337-340 și un glosar de cuvinte rare. Cea de a doua ediție poartă titlul: *Memoria Bucureștilor II*. Lt.-col. Dimitrie Pappasoglu, *Istoria fondării orașului București, Istoria începutului orașului București. Călușu sau conducătorul Bucureștiului*, Cuvânt înainte, corectură de Marina-Ruxandra Iliescu, redactare, notă asupra ediției, note de Viorel Gh.Spetcianu, București, Fundația Culturală Gheorghe Marin Spetcianu, 2000, 324 p., cu reproduceri după litografiile vremii, înfățișând imagini de personalități și locuri din Bucureștii de altădată.

Ediția recenzată de noi mai are și meritul de a fi împlinit în mod fericit criteriul filologic (transcrierea textului) cu cel istoric (notele de la sfârșit), primind astfel, cu adevărat, atributul de ediție critică, indispensabilă de pe masa unui filolog, preocupat de limba secolului al XIX-lea sau a unui istoric medievalist.

La sfârșit de veac, Editura Minerva, prin valoroasa sa colecție „Restitutio”, și-a făcut datoria față de urbea care o adăpostește și față de locuitorii ei, punând sub teacă texte de mult uitate, pentru care trebuie să-i fim recunoscători.

DRAGOȘ ȘESAN

„Levéltári Szemle” („Revista Arhivelor”), XLVII, nr. 1-4, 1997 și XLVIII, nr. 1-4, 1998

Revista „Levéltári Szemle”, periodic al Ministerului Culturii și Învățământului Public din Ungaria, are, pentru anii 1997-1998, un conținut bogat, cuprinzând: studii, comunicări; documente; articole ce prezintă istoria arhivelor, sau unele activități arhivistice desfășurate pe plan internațional; bilanș; știri; noutăți pe scurt; necrolog și bibliografie.

Studiile și comunicările, prezente în număr mare în paginile revistei, sunt întocmite de: Albrecht Kunszeri Gabriella – *Experiențe ale evaluării situației de apărare a fondurilor existente în Arhivele din țară* (nr. 4, 1997, p. 30-38), Bán Péter – *Date despre sala de cercetare și circulația cercetătorilor în Arhivele autonome* (nr. 4, 1998, p. 31-41), Bilkei Irén – *Regestele de diplome din Arhivele locurilor de adevărire de la Zalavar și Kapornak 1526-1547* (referat de cercetare) (nr. 4, 1998, p. 25-30), Böör László – *Situația documentelor de la Consiliul din Pest în octombrie 1956* (nr. 1, 1997, p. 3), Cseli Gergő Bendegúz – *Contribuții la istoria Comisiei Aliate de Control din Ungaria* (nr. 4, 1998, p. 16-24), Dóka Klára – *Planuri și proiecte în Arhivele municipiilor (1870-1949)*, partea întâi (nr. 3, 1997, p. 3-13), și partea a doua (nr. 4, 1997, p. 2-10), Güntner Péter – *Prelucrarea pe calculator a inventarelor de succesiune din Sopron* (nr. 3, 1997, p. 14-25), Hecényi Tiborné – *Finanțarea Arhivelor autonome în anii 1990* (nr. 4, 1998, p. 42-51), Lakos János – *Chestiunea reformei din administrație înaintea Consiliului de Miniștri al guvernului Szapáry*

1890-1892 (nr. 3, 1998, p. 3-18) și *Noua clădire din Obuda a Arhivelor Naționale din Ungaria* (nr. 2, 1997, p. 3-10), Lázár György – *Restabilirea instituției pentru instruirea naționalității slovace din Ungaria* (nr. 1, 1998, p. 3-14), Szabó Miklós – *Două sute de ani de la tentativa de organizare iacobină din Ardeal* (nr. 2, 1997, p. 11-16), Szmán Attila – *Evoluția stemei Selmechánya* (nr. 4, 1997, p. 11-24), Takács Edit – *Activitatea din teritoriu privind colectarea arhivelor din „Țara de Jos”* (nr. 1, 1998, p. 22-31) și *Activitatea Arhivelor autonome din teritoriu privind colectarea* (nr. 3, 1998, p. 29-51), Tamáska Péter – *Tipografii și viața culturală și sportivă a specialităților legate de ei în prima jumătate a anilor '50* (nr. 4, 1997, p. 25-29), Ujvári Gábor – „*Mănăstire erudită cu grădină liniștită*”. *Istoria Colegiului Maghiar (Collegium Hungaricum) din Berlin (1924-1944)* (nr. 2, 1998, p. 3-28), G. Vass István – *Activitatea teritorială de colectare la organele cu competență națională în anii 1990* (nr. 3, 1998, p. 19-28), G. Vass István, Sárközi János, Tilcsik György – *Evaluarea rapoartelor inspectorilor de specialitate în legătură cu activitatea Arhivelor autonome între 1992-1996* (nr. 2, 1998, p. 29-40), Zábori László – *Alegerile din 1896 în comitatul Pest* (nr. 1, 1998, p. 15-21) și *Activitatea Consiliului Regional al Școlilor din comitatul Pest-Pilis-Solt* (1866-1876) (nr. 4, 1998, p. 3-15).

Dintre specialiștii care s-au ocupat de istoria Arhivelor, menționăm pe Balogh Béla cu *Un fragment al arhivei familiei Orczy din Baia Mare* (nr. 3, 1998, p. 52-56), Böör László – *Al XXV-lea an al filialei Arhivelor din Nagykorös* (nr. 2, 1998, p. 41-46), Fábián Kiss Erzsébet – *Publicarea documentelor subcomisiei istorice din țară luată în plan la a 200-a aniversare a Pragmaticii Sancțiuni din Ungaria* (nr. 4, 1997, p. 39-45), Koltai András – *Mösch Lukács și primele arhive ale piariștilor maghiari* (nr. 2, 1997, p. 17-30).

Alți cercetători au oferit spre publicare documente de Arhivă. Îi amintim pe: Kovács András – *Documente despre istoria Arhivelor din Győr și Moson între 1917-1926* (nr. 3, 1997, p. 26-34); Soós Katalin – *Invitația (chemarea) din 28 octombrie 1956 a Guvernului de Uniune Austriac „aranjată” la Guvernul Uniunii Sovietice și dezbaterile „propunerii” în Consiliul de Miniștri Austriac* (nr. 2, 1997, p. 31-38), Szűcs László, Vida István – *Planul Marshall și Ungaria* (nr. 1, 1998, p. 32-44), Varga László – *Andropov raportează. Discuțiile ambasadorului Uniunii Sovietice la Budapesta cu politicienii conducători maghiari între 18 aprilie și 3 septembrie 1956* (nr. 1, 1997, p. 9-31).

Activitățile arhivistice desfășurate pe plan internațional sunt prezentate, de asemenea, în cuprinsul revistei. Astfel, Albrecht Kunszeri Gabriella scrie despre *Experiențe privind ocrotirea stocurilor în colecțiile americane* (nr. 1, 1997, p. 36-41), Cseh Gergő Bendegúz – *Experimente de cercetare în noua clădire a Arhivelor Naționale ale Statelor Unite din Maryland* (nr. 3, 1997, p. 35-38), Dobos János – *Instrumente arhivistice iugoslave în special din Serbia (1950-1990)* (nr. 1, 1997, p. 32-35), Fabó Beáta, Sipos András – *Curs internațional despre clădirea de Arhivă din Maribor* (nr. 3, 1997, p. 39-42), Garadnai Zoltán – *Raport despre Conferința arhivistică europeană de la Barcelona* (nr. 3, 1998, p. 55-59), G. Ienő – *Izvoare arhivistice de la Arad din timpul războaielor din Franța (1792-1815)* (nr. 1, 1998, p. 55-61) și „*Revista Arhivelor*” din România pe anii 1993-1994 (nr. 2, 1997, p. 48-53), Haraszti Viktor – *A douăsprezecea Conferință și experiențele Institutului Internațional de Știința Arhivelor din Maribor* (nr. 3, 1997, p. 43-48), Körnendy Lajos – *Al XIII-lea Congres al Consiliului Internațional al Arhivelor* (nr. 2, 1997, p. 39-47), Künstler Ferenc – *Codexul de etică al arhiviștilor* (nr. 1, 1998, p. 45-48), Pál-Antal Sándor – *Situația arhivelor din secuime și posibilitățile de cercetare* (nr. 1, 1998, p. 49-54), Szabó Csaba –

Raport despre cea de-a LXIX-a aniversare a Asociației Arhivistice din Germania (nr. 4, 1998, p. 52-56), Szabó Mónika – *Protejarea împotriva catastrofelor arhivistice în Vesztfália* (nr. 1, 1997, p. 42-44).

La rubrica „Bilanț” întâlnim numeroase recenzii și prezentări datorate colegilor și cercetătorilor maghiari, anume: Apró Erzsébet – „*Monitorul Arhivei Istorică din Rijeka*” (nr. 2, 1998, p. 51-54), Biernacki Karol – *Viața maghiară în Bucureștiul de altădată* (nr. 1, 1997, p. 60-62), Bilkei Irén – *Documente din epoca arpadiană în Arhiva din Heves* (nr. 1, 1998, p. 62-63), Blazovich László – *Márfi Attila (redactor-șef): Pecs o mie de ani. Antologii și izvoare despre istoria orașului (1009-1962)* (nr. 3, 1997, p. 67-69), Böszö Sándor – *Galambos Sándor: Fondarea la Nyiregyháza în epoca dualismului* (nr. 4, 1998, p. 62-64), Buza János – *Németh Gábor: Testamente de la Nagyszombat din secolele XVI-XVII; Horváth József: Testamente de la Győr din secolul XVII, I (1600-1630)* (nr. 3, 1997, p. 49-53), Dóka Klára – *Csiffáry Gergely: Manufacturile și industria fără bresle în Heves* (nr. 4, 1997, p. 48-50) și *Szőcs Sebestyén: Chestinunea orașenească în Dietele din 1832-1836* (nr. 3, 1997, p. 53-56), Dominkovits Péter – *Néma Sándor: Legile comunității montane ale regiunii viticole din Győr-Somorálya, 1672-1825* (nr. 1, 1997, p. 50-52), Fábriánné Kiss Erzsébet – *Járolí József: Documente referitoare la istoria revoluției și a luptei pentru libertate de la 1848-1849 din comitatul Békés* (nr. 1, 1997, p. 58-59), G. Vass István – *Rapoarte de Ziua Poliției din perioada 23 octombrie - 12 decembrie 1956* (nr. 3, 1997, p. 63-66), Horváth J. András – *Sipos András: Politica și administrația orașului Budapesta în perioada 1890-1914. Studii privind istoricul orașului* (nr. 2, 1997, p. 57-59), Hudi József – *Molnár András: Batthyányi Ludovic în epoca reformei* (nr. 1, 1997, p. 55-57), Járolí József – *Labádi Lajos: Administrația și viața politică a orașului Szentes între 1849-1918. Studii din trecutul comitatului Csongrád* (nr. 1, 1997, p. 53-54), Kőhegyi Mihály – *Problema națională și expulzarea în Cehoslovacia și Ungaria între 1938-1948* (nr. 4, 1998, p. 57-59), Lakos János – „*Să puneți rămășițele (relicvele) noastre târzii în însemnare*”. *Monumente din trecutul orașului Vac, 1074-1990* (nr. 4, 1997, p. 46-47) și *Istoricul localităților Balatonalmád și Vörösbény. Studii* (nr. 3, 1997, p. 70-72), Márfi Attila – „*A strigat o zi. După aceea a fost liniște*” (nr. 2, 1997, p. 60-62) și *T. Mérey Klára: Istoricul fabricii de țigări din Pécs* (nr. 3, 1998, p. 66-70), Németh István – *Turbuly Éva – Regestele protocoalelor din Adunările generale ale comitatului Zala. Volumul al doilea (1611-1655)* (nr. 1, 1997, p. 45-47), H. Németh István – *Nagy István - F. Kiss Erzsébet: Camera și alte organe fiscale maghiare* (nr. 2, 1998, p. 47-49), Polgár Tamás – *Istoricul Győr-ului de la început și până în prezent* (nr. 4, 1998, p. 59-62), Pritz Pál – *Anton Czettler: Conte Paul Teleki și politica externă a Ungariei între 1939-1941* (nr. 3, 1998, p. 60-65), Ress Imre – *Ungaria - Anuar 1995-1996* (nr. 2, 1998, p. 49-50), Sipőcz László – *Ordinele austriece. Din evul mediu până în prezent* (nr. 4, 1997, p. 51-56) și *Horst Haselsteiner: Bosnia-Herțegovina. Criza orientală și problemele sud-slave* (nr. 3, 1997, p. 56-63), Szabó Miklós – *Pál-Anal Sándor, Ördögh Imre, Balázs Dénes, Miklós Márton – „Mădăraș” (Csikmadarás). Șapte secole de la atestarea unui sat din Felcsik* (nr. 1, 1997, p. 48-49), Szlancsok Margit – „*Vulturii care se revoltă*”. *Noi întemeietori de țară – pecenegi, cumani, iazigi – la „Alföld și Mezőföld” din evul mediu* (nr. 1, 1998, p. 64-65), T. Mérey Klára – *Studii. Broșuri de la Arhiva din Tolna* (5) (nr. 2, 1997, p. 54-56).

Date despre arhiviști și activitatea arhivistică ne sunt oferite în cadrul rubricii „Știri” de: Bana József, cu *A paisprezecea aniversare a Arhivei din Vas* (nr. 4, 1997, p. 62-65),

Blazovich László – *Arhiviști maghiari în Olanda* (nr. 1, 1997, p. 63-70), Bösze Sándor – *A cincisprezecea aniversare a Arhivei din Vas* (nr. 3, 1998, p. 71-73), Czégény Istvánné – *Aniversarea Arhivei din Jácsh – Nagykun – Szolnok* (nr. 1, 1998, p. 67-70 și nr. 2, 1998, p. 61-63), Fejes Tekla – *Zilele arhivistice de la Csongrád* (nr. 1, 1997, p. 70-73), Id.Frivaldszky János – *Arhiviștii vremurilor de odinioară* (nr. 1, 1998, p. 76-78), Högye István – *A cincea aniversare arhivistică internațională la Nyíregyháza* (nr. 1, 1998, p. 70-71), Hudi József – *Conferința Asociației Arhiviștilor Maghiari privind activitatea de colectare din teritoriu* (nr. 2, 1998, p. 55-58), Lakos János – *Material arhivistic transportat în Statele Unite la sfârșitul celui de-al doilea război mondial și care s-a reîntors în Ungaria* (nr. 1, 1998, p. 66-67), Major Zoltán László – *Zile de la Arhiva din Hajdú-Bihar* (nr. 3, 1997, p. 73-75), Molnár János – *Raport despre întrunirea itinerantă din 1998 a Asociației Arhiviștilor Maghiari* (nr. 4, 1998, p. 65-66), Öriné Bilkei Irén – *Raport despre Adunarea Generală a Consiliului Arhivelor Autonome* (nr. 2, 1998, p. 58-61), R.Rác Katalin – *Întrunirea itinerantă a Asociației Arhiviștilor Maghiari la Balatonkenese* (nr. 4, 1997, p. 57-61) și *Conferința din 1997 de la Nyíregyháza a Asociației Arhiviștilor Bisericești din Ungaria* (nr. 3, 1998, p. 73-74), Sipos Csaba – *Aniversarea Arhivei din Somogy* (nr. 1, 1997, p. 73-75), Sudár Kornélia – *Date despre Arhive în 1996* (nr. 2, 1997, p. 69-77), și *Date despre Arhive în 1997* (nr. 2, 1998, p. 67-78), Szűcs István – *Furnizarea de date după spiritul vremii* (nr. 2, 1997, p. 67-69), Tyckvicska Árpád – *Raport despre Adunarea Generală a Consiliului Arhivelor Autonome* (nr. 2, 1997, p. 63-66).

La rubrica „Noulăți pe scurt” aflăm interesante informații privind: *Ancheta despre „situația și finanțarea Arhivelor autonome”* (nr. 1, 1997, p. 8), *Conferința „MLE” de la Noszvaj referitoare la imaginea pregătirii arhiviștilor în prezent și viitor* (nr. 1, 1997, p. 35), *Invitarea curatorului premiului „Pauler Gyula”* (nr. 1, 1997, p. 44), *Comunicare despre cursul de restaurare a cărților și hârtiei „OSZK”* (nr. 1, 1997, p. 57), *Decernarea premiului „Pro Archivio Regni” al Arhivelor Naționale din Ungaria* (nr. 1, 1997, p. 59), *Zilele arhivistice de la Arhiva din Budapesta cu titlul „Documente, date de interes public și cetățeanul”* (nr. 1, 1997, p. 62), *Misiunea directorului Arhivei orașului Székesfehérvár* (nr. 1, 1997, p. 75), *„Darea în folosință” a clădirii Arhivelor Naționale Maghiare din Obuda* (nr. 1, 1997, p. 78), *Rectificare* (nr. 1, 1997, p. 78), *Un nou mod de difuzare a <revistei> „Levéltári Közlemények” („Comunicări arhivistice”)* (nr. 2, 1997, p. 47), *Semnarea convenției de colaborare slovaco-maghiare în domeniul arhivisticii* (nr. 2, 1997, p. 59), *Inaugurarea noii clădiri a Arhivei orașului Tatabánya* (nr. 2, 1997, p. 62), *Comunicare despre activitatea Comisiei Europene de Apărare a Fondurilor și Accesibilității* (nr. 2, 1997, p. 78), *Schranko Péter – Documente din biblioteci și arhive la expoziția istorică permanentă a Muzeului Național Maghiar* (nr. 2, 1998, p. 63), *Vizita lui Christoph Graf și Trudy Peterson la Arhivele Naționale Maghiare* (nr. 3, 1997, p. 48), *Felicitarea lui Borsa Iván cu ocazia împlinirii a 80 de ani* (nr. 3, 1997, p. 69), *Distins cu premiul Pauler Gyula: Blazovich László* (nr. 3, 1997, p. 72), *Misiunea directorului general Gecsényi Lajos la Arhivele Naționale Maghiare* (nr. 3, 1997, p. 75), *Vizita în Israel a lui Gecsényi Lajos* (nr. 3, 1997, p. 78), *Rezultatele de la concursul Arhivelor pe anul 1998* (nr. 3, 1998, p. 77), *Recenzie despre activitatea Fundației Institutului de învățământ superior național de la Lakitelek* (nr. 4, 1997, p. 38), *Indicator despre cea de-a XXXII-a ședință a CITRA* (nr. 4, 1997, p. 45), *Decernarea gradului „PhD” lui Lakos János* (nr. 4, 1997, p. 45), *Decernarea gradului de candidat al științei istoriei lui Ujváry Gábor* (nr. 4, 1997, p. 50), *Comemorări*

– *Societate, biserică, cultură. Studii la Arhivele Naționale Maghiare pentru elaborarea lucrării privind istoricul Transilvaniei* (nr. 4, 1997, p. 56), *Decernarea gradului „PhD” lui Koroknai Akos* (nr. 4, 1997, p. 65).

Necrologuri pentru personalități au alcătuit: Matkó László – *Kormos László, 1919-1996* (nr. 1, 1997, p. 76), Merényi-Metzger Gábor – *Lotz Antal, 1930-1998* (nr. 2, 1998, p. 65), Blazovich László – *Magyar László, 1937-1998* (nr. 3, 1998, p. 75), Kiss Péter – *Soós Imre, 1910-1997* (nr. 3, 1997, p. 76), Szinaí Miklós, Szűcs László – *Bekény István, 1916-1997* (nr. 4, 1997, p. 66), Sipos Antalné – *Sárközi Zoltán, 1922-1997* (nr. 4, 1997, p. 67).

Date referitoare la lucrări publicate de către Arhive ne oferă, în ultimele numere ale revistei în cauză, Kaszás Mariann, prin alcătuirea *Bibliografiei publicațiilor Arhivelor maghiare în 1997 și 1998* (nr. 4, 1997, p. 71 și nr. 4, 1998, p. 67).

LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS

„Levéltári Közlemények”, („Comunicări Arhivistice”), LXVIII-LXIX, nr. 1-2, 1997 și 1998

„Levéltári Közlemények” apare la Budapesta și este revista Arhivelor Naționale din Ungaria. Pentru anii 1997 și 1998, ea are un conținut bogat, repartizat pe mai multe rubrici, anume: 1. Izvoare; 2. Studii; 3. Comunicări; 4. Metodologic; 5. Recenzii; 6. Dări de seamă; 7. Cronică și 8. In memoriam.

1. Sub titlul *Activitatea locului de adevărire al conventului din Pannonhalma în timpul domniei regelui Sigismund* (*Documentele locului de adevărire al conventului de la Pannonhalma realizate între 1387 și 1437, păstrate în prezent în Arhiva Abăției Benedictine de la Pannonhalma*) (1997, p. 3-61), Dreska Gábor publică 57 de documente din Arhiva menționată; Molnár András publică 14 scrisori, întocmite anterior lui 1848, din corespondența contelui Lajos Batthyány referitoare la rolul său în organizarea partidului de opoziție, cât și câteva „secrete” ale vieții sale private, în *Din corespondența lui Batthyány Lajos în perioada Reformei* (1997, p. 63-76); Tringli István face referire, în *Lista proscrișilor din comitatul Zala în epoca Jagelló* (1998, p. 3-31), la Legea din 1486 ce a desființat instituția care a funcționat de secole pe baza cutumiei – *generalis congregatio*, cât și la adunările ce se întruneau după această dată pentru numirea și proscricarea criminalilor, sau la pedepsele impuse acestora de jurații care făceau parte din acest for și executate numai de autoritățile comitatului; Hermann Róbert, în *Görgei și Dembiński – Documentele unei controverse* (1998, p. 33-83), include corespondența lui Arthur Görgei și Henryk Dembiński, din februarie-martie 1849, documentele privitoare la operațiuni militare care au condus la unele dezacorduri între cei doi generali în problema planului de război, și care au avut ca urmări, între altele, eșecul de la Kápolna, din 26-27 februarie, și demisia lui Dembiński, pe 3 martie; în *Contribuții la istoria din secolul al XIX-lea a maghiarilor din Bucovina și Moldova* (1998, p. 85-97), Pásztor Lajos prezintă viața și evenimentele care i-au marcat pe maghiarii stabiliți la est de Carpați, în Bucovina, încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

2. În studiul *Structura familiei și obiceiuri ereditare în Pozsony și Sopron din evul mediu târziu* (1997, p. 77-98), Szende Katalin tratează diferite aspecte de demografie și viață

2. În studiul *Structura familiei și obiceiuri ereditare în Pozsony și Sopron din evul mediu târziu* (1997, p. 77-98), Szende Katalin tratează diferite aspecte de demografie și viață familială în cele două orașe libere regale din Ungaria Apuseană, bazându-și exemplele și concluziile pe ultimele 844 de testamente concepute și înregistrate în *Protocollum Testamentorum* din Pozsony (Bratislava, Pressburg) între 1420 și 1529, precum și pe 312 izvoare similare din Sopron (Ödenburg), din perioada 1393-1526; Kenyeres István, în *Administrarea și agricultura unei mari proprietăți în secolul al XVI-lea. Proprietatea cetății din Trecsén între 1543 și 1564* (1997, p. 99-142), examinează modul în care una din cele mai mari proprietăți de cetate a fost administrată și lucrată în Ungaria modernă timpurie, atât în perioada 1535-1549, când a aparținut familiei Thurzó, cât și între 1549-1564, de către Vistieria Regală Maghiară; H.Németh István scrie, în *Soldați și cetățeni din Kassa în secolul al XVI-lea (Impactul prezenței armatei în viața socială și administrativă a orașelor din Ungaria Superioară în deceniile care au urmat după bătălia de la Mohács)* (1997, p. 143-197), despre dezvoltarea, în acea perioadă, în Ungaria a unui tip de așezare fortificată care s-a bucurat de anumite privilegii municipale, aceasta datorându-se amenințării militare otomane, și care au avut un rol cheie în apărarea reședinței imperiale de la Viena; în *Judecarea celor care predau cetățile din Ungaria din secolele XVI-XVII (în chestiunea jurisdicției militare a ordinelor maghiare)* (1997, p. 199-221), Pálffy Géza scrie despre evoluția jurisdicției militare independente care a evoluat în cadrul monarhiei habsburgice, dând ca exemplu pe soldații mercenari germani care prădau fortărețe și care au fost judecați în Europa la Curtea Marțială, delegată de către Consiliul de Război al Curții de la Viena, iar soldații maghiari, pentru aceeași vină, de către Curtea Specială a Dietei din Ungaria, reliefând, într-un fel, lupta pentru influența politică și militară desfășurată înainte de bătălia de la Mohács (1526).

3. În *Istoria scurtă și structura actuală a documentelor în Arhivele Parlamentului Maghiar* (1997, p. 223-244), Pálmány Béla, care este șeful Arhivelor Centrale din Parlamentul Maghiar, se concentrează pe istoria Arhivelor Adunării legislative din Ungaria, începând de la 1723 și până în prezent, incluzând și ghidul la fondurile arhivistice existente în această instituție; Sunkó Attila ne oferă, prin studiul *Armata de la Curtea principilor Transilvaniei în secolul al XVI-lea* (1998, p. 99-131), o imagine a compoziției, funcțiilor și poziției sociale a armatei plătite, ca parte a unei cercetări mai largi privind structura militară a întregului Principat al Transilvaniei; Pap Gáborné, în studiul *Relațiile urbariale din comitatul Satu Mare în epoca Mariei Tereza* (1998, p. 133-155), face o scurtă descriere a teritoriului, situației geografice și resurselor naturale ale comitatului menționat, urmate apoi de relațiile moșierești stabilite, condițiile economice ale țăranimii, ocupații și comerț; în „*Am crezut că vom fi stăpânii victoriei, și, iată, am ajuns robii umilinței*” (1998, p. 157-193), Dobák András scoate în evidență urmările înfrângerii în „Războiul de independență” din 1848/49, atunci când guvernul imperial austriac victorios a ordonat pedepsirea ofițerilor maghiari care au participat la lupte, reducându-i în grad și obligându-i să servească, pentru opt ani, în regimentele germane și slave ale armatei regale și imperiale.

4. În *Lucrări de referință tipărite de Arhivele Statului din Austria* (1998, p. 195-219), Fazekas István înșiră lucrările publicate de Arhivele de la Viena care au fost utilizate și de către istoricii maghiari de-a lungul a mai multor decenii.

5. Recenzii și prezentări pentru diferite lucrări au alcătuit: Érszegi Géza – *Registrul lui Inocențiu al III-lea*, vol. VII. Al VII-lea an pontifical 1204/1205 (1997, p. 245-250),

Simboluri grafice în documentele latine medievale. Contribuții la semiotica diplomatică (1997, p. 251-253); *Ordinele austriece din evul mediu până în prezent emise de Societatea Faleristică din Austria* (1997, p. 253-254); *Izvoare arhivistice. Introducere pentru utilizarea lor* (1997, p. 255-256); Rácz György – Engel Pál: *Așezămintele din epoca turcilor ale sangiacurilor din Tinjșoara și Moldova (1554-1579). – Așezările din spațiul Körös-Tisa-Mureș în evul mediu* (1997, p. 257-263); Zimányi Vera – Nagy István, F. Kiss Erzsébet: *Cămara Maghiară și alte organe fiscale* (1997, p. 263-266); Mészáros Kalman – Comitatul Pest-Pilis-Solt în epoca Rákóczi (1997, p. 266-271); Dominkovits Péter – Molnár András: *Batthyány Lajos în epoca Reformei* (1997, p. 271-275); Dóka Klára – Wildner Dénes: *Lexicon toponimic din ținuturile mai vechi ale Ungariei istorice, vol. I. Toponime ale comitatelor din secolul al XX-lea* (1997, p. 275-279); Oborni Teréz – *Volum omagial la a optzecea aniversare de la nașterea lui Jakó Zsigmond* (1997, p. 279-283); Szende Katalin – *Registrul izvoarelor istorice orășenești* (1998, p. 221-222); H. Németh István – *Dominkovits Péter: Documente în limba maghiară din secolul al XV-lea în Arhiva din Sopron* (1998, p. 223-224); Érszegi Géza – *Registrul de socoteli al capitulului din Veszprém din anii 1495-1534. Cronica (1525-1558)* (1998, p. 225-227); Szántay Antal – Dóka Klára: *Proprietățile bisericești din Ungaria în secolele XVIII-XIX* (1998, p. 227-230); Dóka Klára – Wildner Dénes: *Lexicon de toponime din ținuturile mai vechi ale Ungariei istorice, vol. II, Registre* (1998, p. 230-232); Bikki István – *Protocoloalele din anii 1957-1958 ale Comitetului Central al Partidului Socialist Muncitoresc Maghiar* (1998, p. 232-234).

6. Au alcătuit dări de seamă: Gecsenyi Lajos – *Activitatea Arhivei Naționale din Ungaria pe anul 1997* (1998, p. 235-260) și Albrecht Kunszeri Gabriella – Körmeny Lajos – *Dare de seamă despre Conferința de la York cu titlul „Materiale fotografice, filme mobile și conservarea înregistrărilor sonore”* (1998, p. 261-263).

7. În cadrul rubricii „Cronica” întâlnim: *Decernarea premiului „Pro Archivo Regni” pe anul 1997* (1997, p. 284), premiu care a fost primit de Dr. Koröknai Ákos, Directorul General Adjunct al Arhivei Naționale din Ungaria, care lucrează în instituție din anul 1958; *R. Várkonyi Ágnes despre noua carte a lui Jakó Zsigmond (Societate, Biserică, Cultură)* (1997, p. 285-290); *Premiatul din 1998 cu premiul „Pauler Gyula”* (1998, p. 264) a fost același Dr. Koröknai Ákos; *Premiatul din 1998 cu premiul „Pro Archivo Regni”* (1998, p. 264) a fost Szaknary Béla, care lucrează la Arhiva Națională din Ungaria din 1968.

8. Pentru perioada menționată, rubrica „In memoriam” cuprinde o comemorare și mai multe necrologuri: Sz. G. J. – *A 75-a aniversare de la nașterea lui Dávid Zoltán* (1998, p. 265-268); Lakos Agnes – *Kisfaludy Katalin (1949-1996)* (1997, p. 291); Borsa Iván – *Pásztor Lajos (1913-1997)* (1997, p. 292-293); Bán Péter – *Soós Imre (1910-1997)* (1997, p. 293-294); Gyáni Gábor – *Vörös Károly (1926-1996)* (1997, p. 294-297); Kardos József – *Kállay István (1931-1998)* (1998, p. 268-271); Tóth Róbert – *Sárközi Zoltán (1922-1998)* (1998, p. 271-273); Nyulásziné Straub Éva – *Szent Györgyi Mária (1919-1998)* (1998, p. 273-274).

Revista se încheie cu *Puncte de vedere la pregătirea manuscrisului și notelor de la „Levéltári Közlemények”* (1997, p. 299-302, și 1998, p. 275-278).

LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS

**„Argessis. Studii și comunicări. Seria Istorie“,
VIII, Pitești, 1999**

Volumul reprezintă înmănunchierea a 54 de studii, susținute, în anul 1997, la sesiunea de comunicări științifice „Ecosinteze și etnosinteze carpatine“, organizată de Muzeul Județean Argeș.

Secțiunea „Arheologic. Istorie medie“ include 28 de comunicări, unele depășind, prin tematică, limitele cronologice ale epocii medievale. Menționăm aici studiile: *Construirea satului model „Antonești“ din comuna Corbeni, județul Argeș, 1941-1944* (Dan Pintilie); *România pe frontul sovietic. Discursul despre pace în anii 1945-1964* (Andrei Alexandrescu) sau *Câteva aspecte din timpul „Foamei celei mari“ (1946-1947)*, (Ionel-Claudiu Dumitrescu). Din domeniul arheologic menționăm contribuțiile: *Considerații juridice asupra unui testament descoperit la Sucidava* (Ilie Șandru); *Necropola de la Mănăstirea Negru-Vodă, sec. XV-XVIII* (Laurenția Georgescu, Emma Mădălina Georgescu), sau *Dovezi arheologice privind existența unei curți domnești temporare la Pitești* (Teodor Cioflan, Romeo Maschio). Cercetătoarea Tereza Sinigalia a adus o valoroasă contribuție la studiul epocii brâncovenești (*Conacul lui Constantin Brâncoveanu din vile de la Pitești*), dar, în același timp, prezintă dezinteresul autorităților actuale pentru patrimoniul istoric. Printr-o astfel de politică, în viitor nu vom putea prezenta copiilor și turiștilor străini decât niște „ruinuri“, palidă imagine a unui trecut în care, în ciuda greutăților materiale, se mai și construia. Alți istorici au încercat să penetreze negurile ce învăluie începuturile statului medieval Țara Românească (*Unde a funcționat primul lăcaș al Mitropoliei Țării Românești?*, de Cristian Moiescu; *De unde venea și unde a păstorit primul mitropolit al Țării Românești?*, de Constantin Rezachevici și *Din tainele Argeșului*, de George Georgescu). Comunicarea intitulată *Un moment de arhitectură tradițională. Biserica veche a mănăstirii Condrița* (Sergius Ciocanu) a adus un suflu nou în cercetarea istoriei Bisericii din Moldova dintre Prut și Nistru, domeniul fiind, practic, nou după o jumătate de veac de opresiune.

Cum era și firesc, s-a acordat un spațiu larg prezentării vieții și operei marelui Ion Antonescu. Dintre comunicări amintim: *Ion Antonescu, comandant al diviziei 3 infanterie din Pitești* (Cornel Carp); *Considerații privind guvernarea marelui Ion Antonescu* (Constantin Hlihor); *Procesul și execuția marelui Ion Antonescu în percepția opiniei publice românești și a armatei române* (Florin Șperlea) și *Ion Antonescu, ctitor*, de Virgiliu Z. Teodorescu. Concluzia asupra activității marelui a fost cel mai bine formulată de Dan Amadeus Lăzărescu: „Mareșalul Ion Antonescu rămâne (...) în istoria României un erou ale cărui realizări au fost salvatoare pentru poporul român, cu mai multe prilejuri“. Reputatul cercetător Gheorghe Buzatu prezintă, pe scurt, concepțiile celor care analizează perioada celui de-al doilea război mondial și interesele ce duc la distorsionarea adevărului istoric.

La secțiunea „Personalități“ sunt prezentate biografiile profesorilor universitari Isăruț N. Micescu, Mihai A. Antonescu, Emanoil Antonescu și Eftimie Antonescu, dar și cele ale generalilor Nicolae Traian Panaitescu și Constantin Argeșanu.

De la secțiunea „Istoria culturii. Muzecografie“ amintim contribuțiile: *Icoana și paradigma feminității* (Victor Antipa); *Trei scrisori ale lui Vasile Alecsandri către Nicolae Bălcescu* (Nicolae Moiescu); *Repertoriul Teatrului Național – preocupare majoră pentru Liviu Rebreanu* (Elena Rotaru); *Așezământul cultural „Fundatia Argeșului“* (Florentina

Cojocar) și *Comisiunea Monumentelor Istorice la sfârșitul primului război mondial* (Ioan Opriș).

Ultima parte a volumului este dedicată vieții și activității unor scriitori argeșeni contemporani. Literatura se îmbină cu paginile de jurnal în care se descriu experimentele epocii totalitare pentru realizarea „omului nou”. Mihai Moșandrei, Ludmila Ghișescu și Miron Cordon rămân embleme ale spiritualității românești.

Studiile cuprinse în acest volum se recomandă de la sine, prin bogăția informațiilor, atât pentru istorici, cât mai ales pentru studenții aflați în plin proces de formare în specialitate.

IONEL-CLAUDIU DUMITRESCU

„Erasmus”, nr. 9-10, 1999

Apariției revistei „Erasmus”, în condițiile dificile ale perioadei de tranziție, poate fi calificată drept victoria voinței și a calității în lupta cu materialismul contemporan. Dacă multe publicații caută succesul rapid prin publicarea de articole senzaționale, tinerii redactori ai periodicului „Erasmus” au preferat materiale bine documentate și informațiile descoperite în fonduri de arhivă inedite. Pentru a sublinia valoarea revistei, trebuie spus că fiecare articol este însoțit de un rezumat într-o limbă de circulație internațională, iar multe sunt în totalitate traduse.

Revista cuprinde 15 studii, patru note de lectură și un articol dedicat inscripțiilor grecești medievale și moderne din București (Mihai Țipău). Studiile tratează domenii diferite și, din punct de vedere cronologic, pornesc din Grecia arhaică și ajung până în perioada comunistă. Adrian Robu (*Rhetoric and Manipulation in Athens, the fourth century B.C.*) analizează mesajele discursurilor prin care oratorii atenieni reușeau să canalizeze energia maselor spre atingerea unui țel sau s-o împrăstie prin savante și interminabile monologuri. Pentru perioada medievală sunt de menționat contribuțiile: *Organizarea cancelariei în Țara Românească. Cancelaria Țării Românești în secolul al XIV-lea* (Dragoș Marinescu), *Calitatea militară – o sursă de noblete. Contribuții la mentalitatea și geneza boierilor moldoveni în secolele XIV-XVI* (Alică-Mălina Luță), *Societatea românească în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Contribuții* (Dragoș Ungureanu). Perioada comunistă este analizată în patru studii (*Primele contacte între mediile politice românești și sovietice. Tentative de apropiere*, de Alexandru-Murad Mironov, *Situația Bisericii Române Unite, Greco-Catolice, după 6 martie 1945*, de Cristian Vasile, *Reinventarea lui Eminescu în anii '50*, de Gabriel Marin și *Masculin și feminin în manualele de citire din învățământul primar din România comunistă. 1948-1989*, de Mihaela Găinușă). Este bine surprins arsenalul de mijloace și metode prin care regimul comunist dăra valorile capitaliste și încerca să construiască o realitate virtuală.

Acest număr dublu al revistei „Erasmus” demonstrează existența unor tineri istorici de valoare. Ar trebui să se depună mai mult efort în direcția promovării publicației și în afara orașului București.

IONEL-CLAUDIU DUMITRESCU

**Publicații străine intrate în Biblioteca documentară
a Arhivelor Naționale în anul 2000**

Volume

1. *Accès à l'information les défis technologiques. Actes de la trente-troisième Conférence Internationale de la Table Ronde des Archives*, Stockholm, 1998, Paris, 1999
2. *Actes du Colloque Arabe sur la Construction et l'Équipement des Centres d'Archives*, Alger, 1 et 2 décembre 1993, Alger, 1997
3. *Annuaire National des Archivistes*, Alger, 1996
4. *Archivar und Bibliothekar. Bausteine zur Landeskunde des burgenländisch – westungarischen Raumes*, Eisenstadt, 1999
5. *Archivi di Famiglie e di Persone. Materiali per una guida. II. Lombardia – Sicilia*, Roma, 1998
6. *Archivi sonori. Atti dei Seminari di Vercelli (22 gennaio 1993), Bologna (22-23 settembre 1994), Milano (7 marzo 1995)*, Roma, 1999
7. *Arhiv Jugoslavije: 1950-2000*, Beograd, 2000
8. *Armenische Handschriften der Mechitharisten – Congregation in Wien. Katalog zur Sonderausstellung in der Österreichischen Nationalbibliothek*, Wien, 1981
9. *Authenticity in a digital environment*, Washington, 2000
10. *Avoiding Technological Quicksand. Finding a viable Technical Foundation for Digital Preservation*, Washington, Amsterdam, 1999
11. *Banque Internationale d'Information sur les États Francophones (BIEF). Rapport annuel 1999*, Hull, 1999
12. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Belge Türleri, Padişah El Yazıları ve Belge Restorasyonu*, İstanbul, 1997
13. *Beiträge zur Landeskunde des burgenländischwestungarischen Raumes*, Eisenstadt, 1994
14. *Belgelerle Atatürk*, Ankara, 1999
15. *Between the archives and the field: a dialogue on historical anthropology of the Balkans*, Belgrade, Graz, 1999
16. *Biblioteca Jose J. Biedma. Biblioteca Jose A. Pillado*, Buenos-Aires, 1999
17. *Bollwerk Forchtenstein. Burgenländische Landesausstellung 1993. Burg Forchtenstein 15. Mai – 31. Oktober 1993*, Eisenstadt, 1993
18. *Building Preservation Knowledge in Brazil*, Washington, 1999
19. *Burgenland in seiner pannonischen Umwelt*, Eisenstadt, 1984
20. *Çanakkale - 1915*, Ankara, 1999
21. *China today '99*, Beijing, 1999
22. *Código de ética, Ciudad de México*, 1997
23. *Coleccion Carlos Casavalle (1544-1904). Catalogos e indices*, Buenos Aires, 1996
24. *Colloque international sur les archives concernant l'histoire de l'Algérie et conservées à l'étranger* (Alger, 16-19 février 1998), Alger, 1998

25. *Computerization of the Archivo General de Indias. Strategies and results*, Washington, Amsterdam, 1999
26. *Conferenza Nazionale degli Archivi, Roma, Archivio Centrale dello Stato, 1-3 luglio 1998*, Roma, 1999
27. *Czernowitz. Die Geschichte einer ungewöhnlichen Stadt*, Köln, Weimar, Wien, 2000
28. *Das Seminar für Osteuropäische Geschichte der Universität Wien. 1907-1948*, Wien, Köln, Graz, 1983
29. *Deutsche Trickfilme (1909-1945). Bestandsnachweis*, Koblenz, 1999
30. *Die Archive in Ungarn*, Budapest-Szeged, 1996
31. *Die Fürsten Esterházy. Magnaten, Diplomaten, Mäzene*, Eisenstadt, 1995
32. *Die Griechen und Europa. Außen -und Innensichten im Wandel der Zeit*, Wien, Köln, Weimar, 1998
33. *Die Ritter. Burgenländische Landesausstellung 1990. Burg Güssing 4. Mai - 28. Oktober 1990*, Eisenstadt, 1990
34. *Die Rumänen und Europa vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Wien, Köln, Weimar, 1997
35. *Digitization for Scholarly Use: The Boswell Papers Project at the Beinecke Rare Book and Manuscript Library*, Washington, 1999
36. *Economia e fiscalità ad Arezzo in epoca moderna. Conflitti e complicità tra centro e periferia nella Toscana dei Medici. 1530-1737*, Roma, 1999
37. *Erinnerungsstätte für die Freiheitsbewegungen in der deutschen Geschichte*, Koblenz, 1999
38. *Exhibition „Half a Century of the Archives of Yugoslavia”. Catalogue of documents*, Belgrad, 2000
39. *Fra Toscana e Boemia. Le Carte di Ferdinando III e di Leopoldo II nell'Archivio Centrale di Stato di Praga*, Roma, 1999
40. *Gli Archivi per la Storia dell'Architettura. Atti del Convegno Internazionale di Studi. Reggio Emilia, 4-8 ottobre 1993. I*, Roma, 1999
41. *Greek occupation of Izmir and adjoining territories. Report of the Inter-Allied Commission of Inquiry (may-september 1919)*, Ankara, 1999
42. *Guía para la Administración de documentos electrónicos desde la perspectiva archivística*, Ciudad de México, 1999
43. *Guide pour la gestion archivistique des documents électroniques. Comité sur les documents électroniques. Février 1997*, Paris, 1998
44. *Guide to the archives of intergovernmental Organizations*, Paris, 1999
45. *I Libri Iurium della Repubblica di Genova. vol. IV*, Roma, 1998
46. *Il restauro dei documenti di archivio. Dizionario dei termini*, Roma, 1999
47. *I manifesti della Federazione milanese del Partito comunista italiano (1956-1984). Inventario*, Roma, 1999
48. *Inventario dell'archivio della Curia diocesana di Prato*, Roma, 1999
49. *Jakob Basilikos Heraklides (Despot-Vodă), Fürst der Moldau, 1561-1563, und die Habsburger (Extras)*, München, 1992
50. *L'accès aux archives. Aspects légaux. Actes de la trente-deuxième Conférence Internationale de la Table Ronde des Archives*, Edimbourg, 1997, Paris, 1998

51. *La Cultura Grafica e le Istituzioni in Età Federiciana nel Mezzogiorno d'Italia. VIII Corso Internazionale di Paleografia e Diplomatica. Bari, 2-28 ottobre 1995, Roma, 1995*
52. *La „Revue mensuelle d'économie politique” nelle lettere di Théodore Fix a Jean-Charles-Léonard Simonde de Sismondi, Roma, 1999*
53. *La riproduzione dei documenti d'archivio. Fotografia chimica e digitale. Atti del seminario. Roma, 11 dicembre 1997, Roma, 1999*
54. *Le contentieux archivistique algero-français, Alger, 1996*
55. *Le plan de développement des Archives Nationales, 1996-2000, Alger, 1996*
56. *Le signorie rurali nell'Umbria settentrionale. Perugia e Gubbio, secc. XI-XIII, Roma, 1999*
57. *Le Società di Mutuo Soccorso Italiane e i Loro Archivi. Atti del seminario di studio. Spoleto, 8-10 novembre 1995, Roma, 1999*
58. *Les Archives Centrales d'Etat, Tirane, 1999*
59. *Les Pays Tcheques. 1918-1997, Prague, 1997.*
60. *Les techniques archivistiques „Travaux du Seminaire National du 11 decembre 1994 - Alger”, Alger, 1996*
61. *L'interdépendance des archives, Paris, 1998*
62. *Menschrechte in Bosnien und Herzegowina: Wissenschaft und Praxis, Wien, Köln, Weimar, 1999*
63. *Mikrofiche-Edition der Protokolle des Politbüros des Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands (Teil 1: 1949 bis 1952), Koblenz, 1999*
64. *Numarali Mühimme Desteri (972/1564-1565). <Özet – Transkripsiyon ve Indeks>. I-II, Ankara, 1995*
65. *Open Society Archives, Budapest, 1999*
66. *Preservation in Canada. A collection of documents from the CCA – Preservation Committee. Prepared for the delegates to the XXXIV International Conference of the Round Table on Archives (CITRA). Budapest, Hungary, 6-9 october 1999, Ottawa, 1999*
67. *Preservation Map of Europe. Draft - November 1999, Amsterdam, 1999*
68. *Principes directeurs pour la prévention et le contrôle des sinistres. Comité sur la prévention des sinistres. Décembre 1997, Paris, 1997*
69. *Radu Șerban, Fürst der Walachei, 1602-1611, und die Habsburger. Eine Fallstudie (Extras), München, 1995*
70. *Repertorium Iurium Communis Cremonae (1350), Roma, 1999*
71. *Rumänien 1971-1980, München, 1992*
72. *Scritti di teoria archivistica italiana. Rassegna bibliografica/Ecrits de theorie archivistique italienne. Bibliographie selective/Writings on italian archival theory. Bibliographical survey, Roma, 2000*
73. *Securing our dance heritage: Issues in the documentation and preservation of dance, Washington, 1999*
74. *Spas in the Czech Republic, Praha, 1996*
75. *Stradane Srba na Kosovu, Malom Kosovu i Sirinitkoj jupi: 1941-1944, Beograd, 1999*

76. *Stradane Srba u Metohiji. 1941-1944*, Beograd, 1994
77. *The Czech Republic*, Praha, 1997
78. *The Future of the Past: Preservation in American Research Libraries*, Washington, 1999
79. *The International Colloquium over the archives of the history of Algeria which are preserved by foreign countries (Algiers, 16-19 february 1998)*, Alger, 1998
80. *The National Archives of Hungary. Its history and holdings/Les Archives Nationales des Hongrie. Son histoire, ses fonds et ses collections*, Budapest, 1999
81. *Travaux du Seminaire National sur le traitement scientifique des archives: „Pratiques algeriennes des instruments de recherches” (Alger, 08 et 09 decembre 1996)*, Alger, 1997
82. *XXXVe Conference Internationale de la Table Ronde des Archives (CITRA), Budapest, Hongrie, 6-9 octobre 1999*, Budapest, 1999
83. *Turkish legal system and the protection of human rights*, Ankara, 1999
84. *Vademecum degli Archivi di Stato*, Roma, 2000
85. *Vodice Kroz Fondove Kraljevine Jugoslavije/A guide through the holding funds of the Kingdom of Yugoslavia*, Beograd, 2000
86. *Why Digitize?* Washington, 1999
87. *Yurtdışı Şehitlikler*, Ankara, 1999
88. *Zwischenspiel in Bessarabien: Die Moldauische Republik (1917/1918). (Extras)*, München, 1997

Periodice

1. „Archiven Pregled“, Sofia, 1998
2. „Archivni Časopis“, Praha, 1999
3. „Archiwista Polski“, Warszawa, 2000
4. „Arkivi Shqiptar“, Tiranë, 1999
5. „Arxius“, Barcelona, 1999, 2000
6. „Atlant“, Maribor, 1999, 2000
7. „Balkan. Südosteuropäischer Dialog“, Wien, München, London, Sofia, 1999
8. „Belleten“, Ankara, 1998, 1999
9. „Boletín de Información“, Madrid, 1999
10. „Bulgarian Historical Review“, Sofia, 1998, 1999
11. „Bulletin“, Paris, 1999, 2000
12. „Bulletin de L'UNISIST“, Paris, 1998, 1999
13. „Der Archivar“, Berlin, Düsseldorf, 1999
14. „Etudes Balkaniques“, Sofia, 1998, 1999
15. „Historical Abstracts“, Santa-Barbara, 1998
16. „Istoriceski Pregled“, Sofia, 1999
17. „Janus“, Paris, 1998
18. „Koreana. Korean Art & Culture“, Seoul, 1999
19. „L'Ecluse“, Hull, 1999, 2000

20. „Leveltari Közlemények“, Budapest, 1998
21. „Leveltari Szemle“, Budapest, 1993, 1998, 1999
22. „Mitteilungen aus dem Bundesarchiv“, Koblenz, 1999, 2000
23. „Nachrichten aus den Staatlichen Archivaren Bayerns“, München, 2000
24. „Newsletter“, Istanbul, 1999
25. „Prologue“, Washington, 1999
26. „Rassegna degli Archivi di Stato“, Roma, 1998
27. „Research Papers“, Amsterdam, 1995
28. „Sborník Archivních Prací“, Praha, 1999
29. „Slovenska Archivistika“, Bratislava, 1999
30. „Steine Sprechen“, Wien, 1999
31. „Südostdeutsche Vierteljahresblätter“, München, 1999, 2000
32. „Zeitschrift für Kulturaustausch“, Stuttgart, 1999

CAMELIA COJOCARU

Informăm cititorii că pot procura orice număr al „Revistei Arhivelor” de la sediul Arhivelor Naționale ale României, Bd. Regina Elisabeta, nr. 49, sector 5, București, telefon: 315 24 46, precum și de la direcțiile județene ale Arhivelor Naționale.

„Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sunt rugați să trimită materiale în două exemplare, dactilografiate la două rânduri, cu notele infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat. Documentele trimise spre publicare pot fi însoțite de reproduceri (fotocopii, xerox etc.).

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

Tipărit la Arhivele Naționale

Fotoreproducere și tipar offset:

AUREL VOICU
LUCIAN FRÂNCU
VASILE IVAN
STELIANA DĂNĂILESCU

Legătorie:

ANGELICA NICOLAE

1. *Въспоминаніе о мѣстѣ, гдѣ родился, о дѣтствѣ, о школьных годах, о юности, о службе, о семействѣ, о дѣлахъ, о вѣрѣ, о нравственности, о любви, о дружбѣ, о смерти.*
 2. *Въспоминаніе о дѣтствѣ, о школьных годах, о юности, о службе, о семействѣ, о дѣлахъ, о вѣрѣ, о нравственности, о любви, о дружбѣ, о смерти.*
 3. *Въспоминаніе о дѣтствѣ, о школьных годах, о юности, о службе, о семействѣ, о дѣлахъ, о вѣрѣ, о нравственности, о любви, о дружбѣ, о смерти.*
 4. *Въспоминаніе о дѣтствѣ, о школьных годах, о юности, о службе, о семействѣ, о дѣлахъ, о вѣрѣ, о нравственности, о любви, о дружбѣ, о смерти.*
 5. *Въспоминаніе о дѣтствѣ, о школьных годах, о юности, о службе, о семействѣ, о дѣлахъ, о вѣрѣ, о нравственности, о любви, о дружбѣ, о смерти.*
 6. *Въспоминаніе о дѣтствѣ, о школьных годах, о юности, о службе, о семействѣ, о дѣлахъ, о вѣрѣ, о нравственности, о любви, о дружбѣ, о смерти.*
 7. *Въспоминаніе о дѣтствѣ, о школьных годах, о юности, о службе, о семействѣ, о дѣлахъ, о вѣрѣ, о нравственности, о любви, о дружбѣ, о смерти.*
 8. *Въспоминаніе о дѣтствѣ, о школьных годах, о юности, о службе, о семействѣ, о дѣлахъ, о вѣрѣ, о нравственности, о любви, о дружбѣ, о смерти.*
 9. *Въспоминаніе о дѣтствѣ, о школьных годах, о юности, о службе, о семействѣ, о дѣлахъ, о вѣрѣ, о нравственности, о любви, о дружбѣ, о смерти.*
 10. *Въспоминаніе о дѣтствѣ, о школьных годах, о юности, о службе, о семействѣ, о дѣлахъ, о вѣрѣ, о нравственности, о любви, о дружбѣ, о смерти.*

În curs de apariție la Arhivele Naționale ale României:

- IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA: ARHIVA MILITARĂ
- "COPILĂRIA" COMUNISMULUI ROMÂNESC ÎN DOCUMENTELE KOMINTERNULUI (1921-1933)
- STENOGRAMELE ȘEDINTELOR CONSILIULUI DE MINISTRI. GUVERNAREA ION ANTONESCU, vol. V (oct.-dec. 1941)
- EMINESCU ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ (CATALOG)
- ARHIVE PERSONALE ȘI FAMILIALE (GHID ARHIVISTIC)

ISSN 1453 - 1755